

ANTICKÁ KNIHOVNA

EUTROPIUS A FESTUS STRUČNÉ ŘÍMSKÉ DĚJINY

SLAVNÉ OSOBNOSTI
MĚSTA ŘÍMA

Přeložila
Bohumila Mouchová

ARISTA
BASET
MAITREA

Městská knihovna
knih. 58 odd. 1

D 18520

Dld3 ex. 13

Translation © Bohumila Mouchová, 2008
Preface © Bohumila Mouchová, 2008
Cover and Layout © Karel Kárász, 2008
Czech edition © Arista and Baset and Maitrea, 2008

ISBN Arista 978-80-86410-55-5
ISBN Baset 978-80-7340-113-9
ISBN Maitrea 978-80-903761-8-2

TŘI ROZDÍLNÉ HISTORICKÉ PŘEHLEDY ZE ČTVRTÉHO STOLETÍ

Čtvrté století bylo pro římskou biograficko-historickou prózu malého formátu a jeho závěr i pro historickou prózu v plném slova smyslu příznivým obdobím. Vznikala díla jak tradičního římského zaměření, tak i v křesťanském prostředí, některá dnes dochovaná v úplnosti, jiná jen zčásti. O nedochovaných se dozvídáme z různých zpráv nebo k nim vedou stopy, které po nich zůstaly v dílech dochovaných dodnes.

Do první poloviny 4. století se klade *Origo Constantini* – (Původ císaře Konstantina) a s otazníkem i dílko *De viris illustribus urbis Romae* (Slavné osobnosti města Říma). Do téhož období nebo na začátek druhé poloviny 4. století se řadí torzovitě zachované *Origo gentis Romanae* (Počátky dějin římského národa), nedochované *Císařské dějiny* se datují buď ještě do první nebo na začátek druhé poloviny téhož století. Tato díla pro nás zůstávají anonymní. S jistotou patří do druhé poloviny 4. století rozsahem nevelké, avšak zajímavé dílo Sexta Aurelia Victoria nazývané v rukopisech *Historiae abbreviatae* (Stručné dějiny) a vydávané jako *Liber de Caesaribus* (Kniha o císařích), Eutropiovo *Breviarium ab urbe condita* (Stručný přehled římských dějin od založení Města) a Festovo *De breviario rerum gestarum populi Romani* (Krátký přehled dějin římského národa). Pravděpodobně až na konci téhož století vznikl soubor biografí *Historia Augusta* (Dějiny císařů) životopisy římských císařů a vzdorocísařů od Hadriana po Cara, Carina a Numeriana – stejně jako *Annales* Viria Nicomacha Flaviana, které se však nedochovaly. Teprve závěr století se vyznačuje návratem k historické tvorbě většího rozsahu, ale obsáhlé dílo *Res gestae* (Dějiny) vytvořil Řek Ammianus Marcellinus. Z jeho původních jednatřiceti knih se dochovaly šestnáctá až jednatřicátá.

Některá díla se kladou do 4. století, aniž lze určit, do které jeho části, jako je tomu s *Periochami* (Souhrny) z Liviova díla. V souvislosti s dílkem Slavné osobnosti města Říma se lze zmínit také o velmi stručném výtahu z díla Valeria Maxima (*Factorum ac dictorum memorabilium libri* – Knihy pamětihodných činů a výroků), autora 1. století, které nepatří do historické prózy, ale čerpá z ní látku k příběhům, na nichž ilustruje *virtutes* – ctnosti a *vitia* – nepravosti, a také o Ampe-liově *Liber memorabilis* (Příručka znalostí vhodných k zapamatování), jejíž datace je navíc sporná – podle jedněch pochází dílko ze 4. století, jiní je datují už na konec 2. století.

Křesťansky zaměřená díla se v této oblasti také postupně rozmnožovala. Je tu Lactantiova kniha *De mortibus persecutorum* (O smrti pronásledovatelů), v níž autor promítl do hodnocení císařů jejich vztah ke křesťanství. Na sklonku století vychází stručné shrnutí církevních dějin od počátku světa do konce 4. století, které představuje *Chronica* Sulpicia Severa, překlad Eusebiovy *Církevních dějin* doplněný jejich překladatelem Tyranniem Rufinem a překlad Eusebiovy *Kroniky* z pera Hieronymova s jeho vlastními dodatky. Teprve v Hieronymově *Kronice* jsou *res Romanae* vtěleny do křesťanských dějin spásy a podány v pojetí, které se také uplatňuje v Orosiových *Dějinách proti pohanům* – *Historiae adversus paganos* z počátku 5. století.

Krátké historické přehledy mají v římském písemnictví svou delší tradici a ve 4. století mají výraznou paralelu také v tvorbě jiných latinských příruček, zejména jazykových. Jako by se najednou objevil hlad po vzdělání, byť jen zcela elementárním, a po alespoň orientačních vědomostech v určitých oblastech. Zatímco latinské gramatické příručky sloužily k udržování a pěstování jazyka, některá krátká historická díla chtěla kromě znalostí římských dějin uchovávat živé pově-

domí o historickém a kulturním poslání Říma i nastavovat zrcadlo jednání a chování vládcům v římském impériu.

Autory některých z nich byli sice senátoři, avšak jiného než bývalého typu. Byli činní na vysokých místech v císařské správě a byli buď pověřeni sepsáním takových krátkých spisů anebo vedeni svým vlastním rozhodnutím, jak tomu bylo asi u Sexta Aurelia Victora. K tomuto druhu historiografické produkce patřila stručnost, protože při větším rozsahu by ji okruh čtenářů, jimž byla určena, vůbec neabsorboval, ať už proto, že dával přednost jiné činnosti anebo jí byl pohlcen, nebo pro nevelké vzdělání a nepřilíší široký kulturní rozhled či pro nedostatek čtenářské trpělivosti. Množství zájemců o tato díla se zvětšilo zároveň s počtem úředních a vojenských činitelů v blízkém císařově okolí jak na Západě, tak na Východě, kteří při svém postavení potřebovali určité znalosti římské historie, protože mnozí z nich pocházeli z provincií a z takového sociálního prostředí, v němž je nezískali. Nevylučuje se ani, že některé příručky mohly sloužit jako školní učebnice.

Eutropiovo dílo má v rukopisech název *Breviarium*, *Breviarius*, ale – jak upozorňuje francouzský historik a editor pozdnělatinských historických děl Arnaud-Lindet – tento název nemusel být původní, protože dochovaný titul Eutropiova díla přetlumočeného ve 4. století do řečtiny je *Paianiuv* překlad *Eutropiových římských dějin*. Avšak název *Breviarium* známý z rukopisů je natolik vžitý, že se jej přidržíme.

Eutropius věnoval své dílo na konci roku 369 nebo na začátku následujícího roku císaři Valentovi, kterého si jeho starší bratr Valentinianus povolal císařem v únoru roku 364 přibral ještě v březnu téhož roku za spoluvladaře. Císař Valens Eutropia zřejmě požádal o výklad důležitých událostí římských dějin od počátku do tehdejší doby. Jak se zmiňuje Ammianus Marcellinus, nebyl tento vladař dotčen vzdělá-

ním – *nec liberalibus studiis eruditus* (31,14,5) a potřeboval se tedy, stejně asi jako další velká skupina lidí z jeho okolí, počítat o římských dějinách způsobem co možná nejrychlejším, srozumitelným a snadným. Jak byl výsledek Eutropiova snažení hodnocen současníky, jak příštími generacemi, se pokusíme nastínit dále.

Kdo byl a čím byl Eutropius? V krátkém věnování *Breviaria* Valentovi je uvedena jeho hodnost *vir clarissimus* (v.c.). Tento titul byl po Diocletianových a Konstantinových reformách státní správy zprvu jediným pro vyšší císařské úředníky, ale od roku 365 k němu přibýly dva prestižnější *vir illustris* a *vir spectabilis*. V dedikaci díla císaři se Eutropius také označuje jako *magister memoriae*, tedy jako vysoký úředník císařské správy, který vedl rozsáhlou kancelář vyřizující písemnou agendu a archivující důležité císařské dokumenty. Pozice „*magister memoriae*“ byla před zmíněnými reformami velmi významná a je srovnávána s dnešní ministerskou, po zmíněných změnách však odpovídala již jen místu vysoce postaveného tajemníka. I když je údaj o tomto Eutropiově úřadě doložen pouze v jediném z dochovaných středověkých rukopisů jeho díla, kdežto ve všech ostatních chybí, zapadá uvedená funkce do Eutropiovy kariéry, která byla obdobná úřední dráze jiných osobností té doby. Dále Eutropius o sobě ještě sděluje, že se osobně účastnil vojenské výpravy císaře Iuliana proti Peršanům (10,16).

To jsou veškeré informace, které autor o sobě poskytl. K nim ještě přistupují zprávy jiných autorů, jichž je poměrně hodně, ale o nichž nelze vždy s naprostou jistotou tvrdit, že se vztahují k tvůrci *Breviaria*, protože může jít jen o náhodnou shodu jmen dvou různých osobností. Všechny tyto údaje hodnotila řada badatelů, v nové době pak zejména Ital Giorgio Bonamente, jehož názory jsou většinou přijímány a citovány.

V byzantském encyklopedickém slovníku Suda z 10. století je Eutropius charakterizován jako *Italos* a *sofistés*, tj. učitel rétoriky nebo dobrý znalec literatury, autor stručného výtahu římské historie psaného latinsky a jiných spisů. Tato zpráva se nepochybně vztahuje k našemu Eutropiovi. Avšak ani výraz *Italos* neznamená, že Itálie byla jeho rodnou zemí, ani z faktu, že Eutropius psal latinsky, nevyplývá, že latina byla jeho mateřštinou. Jazyk *Breviaria* souvisel nepochybně s adresátem díla císařem Valentem, který zřejmě neznal řečtinu, a dále s tím, že i jiná *breviaria* 4. století, ba dokonce i rozsáhlé historické dílo Ammiana Marcellina, jehož mateřštinou byla řečtina, jsou psána latinsky, a také se skutečností, že úředním jazykem té doby byla latina jak na Západě, tak na Východě.

Ostatní dochované zprávy o Eutropiovi však nejsou s naším autorem spojovány bez určitých pochyb. Podle nich je tento autor svázán s východním politickým a kulturním prostředím, do něhož dobře zapadají údaje o jeho životě a působení v dílech řeckých a latinských či latinsky píšících autorů 4. století: řeckého rétora Libania, křesťanského teologa Řehoře Naziánského, Symmacha, římského řečníka, konsula, prefekta města Říma, i historika Ammiana Marcellina a také vzdělaného byzantského historika Grégora Níkéfora z konce 14. a začátku 15. století. Na základě těchto zpráv se soudí, že Eutropius byl synovcem a žákem řeckého rétora Akakia z palestinského města Caesareie a pojily jej, stejně jako Akakia, přátelské vztahy s Libaniem. Na východě vlastnil pozemky a tam také zastával úřady. V syrské Antiochei se roku 362 zřejmě setkal s císařem Iulianem, s nímž se pak zúčastnil zmíněné války s Peršany. Libanios se podle svých slov také obrátil na rétora a učitele filozofie Themistia s prosbou o pomoc Eutropiovi na začátku jeho úřední dráhy.

Eutropius byl patrně činný jako *magister epistularum* již na Constantiově dvoře a měl tehdy na starosti císařovu

úřední korespondenci se správci provincií týkající se soudní agendy a záležitostí civilní i vojenské sféry. Poté zřejmě zůstal i na dvoře císaře Iuliana. Za císaře Valenta se stal mezi lety 367 a 369 správcem provincie Kilikie, nato zastával roku 369/370 již zmíněný úřad *magistra memoriae* a pak ještě prokonsulát v provincii Asii roku 370 a 371. Tento plynulý úspěšný vzestup se však najednou zastavil. Pravděpodobné vysvětlení lze nalézt u Ammiana Marcellina, Libania a Symmachu. Symmachus se totiž na začátku dopisu datovaného do roku 378 stručně zmiňuje o tom, že Eutropius byl v období, kdy císař Gratianus usiloval po katastrofální porážce a smrti císaře Valenta u Adrianopole roku 378 o stabilizaci státu, zproštěn obvinění a může se cítit svobodným.

Ona vina zřejmě souvisela s nařčením, podle něhož se Eutropius měl podílet na spiknutí proti Valentovi organizovaném pohanskými intelektuálními kruhy, které měly v úmyslu navázat na Iulianův pokus o restauraci tradičního náboženského a filozofického myšlení a snažily se prosadit do čela římské říše podle nich jediného vhodného, byť jen v jejich okruhu známého Theodora, tajemníka na císařském dvoře, urozeného a vzdělaného muže původem z Galie. Z účasti na tomto spiknutí byl obviněn také Libanios, ale v procesu, který probíhal v souvislosti s odhalením tohoto spolčení za Valentovy přítomnosti v Antiochei, nebyla žádná vina prokázána ani Libaniově, ani Eutropiovi, který tehdy spravoval provincii Asii. Velmi aktivně se podle Libania i Ammiana Marcellina podílel na odhalování viníků jistý Festus či Festinus, o němž uslyšíme dále.

Další informace o Eutropiovi přinášejí jiné Symmachovy listy, které svědčí o společných kulturních zájmech těchto osobností i o tom, že Eutropius několikrát navštívil Řím.

Patrně už roku 379, tedy brzy poté, co byl zbaven nařčení, a zároveň od doby, kdy se stal ve východní části impéria au-

gustem Theodosius, dohlíží Eutropius jako *comes rerum privatarum* na správu císařova majetku a na císařskou pokladnu a následujícího roku se stává *praefectus praetorio*, nejvyšším správním úředníkem v Illyrské prefektuře. Během určité části této prefektury je dosvědčena jeho přítomnost v Konstantinopoli. Vrcholem Eutropiovy úřední kariéry byl řádný konsulát, který zastával roku 387 spolu s císařem Valentinianem II.

Často se uvažuje o tom, jaký byl Eutropiův vztah ke křesťanství. Sám Eutropius se o křesťanech zmiňuje pouze jednou, při líčení vlády císaře Iuliana. Medailónek tohoto císaře má sice jisté panegyrické prvky, ale celkově je přece jen vyvážený. Když se v něm Eutropius dotkl Iulianova vztahu ke křesťanům, poznamenal, že císař „křesťany pronásledoval tvrdě, ne však krvavě“ (10,16). Tato slova vyznívají zčásti kriticky, ale obsahují i ohrazení vůči přílišné kritice na císařovu adresu. O ostatních pronásledováních křesťanů se Eutropius nezmiňuje. Mnohem výmluvnější je však celkové Eutropiovo mlčení o křesťanství, jako by to nebyl zásadní polarizující jev tehdejší společnosti, a je tedy zřejmé, že křesťanství bylo tématem stojícím mimo jeho vnitřní život, který byl postaven na tradičních základech. Zřejmě proto se Eutropius také vůbec nezmiňuje o Konstantinově náboženské politice. Je však také možné, že nechtěl vyostřovat tehdejší ideologické spory a konflikty. To, že Eutropius byl „pohan“, výslovně uvádí až zmíněný byzantský historik Grégoras Níkéforos.

Eutropiovo *Breviarium* obsahuje deset velmi krátkých knih a zahrnuje římské dějiny od legendárních počátků až ke smrti císaře Ioviana roku 364 a nástupu Valentiniana a Valenta, o nichž Eutropius již v souladu se zásadami antické historiografie nepojednává, protože na žijící vladaře se podle tehdejších zvyklostí píše panegyriky.

Již první slova Eutropiova vyprávění o římských dějinách nebyla zvolena náhodně a celá úvodní věta se může postavit

po bok úvodům mnohem významnějších historiků: „*Romanum imperium, quo neque ab exordio ullum fere minus neque incrementis toto orbe amplius humana potest memoria recordari* – Římské impérium, nad něž, pokud sahá lidská paměť, v celém světě nelze nalézt téměř nic menšího v počátcích a většího v době rozmachu ...“ Celé dílo zahrnuje jedenáct set osmnáct let římských dějin. V prvních šesti knihách se Eutropius zabývá římskou královskou dobou a dějinami římské republiky až do Caesarovy smrti. V této části především zaráží krátkost páté knihy věnované pouze dvaceti šesti letům v dějinách republiky, zatímco ostatní knihy zahrnují delší časové úseky římských dějin. Období císařství je věnována sedmá až desátá kniha, přičemž sedmá je vyhrazena císařům julsko-klaudijské dynastie, císařům roku 69 a flaviovské dynastie, osmá až desátá následujícím císařům až k Iovianovi. Nejprve je při líčení římských dějin pořadajícím prvkem chronologická posloupnost vlády jednotlivých králů, v době římské republiky jsou důležité události jejich dějin zaznamenávány v rámci jednotlivých konsulátů, ale přitom se postupně čím dál více do popředí dostávají velké osobnosti, jimž Eutropius věnuje stále větší místo a pozornost. Tak je tomu s Pompeiovými válečnými akcemi, Caesarovými činy, jeho diktaturou a zavražděním i s válkami, které se poté rozpoutaly a vedly až ke vzniku Augustova principátu. Období císařů je pojato jako chronologicky řazený sled biografických medailonů, odlišujících se rozsahem podle délky vlády císaře i podle jeho významu a obsahujících jak prvky popisné, tak i narativní. V dějinném úseku počínajícím Diocletianovou tetrarchií Eutropius vzhledem k většímu počtu vládařů již nepovažoval za vhodné a možné mechanicky dodržovat chronologickou posloupnost portrétů, takže je propojuje.

Pro dobu královskou a dobu římské republiky Eutropius zřejmě použil jako hlavní prameny *Římské dějiny* Tita Livia,

zčásti už ovšem ve výtazích, pro císařské období Suetoniovy *Životopisy dvanácti císařů* a zejména pak nedochované *Císařské dějiny*. Na existenci tohoto pramene se usuzuje na základě srovnání tří děl 4. století: *Stručných dějin* Sexta Aurelia Victora, Eutropiova *Breviaria* a souboru biografí císařů a uzurpátorů *Historia Augusta*. Zahrnoval, jak se předpokládá, římské dějiny počínaje Augustem a konče buď smrtí císaře Konstantina roku 337, nebo rokem 357, kdy císař Iulianus porazil Alamany u Štrasburku. Kromě těchto hlavních pramenů Eutropius asi použil další doplňkové, mezi nimi *Res Gestae Divi Augusti* (Činy božského Augusta).

Historické prameny posloužily Eutropiovi jako nezbytný podklad, který však přejímal s určitým záměrem a cílem. Jakkoli jsou jeho přehledné dějiny stručné, zdaleka nepředstavují jen souhrn faktů, nýbrž je to dílko poměrně ucelené a má zřetelné zaměření. Vzniklo poté, když Valens skončil vojenskou tažení proti Gótům vedeným Athanarichem a po triumfu nad nimi roku 369 přijal čestné označení Gótský, v době, v níž se přioštily vztahy na Východě s Persií kvůli Arménii. Perský král Sapor II. napadl tento nárazníkový stát, v němž se střetávaly zájmy římské a perské, ale nedostal jej zcela pod svou kontrolu, protože Římané do uspořádání tamějších poměrů zasáhli, což Sapor pokládal za porušení uzavřeného míru, a proto pokračoval ve válečných akcích. V napjaté situaci, kdy se aktivovalo protiperské smýšlení a sílila římská touha zvrátit výsledky Iovianova ujednání z roku 363, požádal císař Eutropia o napsání stručných římských dějin. Eutropius nesl podmínky Iovianova míru velmi těžce a své pocity dal otevřeně najevo, když je charakterizoval (10,17). Že nejde jen o osobní Eutropiovo stanovisko, ukazuje i zoufalá a rozhořčená reakce Ammiana Marcellina (25,9,9–11), která je Eutropiově tak blízká, že je zřejmé, že takto byl tento Římu krajně nepřiznivý mír posuzován všeobecně. Není

tedy třeba ani pomýšlet na to, že Eutropiovo hodnocení ovlivnilo Ammiana, i když ani to není vyloučeno.

Přesvědčení, že je nutné všemožně a stále udržovat římskou imperiální převahu, je zřetelné nejen v závěru Eutropiova díla, které se z principu zabývá více válečnými konflikty než životem v míru. Tento aspekt se promítá i do hodnocení římských císařů a je to jeden z úhlů pohledu, na jehož základě je mezi císaři vysoce hodnocen Augustus a vynášen Traianus, za něhož dosáhlo římské impérium největší rozlohy.

Vedle obhajoby římského světa a jeho expanze je u Eutropia zřetelná také výrazná prosenátní tendence. Přestože nevyrostl v tradiční senátorské rodině – jeho úřední dráha je kariérou jedince pocházejícího ze zámožnější střední vrstvy kuriálů, tj. členů městských rad – a zřejmě protože hodnosti senátora dosáhl svým postavením, hájil v celém svém díle přesvědčeně zájmy senátní aristokracie. Při líčení dějin římské republiky se zmínil o senátu o něco více než třicetkrát, ale jen jednou v málo příznivém světle v souvislosti s hlubokou minulostí, se secesí lidu (I,13). Činnost bratří Grakchů a pokusy dalších reformátorů zcela pominul, přál Sullovi a oproti Mariovi vyzdvihoval aristokrata Metella jako velitele ve válce s Iugurthou a Catula ve válce s Kimbry. Ani Caesar neunikl jeho kritice ze senátorských pozic, takže jeho obraz není lichotivý vzhledem k Caesarově chování vůči senátu i proto, že rozpoutal občanskou válku, a Eutropius před ním dává přednost Pompeiovi a také Brutovi.

Rovněž u císařů si Eutropius všímal jejich vztahu k senátu, protože se – podobně jako autoři jiných děl – snažil u vládnoucího císaře Valenta vyvolat představu, že správný císař udržuje se senátem dobré vztahy. Důsledně věnoval při charakteristice císaře pozornost konsekraci, tj. posmrtnému prohlášení bohem, protože návrh na tento akt byl výsadou sená-

tu a odměnou dobrému císaři. Tě se tudíž nedostalo Tiberiovi, Caligulovi, Neronovi, císařům roku 69 – Galbovi, Othonovi, Vitelliovi –, z Flaviovců Domitianovi, dále synu Marka Aurelia Commodovi, ze Severovců Getovi, ale v tomto posledním případě se tak stalo nepochybně jen proto, že Geta byl zavražděn svým bratrem a proti rozhodnutí Caracally se senát za jeho života nemohl postavit. Hadrianovi senát tuto poctu odmítal přiznat, ale její návrhatel, Hadrianův nástupce Antoninus Pius, nakonec přes jednomyslný a výrazný odpor senátorů dosáhl svého, protože na návrhu trval a neustoupil (8,7).

Eutropius se také snažil vzbudit v císaři Valentovi přesvědčení, že vždy byly žádoucí harmonické vztahy mezi senátem a armádou, zvláště pak co se týče volby císaře vojskem a jejího schvalování v senátě. Není však netendenční. Tvrdí totiž, že Maximinus byl roku 235 prvním císařem povoláním legiemi, aniž byl senátorem a aniž byl schválen senátem. Avšak tato zpráva je alespoň zčásti nepravdivá, protože už roku 218 povolalo vojsko císařem příslušníka jezdeckého stavu Macrina, který také nebyl v době svolání senátorem. Eutropius u Maximina ještě nadto zřejmě záměrně zamlčel, že senát jeho výběr vojskem přece jen schválil, protože Sextus Aurelius Victor ve svých dějinách tento fakt uvádí (24,11), takže i Eutropius jej v pramenech také nepochybně našel. V Eutropiových očích byl senát nejenak než v očích jiných významných příslušníků této instituce zcela jedinečný, byl spojen s římským impériem a jeho existencí, byl tak jedinečný, že o ustavení druhého senátu v Konstantinopoli Eutropius pomlčel, protože už pouhá zmínka o založení Konstantinopole jako soupeře Říma byla pro něj dostatečně hořká, a proto je tak nepatrná.

Roli senátu v římské historii však Eutropius zdůrazňuje také proto, že Valentův bratr Valentinianus senátorům očivid-

ně nepřál. Vždyť za jeho vlády byli vyznamenáni konsulátem pouze dva senátoři, zato získali vliv vojenští velitelé, protože sedmi z nich, z toho čtyřem barbarům, se této pocty dostalo. Valentinianus dokonce nařídil, že senátoři mohou být při vyšetřování mučeni, a na jeho příkaz úřadoval v Římě místo prefekta jeho rodák Maximinus, jemuž dal k ruce „jakéhosi pannonského lotra vykrádajícího hroby, z jehož zvířecí tlamy páchla ukrutnost a který jako šelma bažil po lidské krvi neméně než Maximinus“, jak píše Ammianus Marcellinus (28, 1,12). V takové atmosféře se senát cítil ohrožen, a právě proto Eutropius tolik vyzdvihoval jeho historickou úlohu v dějinách římského císařství. A Eutropius pocit ohrožení silně sdílel.

Vlastností, která podle Eutropia hraje u císaře ústřední roli, je *civilitas*. Toto hodnocení, jak ukázal francouzský badatel Stéphane Ratti, má u Eutropia nejen etický, ale také sociálně-politický rozměr, který je rozhodující. *Princeps civilis* se nezavírá před veřejností máje na paměti, že i on byl *privatus*. *Civilitas* není jen pouhá vlídnost nebo laskavost, nýbrž v první řadě císařův respekt k okolí a ohleduplné, korektní chování k němu. Císař tudíž nedává najevo povýšenost v jednání, i když je jeho postavení mimořádné a nadřazené. Nelze ovšem zapomenout na to, že Eutropiovi jde v první řadě o vztah císaře k senátorům, v některých případech k blízkému okolí. *Civilitas* přisuzuje Eutropius řadě císařů: Augustovi, Titovi, Nervovi, Traianovi, Quintillovi, Probovi, Julianovi i Iovianovi. U Marka Aurelia ji vyjadřuje tak, že říká, že tento císař „nikterak nedával najevo nadřazenost svého císařského postavení“ (8,12), a Claudiovi ji přiznává jen do určité míry (7,13).

Opakem *civilitas* je nadřazenost, povýšenost, despotismus spojený s krutostí a jinými excesy, které Eutropius vidí u jiné řady císařů: Tiberia, Caliguly, Nerona, Vitellia, Domitiana, Lu-

cia Vera, Caracally, Victorina, Aureliana, Maximiana, Nepotiana a Galla. Za nejhorší mezi císaři pokládá Eutropius Tiberia, Caligulu a Domitiana pro jejich krutost, lakotu a mravní nevázanost. Toto hodnocení je však zřejmě ovlivněno i Eutropiovým pramenem, Suetoniem, u něhož jsou tito tři císařové hodnoceni podobně velmi nepříznivě. K dobrému císaři patří podle Eutropiových představ také umírněnost i štedrost a ohleduplný vztah k přátelům a blízkému okolí. Je také nezbytné, aby jej provázelo štěstí – *felicitas*, které není náhodné, nýbrž stojí při těch, kdo si je zaslouží. Mezi jednoznačně dobré, vzorové císaře patří Augustus a Traianus, jejichž rozsahem delší medailony se vyznačují výraznými panegyrickými rysy.

Eutropius si však nevšímá pouze těchto zmíněných témat. V jeho dílku, zejména při líčení dějin římské republiky, nacházíme roztroušeny římské perličky a perly zdobící osobnosti rané či pozdější doby. A tak se dočítáme o Cincinnatovi, který přijal svůj úkol, když oral svých několik jiter půdy, úspěšně jej vykonal a vrátil se k hospodaření, o zásadovém Regulovi, který neporušil dané slovo a vrátil se do Kartága na smrt, o Fabriciovi, o němž řekl král Pyrrhos: „Tak, to je ten Fabricius, který se dá svést ze správné cesty obtížněji než samo slunce“ (2,14), a zejména o výjimečnosti Scipiona, vítěze nad Hannibalem, o němž Eutropius napsal, když jej Římané v jeho čtyřiaadvaceti letech vyslali do Hispánie: „Byl to patrně nejvýznamnější Říman jak své, tak i pozdější doby“ (3,15). Těmito zpravidla velmi kratičkými epizodami provázenými i hodnotícími poznámkami připomínal Eutropius jakoby letmým dotekem římské vzory, o nichž Římané věděli mnohem více z vyprávění, ze školy a z četby a které měly zapůsobit i na císaře.

Období římského císařství však bylo Eutropiovi beze sporu bližší, neboť jeho zájem se soustřeďoval na císaře – dobyvatele a udržovatele politické moci na území římské říše

v zděděných hranicích, korektního vůči všem a nejvíce vůči senátorům a přátelům. Císaři a jeho okolí dává návod k jednání, i když to v úvodních slovech nemůže přiznat. Co vedlo Eutropia k jeho názorům, se sice můžeme jen dohadovat, ale nejspíše to bylo nezviklané, tradicí předávané vnitřní přesvědčení, že římský svět, v němž žil, představuje jistotu proěřenou staletími, kterou je třeba chránit a uchovat.

Eutropiovi záleželo nejen na obsahu sdělení, ale i na způsobu, jak je podává. Celý text se vyznačuje přiměřenou přehledností a uspořádaností a – jak si císař přál – stručností. Eutropius vytváří nepřilíš rozsáhlé tematické celky, které jsou od sebe jasně a zřetelně oddělené. Zvolený postup je převážně, ne však výhradně informační. Eutropius dává přednost krátkým větám a kratším, nepřilíš složitým souvětím. Věnuje-li se otázce, faktu, zejména pak osobnosti, jejichž význam chce vyzvednout, dovede tak učinit také bohatší větou a souvětí stavbou a příslušnými stylistickými prostředky. Jeho snaze dosáhnout stručnosti vyhovují častá bezespoječná připojení větných členů a vět i častá apozice a, jak je tomu v latinské historické próze běžné, hojně participiální vazby. Avšak vzhledem k tomu, že Eutropius podává pouze přehled dějinných událostí, kupí často pasivní vazby, jichž je více v pasážích týkajících se období republiky než císařství, protože císař, na něž Eutropius zaměřuje pozornost, vystupuje většinou v roli aktivního činitele.

Hodnotíme-li význam Eutropiova díla, lze připomenout, že o jeho užitečnosti a úspěšnosti svědčí překlady do řečtiny, z nichž jeden vznikl už za Eutropiova života a pořídil jej Paianios, rodák z Antiocheie, žák Akakia a Libania, snad i Eutropiův spolužák u Akakia, poté studující práv v Berytu, který se pak pohyboval na dvoře v Konstantinopoli. V době, kdy překládal *Breviarium*, působil jako právník v Palestině. Fragments dalšího, stylisticky propracovanějšího přetlumo-

čení pocházejí ze 6. století a stopy třetího překladu jsou zachyceny v 8. století.

O tom, že se Eutropiovo dílo shledalo s odezvou, svědčí počet autorů, kteří z něho vydatně čerpali. Byli to Orosius, Hieronymus, styčné body existují mezi Eutropiem a *Historií Augustou* i *Epitome de Caesaribus* (Výtahem o císařích), který vznikl až na počátku 5. století. Znáť je mohl i Augustinus, četli jej Polemius Silvius v 5. a Cassiodorus v 6. století, paralely s Eutropiem jsou v Isidorovi v 7. i v Bedovi v 7./8. století. O rozšíření Eutropia ve středověku částečně vypovídá relativně velké množství rukopisů, přičemž nejstarší dochovaný rukopis se datuje do 9. století.

Ve středověku byl Eutropius často čten jako součást díla pozdějšího autora, Lombardana Paula Diacona, který v 9. století jeho dílo použil jako základu svých římských dějin *Historia Romana* o šestnácti knihách. Impuls k jejich vzniku vzešel od Adalberg z Beneventa, kterou neuspokojila četba Eutropiova díla. Když si tato vévodkyně Paulovi Diaconovi postěžovala, že Eutropiovo dílo je krátké a není v něm zmínky o křesťanství, rozhodl se, že Eutropia jednak doplní o údaje z Orosia, Hieronyma, Iordana a dalších autorů a jednak dovede římské dějiny až do roku 552. Později však potkal jeho dílo stejný osud, když je okolo roku 1000 Landolfus Sagax doplnil, zvětšil počet knih z šestnácti na dvacet šest a dějiny dotáhl až do 9. století.

V nové době se vyskytly názory, že Eutropiovo *Breviarium* je dílem dosvědčujícím úpadek tvůrčích sil doby, v níž bylo napsáno. Na toto hodnocení lze odpovědět tak, že Eutropius byl vyzván k napsání stručných dějin a ty mohou stěží být koncipovány jako průlomové dílo. Trebaže *Breviarium* nevědí o vysoké vzdělanostní úrovni zadavatele, tehdejšího vladaře římského impéria, ani o po výtce intelektuálním prostředí, v němž se uplatňovalo, podávalo a šířilo základní

informace spojené se srozumitelným poselstvím, zejména při líčení císařského období, nadto podané způsobem odpovídajícím funkci, kterou mělo mít.

Knihtiskem vyšlo poprvé v Římě roku 1471 v podobě jiné než původní, a to jako součást zmíněného komplexu *Historia Romana*, který vytvořil Paulus Diaconus. Takto je vydal i Řehoř Hrubý z Jelení v Basileji roku 1532 *in officina Frobeniana*, takže kniha v jeho edici je mnohem obsáhlejší než dnešní vydání. Teprve Egnatiovi v Benátkách (1516 a 1521) a Schonhovenovi v Basileji (1545 nebo 1546, 1552) je připisována zásadní zásluha o očištění Eutropiova textu od pozdějších dodatků. A. Schonhoven v předmluvě datované do roku 1545 napsal, že nechce čtenáři předkládat *Paulina pro Eutropianis*, a proto použil při edici rukopis obsahující Eutropiův text nerozšířený o doplňky. Totéž učinil roku 1553 Elias Vinetus, který měl k dispozici dnes ztracený rukopis *Burdigalensis*. Snahy vydat originálního Eutropia však existovaly i na jiných místech v Evropě, jak o tom svědčí již edice z roku 1510 u J. Hallera v Krakově, kterou pořídil Michael Coccinius (Köchlin). Útlá knížka obsahuje méně pozdějších přídavek, takže například desátá, poslední Eutropiova kniha má ve srovnání s dnešními edicemi navíc asi jen deset řádků textu.

Rukopisy vlastního Eutropiova díla bez dodatků ve středověku stále existovaly, přičemž nejstarší z nich je dochovaný Gothanus I, 101 pocházející z 9. století. První vydavatelé původního Eutropia byli při srovnání s Paulovou verzí pro Adalbergu překvapeni jednoduchostí a kompaktností Eutropiova dílka, která odpovídá jeho účelu, stejně tak, jako je i dnes příjemně překvapen každý, pokud provede toto srovnání, které vyznívá jednoznačně v Eutropiův prospěch.

V současné a nedávné době zaznamenal Eutropius větší zájem vydavatelů a překladatelů i komentátorů, jak o tom

svědčí výběr nejdůležitějších vydání a překladů v ediční poznámce.

* * *

Autorem jiného, mnohem kratšího *Breviaria* než je Eutropiovo, je Rufus nebo Rufius Festus. V jednom z rukopisů má název jeho díla podobu *De breviario rerum gestarum populi Romani* (Krátký přehled dějin římského národa). Festus věnuje svůj Krátký přehled o rozšiřování římského impéria také císaři, jenže jeho jméno neuvádí ani v úvodu ani v závěru ani na dalších dvou místech, na nichž se k němu přímo obrací. Podle cíle, který tento spisek hlavně ve své druhé polovině sleduje, byl jeho adresátem císař Valens, jehož jméno se objevuje v explicitu jednoho ze středověkých rukopisů ze 7. století. O to, aby odpověď na otázku, kterému císaři byl přehled věnován, nebyla snadná, se postaralo pět dalších středověkých rukopisů, jež jsou však opisy rukopisu jednoho a v nichž je uvedeno jméno císaře Valentiniana, Valentova bratra a spoluvladaře. Poslední editor Festova dílka Arnaud-Lindet řeší tuto komplikaci tak, že mezi rukopisy rozeznává dvě skupiny, přičemž jedna byla opsána z rukopisu věnovaného Valentovi, druhá Valentinianovi.

Breviarium bylo napsáno po červnu roku 363, tj. poté, co císař Iovianus uzavřel s Peršany mír, s nímž se Římané nechtěli smířit. Protože se Festus v závěru svého dílka zmiňuje o vítězství nad Góty, a to může být jen narážka na smlouvu mezi Valentem a gótským Athanarichem z roku 369, je tento rok považován za terminus post quem. Tento časový mezník podporuje okolnost, že ve výčtu římských teritorií v Británii není uvedena provincie Valentia, pojmenovaná takto po císaři Valentinianovi, kterou Římané znovu získali roku 369. Pro některé badatele není tento argument přesvědčivý a anglický badatel T. D. Barnes se snaží dokázat, že Festův přehled provincií zrcadlí jejich stav kolem roku 364.

Nesporné je pouze to, že *Breviarium* bylo sepsáno před Valentovým tažením na Východ. Císař, jak je známo, opustil své stanoviště v Marcianopoli v Dolní Moesii (dn. Reka Devnja západně od Varny v Bulharsku) na jaře 370 a vydal se přes syrskou Antiocheiu do Hierapole v Eufratské provincii. Na zimu se vrátil do Konstantinopole a následujícího roku se vypravilo římské vojsko proti perskému králi Saporovi II. A tak se terminus post quem 369 nebo rok 370 přece jen dostává znovu do hry.

Ze závěru samotného *Breviaria* je zřejmé, že Festus se pokládá za staršího muže, než je Valens. Není však jasné, jaký věk naznačují Festova slova *aevo gravior* – postarší (kap. 30). Arnaud-Lindet má za to, že Festus je o generaci starší než Valens. Vzhledem k tomu, že se napsání *Breviaria* datuje do roku 369 nebo 370, pak by císař, narozený kolem roku 328, měl ve zmíněném roce asi 41 nebo 42 let. Je sice pravděpodobné, že Festus byl starší než Valens, že by však věkový rozdíl obnášel jednu generaci, to z jeho slov zcela jednoznačně nevyplývá.

Festus si kromě toho v závěru svého přehledu troufá plánovat další literární činnost, takže slova *aevo gravior* nesvědčí o vysokém věku, i kdyby se tento plán pokládal za topos.

Méně skeptičtí badatelé, než jsou W. den Boer, M.–P. Arnaud-Lindet nebo B. Baldwin, ztotožňují autora tohoto *Breviaria* s Festem, o němž píše historik Ammianus Marcellinus, rétor Libanios, řecký filozof, rétor a historik Eunapios (asi 345–420) a historik Zósimos (2. polovina 5. a začátek 6. století). Byl nízkého původu z Tridentu v Raetii, stal se obhájcem, byl konsulárem v provincii Sýrii (368 nebo 365), později zastával u císaře Valenta úřad magistra memoriae a v letech 372 až 378 byl prokonsulem provincie Asie. Oba dva poslední úřady zastával po Eutropiovi. Po Valentově smrti však ztratil u císařského dvora veškerou přízeň a očistil se až u Theodosia.

Festův úřad magistra memoriae potvrzuje i incipit jednoho z rukopisů z 9. stol.: „Začíná *Breviarium Festa*, slovního muže a magistra memoriae ...“. V tomto rukopise je také zaznamenáno věnování Eutropiova díla císaři Valentovi, aniž však následuje dílo samo. Protože je v dedikaci uvedena Eutropiova hodnost *magister memoriae*, domnívají se někteří badatelé, že opisovač Festova rukopisu se inspiroval právě zde a přisoudil Festovi tutéž hodnost, jakou měl Eutropius. Ať už tento závěr přijmeme nebo spíše považujeme za poněkud vykonstruovaný, rukopisy Festova dílka dosvědčují, že Festus měl stejně jako Eutropius stavovský titul *v(ir) c(larissimus)*.

Ten Festus, o němž se zmiňují výše uvedení antičtí spisovatelé, byl přítelem oné již zmíněné a nechvalně proslulé postavy, Maximina, prefekta zásobování, vikaria v Římě a prefekta Gallské prefektury v letech 371–376, který se v Římě dopustil mnoha krvavých excesů a byl nakonec za Valentianova nástupce císaře Gratiana popraven. A právě tento Maximinus Festově kariéře napomohl. Podle Ammiana Marcellina měl sice Festus původně výhrady k nezákonné svévoli tohoto vysokého hodnostáře, ale když viděl jeho strmou kariéru, podlehl vidině podobného vzestupu.

Vystupoval více než horlivě při procesech v syrské Antiochei, o nichž byla zmínka v souvislosti s Eutropiem. Místem popravy v Antiochei odsouzeného filozofa Maxima, učitele císaře Iuliana, a jevištěm dalších procesů se pak stal Efesos, centrum Festem spravované provincie Malé Asie. Při těchto procesech šlo jednak o potrestání obviněných z úkladů o život císaře Valenta, jednak o stíhání takových magických praktik, jejichž cílem bylo zjišťování vůle bohů, i takových, které se týkaly každodenního života, jako zahánění nemocí a neduhů nebo sestavování horoskopů.

Poněvadž se Festus podílel na likvidaci těch, kteří magické

praktiky prováděli, usuzuje se, že magii potíral jako rigorózní křesťan. Do takové konstrukce však nezapadají zprávy o závěru Festova života v roce 380. Podle Eunapia se toho roku Festus rozhodl oslavit již zmíněné zproštění své viny hostinou, na niž pozval významné hodnostáře a vysokou společnost. Předtím se, jak líčí Eunapios, odebral do chrámu bohyně Nemesis s úmyslem vykonat obřady, které by ho zbavily mučivých snů, v nichž ho pronásledovala jeho oběť filozof Maximos. Při odchodu však padl na chrámových schodech mrtev. Tak alespoň s určitou dávkou zadostiučinění popisuje Festův konec Eunapios. Na základě Ammianova svědectví také víme o jiné Festově nedůslednosti, která se navíc týká právě magie. Svolil totiž, jak píše Ammianus Marcellinus, k jejímu užití ve vlastní rodině k vyléčení své dcery, ale vykonavatelku magie potrestal smrtí. Obě tyto epizody z Festova života napovídají, že Festovo chování a jednání bylo rozporuplné a účelové.

Proti tomu, že autor *Breviaria* byl křesťan, se především stavějí ti badatelé, kteří vycházejí z charakteru samotného Festova dílka, protože křesťanský světový názor se v něm nikterak neprojevuje, naopak jsou zde formulace a náznaky, které ukazují na Festovo zakotvení v tradičním myšlení. Císař Severus Alexander byl podle Festa jakoby jakýmsi osudem zrozen k záhubě perského národa (kap. 22). Na osud se Festus odvolává také u Valeriana (*fortuna*; kap. 23) a vítězství císaře Cara bylo podle něho v božských očích příliš velké, vyvolávající závist a rozhořčení nebes (kap. 24), tedy typická *hybris*. A není tedy divu, že jedna skupina rukopisů datovaná do 9. –12. století tuto pasáž zkrátila tak, že z ní nakonec zůstalo pouze konstatování, že „vítězství císaře Cara nad Peršany bylo příliš velké“. Předmětem dohadů byla v této souvislosti také závěrečná věta Festova *Breviaria* (kap. 30), ale ta, jak ukázal B. Baldwin, nevypovídá ani o rozdílné nábo-

ženské orientaci autorově a císařově, jak se dříve soudilo, ani o jejich stejné víře.

Když tedy císař Valens Festa vyzval k napsání dílka, napsal je vyzvaný tradičním způsobem a císař je patrně přijal tak, jako přijal Eutropiovo dílo psané zcela v tradičním duchu.

I když vzdor všemu, co bylo řečeno, nelze tvrdit s úplnou jistotou, že autor *Breviaria* a vysoký úředník jsou jedna a táž osobnost, je míra pravděpodobnosti jejich ztotožnění dost vysoká a není málo významných badatelů, kteří tuto totožnost přijímají.

Zatímco identifikace Festa je spojena s pochybnostmi, cíl a funkce *Breviaria* jsou tak zřejmé, že nevyvolaly žádné dohady. Císař si přál stručné dílo a Festus, jak výslovně zdůraznil v úvodu, mu rád vyhověl (kap. 1). V úvodních kapitolách se zmiňuje o trvání římské říše, o periodizaci římských dějin (kap. 2) a podává v kostce shrnutí o chronologickém průběhu římské expanze v době královské, republikánské a za císařství na Západě, na Balkáně a v Asii zčásti vskutku tak, jak ohlašoval, tj. téměř po způsobu účetních. Po tomto svého druhu registračním záznamu následuje blok kapitol (kap. 4–9) s popisem postupného rozšiřování římského impéria a vzniku jednotlivých provincií v západní části impéria. Úvod 4. kapitoly nemohl být stručnější: „Dále se popisuje, v jakém časovém pořadí římský stát nabýval jednotlivé provincie.“ Od 10. kapitoly jsou na řadě provincie v Malé Asii a na Východě včetně Egypta. Popis této oblasti má také vlastní, tentokrát delší úvod, v němž se Festus obrací na císaře: „Nyní podám výklad o východní části a celém Orientu, o provinciích ležících v blízkosti vycházejícího slunce i o tom, kdo je dobyl, abys Ty nad nimi mohl vládnout, aby tak byla ještě více povzbuzena tvoje ušlechtilá snaha zvětšit jejich počet.“ Rozšiřování impéria ve východní části je sledováno zprvu chronologicky, ale po krátkém přechodu je tento prin-

cip opuštěn a dána přednost geografickému (12,1). Zatímco výčet západních provincií byl nutný proto, aby východní nebyly vytrženy z celkového kontextu římského dobývání světa, je Východ vlastním předmětem císařova i Festova zájmu, který se v této oblasti soustřeďuje především na historii bojů Římanů s Parthy a Peršany: „Slavný císaři, já vím, kam se teď upíná Tvůj zájem. Nepochybně se tážeš, kolikrát se skřížily zbraně Babylónie a Římanů a kolikrát proti sobě bojovaly šípy s kopími. Vypočítám tedy stručně výsledky těch válek. Uvidíš, že nepřítelé se radovali z několika vítězství, která dosáhli Isti, a potvrdíš, že Římané naproti tomu vždy zvítězili skutečnou statečností.“ (kap. 15). Na konci *Breviaria* je krátký závěr rovnocenný stručnému úvodu.

Kdežto anexe jednotlivých území v západní části impéria probíhala ve Festově podání spíše hladce, v druhé části *Breviaria* představuje Festus nejen úspěšná, ale i velmi neúspěšná východní tažení jak v době římské republiky, tak především za římského císařství. Jeho cílem je přitom ukázat rozmnožitele říše jako následovníhodné vzory a zatratit ty, kteří vyklíželi pozice, couvali před nepřítelem a nesnažili se případný nezdar odčinit. Z doby římské republiky jsou vyzdvíženy především východní úspěchy Gnaea Pompeia, v císařské době urovnal poměry na Východě v souladu s majestátem římského národa Augustův vnuk Gaius Iulius, válečné úspěchy sklízeli Traianus a Severus a později Gordianus III. Císař Severus Alexander se kvůli svému jménu stal novým Alexandrem, který podle Festa svedl slavné boje (ve skutečnosti tak slavné nebyly) s perským Ardašírem, kterého Festus nazývá příznačně Xerxés, slávu sklídl i Aurelianus, Carus a caesar Galerius. Festus však viděl a pojmenoval, odsoudil i vysvětlil také válečné nezmary a zabýval se jimi stejně důkladně jako vítěznými taženími. Jako nebyl skoupý na uznání, tak nešetřil kritikou, kterou odstupňoval tak, že

Nerona považoval za hanebnou skvrnu na pověsti římského státu kvůli ztrátě Arménie a pro potupu římského vojska, které muselo projít pod jhem, císaře Valeriana považoval za stejné neštěstí jako zlověstné znamení, když mu přidělil přívlastek *infaustus*, už Gallienus, ne až Aurelianus ztratil Dákii, kritiku sklídl u Eutropia úspěšný Iulianus. Festus mu sice neupřel vojenské úspěchy a přiznal i dobrý začátek východní expedice, ale připomněl Iulianovu nedostatečnou obezřetnost, která se projevila v rozhodujících chvílích, kdy přecenil své schopnosti při posuzování situace a nedbal pokynů rádčů, nezabezpečil ochranu vojska a sám svým málo opatrným chováním vystavil svůj život nebezpečí.

Festus má svou představu o úloze každého císaře, i když neodpovídá vždy historické skutečnosti a možnostem, které císař měl, a klade důraz nejen na dobytí území, nýbrž i na jeho udržení. Císaři Hadrianovi vytkl hned dvakrát, že se vzdal území na Východě dobytých Traianem, i když jejich udržení nebylo reálné, Nerona pohaněl za ztrátu Arménie, ačkoli Suetonius zná jinou historickou skutečnost: „Británie a Arménie byly ztraceny a obě zase získány“ (Nero 40,2). Zmínky o nezdařilých východních vojenských akcích mají být mementem nejen proto, že pohry zůstávají skvrnou na panovníkově pověsti, ale i proto, že nebezpečí tamějších bojů nelze podceňovat a že každé neprozíravé jednání v této oblasti mělo vždy velmi neblahé důsledky. V tomto směru je třeba dát za pravdu Arnau-Lindetovi, který má za to, že Festus negativními zkušenostmi nabádá Valenta k mimořádné obezřetnosti. Také však – jak soudí americký historik antického starověku Peachin – mohly zmínky o obtížích při vojenských taženích na Východ posloužit jako eventuální alibistické vysvětlení, kdyby výsledek bojů v tak složité situaci nebyl jednoznačně příznivý. V každém případě jsou pro Festa stejně jako pro Eutropia ideálními císaři rozmnožovatelé říše

Augustus a Traianus. Valens je má následovat v tom smyslu, že má na Východě dosáhnout míru (*palma pacis*), zřejmě takového, který byl uzavřen za Diocletiana a který Festus pochválil (kap. 25).

Festus v sobě nezapře „Římana“ propagujícího nic než expanzi a udržení dobytých pozic. Je zajímavé sledovat, jak při svém popisu střídá pasivum (např. kap. 3 „V Illyriku byli podmaněni Histrové...“) a aktivum (tatáž 3. kap. „V Asii se Římané poprvé uchytili ...“) včetně sebevědomé formulace v 1. os. plurálu (kap. 7 „Do Illyriku jsme pronikali postupně od pobřeží“). V druhé části *Breviaria*, v níž Festus referuje o osobním přínosu jednotlivců za republiky a císařů, užívá 1. os. plurálu jedenkrát, příznačně o vítězství (kap. 27 „A v bitvě u Narasary, kde byl zabit Narseus, jsme dosáhli vítězství“). Chválu Římanů vkládá do úst i Peršanům (kap. 25 „Peršané s obdivem uznali, že Římané je předčí nejen vojensky, ale i morálně“) a dokonce i při uzavření onoho potupného míru roku 363 – nepochybně na zmírnění hořkosti, kterou tato porážka přinesla – se pokouší utěšovat sebe i čtenáře slovy: „Římané si přesto za několik dní získali takovou úctu ...“ (kap. 29). Na druhé straně lze ocenit, že Festus prokázal kritičnost, když nepřímo srovnal dvojí odlišný římský zábor, Pergamského království a Kypru: „Asii poznali Římané díky spojenectví s králem Attalem a do vlastnictví jsme ji získali po právu jako dědictví Attalovou závět“ (kap. 10) – „Tak jsme nabyli tento ostrov spíše poháněni svou chamtivostí než po právu“ (kap. 13). Nesmíme se však nechat mýlit, jak upozorňuje den Boor, tato kritika byla zřejmě obecně rozšířená, protože podobně – dokonce místy i stejnými výrazy – posuzuje zábor Kypru Ammianus Marcellinus.

V tak stručném a takto zaměřeném přehledu nelze očekávat výmluvnější nářky nebo poznámky mající vztah k císaři Valentovi nebo k samotnému Festovi. Ale přesto tu nějaké

nářky najít lze. Tak je tomu, když se Festus zmiňuje o rovnocenném postavení císařů Marka Aurelia a Lucia Vera – tu není možné nepomyslet na podobnost s vládou Valenta a Valentiniana. Zajímavá je také zmínka o Ulpianovi v souvislosti se Severem Alexandrem („Tento Alexander měl hlavního vedoucího císařské kanceláře právníka Ulpiana“; kap. 22), která se v daném kontextu zdá sice zcela nemotivovaná, není však vyloučeno, že tento fakt Festus zaznamenal právě proto, že sám byl vedoucím jedné z císařských kancelářů.

Na zpracování tohoto stručného přehledu neměl asi jeho autor mnoho času a stačilo mu omezené množství pramenů. Mezi nimi mohl být seznam provincií, *Epitome* z Livia, císařské biografie – pravděpodobně *Císařské dějiny* – i Florova *Epitome*. Eutropius Festovým pramenem nebyl, a pokud existují mezi oběma autory styčné body, pocházejí zřejmě ze společného pramene.

Kompozici svého dílka autor promýšlel, rozvrhl je po úvodní části do tří celků, jimž v závěru věnoval větší zájem, a to jak po stránce obsahové, tak formální. Celé dílko se vyznačuje slohem odpovídajícím zadání – Festus byl požádán o stručnost, a proto registruje události a fakta jako úředník, místy, zejména na začátku, téměř jako by prováděl inventuru a podával hlášení. Ve větách jdoucích za sebou v textu dbá až úzkostlivě, aby identifikace osob nebo událostí a věcí byla zcela jednoznačná, takže pedantsky opakuje substantivum, než aby použil zájmeno. Věty samostatné i v souvětích jsou krátké, většinou připojené souřadně, často se obejdou bez spojek. V hlavní části se kromě registrace faktů objevuje i epizodické vyprávění a také krátká hodnotící charakteristika císaře. Od 25. kapitoly a zejména pak od 27. kapitoly jsou souvětí delší, přibývá složité parataxe a hypotaxe, protože Festus píše o událostech, které mají bližší vztah k jeho současnosti a o nichž byl zřejmě lépe informován, takže mohl

přesněji postihnout vztahy mezi nimi a vyjádřit je i formálně explicitněji. Jeho sloh je převážně informační, jen místy Festus sahá k vyprávění epizod, jejichž posláním je apel, varování, či výzva. Celkový styl tohoto přehledu je jednoduchý a mnohem nenáročnější než Eutropiův. Ale ani Festus nenapsal svůj spisek, aniž by užil všechny dostupné rétorické ozdoby. Zejména dbal na rytmickou stránku vět i jejich částí.

Císaři Valentovi a jeho okolí tedy Festus poskytl stručný přehled o provinciích, zejména východních, a nejstarší seznam provincií, který je dnes k dispozici – snad to byla i Festova novinka. Jeho *Breviarium* je programově zcela jiného charakteru než Eutropiovy *Stručné dějiny* a císař jej požadoval vedle dílka Eutropiova, nikoliv místo něj jako jeho zkrácenou verzi, jak se až donedávna soudilo. Dílko nebylo nepotřebné ani pro čtenáře v následujících staletích, neboť počet rukopisů, na nichž se dochovalo, není malý, i když ve srovnání s některými jinými antickými díly je pokládán za průměrný. První vydání tiskem v Římě je z roku 1468.

* * *

Do 4. století se klade, i když v poslední době už nikoli všeobecně, dílko *De viris illustribus urbis Romae* (Slavné osobnosti města Říma), v němž se setkáváme s řadou postav římského královského a republikánského období, které vystupují také v Eutropiově *Breviarium* a některé z nich i u Festa. A tak máme možnost sledovat jejich osud jak v řečišti římské historie, tak i mimo ně v podobě miniportrétů.

Do nové doby se *Slavné osobnosti města Říma* dochovaly ve dvojí rukopisné tradici, která se označuje A a B. Toto jinak pro čtenáře zcela nezajímavé sdělení má význam pro úvahy o původním stavu tohoto textu i pro dohady o jeho osudu. Verze A se dochovala v rukopisech jako součást trojdílného komplexu, jehož první úsek představuje *Origo gentis Romanae*

(Počátky římského národa), střední část tvoří *De viris illustribus* a závěr *Liber de Caesaribus* (Kniha o císařích) Sexta Aurelia Victora. Soubor, nazývaný podle Aurelia Victora *Corpus Aurelianum* nebo jindy trojdílný – *Corpus tripartitum*, je znám pouze ze dvou rukopisů z 15. století. Zato samostatná verze B *De viris illustribus* byla ve středověku opisována častěji a dochovala se asi ve 150 rukopisech.

Obě verze se však od sebe liší rozsahem. Zatímco text *Slavných osobností* zachovaný v rukopisech samostatně (B) začíná od albského krále Proky vyprávěním o Amuliovi a Numitorovi a epizodou o narození Romula a Rema, v *Corpus Aurelianum* (A) tato kapitola téměř celá chybí. V samostatné verzi (B) naopak chybí konec Pompeiova medailónku a také portrétky Caesara, Augusta, Catona, Cicerona, Bruta, Cassia, Sexta Pompeia, Marka Antonia a Kleopatry. Vysvětlení, proč se konec textu nedochoval, je dvojí: buď že se ztratil, čemuž by mohla nasvědčovat okolnost, že se ztratil i konec Pompeiova portrétu, nebo že tato část byla ve verzi A dotvořena dodatečně.

Proč by ale měla vzniknout dodatečně? Německý badatel P. L. Schmidt soudí, že v době, kdy byl sestavován komplex *Corpus Aurelianum*, bylo zapotřebí skloubit všechny jeho části tak, aby tvořily celek, tedy aby se nepřekrývaly a aby nebyl hiát mezi začátkem dějin Aurelia Victora a koncem *De viris illustribus*. Takové řešení vysvětluje, proč není ve verzi *Slavných osobností* v *Corpus Aurelianum* ta část vyprávění o Romulovi a Removi, která je stejná jako odpovídající úsek v *Origo gentis Romanae*, a proč je Augustův medailónek ve *Slavných osobnostech* poměrně krátký. Jeho svého druhu pokračování je totiž až v díle Aurelia Victora, který začíná své dějiny od Augusta po bitvě u Actia. To, že samostatně dochovaná verze (B) *De viris illustribus* končí Pompeiem, nepřekvapuje, protože v římském pojetí stojí na počátku cí-

sašského období Caesar, jak je to zřejmé ze Suetoniova díla *De vita Caesarum*, které začíná Caesarovou biografií. Protože se však portrétky počínaje Caesarovým neliší zásadně od předchozích, je pravděpodobnější, že se tato část v rukopisech B ztratila.

Hypotéz souvisejících s vytvořením *Corpus Aurelianum* je více. Jedna se týká doby, kdy se tak stalo, další pak důvodu, který vedl redaktora komplexu ke skloubení tří uvedených děl v celek. Terminus post quem je rok 360, kdy bylo napsáno dílo Aurelia Victora. Schmidt dává velkou šanci vzniku komplexu ještě ve 4. století, protože to je období, které přeje tvorbě historických i gramatických kompendií obsahujících základní informace pro vzdělávací účely. Kdyby totiž redaktor korpusu pracoval později, argumentuje Schmidt, doplnil by pravděpodobně dílo Aurelia Victora o císaře a události z pozdější doby. Důvod, proč redaktor sestavil šňůru informací o římské říši od jejích prvopočátků, tedy od Saturna a Iana až ke smrti císaře Constantia, nelze podle Schmidta hledat v tradici římské poliviové historiografie, která se zabývá pouze určitými úseky římských dějin nebo tvorbou výtahů z historických děl a psaním biografií římských císařů, nýbrž v křesťansky pojaté historii jako dějin budoucí spásy počínajících stvořením světa. Jakousi paralelou takto kontinuálně pojaté křesťanské historiografie měla být podle Schmidta i tato trilogie začínající mýtickými počátky shrnutými v *Origo gentis Romanae*. *Origo* je svým zaměřením tradiční, nejsou v něm však žádné militantně pohanské prvky, dílko *Slavné osobnosti* v souladu s dobou, o níž pojednává, oslavuje římské *virtutes* a ztrácuje to, co není s nimi v souladu. Není zde nic, co by vybočovalo z udržovaných a pěstovaných starých římských ctností a zvyklostí, a Aurelius Victor je do té míry dědicem římských tradic, že křesťanství zůstalo zcela mimo okruh jeho zájmu.

V dílku *De viris illustribus* jsou představeny v hutné zkratce vlastnosti a činy římských legendárních i historických osobností. Vzdor svému doslovnému názvu *O slavných mužích města Říma* přináší i krátká připomenutí statečných legendárních ženských postav, jako byla Lucretie, Cloelie a vestálka Claudie, z neřímských je tu portrét Kleopatry. Mezi muži se objevují netoliko Římané, nýbrž i nepřátelé Římanů Pyrrhos, Hannibal, syrský král Antiochos, lusitánský Viriathus a pontský král Mithridatés, tedy ti, kteří zasáhli do chodu římských dějin. Z Římanů jsou představeni králové, legendární hrdinové, vojevůdcové, politici, buřiči i ztroskotanci. Kromě v zásadě, ale zdaleka ne vždy dodržovaného chronologického řazení portrétků jednotlivých osobností se autor zmiňuje – spíše však sporadicky – o některých legendárních událostech, jako byl boj rodu Fabiů s římskými nepřáteli, bitva u Regillského jezera, vznik Asklépiova kultu v Římě nebo přivezení kultovní sochy Kybelé do Říma.

Jednotlivé postavy představuje autor velmi stručně. Krátký portrét každé postavy začíná jejím jménem a osobnosti jsou chápány jednoznačně buď jako pozitivní exempla nebo odstrašující případy. V popředí stojí jejich činnost v zájmu římského státu, jejich úřední kariéra a vyznamenání, kterých za své činy dosáhli. Tento text má určitou obdobu v Ampeliově *Liber memorialis*, která je však ve styčných oblastech daleko stručnější a výčtovější. Také *Slavné osobnosti* mohly sloužit jako svého druhu pomůcka k základnímu, byť velmi kusému poučení o dějinách viděných prostřednictvím kariér význačných postav, ale je tu i silný aspekt připomínající soubory exemplů. Rukopisy spojují autorství tohoto dílka s Pliniem. Odmítnout Plinia nepůsobilo potíže, a pokud se uvažovalo o Liviovi, pak se spíše usuzovalo na využití výtahů z jeho díla. Těmto spekulacím učinil konec zhruba před desetiletím Joachim Fugmann, který krok za krokem, jak vycházejí jeho

analýzy, ukazuje, že toto dílko nepředstavuje události římských dějin a jejich postavy stejně jako Livius, a nemůže tedy být pokračováním liviovské tradice. *Slavné osobnosti* jsou podle tohoto německého badatele založeny na jiném, dnes nedochovaném pramenu, který měl bibliografický charakter a byl publikován už před Liviem. Fugmann se vrací k starší hypotéze, že autorem tohoto pramene byl bibliotékař císaře Augusta Iulius Hyginus. Neznámý autor *Slavných osobností* svou předlohu značně zkracoval a vytvářel z ní svého druhu excerpta, často zatemnil původní souvislosti a dopustil se také věcných omylů. Přesto všechno však jeho dílko uchovalo řadu informací a detailů starší provenience, než je liviovská tradice, a to z něj činí zajímavého svědka nejen doby jeho vzniku, ale i minulé.

Doba, kdy dílko vzniklo, se rovněž spíše odhaduje – samostatnou verzi klade Schmidt do první poloviny 4. století, verze v *Corpus Aurelianum* podle něho vznikla kolem roku 370. Arnaud-Lindet stanoví pro sepsání *Slavných osobností* jako jistý pouze termín *post quem*, a to Augustovu smrt a jeho konsekraci, o nichž je v díle zmínka, a vznik celého korpusu klade do období dosti rozsáhlého – mezi rok 360 až konec 6. století.

Je zřejmé, že okolo tak malého spisu tohoto rázu je až příliš mnoho domněnek. Jisté je pouze to, že má svým charakterem blízko ke sbírkám exemplarum, které měli Římané v oblibě, i když známá exempla Valeria Maxima jsou podána pod hlavičkou vlastností ilustrovaných na příbězích významných postav, kdežto *Slavné osobnosti* představují soubor krátkých portrétků nositelů ctností nebo opačných vlastností. Styl tohoto dílka je také velmi nenáročný. Často se zde vyskytuje kumulace slovesných tvarů ve 3. osobě singuláru perfekta aktiva na konci krátkých vět, prvek, který je příznačný také pro některé úseky suetoniovské biografie i některé pasáže

u Eutropia a v 1. osobě singuláru i pro *Res gestae Divi Augusti* (Činy božského Augusta).

* * *

Tyto tři zde přeložené spisy – dva nepochybně ze 4. století, třetí s otazníkem – mají jak rozdílné cíle, tak nestejnou úroveň. Eutropiovy římské dějiny mezi nimi ční jako dílko jednotné a ucelené, Festův přehled je ukázkou sdělení a informací, výzev či varování, které autor považoval za nutné předložit vládci římského světa o jeho impériu před důležitým tažením na Východ, neznámým autorem vytvořené *Slavné osobnosti* města Říma představují defilé známých postav římské historie po císaře Augusta. Všechna tři dílka však mají mezi sebou styčné body, doplňují se a předkládají to, oč se určitý okruh čtenářů zajímal a co chtěl nebo potřeboval z římské historie znát a především co stačil absorbovat.

EUTROPIUS

**STRUČNÝ PŘEHLED
ŘÍMSKÝCH DĚJIN
OD ZALOŽENÍ MĚSTA**

PÁNU VALETOVI, VELIKÉMU GÓTSKÉMU,
VŽDY VZNEŠENĚMU, EUTROPIUS,
SLOVUTNÝ SENÁTOR, PŘEDSTAVENÝ
CÍSAŘSKÉ KABINETNÍ KANCELÁŘE.

Z ŘÍMSKÝCH DĚJIN
OD ZALOŽENÍ MĚSTA PODNES
JSEM VYLÍČIL DLE VŮLE TVÉ MILOSTI
VÝZNAMNÉ VÁLEČNÉ I MÍROVÉ
UDÁLOSTI V ČASOVÉM SLEDU A STRUČNĚ
A PŘIPOJIL JSEM V KRÁTKOSTI TAKÉ
VYNIKAJÍCÍ VÝKONY ŘÍMSKÝCH CÍSAŘŮ,
ABY SE TVÁ BOŽSKÁ, JASNÁ MYSL MOHLA
RADOVAT, ŽE JSI PŘI SPRÁVĚ ŘÍMSKÉ ŘÍŠE
KRÁČEL V ŠLÉPĚJÍCH VYNIKAJÍCÍCH MUŽŮ
DŘÍVE, NEŽ JSI POZNAL JEJICH ČINY
Z ČETBY.

PRVNÍ KNIHA
OD ZALOŽENÍ ŘÍMA
PO JEHO DOBYTÍ GALLY
753 – 387 PŘ. KR.

1. – 8. *Římsí králové. 9. První konsulové. 10. Konsul Brutus padl v boji s Arruntem. 11. Tarquinius usiluje o návrat na trůn. Na Římany útočí Sabinové. Umírá Publicola.*
12. *Zavedení hodnosti diktátora a velitele jízdy. 13. Římský lid se cítí utlačován. 14. Další porážka Volsků. 15. Quintus Marcius Coriolanus obrátil zbraně proti Římu. 16. Fabiové padli v boji s Vejemi. 17. Cincinnatus jmenován diktátorem.*
18. *Decemvirové. Příběh Virginie. 19. Obyvatelé Fiden se bouří. 20. Camillus porazil Vejany, Falisky a nakonec i Gally, kteří se zmocnili Říma kromě Kapitolu.*

1. Římské impérium, nad něž, pokud sahá lidská paměť, v celém světě nelze nalézt téměř nic menšího v počátcích a většího v době rozmachu začíná Romulem, synem vestálky Rhey Silvie a, jak se věřilo, boha Marta, narozeným zároveň s bratrem Remem. Ten v době, kdy žil ve společenství loupeživých pastýřů, založil ve svých osmnácti letech na Palátinském pahorku malé městečko. Stalo se tak jedenáct dní před květnovými Kalendami v třetím roce šesté olympiády, přibližně roku třicátého devadesátého čtvrtého po zničení Tróje, vezmou-li se v úvahu nejvyšší a nejnižší letopočty dochované tradicí.

2. Poté, co Romulus založil město, které nazval podle svého jména Roma, vykonal asi toto: přijal do obce mnoho lidí z okolí, vybral sto starších občanů za své rádce při všem svém konání a nazval je podle jejich vysokého věku senátory. Potom – protože ani on sám ani ostatní jeho muži nemě-

li manželky – pozval kmeny sousedící s městem Římem na hry a během nich dal unést jejich dívky. Kvůli tomuto bezpráví povstaly války, v nichž porazil Caeninské, Antemnatké, Krustuminské, Sabiny, Fidenské a Vejany. Všechno to byli obyvatelé městeček v okolí Říma. A když se jednou znenadání rozpoutala vichřice, po níž už Romula nikdo nikdy nespátřil, začalo se věřit, že se v třicátém sedmém roce vlády odebral na nebesa, a byl prohlášen bohem. Pak vládli v Římě senátoři střídající se po pěti dnech a tato jejich vláda trvala celý jeden rok.

3. Potom byl zvolen králem Numa Pompilius, který sice nevedl žádnou válku, ale obci byl prospěšný neméně než Romulus. Jednak dal Římanům, tehdy vesměs považovaným za lupiče a poloviční barbary, protože ustavičně válčili, zákony a vštípil jim mravní zásady, jednak rozdělil rok, do té doby nijak nečleněný a nepřehledný, na deset měsíců. Zavedl v Římě přechetné náboženské kultury a postavil nespočetné chrámy. Zemřel při nemoci ve čtyřicátém třetím roce své vlády.

4. Po něm nastoupil Tullus Hostilius. Tento král obnovil války, porazil obyvatele Alby žijící dvanáct mil od města Říma, Vejany a Fidenské, z nichž Fidenští sídlí ve vzdálenosti šesti a Vejané osmnácti mil od města Říma, a rozšířil Město připojením pahorku Caelia. Když měl za sebou vládu v délce třiceti dvou let, byl zasažen bleskem a uhořel ve svém domě, který lehl popelem.

5. Po něm převzal vládu Ancus Marcius, Numův vnuk od dcery. Ten bojoval proti Latinům, připojil k Římu pahorky Aventín a Janikul a založil město v ústí řeky Tiberu ve vzdálenosti šestnácti mil od města Říma. Zemřel při nemoci dvacátého čtvrtého roku své vlády.

6. Potom přijal královskou vládu Priscus Tarquinius. Zdvojnásobil počet senátorů, postavil v Římě cirkus a založil Římské hry, které se pořádají dodnes. Také on porazil Sa-

biny, připojil k městu Římu nemalé území, které jim odňal, a vstoupil poprvé do Města v triumfálním průvodu. Zbudoval městské hradby i odpadové kanály a začal se stavbou Kapitolu. V třicátém osmém roce vlády byl zavražděn syny krále Anka, svého předchůdce.

7. Po něm převzal vládu Servius Tullius. Jeho matka byla sice urozeného původu, ale když upadla do zajetí, stala se otrokyní. Také Servius Tullius porazil Sabiny; připojil k Městu tři pahorky – Quirínál, Viminál, Esquilín – a římské hradby obehnal příkopy. Vůbec poprvé dal provést sčítání všeho lidu, věc do té doby ve světě zcela neznámou. Podle výsledků všeobecného sčítání žilo v Římě osmdesát tři tisíce římských občanů včetně lidí na venkově. Byl zavražděn svým zločinným zetěm Tarquiniem Zpupným, synem toho krále, jehož byl nástupcem, a vlastní dcerou, kterou měl Tarquinius za manželku.

8. Lucius Tarquinius Superbus – Zpupný, sedmý a poslední z římských králů, porazil Volsky, kmen usedlý nedaleko Města směrem ke Kampánii, podrobil města Gabie a Suessu Pometii, uzavřel mír s Etrusky a postavil Jovův chrám na Kapitolu. Později, v době, kdy obléhal Ardeu ležící osmnáct mil od města Říma, královskou vládu ztratil, když jeho syn, Tarquinius mladší, znásilnil urozenou a počestnou Lucretii, Collatinovu manželku, která toto bezpráví s bolestí sdělila manželovi, otci a přátelům a před očima jich všech se zabila. Z toho důvodu Brutus, který byl dokonce s Tarquiniem příbuzný, vyvolal lidové bouře a připravil Tarquinia o jeho moc. Brzy nato krále opustilo i vojsko, které spolu s ním obléhalo Ardeu. A když dorazil k Městu, zavřely se před ním brány a nebyl vpuštěn dovnitř. Poté, co vládl čtyřadvacet let, uprchl s manželkou i dětmi.

Tak vládlo v Římě sedm králů dvě stě čtyřicet tři roky a Řím tehdy stěží sahal k patnáctému milníku.

9. Od té doby stáli v čele Říma místo jednoho krále dva konzulové. Dva byli voleni proto, aby majíce stejnou pravomoc nedovolili jeden druhému chovat se nenáležitě, kdyby se k něčemu takovému některý z nich propůjčil. Bylo rozhodnuto, že nesmějí mít pravomoci déle než jeden rok, aby se v dlouhotrvajícím mocenském postavení nestali povýšenými, ale aby se stále chovali tak, jak se sluší na občany, vědomi si toho, že po uplynutí roku budou zase soukromými osobami. V prvním roce po vyhnání králů byli konzuly Lucius Iunius Brutus, který měl největší podíl na vyhnání Tarquinia Zpupného, a Tarquinius Collatinus, manžel Lucretie. Ale Tarquinius Collatinus byl úřadu vzápětí zbaven; bylo totiž rozhodnuto, že nikdo jménem Tarquinius nesmí zůstat ve Městě. A tak se vystěhoval se vším, co mu patřilo, a jeho místo zaujal konsul Lucius Valerius Publicola. Avšak vyhnáný král Tarquinius shromáždil veliké množství rodů, a aby obnovil svou královskou moc, zdvihl proti městu Římu válku.

10. V první bitvě se navzájem připravili o život římský konsul Brutus a Tarquiniův syn Arruns. Římané však odešli z boje jako vítězové. Římské paní, které považovaly Bruta za ochránce své počestnosti, oplakávaly jeho smrt po dobu jednoho roku, jako by to byl jejich společný otec. Valerius Publicola učinil svým kolegou Spuria Lucretia Tricipitina, Lucretiina otce, a poté, co ten zemřel následkem nemoci, vzal si za kolegu Horatia Pulvilla. A tak bylo v prvním roce pět konzulů, protože Tarquinius Collatinus opustil Město kvůli svému jménu, Brutus zahynul v boji a Spurius Lucretius onemocněl a zemřel.

11. V následujícím roce rozpoutal Tarquinius s pomocí etruského krále Porsenny další válku proti Římanům, aby získal zpět ztracenou vládu, a málem Řím dobyl. Ale i tehdy byl poražen. Když se mu nepodařilo dostat se zpět k moci

a Porsenna, který uzavřel s Římany mír, ho už nepodporoval, odebral se třetího roku po vyhnání králů do Tuscula, města nedaleko Říma, a tam žil spolu s manželkou čtrnáct let stranou veřejného života až do stáří. Čtvrtého roku po vyhnání králů byli poraženi Sabinové, kteří zaútočili na Římany, a vítězství nad nimi se slavilo triumfem. Pátého roku zemřel přirozenou smrtí slavný Lucius Valerius, Brutův kolega a čtyřnásobný konsul, tak nemajetný, že se náklady na jeho pohřeb hradily ze sbírky mezi lidem. Také jeho, stejně jako Bruta, oplakávaly římské paní po dobu jednoho roku.

12. Devátého roku po vyhnání králů, když Tarquiniův zeť shromáždil obrovské vojsko chtěje pomstít křivdu spáchanou na svém tchánovi, byla v Římě zavedena nová úřední hodnost, vyšší než konsulát, zvaná diktatura. Téhož roku byl jmenován také velitel jízdy podřízený diktátorovi. Způsobu vlády Vaší Jasnosti není nic podobnější než tato starobylá diktatura, zejména když také vláda Augusta Octaviana, o němž budeme mluvit dále, a před ním i Gaia Caesara byla jak podle jména, tak svou podstatou diktaturou. Prvním diktátorem v Římě byl Titus Larcus, prvním velitelem jízdy Spurius Cassius.

13. Šestnáctého roku po vyhnání králů se vzbouřil římský lid, jako by byl utlačován senátem a konzuly. Tehdy si zvolil tribuny lidu, svého druhu vlastní soudce a obhájce, aby se zabezpečil před senátem a konzuly.

14. Následujícího roku začali Volskové další válku proti Římanům a po porážce v boji ztratili navíc své nejlepší město Corioly.

15. Osmnáctého roku po vyhnání králů byl z Města vyhoštěn Quintus Marcius, římský vojevůdce, který dobyl volské město Corioly. Pln hněvu se spěšně uchýlil právě k Volskům a získal tu proti Římanům vojenskou podporu. Římany opakovaně porazil a dostal se až k pátému milníku

u Města. Vyjednávače žádající o mír odmítl a dokonce se chystal Řím obléhat, kdyby za ním nepřišla z Města jeho matka Veturie a manželka Volumnie, jejichž pláč a prosby ho přemohly, takže vojsko stáhl. Byl tak po Tarquiniovi druhým vojevůdcem, který obrátil zbraně proti své vlasti.

16. Za konsulátu Gaia Fabia a Lucia Virginia se rozhodlo tři sta příslušníků urozené rodiny Fabiů vést válku proti Vejm vlastními silami. Senátu a římskému lidu dali slib, že celý zápas berou na sebe. Vytáhli tedy do války a všichni tito urození mužové, z nichž jeden každý mohl velet velkému vojsku, v ní také padli. Z tak velkého rodu zbyl pouze jediný mužský potomek, který nemohl jít do boje pro svůj dětský věk. Potom se ve Městě konalo sčítání lidu a bylo napočítáno 117.319 občanů.

17. Když se následujícího roku římské vojsko ocitlo v obležení na hoře Algidu vzdálené asi dvanáct mil od Města, byl jmenován diktátorem Lucius Quintius Cincinnatus, který obdělával vlastními silami pole o rozloze čtyř jiter. Když ho poslové našli na poli, kde orál, setřel si pot a přijal togu lemovanou nachem, nepřátele porazil a vojsko vysvobodil.

18. Roku 302 od založení Města přestal být obsazován konsulský úřad a místo dvou konsulů bylo zvoleno deset úředníků s nejvyššími pravomocemi, tzv. decemvirů. Zatímco první rok si vedli dobře, druhého roku chtěl jeden z nich, Appius Claudius, zneuctit nevinnou dceru jistého Virginia, který bojoval ve významném postavení na hoře Algidu proti Latinům. Otec dceru raději zabil, než aby připustil její zneuctění, a po návratu k vojsku vyvolal jeho vzpouru. Decemvirové byli zbaveni moci a potrestáni.

19. Roku 315 od založení Města se postavili proti Římanům obyvatelé Fiden. Pomáhali jim Vejané a vejský král Tolumnus. Obě tato města leží tak blízko Města, že Fideny jsou vzdáleny šest mil a Veje osmnáct. S nimi se spojili také Vols-

kové. Ale porazil je diktátor Mamercus Aemilius a velitel jízdy Lucius Quintius Cincinnatus. Vejané dokonce ztratili svého krále. Fideny byly dobyty a srovnány se zemí.

20. Po dvaceti letech začali Vejané další válku. Diktátor Furius Camillus, který byl proti nim vyslán, je nejprve porazil v poli a pak po dlouhém obléhání dobyl i samo jejich město, velmi starobylé a v Itálii nejbohatší. Potom dobyl i neméně významné město Falerie. Stihla jej však zášť, že prý nespravedlivě rozdělil kořist, a proto byl odsouzen a vyhoštěn. Hned nato táhli na Město gallští Senonové, kteří Římany porazili u řeky Allie, jedenáct mil od Říma, pak se za nimi hnali a obsadili dokonce i Město. Římanům se podařilo uhájit pouze Kapitol. Gally, kteří Kapitol dlouho drželi v obležení a Římany vyhladověli, přepadl Camillus, který žil jako vyhnanec v sousedním městě, a způsobil jim těžkou porážku. Později Gallové přece jen ustoupili, ale až dostali zlato, aby přestali obléhat Kapitol. Camillus je však pronásledoval a způsobil jim takovou porážku, že dostal zpět i zlato, které jim bylo v Římě odevzdáno, a spolu s ním všechny ukořistěné římské vojenské odznaky. A tak vstoupil do Města potřetí jako triumfátor a byl nazván druhým Romulem, jako by také on založil Řím.

DRUHÁ KNIHA
OD PORÁŽKY GALLŮ K VÍTĚZSTVÍ
V 1. PUNSKÉ VÁLCE
387 – 241 PŘ. KR.

1. *Vojenští tribunové s konsulskou pravomocí. Camillus porazil Volsky, Aequey a etruské město Sutrium.*
2. *Cincinnatus zabnal Praenestské.*
3. *Konsulát je obnoven.*
4. *Umírá Camillus.*
5. *Gallové, kteří vpadli do Itálie, jsou poraženi. Příběh Torquatiův. Vítězství nad Etrusky.*
6. *Římské vojsko bojuje s Gally. Souboj Marka Valeria Corvina s Gallem.*
7. *Latinové chtějí jednoho ze dvou konsulů.*
- 8.–9. *Těžké boje Římanů se Samnity.*
10. *Zneškodnění Gallů, kteří se spojili proti Římu s Etrusky a Samnity.*
- 11.–14. *Válka s épeirským králem Pyrrhem.*
15. *Ptolemaios žádá Římany o spojenectví.*
16. *Obyvatelé Picena s Římem začali válku a byli poraženi.*
17. *Vyhlášení války Sallentinům, porážka Brundisijských.*
18. *Začíná první punská válka.*
19. *Římské úspěchy na Sicílii.*
20. *Duilliovo vítězství na moři.*
21. *Boje v Africe. Regulovo vítězství a porážka.*
22. *Úspěch Římanů v Africe, ztráta lodí v bouři.*
23. *Další námořní pobroma.*
24. *Metellus vítězí v Africe. Kartágiňané vysílají Regula sjednat mír.*
25. *Regulus v Římě.*
26. *Římané utrpěli porážky.*
27. *Velká námořní bitva – Římané vítězí, Kartágiňané žádají o mír.*
28. *Porážka Falisků.*

1. Roku 365 od založení Města a prvního roku po jeho dobytí Gally se změnila úřední hodnota a na místo dvou konsulů nastoupili vojenští tribunové s konsulskou pravomocí. Od té doby se římský stát již začal rozmáhat. Toho roku totiž porazil Camillus Volsky, kteří s Římany válčili sedmdesát let, i město Aequey a Sutrium, zničil veškerou jejich

brannou moc a obsadil jejich území. Vítězství oslavil třemi triumfy najednou.

2. Také Titus Quintius Cincinnatus zahnal Praenestské, kteří přiřazili až k branám města Říma, porazil je u řeky Allie a připojil k římskému státu osm měst, nad nimiž vládli. Zaútočil i na samotné Praeneste a přijal jeho kapitulaci. To všechno zvládl ve dvaceti dnech a byl mu přiznán triumf.

3. Avšak zavedená hodnota vojenských tribunů neměla dlouhého trvání, neboť po nějaké době byla zrušena, a po čtyři roky nebyly ve Městě obsazovány vysoké úřady. Ale pak se vojenští tribunové s konsulskou pravomocí znovu chopili své moci a setrvali v úřadě po dobu tří let. Potom byli opět voleni konsulové.

4. Za konsulátu Lucia Genucia a Quinta Servilia zemřel Camillus. Dostalo se mu druhé největší počty po Romulovi.

5. Proti Gallům, kteří vpadli do Itálie a zastavili se čtyři míle od Města za řekou Anienem, byl vyslán s vojskem diktátor Titus Quintius. Tam předstoupil před vojsko urozený mladý muž ze senátorského stavu Lucius Manlius a zabil Galla, který vyzval Římany na osobní souboj, vzal mu jeho zlatý nákrčník, vložil si jej na svůj krk a tak získal navždy pro sebe i pro všechny své potomky jméno Torquatus. Gallové byli zahánáni na útěk a brzy nato poraženi diktátorem Gaiem Sulpiciem. Zanedlouho byli poraženi Etruskové Gaiem Marciem a osm tisíc jejich zajatců bylo přivedeno do triumfu.

6. Potom se opět konalo sčítání lidu. A protože Latinové, které si Římané podrobili, nechtěli dodávat vojáky, konaly se pouze odvody římských nováčků a bylo postaveno deset legií čítajících šedesát tisíc vojáků, ne-li více. Římský stát byl tehdy sice ještě malý, ale přesto vojensky velmi zdatný. Když vytáhly tyto legie pod velením Lucia Furia proti Gallům, vyzval jeden z nich nejlepšího Římana na osobní souboj. Vojenskému tribunovi Marku Valeriovi, který výzvu přijal

a předstoupil v plné zbroji proti vyzývateli, usedl na pravou paži havran. A když boj začal, zaútočil havran křídly a drápy na soupeřovy oči, aby nic neviděl. Tribun Valerius Galla zabil; zásluhou havrana získal nejen vítězství, ale i jméno, neboť později byl nazván Corvinus. Za tento záslužný čin se stal konsulem v třidvaceti letech.

7. Latinové, kteří Římanům odmítli dodat vojáky, přišli s požadavkem, aby jeden z konsulů byl Latin, druhý Říman. Jejich návrh byl odmítnut, byla jim vyhlášena válka, a když byli v obrovské bitvě na hlavu poraženi, slavil se nad nimi triumf. Za záslužné vítězství byly konsulům postaveny sochy na řečništi na foru. Téhož roku byla také založena Alexandrie makedonským králem Alexandrem.

8. Tehdy už Římané začali představovat velkou sílu a válčili téměř u sto třicátého milníku od Města se Samnity, kteří sídlí mezi Picenem, Kampánií a Apulií. Do této války vytáhl v hodnosti diktátora Lucius Papirius Cursor. I když před svou cestou zpět do Říma dal příkaz veliteli jízdy Quintu Fabiovi Maximovi, kterého zanechal u vojska, aby se v jeho nepřítomnosti zdržel bojů, využil Fabius vhodné příležitosti a svedl velmi úspěšnou bitvu, v níž Samnity rozdrtil. Diktátor ho kvůli bitvě svedené v rozporu s jeho rozkazem odsoudil k smrti. Toto jeho rozhodnutí vyvolalo proti němu takový odpor, že málem přišel o život, a Quintus Fabius Maximus byl pro obrovské sympatie vojska i lidu osvobozen.

9. Potom za konsulátu Tita Veturia a Spuria Postumia porazili Římany k jejich nesmírné potupě Samnité a poručili jim jít pod jhem. Mír s nimi ujednaný však senát i lid zrušil jako vynucený okolnostmi. Nad Samnity potom zvítězil konsul Lucius Papirius a sedm tisíc jich poslal pod jho. Pak slavil nad poraženým nepřítelem triumf. V té době zavedl censor Appius Claudius do Říma vodovod nazývaný Claudiův a postavil silnici nesoucí jeho jméno. Samnité začali dal-

ší válku, porazili Quinta Fabia Maxima a zabili přitom tři tisíce vojáků. Fabius však později s pomocí svého otce, který se stal jeho pobočníkem, Samnity porazil a obsadil velkou řadu jejich měst. Potom byli proti Samnitům posláni oba konzulové Publius Cornelius Rufinus a Manius Curius Dentatus a v nesmírně těžkých bojích je zdolali a ukončili samnitské války trvající čtyřicet devět let. Žádný jiný nepřítel v Itálii nevyčerpal římskou statečnost větší měrou.

10. Uplynulo několik let a Gallové se proti Římanům opět spojili s Etrusky a Samnity, ale konsul Gnaeus Cornelius Dolabella je při jejich tažení na Řím zneškodnil.

11. V téže době vypověděli Římané válku Tarentánům až v nejzazším cípu Itálie, protože způsobili příkoří římským vyjednávačům. Tarentané požádali o pomoc v boji proti Římu épeirského krále Pyrrha, který odvozoval svůj původ od Achillova rodu. Král dorazil rychle do Itálie a byl tehdy prvním nepřítelem ze zámoří, s nímž se Římané utkali. Proti Pyrrhovi byl vyslán s vojskem konsul Publius Valerius Laevinus. Když se mu podařilo zajmout Pyrrhovy vyzvědače, přikázal provést je táborem, ukázat jim vojsko a pak je propustit, aby Pyrrhovi podali zprávu o tom, co Římané podnikají. Potom došlo k bitvě, a když už se Pyrrhos málem obrátil na útěk, poštěstilo se mu zvítězit, poté co do boje nasadil slony, kterých se Římané polekali, protože je neznali. Bitvu ukončila noc. Laevinovi se v noci přece jen podařilo uprchnout, ale Pyrrhos zajal tisíc osm set Římanů, s nimiž pak zacházel s největší ohleduplností, a mrtvé dal pohřbit. Když uviděl rány padlých Římanů vpředu na hrudi i odhodlaný výraz na tváři mrtvých, zvedl prý ruce k nebi a zvolal, že by mohl být pánem celého světa, kdyby mu štěstí bylo dopřáno takové vojáky.

12. Potom se spojil se Samnity, Lukány i Bruttii a táhl na Řím. Zanechával za sebou spoušť a spáleniště, zpusťoval Kam-

pánii a dorazil až k Praeneste vzdálenému od Města osmnáct mil. Brzy se však stáhl do Kampánie ze strachu před římským vojskem, které za ním postupovalo v čele s konsulem. Posly, kteří k němu byli vysláni jednat o vykoupení zajatců, přijal s poctami a zajatce poslal do Říma bez výkupného. Fabricia, jednoho z římských vyjednávačů, obdivoval do té míry, že se ho snažil získat na svou stranu za čtvrtinu království, když zjistil, že je nemajetný. Ale ten jeho nabídku odmítl. Pyrrhos pak ve velkém obdivu k Římanům vyslal vysoko postaveného Kinea, aby s nimi vyjednal a uzavřel mír za rovných podmínek, a požadoval tu část Itálie, kterou již obsadil.

13. S takovým mírem senát zásadně nesouhlasil a odpověděl, že mír nenastane, dokud Pyrrhos neopustí Itálii. Nato Římané vyhlásili, že všichni zajatci navracení Pyrrhem ztratili svou čest, protože se dali zajmout ve zbrani, a že ji získají zpět, jestliže každý z nich přinese z boje zbroj dvou zabitých nepřátel. S takovou se Kineás vrátil zpět. Na Pyrrhův dotaz, jak Řím vypadá, odpověděl, že spatřil město plné králů, totiž že v Římě téměř všichni mají takové postavení, jaké má v Épeiru a jinde v Řecku jedině Pyrrhos. Do boje proti Pyrrhovi byli posláni jako velitelé konsulové Publius Sulpicius a Decius Mus. Král byl v bitvě zraněn, jeho sloni pobiti a o život v ní přišlo dvacet tisíc nepřátel, kdežto Římanů pouze pět tisíc. Pyrrhos byl zahnán do Tarentu.

14. Po roce byl poslán proti Pyrrhovi Fabricius, vyjednávač, kterého Pyrrhos nemohl získat na svou stranu ani za slíbenou čtvrtinu království. Oba měli tehdy tábory blízko sebe a Pyrrhův lékař přišel v noci k Fabriciovi s nabídkou, že krále za nějakou pozornost otráví. Fabricius přikázal, aby lékaře odvedli v poutech zpět k jeho pánovi a Pyrrhovi sdělili, co si lékař řekl za jeho hlavu. Král prý tehdy v obdivu pronesl: „Tak to je ten Fabricius, který se dá svést ze správné dráhy obtížněji než samo slunce.“ Poté Pyrrhos vytáhl na Sicílii. Fabri-

cius porazil Lukány a Samnity a oslavil toto vítězství triumfem. Proti Pyrrhovi byli posláni konsulové Manius Curius Dentatus a Cornelius Lentulus. Boj s ním svedl Curius, jeho vojsko zničil, jeho samotného zatlačil do Tarentu a jeho tábor dobyl. Toho dne bylo pobito třiadvacet tisíc nepřátel. Curius slavil triumf v době svého konsulátu. Byl první, kdo přivedl do Říma čtyři slony. Pyrrhos se poté brzy stáhl i od Tarentu a byl zabit v řeckém městě Argu.

15. Za konsulátu Gaia Fabia Licinia a Gaia Claudia Caniny roku 461 v životě Města přišli do Říma alexandrijští poslové krále Ptolemaia požádat Římany o přátelské spojení a jejich žádosti bylo vyhověno.

16. Za konsulátu Quinta Ogulnia a Gaia Fabia Pictora začali válku obyvatelé Picena. Následující konsulové Publius Sempronius a Appius Claudius je porazili a slavili nad nimi triumf. Římané založili v Gallii město Ariminus a v Sammiu Beneventum.

17. Za konsulátu Marka Atilia Regula a Lucia Iulia Libona byla vypovězena válka Sallentinům v Apulii. Zároveň byli poraženi Brundisijští, jejich město bylo obsazeno a slavil se nad nimi triumf.

18. Roku 477 bylo už jméno města Říma slavné, přestože do té doby nebyla vedena žádná válka mimo Itálii. Aby se tedy zjistil vojenský potenciál, bylo provedeno sčítání lidu a napočtení dvě stě devadesát dva tisíce tři sta třicet čtyři občané, ačkoliv se od založení Města vůbec nepřestalo válčit. A začala první válka proti Afričanům; bylo to v době konsulátu Appia Claudia a Quinta Fulvia. Boje s nimi byly vedeny na Sicílii a Appius Claudius slavil triumf jak nad Afričany, tak nad sicilským králem Hierónem.

19. Následujícího roku za konsulátu Valeria Marka a Otacilia Crassa dosáhli Římané na Sicílii významných úspěchů. Obyvatelé Tauromenia, Catiny a dalších padesáti měst byli

Panské
↓
válka

přijati pod římskou ochranu. Třetího roku byla připravena válka na Sicílii proti sicilskému králi Hierónovi. Král společně se všemi urozenými občany Syrakús dosáhl od Římanů mír a dal jim dvě stě talentů stříbra. Afričané byli na Sicílii poraženi a v Římě se nad nimi slavil druhý triumf.

20. V pátém roce punské války proti Afričanům za konsulátu Gaia Duillia a Gnaea Cornelia Asiny bojovali Římané poprvé na moři na lodích opatřených zobci zvaných liburnky. Konsula Cornelia Afričané v boji přelstili, ale Duillius svedl bitvu, v níž velitele Kartágiňanů porazil, zajal jednáct set nepřátelských lodí a čtrnáct potopil, sedm tisíc nepřátel vzal do zajetí a tři tisíce jich pobil. Žádné vítězství nebylo Římanům milejší, protože v pozemním boji nebyli do té doby poraženi a nyní prokázali svou velkou sílu už i na moři. Za konsulátu Gaia Aquilia Flora a Lucia Scipiona vydrancoval Scipio Korsiku a Sardinii, přivedl odtamtud mnoho tisíc zajatců a oslavil vítězství triumfem.

21. Za konsulátu Lucia Manlia Vulsona a Marka Atilia Regula se válka přesunula do Afriky. Bojovalo se na moři proti kartáginskému vojevůdci Hamilkarovi. Byl poražen a protože ztratil šedesát čtyři lodě, stáhl se zpět. Římané přišli o dvaadvacet lodí. Když se pak přepravili do Afriky, vzdalo se jim jako první africké město Clypea. Konsulové postoupili až ke Kartágu, a když vyplnili mnoho pevností, vrátil se vítězný Manlius do Říma s dvaceti sedmi tisíci zajatců, kdežto Atilius Regulus zůstal v Africe a vyrazil do boje. Zvítězil nad třemi kartáginskými veliteli, pobil osmnáct tisíc nepřátel, pět tisíc jich zajal a s nimi také osmnáct slonů. Čtyřiašedesát měst vzal pod ochranu. Ale to již poražení Kartágiňané požádali Římany o mír. Protože však Regulus trval na tvrdých podmínkách, požádali Afričané o pomoc Lakedaimoňany. A jimi vyslaný velitel Xantippos Regula na hlavu porazil. Z celého římského vojska tehdy unikly zkáže pouze dva

tisíce vojáků, pět set jich bylo zajato s velitelem Regulem, třicet tisíc pobito. Sám Regulus byl vsazen do žaláře.

22. Za konsulátu Marka Aemilia Paula a Servia Fulvia Nobiliora vypluli do Afriky oba římské konsulové s flotilou o třech stech lodích. Nejprve Afričané v námořní bitvě porazili. Konsul Aemilius potopil sto čtyři nepřátelské lodi, třicet jich zajal s mužstvem, patnáct tisíc nepřátel buď zabil nebo zajal a své vojsko obohatil obrovskou kořistí. Kdyby v Africe nenastal tak velký nedostatek potravin, že tam vojsko nemohlo déle setrvat, mohla být už tehdy pokořena. Ale při návratu s vítězným vojskem utrpěli konsulové u Sicílie těžké ztráty na loďstvu. Stihla je tak silná bouře, že ze čtyř set šedesáti čtyř lodí se zachránilo pouhých osmdesát. Tak hroznou bouří na moři neznal nikdo ani z doslechu. Římané však pohotově dvě stě lodí opravili a tato pohroma nepřipravila nikoho z nich o odvahu.

23. Konsulové Gnaeus Servilius Caepio a Gaius Sempronius Blaesus vypluli do Afriky s dvěma sty šedesáti lodmi. Dobyli několik měst, ale na zpáteční cestě s obrovskou kořistí ztroskotali. Protože Římany neustálé námořní katastrofy zne-pokojovaly, rozhodl se senát upustit od bitev na moři a disponovat jen šedesáti lodmi k ochraně Itálie.

24. Za konsulátu Lucia Caecilia Metella a Gaia Furia Placida porazil Metellus na Sicílii velitele Afričanů se sto třiceti slony a s velkou armádou, zabil dvacet tisíc nepřátel, dvacet šest slonů zajal a ostatní, kteří volně bloudili, shromáždil s přispěním pomocných numidských jednotek a odvedl do Říma. Byl to nevídaný průvod, při němž sto třicet slonů tarasilo všechny cesty, kudy se ubírali. Po této pohromě požádali Kartágiňané zajatého velitele Regula, aby se vypravil do Říma sjednat mír a výměnu zajatců.

25. Když Regulus přišel do Říma a byl uveden do senátu, nevystupoval jako římský občan a řekl, že ode dne, kdy

upadl do moci Afričanů, přestal být Římanem. Proto také odmítl obejmout manželku a senátu radil, aby mír neuzavíral, protože Punové zlomeni tolika pohromami nemají nejmenší naději na úspěch. On že nemá takovou cenu, aby se kvůli němu jedinému, nadto starému, a kvůli několika římským zajatcům navracelo tolik tisíc zajatých Afričanů. Jeho návrh byl přijat. Afričanům, kteří se dostavili s žádostí o mír, se vůbec nedostalo slyšení. Když Římané Regulovi nabízelí, že ho v Římě zadrží, odmítl zůstat ve městě, v němž by se nemohl těšit postavení čestného občana poté, co se dostal do područí Afričanů. Vrátil se tedy do Afriky a zemřel mučen na všechny možné způsoby.

26. Za konsulátu Publia Claudia Pulchra a Lucia Iunia se Claudius pustil do války, přestože věštná znamení nebyla příznivá, a utrpěl od Kartágiňanů porážku. Z dvou set dvaceti lodí zachránil na útěku třicet, devadesát jich bylo zajato i s vojáky, zbytek potopen. Také druhý konsul ztratil loďstvo, ale jeho vojsko se zachránilo, protože lodi ztroskotaly u pobřeží.

27. Za konsulátu Gaia Lutatia Catula a Aula Postumia Albina, v dvacátém třetím roce punské války, bylo svěřeno vedení války s Afričany Catulovi. Vyplul na Sicílii s třemi sty lodí, Afričané proti němu postavili čtyři sta lodí. Do té doby nikdy tak velké flotily na moři nebojovaly. Lutatius Catulus nastoupil na loď nemocný, protože byl v předešlé bitvě zraněn. Bojovalo se s nesmírným nasazením naproti sicilskému městu Lilybaeu. Třiasedmdesát lodí bylo ukořistěno, sto dvacet pět jich bylo potopeno, třicet dva tisíce nepřátel padlo do zajetí, třináct tisíc bylo zabito. Do rukou Římanů se dostalo obrovské množství zlata, stříbra a další kořisti. Římských lodí bylo potopeno dvanáct. Bojovalo se šestého dne před březnovými Ídami. Kartágiňané požádali ihned o mír a bylo jim vyhověno. Římští zajatci, které Kartágiňané zadr-

žovali, byli vráceni. Také Kartágiňané požádali o možnost vyměnit zajatce držené Římany za výkupné. Senát rozhodl, aby rukojmí, kteří byli pod obecním dohledem, byli vydáni zpět bez výkupného. Ti, kteří byli v majetku soukromníků, měli být sice také vráceni, ale peněžitá náhrada měla být majitelům uhrazena spíše ze státní pokladny než Kartágiňany.

28. Konsuly byli zvoleni Quintus Lutatius a Aulus Manlius a zaútočili na Falisky, obyvatele kdysi bohatého italského města. Válku skončili oba konsulové za šest dní poté, co dorazili na místo. Pobili patnáct tisíc nepřátel, se zbylými byl uzavřen mír, ale přišli o polovinu svého území.

TŘETÍ KNIHA
OD KONCE 1. PUNSKÉ DO KONCE
2. PUNSKÉ VÁLKY
241 – 201 PŘ. KR.

1. Římané nabízejí vojenskou pomoc egyptskému Ptolemaiovi. Sicilský král Hierón na návštěvě v Římě. 2. Římané vítězí nad Ligury. Kartágiňané podněcují Sardy k odporu. 3. Slaven triumf nad Sardy. 4. Boje s Illyry.
- 5.–6. Gallové opět v Itálii. 7. Pád Sagunta. 8. Římané vypověděli Kartágiňanům válku. Hannibal přešel Alpy.
9. Hannibal vítězí. Quintus Fabius a jeho zdržovací taktika. 10. Porážka Římanů u Kann.
11. Mnoho měst v Itálii se přidává k Hannibalovi. V Hispánii vítězí dva Scipionové nad Hasdrubalem. 12. S Hannibalem úspěšně bojuje konsul Marcellus. Makedonský Filippos vyjednává s Hannibalem proti Římanům. Sardinie je na straně Hannibala.
13. Sardinie opět v římských rukou. Laevinus poráží Filippa. Scipionové vítězí v Hispánii. 14. Hannibal se stahuje do Kampánie. Scipionové padli v Hispánii. Marcellus dobyl Syrákúsy. Římané sjednávají mír s Makedonií. Laevinus se přesunul na Sicílii, jeho vojenské úspěchy.
15. Čtyřadvacetiletý Scipio dobyl hispánské Kartágo. 16. Quintu Fabiovi Maximovi se vzdala řada měst.
17. Scipio nevyžaduje v Hispánii od poraženého soupeře zajatce. 18. Hasdrubal poražen v Itálii. Scipio se vrací do Itálie. 19. Města na území Bruttii se vzdávají Římanům. 20. Scipio vítězí v Africe, Hannibal odvelen do Afriky. 21. Kartágiňané žádají o mír. 22. Kartágiňané mír porušili. 23. Scipio vítězí nad Hannibalem. Končí druhá punská válka.

1. Po skončení punské války, která se protáhla na třidvacet let, vyslali Římané, tehdy již velmi slavní, vyslance k egyptskému králi Ptolemaiovi s příslibem vojenské pomoci, když s ním začal válčit syrský král Antiochos. Ptolemaios poděkoval, ale římské pomoci nevyužil, protože válka už skončila. V tutéž dobu přibyl do Říma na hry mocný sicilský král Hierón a daroval římskému lidu dvě stě tisíc modiů obilí.

2. Za konsulátu Lucia Cornelia Lentula a Fulvia Flacca, v době, kdy přišel do Říma Hierón, byla v Itálii vedena válka také proti Ligurům a vítězství v ní oslaveno triumfem. Kartágiňané se zase snažili obnovit válku a podněcovali k odporu obyvatele Sardinie, kteří podle mírových podmínek měli být římskými poddanými. Nakonec však do Říma dorazila kartáginská mise a dosáhla míru.

3. Za konsulátu Tita Manlia Torquata a Gaia Atilia Bulka byl slaven triumf nad Sardy. Římané tehdy uzavřeli na všech stranách mír a ukončili všechny války. A něco takového se jim od založení Říma podařilo pouze jedenkrát, za vlády krále Numy Pompilia.

4. Konsulové Lucius Postumius Albinus a Gnaeus Fulvius Centumalus vedli válku s Illyry, a když dobyli mnoho jejich měst, vzdali se jim i jejich králové. Tehdy bylo nad Illyry poprvé slaveno vítězství triumfem.

5. Za konsulátu Lucia Aemilia přešlo přes Alpy obrovské galské vojsko. Ale tenkrát stála celá Itálie na straně Římanů. Historik Fabius, který se té války zúčastnil, napsal, že do ní bylo připraveno osm set tisíc vojáků. Zvládl ji však úspěšně sám konsul Lucius Aemilius. Bylo pobito čtyřicet tisíc nepřátel a Aemiliovi byl přiznán triumf.

6. Za několik let nato probíhaly v Itálii boje proti Gallům, které skončily za konsulátu Marka Claudia Marcella a Gnaea Cornelia Scipiona. Marcellus tehdy bojoval s hrstkou jezdců a zabil vlastní rukou galského krále Viridomara. Později roz-

drtil spolu se svým kolegou obrovské galské vojsko, dobyl Mediolanum a přivezl do Říma velkou kořist. Když slavil triumf, vezl Viridomarovu zbroj na tyči opřené o své rameno.

7. Za konsulátu Marka Minucia Rufa a Publia Cornelia zaútočili Římané na Histry, protože přepadali římské lodi s nákladem obilí, a rozdrtili je. Téhož roku zahájil druhou válku s Římany kartáginský velitel Hannibal, který začal ve svých devatenácti letech se sto padesáti tisíci vojáků obléhat hispánské město Saguntum spojené s Římem přátelstvím. Římané mu po svých vyjednávacích vzkázali, aby s válkou přestal, ale on je odmítl přijmout. Poslali tedy vyjednávače i do Kartága, aby Kartágiňané Hannibalovi zakázali vést válku se spojenci římského národa; Kartágo odpovědělo příkře odmítavě. Mezitím Hannibal Saguntany vysílené hladem porazil, vzal do zajetí a zároveň krutě potrestal.

8. Tehdy vytáhl do Hispánie Publius Cornelius Scipio a na Sicílii Tiberius Sempronius. Kartágiňanům byla vyhlášena válka. Hannibal zanechal v Hispánii svého bratra Hasdrubala a přešel Pyreneje. Překonal Alpy v místech, která byla do té doby nepřístupná. Do Itálie prý přivedl osmdesát tisíc pěšáků, deset tisíc jezdců a třicet sedm slonů. Na jeho stranu se mezitím přidalo mnoho Ligurů a Gallů. Když se Sempronius Gracchus dozvěděl o Hannibalově příchodu do Itálie, přepravil své vojsko ze Sicílie do Arimina.

9. Hannibalovi se nejprve postavil na odpor Publius Cornelius Scipio. V bitvě, která byla svedena, bylo Scipionovo vojsko zahnáno na útěk a on sám se vrátil do tábora zraněn. Sempronius Gracchus bojoval u řeky Trebie. I on je poražen. V Itálii se Hannibalovi vzdalo velké množství lidí. Ten se potom vydal do Etrurie, aby se střetl s konsulem Flaminiem. Toho zabil; dvacet pět tisíc Římanů bylo pobito, ostatní se rozutekli. Potom byl vyslán proti Hannibalovi Quintus Fabius Maximus. Fabius však přímou srážku s ním

neustále oddaloval, zlomil jeho útočný postup a potom ho při vhodné příležitosti porazil.

10. Roku 540 od založení Města jsou vysláni proti Hannibalovi Lucius Aemilius Paulus a Publius Terentius Varro, kteří střídají Fabia. Ten při svém odchodu oběma konsulům kladl na srdce, aby nad chytrým, ale netrpělivým vojevůdcem Hannibalem zvítězili oddalující přímý střet. Když však byla vinou nedočkavého konsula Varrona přes Paulův odpor svedena bitva v Apulii u vesnice Kanny, jsou oba konsulové poraženi. O život přitom přijdou tři tisíce Afričanů a velká část Hannibalova vojska je zraněna. V žádném jiném střetu v době punské války neutrpěli Římané drtivější porážku. Zahynul v ní i konsul Aemilius Paulus, o život přišlo dvacet bývalých konsulů nebo prétorů, třicet senátorů padlo do zajetí nebo bylo zabito, rovněž tak tři sta urozených mužů, čtyřicet tisíc vojáků a tři tisíce pět set jezdců. Přesto však ani v takovém neštěstí nepovažoval jediný Říman za důstojné zmínit se o míru. A stalo se, co nikdy předtím – otroci dostali svobodu a účastnili se bojů.

11. Po této bitvě přešlo k Hannibalovi mnoho italských měst, která předtím poslouchala Řím. Hannibal nabídl Římanům výměnu zajatců za výkupné, ale senát odpověděl, že takoví občané, kteří se nechali zajmout ve zbrani, jsou postradatelní. Proto je Hannibal dal později všechny mučit a usmrtit a poslal do Kartága tři modie zlatých prstenů stažených z rukou římských jezdců, senátorů a vojáků. Mezitím dva římské velitele Scipionové dosáhli vítězství v Hispánii, v níž zůstal s velkou armádou Hannibalův bratr Hasdrubal, aby ji celou podrobil Afričanům. V bitvě ztratil Hasdrubal třicet pět tisíc lidí; z nich deset tisíc padlo do zajetí a dvacet pět tisíc bylo zabito. Aby se jeho vojsko posílilo, poslali mu Kartágiňané dvanáct tisíc pěšáků, čtyři tisíce jezdců a dvacet slonů.

12. Čtvrtého roku poté, co Hannibal přišel do Itálie, bojoval proti němu úspěšně konsul Marcus Claudius Marcellus u kampánského města Noly. Hannibal obsadil mnoho římských měst v Apulii, Kalábrii i na území Bruttii. Tehdy k němu také vyslal vyjednávače makedonský král Filippos a sliboval mu pomoc proti Římanům pod podmínkou, že po jejich porážce se také jemu dostane od Hannibala pomoci v boji proti Řekům. Římané vyjednávače zadrželi, a když všechno vyšlo najevo, dali příkaz Marku Valeriovi Laevinovi odebrat se do Makedonie a prokonsulovi Titu Manliovi vydat se na Sardinii. Neboť i ta, zlákána Hannibalem, Římany zradila.

13. Tak se bojovalo zároveň na čtyřech místech: v Itálii proti Hannibalovi, v Hispánii proti jeho bratru Hasdrubalovi, v Makedonii proti Filippovi, na Sardinii proti Sardům a dalšímu kartáginskému Hasdrubalovi. Toho zajal živého prokonsul Titus Manlius vyslaný bojovat na Sardinii. Spolu s Hasdrubalem bylo zajato tisíc pět set jeho vojáků, pobito jich bylo dvanáct tisíc a Sardinie byla podmaněna. Vítězný Manlius dopravil do Říma zajatce i Hasdrubala. Mezitím je také poražen Filippos v Makedonii Laevinem a v Hispánii Hasdrubal a třetí Hannibalův bratr Mago Scipiony.

14. Desátého roku po svém příchodu do Itálie, za konsulu Publia Sulpicia a Gnaea Fulvia, se Hannibal dostal až ke čtvrtému milníku u Města a jeho jezdcí až k městské bráně. Potom se Hannibal v obavě z příchodu vojska vedeného konsuly stáhl do Kampánie. V Hispánii připravil Hannibalův bratr Hasdrubal o život oba Scipiony, kteří po mnoho let vycházeli z bojů jako vítězové. Jejich vojsko však zůstalo bez úhony, protože porážka byla spíše dílem náhody než statečnosti nepřátel. V té době obsadil konsul Marcellus velkou část Sicílie, kde už začali vládnout Afričané, včetně významného města Syrákús. Do Říma se dostala obrovská kořist.

Laevinus uzavřel přátelství s makedonským Filippem a s řadou řeckých národů i s králem Asie Attalem a vydal se na Sicílii. Tam zajal v Agrigentu jednoho z afrických velitelů, jistého Hannona, a samo město obsadil. Hannona poslal spolu s urozenými zajatci do Říma. Čtyřicet měst se mu vzdalo, dvacet šest dobyl. A tak když znovu získal zpět celou Sicílii a zlomil odpor Makedonie, vrátil se s nesmírnou slávou do Říma. V Itálii zaútočil Hannibal neočekávaně na konsula Gnaea Fulvia a zabil ho spolu s osmi tisíci vojáky.

15. Mezitím je poslán do Hispánii, kde po násilné smrti dvou Scipionů nebyl žádný velitel, Publius Cornelius Scipio, syn Publia Scipiona, který tam válčil předtím. Bylo mu čtyřadvacet let a byl to patrně nejvýznamnější Říman jak své, tak pozdější doby. Ten se zmocnil hispánského Kartága, kde měli Afričané všechno zlato, stříbro a válečná skladiště i hispánské zajatce urozeného původu. Zajme tam také Hannibalova bratra Magona a pošle ho spolu s jinými zajatci do Říma. Zpráva o těchto úspěších vyvolala v Římě obrovskou vlnu nadšení. Scipio vrátil v Hispánii rodičům děti, které byly vzaty jako rukojmí, a proto se všechny tamější oblasti přidaly na jeho stranu. Poté Scipio porazí a na útěk zažene Hannibalova bratra Hasdrubala a získá velkou válečnou kořist.

16. V Itálii mezitím Quintus Fabius Maximus znovu dobyl Tarent, kde bylo soustředěno obrovské Hannibalovo vojsko. Zde také zabil Hannibalova velitele Karthalona, prodal dvacet pět tisíc zajatců, rozdělil vojákům kořist a peníze za prodané zajatce odvedl do státní pokladny. Tehdy se mu rovněž vzdalo mnoho měst, která byla původně spjata s Římem, ale pak se přiklonila k Hannibalovi. Následujícího roku dosáhl skvělých úspěchů v Hispánii Scipio, který jednak sám, jednak se svým bratrem Luciem získal nazpět sedmdesát obcí. Avšak boje v Itálii měly nedobrou průběh, neboť Hannibal zabil konsula Claudia Marcella.

17. Scipio se znovu vyznamená třetího roku po svém příchodu do Hispánie. Uzavřel přátelství s tamějším králem, kterého porazil v náročné bitvě, a jako vůbec první vítěz nevyžadoval od poraženého soupeře rukojmí.

18. Hannibal připraven o naději, že udrží Hispánie, povolal do Itálie svého bratra Hasdrubala s celou armádou. Hasdrubal se ubíral stejnou cestou jako kdysi jeho bratr, ale u picenského města Seny padl do léčky, kterou mu připravili konzulové Appius Claudius Nero a Marcus Livius Salinator. Přestože bojoval s velkým nasazením, přišel o život, jeho obrovské vojsko padlo do zajetí nebo bylo pobito a do Říma bylo tehdy dopraveno velké množství zlata a stříbra. Po této pohromě už Hannibal přestal věřit v úspěšný konec války, zato sebedůvěra Římanů výrazně stoupla, a proto povolali domů z Hispánie Publia Cornelia Scipiona. A ten přišel do Říma provázen úžasnou slávou.

19. Za konsulátu Quinta Caecilia a Lucia Valeria přešla k Římanům všechna města na území Bruttii, která byla ovládnána Hannibalem.

20. Čtrnáctého roku po Hannibalově příchodu do Itálie se stal konzulem Scipio, který se vyznamenal v Hispánii, a byl poslán do Afriky. Panovalo přesvědčení, že tento muž má v sobě něco božského, a lidé dokonce věřili, že rozmlouvá i s bohy.

Scipio se v Africe dá do boje s tamějším velitelem Hannonem a zničí jeho vojsko. V další bitvě se zmocní jeho tábora se čtyřmi tisíci pěti sty vojáky, když už jich předtím jedenáct tisíc pobil, zajme spojence Afričanů, numidského krále Syfaka, a dobude jeho tábor. Král je pak poslán do Říma spolu s urozenými Numidany a obrovskou kořistí. Po zprávě o tomto vítězství se téměř celá Itálie od Hannibala odvrátí a on sám je Kartáginany odvelen zpět do Afriky, kterou pustoší Scipio.

21. Tak se Itálie sedmnáctého roku zbavila Hannibala. Kartáginští vyjednavači požádali Scipiona o mír; on je poslal

k senátu do Říma. Bylo uzavřeno pětačtyřicetidenní příměří, aby mohli odejít do Říma a vrátit se zpět. Římané od nich přijali třicet tisíc liber stříbra a senát vydal na Scipionovu radu příkaz uzavřít s Kartáginany mír. Scipio jej poskytl za těchto podmínek: nebudou mít více než třicet lodí, zaplatí pět set tisíc liber stříbra, vydají zajatce a přeběhlíky.

22. Když se Hannibal mezitím vrátil do Afriky, byl mír porušen a Afričané podnikli řadu nepřátelských akcí. Jejich vyjednavači byli sice při odchodu z Říma zadrženi, ale pak byli na Scipionův příkaz propuštěni. Po několikeré porážce požádá Scipiona o mír také osobně Hannibal. Když došlo k rozhovorům, byl mír uzavřen za stejných podmínek jako předtím, ale za novou věrolomnost bylo pět set tisíc liber stříbra válečné náhrady navýšeno o sto tisíc. Kartáginané, nespokojení s podmínkami, přikázali Hannibalovi pokračovat v bojích.

Scipio a Masinissa, další numidský král, který uzavřel se Scipionem přátelství, obnovují s Kartágem válku. Hannibal vyslal do Scipionova tábora tři vyzvědače, které však Scipio zajal, dal je provést táborem, ukázal jim celé vojsko, pohostil je a propustil, aby Hannibalovi oznámili, co u Římanů viděli.

23. Mezitím se oba vojevůdcové připravili k bitvě, jakou svět do té doby sotva pamatoval, protože proti sobě stáli s vojskem dva nejzkušenější velitelé. Zvítězil Scipio a málem zajal i samotného Hannibala. Ten však uprchl nejprve v doprovodu velké skupiny jezdců, potom dvaceti a nakonec čtyř. V Hannibalově táboře se našlo dvacet tisíc liber stříbra, osmdesát tisíc liber zlata a velké množství rozličných předmětů. Po tomto rozhodujícím střetu byl s Kartáginany uzavřen mír. Scipio se vrátil do Říma, slavil velkolepý triumf a od té doby začal být nazýván Africký.

Druhá punská válka skončila za devatenáct let od svého začátku.

ČTVRTÁ KNIHA
OD KONCE 2. PUNSKÉ VÁLKY DO KONCE
VÁLKY S IUGURTHOU
201 – 105 PŘ. KR.

- 1.–2. *Další válka s Makedonií. Boje s Lakedaimoňany.*
3.–4. *Válka proti Antiochovi.*
5. *Triumf nad Aitóly. Hannibalova smrt.*
6.–9. *Válka makedonského Persea a illyrského Gentia.*
Triumfy Aemilia Paulla a Gaia Anicia. Úspěchy v Lusitánii.
10. *Začátek třetí punské války.*
11. *Smrt numidského krále Masinissy.* 12. *Scipio dobyl Kartágo.*
13. *Válka s Lžifilippem v Makedonii.* 14. *Vyvrácení Korintu.*
15. *V Makedonii vyvolal bouře Lžiperseus.* 16. *Viriathus je úkladně zavražděn.* 17. *Těžké boje u Numantie.*
18. *Attalův odkaz Římu.* 19. *Triumf nad Gallaecii a nad Lusitány.* 20. *Válka s Aristoníkem.*
21. *Založení kolonie římských občanů na území Kartága.*
22. *Vítězství nad arvernským Bituitem.*
23. *Založena kolonie římských občanů v Narbo.*
24. *Ostudný výsledek války se Skordisky.* 25. *Kimbrové přešli z Gallie do Itálie.* 26. *Válka s numidským králem Iugurthou.*
27. *Metellus poráží Iugurthu. Je vystřídán Mariem.*
Iugurtha je vydán Sullovi.

1. Po punské válce následovala roku 551 od založení Města makedonská válka s králem Filippem.

2. Proti Filippovi bojoval s úspěchem Titus Quintius Flamininus. Mír s králem byl uzavřen za těchto podmínek: nebude útočit na řecká města, která před ním Římané uhájili, vydá zajatce a přeběhlíky, smí si ponechat pouze padesát lodí a ostatní předá Římanům, bude odvádět deset let po čty-

řech tisících librách stříbra a jako rukojmí vydá Římanům svého syna Démétria. Titus Quintius začal válku také s Lakedaimoňany, porazil jejich velitele Nabida a přijal ho pod ochranu za podmínek, které určil. Jeho triumf byl nesmírně slavný – před jeho triumfálním vozem byli vedeni vznešení zajatci: Filippův syn Démétrios a Nabidův syn Armenes.

3. Po skončení války s Makedonií následovala za konsulu Publia Cornelia Scipiona a Mania Acilia Glabriona syrská proti králi Antiochovi. S ním se spojil Hannibal, který opustil svou vlast Kartágo v obavě, aby nebyl vydán Římanům. Manius Acilius Glabrio měl úspěchy v bojích v Achai: nočním útokem byl dobyt tábor krále Antiocha a samotný král zahánán na útěk. Za pomoc v této válce vrátili Římané Filippovi jeho syna.

4. Za konsulátu Lucia Cornelia Scipiona a Gaia Laelia vytáhl do boje proti Antiochovi Scipio Africký jako pobočník svého bratra, konsula Lucia Cornelia Scipiona. Hannibal, který byl u Antiocha, utrpěl porážku na moři. Samotného Antiocha později rozdrtil konsul Lucius Cornelius Scipio ve velké bitvě blízko města Magnésie u Sipylu v Asii. V té bitvě poskytl Římanům pomoc bratr krále Attala Eumenés, zakladatel Eumenie ve Frygii. Z Antiochova vojska bylo zabito padesát tisíc pěšáků a tři tisíce jezdců. Král za této situace požádal o mír. I když byl poražen, uzavřel s ním senát mír za stejných podmínek, které mu nabídl před porážkou: stáhne se z Evropy a z Asie a zůstane za Taurem, zaplatí deset tisíc talentů, zaručí se dvaceti rukojmími a vydá původce válečných konfliktů Hannibala. Králi Eumenovi daroval senát všechna města v Asii, která Antiochos ve válce ztratil, a Rhodané dostali odměnou za pomoc Římanům v boji proti Antiochovi řadu měst. Lucius Scipio se vrátil do Říma a slavil velkolepý triumf. Dostal jméno Asijský, protože podrobil Asii, podobně jako jeho bratr dostal jméno Africký, když dobyl Afriku.

5. Za konsulátu Spuria Postumia Albina a Quinta Marcia Philippa slavil Marcus Fulvius triumf nad Aitóly. Hannibal, o jehož vydání požádal Titus Quintius Flamininus také bithýnského krále Prúsia, k němuž se Hannibal uchýlil po Antiochově porážce, aby nepadl do rukou Římanům, požil jed, když měl být Římanům vydán, a byl pohřben na území Níkomédanů u Libyssy.

6. Po smrti makedonského krále Filipa, který napřed vedl válku proti Římanům, ale potom byl jejich spojencem proti Antiochovi, obnovil v Makedonii válku jeho syn Perseus, jakmile k ní shromáždil obrovské vojsko. Na jeho straně totiž stál thrácký král Kotys a illyrský král Gentius. Římanům zase pomáhal král Asie Eumenés, kappadocký král Ariarathés, syrský Antiochos, egyptský Ptolemaios a numidský Masinissa. Bithýnský král Prúsias se nepřiklonil k žádné straně, ačkoliv měl za manželku Perseovu sestru. Proti Perseovi byl poslán římský vojevůdce konsul Publius Licinius a utrpěl těžkou porážku. Římané však i přes tuto prohru chtěli přistoupit na mír, o nějž Perseus požádal, jen tehdy, když se on i jeho poddaní vzdají senátu a římskému lidu. Potom byl proti Perseovi vyslán konsul Lucius Aemilius Paulus a do Illyrika proti Gentiovi prétor Gaius Anicius. Gentius byl hladce poražen v jediné bitvě a brzy nato se vzdal. Do rukou Římanů se dostala také jeho matka, manželka, dva synové i bratr. A protože válka skončila za třicet dní, byla zpráva o Gentiově porážce známa dříve než samotné vyhlášení války.

7. S Perseem svedl rozhodující bitvu konsul Aemilius Paulus tři dny před zářijovými Nonami a porazil ho. Padlo v ní dvacet tisíc pěšáků, zatímco jízda i král vyvázli bez úhony a uprchli. Římané ztratili sto vojáků. Všechna makedonská města, nad nimiž král vládl, se Římanům vzdala a sám král opuštěný přáteli padl do Paulových rukou. Ale konsul Aemilius Paulus se k němu choval s úctou a nejednal s ním

jako s poraženým. Nedovolil mu padnout na kolena, když se k tomu chystal, ale posadil jej do křesla vedle sebe. Make-doňanům a Illyrům dali Římané zákonem svobodu a uložili povinnost odvádět polovinu daní vybíraných dřívějšími králi. Tím chtěli dát najevo, že bojují za spravedlnost, ne pro zisk. Paulus vyhlásil římské rozhodnutí před nespočtelným množstvím lidí a skvěle pohostil posly mnoha národů, kteří k němu přišli, neboť říkal, že jeden a týž člověk musí umět i vítězit ve válce i prokázat vkus jako hostitel.

8. Potom Aemilius Paulus dobyl sedmdesát épeirských měst, která se postavila na odpor, a rozdělil kořist vojsku. Do Říma se vrátil velmi okázale na obří Perseově lodi, která prý měla šestnáct řad vesel. A slavil nádherný triumf, při němž jel na voze zdobeném zlatem se dvěma syny, jedním po pravém, druhým po levém boku. Před vozem byli vedeni dva Perseovi synové i sám král, kterému bylo čtyřicet pět let. Po něm slavil triumf také Anicius nad Illyry. Před jeho vozem byl veden Gentius s bratrem a syny. Na tuto podívanou se dostavili do Říma králové mnoha národů, mezi nimi také Attalos i Eumenés, králové v Asii, a Prúsias, král v Bithýnii. Byli přijati s velkými poctami. Dary, které přinesli, věnovali se svolením senátu chrámu na Kapitolu. Prúsias také doporučil do přízně senátu svého syna Níkoméda.

9. Následujícího roku bojoval Lucius Memmius úspěšně v Lusitánii. Tam si později dobře vedl konsul Marcellus.

10. Potom je zahájena třetí válka proti Kartágu. Stalo se tak roku šestistého druhého od založení Města, za konsulátu Lucia Manlia Sensorina a Mania Manilia, v padesátém prvním roce po skončení druhé punské války. Konsulové vytáhli s vojskem a Kartágo oblehli. Proti nim bojoval kartáginský velitel Hasdrubal, jízde velel další vojevůdce Famea. Tehdejších bojů se jako tribun zúčastnil Scipio, vnuk Scipiona Afrického. U všech vzbuzoval nesmírný strach i úctu, neboť

měl pověst neobyčejně odvážného a zároveň nanejvýš důmyslného vojáka. Díky němu se konsulům zdařila řada vojenských operací a jak Hasdrubal, tak Famea se nevyhýbali ničemu víc než srážkám s římskými oddíly, v nichž bojoval.

11. V tu dobu zemřel ve věku devadesáti sedmi let numidský král Masinissa, přítel římského národa téměř šedesát let. Zanechal čtyřiačtyřicet mužských potomků a ustanovil Scipiona poručíkem při dělení království mezi své syny.

12. Když tedy bylo Scipionovo jméno takto slavné, byl zvolen přes svůj mladý věk konzulem a pověřen válkou s Kartágem. Dobil je a srovnal se zemí. Kořist tam nalezenou, kterou Kartágiňané posbírali v různých městech, která vyvrátili, i umělecká díla, ozdobu měst, navrátil obcím na Sicílii, v Itálii i v Africe, pokud se k svému majetku přihlásily. Tak tedy – po sedmi stech letech od svého založení – skončilo Kartágo. Scipio si zasloužil stejné jméno jako jeho děd, tj. také on byl pro svou statečnost nazván Africký a kvůli rozlišení Mladší.

13. V Makedonii vyvolal mezitím válečné nepokoje jakýsi muž vydávající se za Filipa a způsobil zdrcující porážku pretorovi Publiu Iuventiovi, který byl proti němu vyslán s vojskem. Potom byl vyslán proti samozvanci Filippovi Quintus Caecilius Metellus, který pobil jeho dvacet pět tisíc vojáků, dobyl nazpět Makedonii a zmocnil se i jeho samotného.

14. Pro urážku římské delegace byla vypovězena válka i významnému řeckému městu Korintu. Dobil je a srovnal se zemí konsul Mummius. Tak se v Římě slavily najednou tři velkolepé triumfy: Scipiona Afrického nad Afrikou – před jeho triumfálním vozem byl veden Hasdrubal, Metella nad Makedonií – před Metellovým kráčem Andriskos-Lžifilippos a Mummia nad Korintem – před ním byly neseny bronzové sochy, obrazy a jiná umělecká výzdoba proslaveného města Korintu.

15. V Makedonii došlo k dalšímu vzbouření, které vyvolal Lžiperseus vydávající se za Perseova syna, když shromáždil

dil otroky a velel vojsku o šestnácti tisících mužů. Porazil ho kvéstor Tremellius.

16. V téže době měl v keltibérské Hispánii velké úspěchy Metellus. Toho potom vystřídal Quintus Pompeius. Zanedlouho nato byl poslán do války, kterou proti Římanům vedl jakýsi Viriathus v Lusitánii, také Quintus Caepio. Ve strachu před Caepionem zabili Viriatha po čtrnáctiletých válečných srážkách s Římany jeho lidé. Viriathus byl původně pastýřem, potom vůdcem banditů a nakonec poštval do války tolik kmenů, že si získal pověst bojovníka za svobodu Hispánie. Když však jeho vrahové žádali od konsula Caepiona odměnu, odpověděl, že Římané ze zásady neschvalují vraždu velitele jeho vojáků.

17. Potom uzavřel potupný mír Quintus Pompeius, poražený Numantijci, obyvateli velmi bohatého hispánského města. Další hanebný mír s nimi uzavřel konsul Gaius Hostilius Mancinus. Tento mír rozkázal lid a senát zrušit a samotného Mancina vydat do rukou nepřátel, ať potrestají za porušení smlouvy toho, koho pokládali za ručitele její platnosti. Dvojitý pochod římského vojska pod jhem, tak hrozná potupa od Numantijců, vedla tedy Římany k opětovnému zvolení Publia Scipiona Afrického konzulem i k jeho vyslání do Numantie. Scipio nejprve upevnil rozloženou morálku zlenivělého vojska spíše stálým výcvikem než nepřiměřenými tresty a potom dobyl řadu hispánských měst nebo přijal jejich kapitulaci. Nakonec nechal vyhladovět samotnou dlouho obléhanou Numantii a zničil ji do základů. Zbylou část provincie přijal pod ochranu.

18. V téže době zemřel Eumenův bratr Attalos, král v Asii, a odkázal své království římskému národu. Tak připadla Asie římské říši zůvěřiti.

19. Potom slavil skvělý triumf také Decimus Iunius Brutus nad obyvateli Gallaecie a nad Lusitány a Publius Scipio

Africký nad Numantijci, čtrnáctého roku po prvním triumfu nad Afrikou.

20. Mezitím rozpoutal v Asii válku Aristoníkos, nelegitimní Eumenův syn. Tento Eumenés byl Attalovým bratrem. Proti Aristoníkovi byl vyslán Publius Licinius Crassus, jemuž poskytli velmi početné pomocné jednotky okolní králové, neboť Římány podporoval bíthýnský král Níkomédés a pontský Mithridatés, s nímž později vedl Řím úpornou válku, kappadocký Ariarathés a paflagonský Pylaimenés. Crassus byl přesto v bitvě poražen a zabit. Jeho hlava byla přinesena Aristoníkovi, tělo pohřbeno ve Smyrně. Římský konsul Perperna se dozvěděl o výsledku války, když šel vystřídat Crassa, a přispěchal rychle do Asie. Aristoníka porazil a donutil hladem ke kapitulaci ve městě Stratoníkei, kam se utekl. Na příkaz senátu byl Aristoníkos zardoušen ve vězení v Římě. Triumfální oslava vítězství nebyla možná, protože Perperna zemřel při návratu do Říma v Pergamu.

21. Za konsulátu Lucia Caecilia Metella a Tita Quintia Flaminina bylo z rozkazu senátu obnoveno v Africe Kartágo dvaadvacet let poté, co je vyvrátil Scipio, a stojí dodnes. Římané tam založili kolonii svých občanů.

22. Roku 627 od založení Města začali konsulové Gaius Cassius Longinus a Sextus Domitius Calvinus válku proti zaalpským Gallům a tehdy velmi významnému kmenu Arvernů i jejich vojevůdci Bituitovi a pobili jich obrovské množství u řeky Rhodanu. Hromady galských nákrčníků byly dopraveny do Říma jako kořist. Bituitus se Domitiovi vzdal a byl odveden do Říma. Oba konsulové slavili skvělý triumf.

23. Za konsulátu Marka Porcia Catona a Quinta Marcia Rega v roce 633 od založení Města byla ve městě Narbo v Gallii založena kolonie a rok nato za konsulátu Lucia Caecilia Metella a Quinta Mucia Scaevoly byl slaven triumf nad Dalmatíi.

24. Roku 635 od založení Města začal konsul Gaius Cato válku se Skordisky a bojoval s nimi s ostudným výsledkem.

25. Za konsulátu Gaia Caecilia Metella a Gnaea Carbona slavili triumf v jednom dni dva bratři Metellové, jeden nad Sardinií, druhý nad Thrákií, a do Říma se donesla zpráva, že Kimbrové přešli z Gallie do Itálie.

26. V době konsulátu Publia Scipiona Nasiky a Lucia Calpurnia Bestii byla vypovězena válka numidskému králi Iugurthovi, protože připravil o život Micipsovy syny, své bratry Adherbala a Hiempsala, krále a přátele římského národa. Calpurnius Bestia, vyslaný proti němu s vojskem, jím byl podplacen a uzavřel zcela potupný mír, který senát následně schválil. Příštího roku pak vytáhl proti Iugurthovi Spurius Postumius Albinus. Místo něho bojoval s Numidany jeho bratr a vedl si také hanebně.

27. Do třetice byl proti Iugurthovi vyslán konsul Quintus Caecilius Metellus. Ten obnovil morálku římského vojska tak, že vojáky podrobil kázní s velikou přísností, ale i mírností, protože vůči nikomu nepoužil kruté tresty. Iugurthu v různých probíhajících bitvách porazil, jeho slony zabil nebo zajal a dobyl mnoho jeho měst. A když už se chystal válku ukončit, byl vystřídán Gaiem Mariem. Ten zvítězil jak nad Iugurthou, tak nad mauretánským králem Bocchem, který Iugurthu zpočátku podporoval. Také Marius dobyl několik numidských měst. Válku ukončil, když jeho kvěstor, velice schopný Cornelius Sulla, Iugurthu zajal poté, co mu ho vydal Bocchus, který dříve bojoval po Iugurthově boku. Kolega Quinta Metella Marcus Iunius Silanus porazil Kimbry v Gallii, Minucius Rufus Skordisky a Tribally v Makedonii a Servilius Caepio Lusitány v Hispánii. Nad Iugurthou se slavily dva triumfy: první byl Metellův, druhý Mariův. Ale jen před Mariovým triumfálním vozem kráčel Iugurtha v poutech se svými dvěma syny. Brzy potom byl na konsulův příkaz zardoušen ve vězení.

PÁTÁ KNIHA
OD KONCE VÁLKY S IUGURTHOU
K SULLOVĚ DIKTATUŘE
 105 – 79 PŘ. KR.

- 1. Kimbrové a Teutoni porazili římské konsuly. Válkou s nimi pověřeni Marius a Catulus. 2. Kimbrové a Teutoni poraženi v Itálii. 3. Spojenecká válka. Mariovy a Sullovy úspěchy. 4. Občanská válka v Římě a válka s Mithridatem na Východě. Velením války s Mithridatem pověřen Sulla. Sulla táhne na Řím, Marius odtud prchá, Sulla jmenuje nové konsuly a vede válku na Východě. 5. Pontský král Mithridatés obsazuje území v Malé Asii, dá povraždit římské občany. 6. Aristión vydává Athény Mithridatovi. Sulla obléhá Mithridatova velitele Archeláa v Peiraieu, dobývá Athény. 7. Sulla sjedná s Mithridatem mír, přepraví se do Itálie, kde řídí Marius a Cinna a jejich přívrženci. Poráží konsula Norbana, získává vojsko konsula Scipiona. 8. Bitva u římské Kollínské brány. Mladý Gnaeus Pompeius v čele vojska na Sicílii. 9. Pompeius bojuje s mariovcí v Africe. Sulla slaví triumf nad Mithridatem, Pompeius nad Afrikou.*

1. Zatímco byla vedena válka s Iugurthou v Numidii, porazily germánské a galské kmeny Kimbrové, Teutoni, Tigurinové a Ambronové u řeky Rhodanu římské konsuly Marka Manlia a Quinta Caepiona, kteří při strašné řeži přišli o velkou část vojska a dokonce o svůj tábor. V Římě zavládl velký strach, jaký tam snad nevyvolal ani Hannibal za punské války, že se Gallové znovu dostanou do Říma. Proto se znovu stal konsulem Marius, vítěz nad Iugurthou, a byl pověřen válkou proti Kimbrům a Teutonům. Byl zvolen konsulem také po třetí i po čtvrté, protože válka s Kimbry se protahovala. Ale při čtvrtém konsulátu bojoval po jeho boku druhý

konsul Quintus Lutatius Catulus. Marius se tedy střetl s Kimbry a ve dvou bitvách jich dvě stě tisíc pobil a osmdesát tisíc i s vůdcem Teutobodem zajal. Pro tyto zásluhy se stal v nepřítomnosti po páté konsulem.

2. Kimbrové a Teutoni, jejichž množství zůstávalo stále hrozivé, se mezitím přesunuli do Itálie. Znovu proti nim bojovali Gaius Marius a Quintus Catulus, ale Catulus s větším úspěchem. V bitvě, kterou svedli spojenými silami, bylo pobito sto čtyřicet tisíc nepřátel buď v boji nebo na útěku a šedesát tisíc jich padlo do zajetí. Z obou římských armád přišlo o život tři sta vojáků. Kimbrům bylo ukořistěno třiatřicet vojenských praporů; Mariovo vojsko z nich získalo dva, Catulovo jednatřicet. A to byl konec této války. Oběma velitelům byl přiznán triumf.

3. Za konsulátu Sexta Julia Caesara a Lucia Marcia Philippa, roku 659 od založení Města, kdy utichly téměř všechny boje, začali velmi těžkou válku Picenové, Marsové a Paclignové. Ačkoli už byli řadu let v područí římského národa, rozhodli se tehdy požadovat stejná práva jako Římané. Byla to válka velmi neblahá. O život v ní přišel konsul Publius Rutilius, urozený mladík Caepio a další konsul Porcius Cato. V boji proti Římanům byli velitelé Picenů a Marsů Titus Vettius, Hierius Asinius, Titus Herennius a Aulus Cluentius. Na římské straně se bojovalo úspěšně pod velením Gaia Maria, který měl za sebou šest konsulátů, dále Gnaea Pompeia, a hlavně pod Luciem Corneliem Sullo, který kromě jiných mimořádných výkonů porazil na hlavu nepřátelského vojévůdce Cluentia a jeho velké vojsko. Sám přitom ztratil ze svých vojáků jen jediného. Tato válka se přesto táhla čtyři roky a znamenala pro Římany těžkou pohromu. Až v pátém roce jejího trvání ji ukončil za svého konsulátu Lucius Cornelius Sulla, který si v jejím průběhu vedl velmi zdatně ještě jako prétor.

4. Roku 662 v životě Města vypukla v Římě první občanská válka a téhož roku i válka s Mithridatem. Příčinu k občanské válce zavdal Gaius Marius, konsul po šesté. Ačkoliv byl velením ve válce proti Mithridatovi, který obsadil Asii a Achaiu, pověřen Sulla, který se o něco déle zdržel s vojskem v Kampánii, aby dokončil spojeneckou válku, o níž jsme se zmínili a která byla vedena v Itálii, snažil se Marius dosáhnout, aby byl vyslán do války s Mithridatem on. Sulla pobouřený jeho ambicemi přitáhl s vojskem k Městu a tam se dal do boje s Mariem a Sulpiciem. Byl prvním velitelem, který vstoupil do Říma se zbraní v ruce. Sulpicia dal zabít, Maria donutil k útěku a poté, co jmenoval konsuly na příští rok Gnaea Octavia a Lucia Cornelia Cinna, vytáhl do Asie.

5. Pontský král Mithridatés, který ovládal Malou Arménii a celé Pontské moře i Bospor, chtěl totiž zprvu vypudit z Bithýnie přítele římského národa Níkoméda a oznámil římskému senátu, že Níkomédovi vypoví válku za příkoří z jeho strany. Senát odpověděl, že v takovém případě ho čeká válka s Římany. Mithridata tato odpověď popudila, a proto hned obsadil Kappadokii a vyhnal odtud krále Ariobarzana, přítele římského národa. Nato vpadl také do Bithýnie a Paflagonie, vypudil tamější krále Pylaimena a Níkoméda, přátele římského národa. Potom rychle zamířil do Efezu a rozeslal dopisy po celé Asii, aby během jednoho dne povraždili římské občany všude, kde na ně narazí.

6. Mezitím mu athénský Aristón vydal i Athény, město v Achai. Mithridatés vyslal už dříve do Achaie svého velitele Archeláa se sto dvaceti tisíci jezdců a pěšáků a ten obsadil také zbylé Řecko. Sulla ho oblehl v Peiraieu nedaleko Athén a samotné Athény dobyl. Potom s ním svedl bitvu s takovým výsledkem, že Archeláovi zbylo ze sto dvaceti tisíc vojáků sotva deset tisíc, kdežto ze Sullova vojska padlo jen třináct mužů. Když se Mithridatés o této bitvě dozvěděl, poslal

Archeláovi z Asie sedmdesát tisíc elitních vojáků. Sulla s ním svedl další boje. V první bitvě padlo patnáct tisíc nepřátel a Archeláův syn Diogenés, v druhé bylo zničeno celé Mithridatovo vojsko. Sám Archeláos se skrýval tři dny nahý v bažinách. Když se Mithridatés o tom všem dozvěděl, vydal rozkaz vyjednávat se Sullou o míru.

7. Sulla mezitím zčásti porazil také Dardany, Skordisky, Dalmaty a obyvatele Moesie, zčásti se mu vzdali. Když však přišli poslové od krále Mithridata žádat o mír, odpověděl jim, že mír uzavře, jen když se Mithridatés vzdá obsazených území a stáhne se do svého království. Později se však přece jen k jednání sešli a dohodli se na mírových podmínkách, aby Sullovi, který pospíchal kvůli občanské válce, nehrozilo nebezpečí v týlu.

Když totiž sváděl vítězné boje v Achai a v Asii, obnovil v Itálii válku poražený Marius a spolu s ním jeden z konsulů, Cornelius Cinna. Vstoupili do města Říma, dali povraždit nejurozenější senátory a bývalé konsuly, mnoho lidí proskribovali, zbořili dům samotného Sully a jeho manželku s dětmi donutili k útěku. Zbylí senátoři z Města hromadně uprchli a přišli k Sullovi do Řecka s prosbou, aby své vlasti pomohl.

Sulla se tedy přepravil do Itálie, aby bojoval s konsuly Norbanem a Scipionem. Nejprve se nedaleko Kapuy střetl s Norbanem, porazil šest tisíc jeho vojáků a šest tisíc jich zabil, zatímco ze svých ztratil sto dvacet čtyři. Potom se obrátil také proti Scipionovi, ale dříve, než bitva začala, se mu jeho vojsko vzdalo, aniž došlo k prolití jediné kapky krve.

8. Když se však v Římě změnili konsulové a konsulát zastával Mariův syn Marius s Papiřiem Carbonem, bojoval Sulla proti mladšímu Mariovi a zahubil patnáct tisíc jeho vojáků, kdežto ze svých ztratil čtyři sta. Potom vkročil i do Města. Mariova stejnojmenného syna pronásledoval do Praeneste, tam ho oblehl a donutil k sebevraždě. Nato svedl další

bitvu u římské Kollinské brány proti vojevůdcům Mariovy strany Lamponiovi a Carinatovi. V ní prý proti Sullovi stálo sedmdesát tisíc nepřátel, z nichž se mu dvanáct tisíc vzdalo, ostatní přišli o život v boji nebo v táboře anebo na útěku rukou rozružených a nesmiřitelných vítězů. Také druhý konsul Gnaeus Carbo uprchl z Arimina na Sicílii a tam ho zabil Gnaeus Pompeius, kterého Sulla, když poznal jeho schopnosti, přes jeho mládí – měl jednadvacet let – postavil do čela vojska. Pompeius byl pokládán za druhého muže po Sullovi.

9. Pompeius tedy zabil Carbona a získal zpět Sicílii. Nato přešel do Afriky a zabil velitele mariovců Domitia a mauretánského krále Hierdu, který Domitiovi pomáhal. Potom slavil Sulla velkolepý triumf nad Mithridatem. Také Gnaeus Pompeius slavil triumf nad Afrikou, a to ve věku čtyřiačtyřiceti let. Těto počty se do té doby nedostalo nikomu. Tak skončily dvě nejpolitováníhodnější války: s Itálií, zvaná také spojenecká, a občanská. Obě trvaly deset let a pohřbily více než sto padesát tisíc lidí, mezi nimi čtyřiačtyřicet bývalých konsulů, sedm bývalých prétorů, šedesát bývalých édilů a na dvě stě senátorů.

ŠESTÁ KNIHA
OD KONCE SULLOVY DIKTATURY
PO CAESAROVU SMRT
78 – 44 PŘ. KR.

1. Sertorius. 2. Boje v Makedonii. 3.–5. Vojenské úspěchy v Kilikii, Lykii, Isaurii a Dalmatii; konsul Lepidus chtěl rozpoutat občanskou válku. 6. Bithýnský král Nikomédés odkazuje své království Římu. Mithridatés porušil mír. Strídavé úspěchy v bojích s Mithridatem. 7. Spartakovo povstání.
8. Poražený Mithridatés utíká do Arménie.
9. Lucullus poráží arménského Tigrána. Nedbalí Lucullovi zástupci ztrácejí pozice u Pontu. 10. Druhý Lucullus a jeho boje.
11. Válka s Mithridatem pokračuje. Triumf nad Krétou. Libye připadla Římu. 12. Válkou s piráty je pověřen Pompeius. Stává se velitelem ve válce s Mithridatem a Tigránem. Mithridatův konec. 13. Tigránés se vzdává.
14. Pompeius a národy na Východě. Dobyti Jeruzaléma.
15. Catilinovo spiknutí. 16. Metellus slaví triumf nad Krétou a Pompeius po válce s piráty a s Mithridatem.
17. Caesar vede boje v Gallii. 18. Crassus poražen u Karrh.
19. Občanská válka. Caesar táhne k Římu. Pompeius a senát prchají z Itálie. 20. Caesar diktátorem. Poráží v Hispániích Afrania, Petreia, Varrona. Caesar v první bitvě v Řecku poražen. 21. Pompeius je poražen a zavražděn.
22. Caesar se zmocnil Alexandrie. Porazil Mithridatova syna Farnaka. 23. Caesar zvítězil nad pompeiovcí v Africe. Cato spáchal sebevraždu. 24. Caesarovo vítězství nad Pompeiovými syny v Hispániích. 25. Caesar v Římě. Jeho smrt.

1. Za konsulátu Marka Aemilia Lepida a Quinta Catula poté, co Sulla stát stabilizoval, vypukly nové války: jedna

v Hispánii, druhá v Pamfýlii a Kilikii, třetí v Makedonii a čtvrtá v Dalmatii. V Hispániích rozpoutal válku Mariův přívrženec Sertorius v obavě před stejným osudem, jaký stihl ostatní mariovce, kteří byli zavražděni. Proti němu byli vysláni velitelé Quintus Caecilius Metellus, syn toho Metella, který porazil krále Iugurthu, a prétor Lucius Domitius. Domitia zabil Sertoriův velitel Hirtuleius. Metellus vedl válku proti Sertoriuvi se střídavým úspěchem. Když se později usoudilo, že ji nezvládne, byl do Hispánií vyslán Gnaeus Pompeius. A tak Sertorius opakovaně bojoval proti dvěma velitelům se střídavým štěstím. Teprve až v osmém roce bojů, kdy byl Sertorius zavražděn svými vlastními lidmi, byla válka ukončena mladým Gnaem Pompeiem a Quintem Metellem Piem a pod římskou nadvládou se dostaly téměř všechny hispánské oblasti.

2. Do Makedonie byl po skončení konsulátu vyslán Appius Claudius. Svedl menší bitvy s různými kmeny, které sídlily v provincii Rhodopě, ale onemocněl tam a zemřel. Jeho nástupcem se po skončení konsulátu stal Gaius Scribonius Curio. Ten porazil Dardany a pronikl až k Dunaji, vysloužil si triumf a válku skončil do tří let.

3. Do Kilikie a Pamfýlie byl po skončení konsulátu vyslán schopný Publius Servilius. Ten podrobil Kilikii a obléhal i do byl velmi významná města v Lykii, mezi jiným Phaselidu a Olympos, a v Kilikii Kórykos. Napadl také Isaury, podmanil je a válku s nimi skončil za tři roky. První ze všech Římanů přešel pohoří Tauros. Po návratu získal triumf a jméno Isaurský.

4. Do Illyrika byl vyslán v hodnosti prokonsula Gaius Cosconius. Podrobil značnou část Dalmatie, dobyl Salony, a když po dvou letech válku skončil, navrátil se do Říma.

5. V téže době chtěl rozpoutat občanskou válku Catulův kolega konsul Marcus Aemilius Lepidus, ale jeho pokus byl zmařen během jediného léta.

Tak bylo slaveno více triumfů najednou: Metellův nad Hispánií, druhý triumf Pompeiův nad Hispánií, Curionův nad Makedonií a Serviliův nad Isaurií.

6. Roku 676 v životě Města, za konsulátu Lucia Licinia Luculla a Marka Aurelia Cotty zemřel bithýnský král Nikomédés a v závěti učinil dědicem římský národ. Mithridatés porušil mír a chystal se znovu vtrhnout do Bithýnie a Asie. Do boje s ním byli vysláni oba konsulové a měli střídavě štěstí. Cotta byl poražen v bitvě u Chalkédonu a dokonce byl ztlačen do města a sevřen obležením. Když se však Mithridatés odtud přesunul do Kyziku a chtěl jej dobýt, aby potom obsadil celou Asii, postavil se proti němu druhý konsul Lucullus. Sevřel Mithridata obléhajícího Kyzikos zezadu, vyhladověl ho a po řadě porážek nakonec zahnal do Byzantia, dnešní Konstantinopole. V námořní bitvě porazil také Mithridatovy velitele. Tak za jednu zimu a léto připravil o život na sto tisíc Mithridatových vojáků.

7. V 678. roce města Říma byla svěřena provincie Makedonie Marku Liciniovu Lucullovi, bratranci Luculla, který vedl válku proti Mithridatovi. A v Itálii se náhle rozpoutala nová válka. Pod vedením Spartakovým, Crixovým a Oinomaiovým prolomilo totiž čtyřiasedmdesát gladiátorů brány gladiátorských kasáren a uprchlo odtamtud. Poté se volně pohybovali po Itálii a vyvolali v zemi válku málem o nic menší než Hannibal. Porazili totiž mnoho vojevůdců a najednou i oba římské konsuly, vytvořili armádu čítající téměř šedesát tisíc ozbrojených mužů a sami byli poraženi v Apulii prokonsulem Markem Liciniem Crassem. Tato válka byla ukončena třetího roku po mnoha pohromách, které Itálii přinesla.

8. Roku 681 v životě Města za konsulátu Publia Cornelia Lentula a Gnaea Aufidia Oresta probíhaly v římském impériu pouze dvě těžké války, s Mithridatem a s Makedonií. Vedli je dva Lucullové, Lucius Lucullus a Marcus Lucullus.

Lucius pronásledoval Mithridata poté, co ho porazil v bitvě u Kyziku a poté, co mu v námořní bitvě podlehl Mithridatovi velitelé. A když obsadil Paflagonii a Bithýnii, vnikl i do Mithridatova království a dobyl dvě důležitá města v Pontu Sinopé a Amisos. V druhé bitvě u města Kabeiry, kam Mithridatés stáhl obrovské vojsko z celého království a kde pět tisíc římských vojáků rozdrtilo třicet tisíc jeho elitních, byl zahnán na útěk a jeho tábor vypleněn. Ztratil i Malou Arménii, kterou do té doby ovládal. Po útěku však našel útočiště u arménského krále Tigrána, tehdy nesmírně úspěšného vladaře, který opakovaně porazil Peršany a obsadil Mezopotámii i Sýrii i část Foiníkie.

9. A tak se Lucullus dostal při pronásledování Mithridata zahnáního na útěk také do království Tigrána vládnoucího v Arméniích. Zmocnil se nejvýznamnějšího města v arménském království, Tigránokerty v Arzanéně, a samotného krále Tigrána porazil tak, že zničil velkou část arménské armády, přestože král se proti němu postavil v čele sedmi tisíc pěti set obrněných jezdců a sto tisíc lučištníků a ozbrojenců, zatímco on měl jenom osmnáct tisíc vojáků. Odtud se vydal do Nisibis a zmocnil se i tohoto města a zároveň i Tigránova bratra. Ale velitelé zanechaní Lucullem v Pontu s částí vojska k ochraně dobytého území, které již bylo pod římskou nadvládou, si vedli nedbale a starajíce se jen o vlastní zisk poskytl Mithridatovi příležitost znovu vtrhnout do Pontu. A tak byla válka zase obnovena. Když Lucullus připravoval po dobytí Nisibis výpravu proti Peršanům, vystřídal ho jeho nástupce.

10. Ten druhý Lucullus, správce Makedonie, byl prvním Římanem, který začal válku proti Bessům a způsobil jim drtivou porážku v pohoří Haimu. V jednom dni zaútočil na jejich město Uscudamu a hned je i dobyl, dále se zmocnil města Kabyly a pronikl až k Dunaji. Potom napadl řadu měst

u Pontu. Tam vyvrátil Apollónii, Callatis, Parthenopolis, Tomy, Histros, Burziaon, a když válku ukončil, vrátil se do Říma. Oba Lucullové potom slavili triumf, ale s větší slávou, ten, který bojoval proti Mithridatovi, protože se vrátil jako vítěz nad tak významnými královskými říšiemi.

11. Když skončila válka s Makedonií a mithridatská ještě pokračovala, protože král ji opět obnovil, když po odchodu Luculla shromáždil vojsko, začala také válka na Krétě. Quintus Caecilius Metellus, pověřený jejím vedením, podmanil celou provincii po třiletých nesmírně těžkých bojích, dostal jméno Krétský a slavil nad ostrovem triumf. V té době připadla římskému impériu závěti jejího někdejšího krále Appiána také Libye s proslulými městy Bereníké, Ptolemais, Kýréné.

12. V době těchto událostí ohrožovali plavbu na všech mořích piráti, takže Římané, kteří si podrobili celý svět, nebyli v bezpečí už jen na moři. Válkou s piráty byl proto pověřen Gnaeus Pompeius, který ji dokončil během několika měsíců s neuvěřitelným úspěchem i nevídanou rychlostí. Potom mu bylo svěřeno také velení ve válce proti Mithridatovi a Tigránovi. Když se ujal velení, porazil Mithridata v noční bitvě na území Malé Arménie, jeho tábor vyplenil, pobil čtyřicet tisíc jeho vojáků a ztratil přitom ze svého vojska pouze dvacet mužů a dva centuriony. Mithridatés uprchl i se svou manželkou a dvěma průvodci. Protože zacházel krutě se svými blízkými, dohnali ho zanedlouho vzbouření vojáci v čele s jeho synem Farnakem k sebevraždě jedem. Takový byl jeho konec. Zemřel v Bosporu a byl to muž nesmírně podnikavý a schopný. Vládl šedesát let, žil dvaasedmdesát let a s Římany válčil čtyřicet roků.

13. Potom Pompeius zaútočil na Tigrána. Ten se mu vzdal: přišel do jeho tábora u šestnáctého milníku od Artaxat, vrhl se mu k nohám a vložil svůj diadém do jeho rukou. Pompeius

mu položil diadém zpět na hlavu a jednal s ním uctivě, ale přece jen ho potrestal zábořem části království a vysokou peněžitou pokutou. Odňal mu Sýrii, Foinikii, Sófanénu a dále si od něj vzal šest tisíc talentů stříbra jako dar pro římský národ, protože Římány bezdůvodně zatáhl do války.

14. Brzy nato začal Pompeius válku také proti Albánům a třikrát porazil jejich krále Oróda, ale nakonec s ním uzavřel mír, protože král ho obdaroval a požádal o mír písemně. Porazil rovněž krále Hibernie Artaka a přijal jeho kapitulaci. Malou Arménii daroval králi Galatie Deiotarovi za spojenec-kou pomoc ve válce s Mithridatem. Attalovi a Pylaimenovi vrátil zpět Paflagonii, Kolchům dosadil za krále Aristarcha. Potom porazil Iturey a Araby, a když dorazil do Sýrie, dal svobodu Seleukei, městu sousedícímu s Antiocheí, za to, že neposkytla útočiště králi Tigránovi. Antiochejským vrátil rukojmí. Nějaké území daroval i obyvatelům Dafné, aby mohli rozšířit posvátný háj, protože Dafné bylo pro něj příjmné místo bohaté na prameny. Odtud přešel do Judey a za tři měsíce dobyl její hlavní město Jeruzalém, zabil dvanáct tisíc obyvatel a ostatní přijal pod ochranu. Potom se odebral do Asie a ukončil tuto velmi dlouho se vlekoucí válku.

15. Za konsulátu řečníka Marka Tullia Cicerona a Gaia Antonia roku 689 od založení Města chtěl podrýt základy státu s několika dalšími urozenými, ale nezodpovědnými jedin-ci Lucius Sergius Catilina, člověk sice vysoce urozeného původu, ale naprosto bezcharakterní. Cicero ho vyhnal z Města; jeho druhové byli zadrženi a zardoušeni v žaláři. Samotného Catilinu v boji porazil a zabil druhý konsul Antonius.

16. Roku 690 v životě Města, za konsulátu Decima Iunia Silana a Lucia Mureny, slavil Metellus triumf nad Krétou, Pompeius po válce s piráty a s Mithridatem. Tento triumf neměl do té doby sobě rovného. Před Pompeiovým vozem by-

li vedeni Mithridatovi synové, Tigránův syn a judský král Aristobúlos a neseno obrovské množství peněz a hromady zlata a stříbra. V té době nebyla na světě žádná vážná válka.

17. Roku 693 v životě Města se stali konsuly Gaius Iulius Caesar, pozdější neomezený vládce, a Lucius Bibulus. Caesarovi byla svěřena správa provincie Gallie a Illyrika s deseti legiemi. Nejprve porazil Helvetie, dnešní Séquany, a pak vedl velké vítězné války, při nichž pronikl až k oceánu u Británie. Za devět let pokořil téměř celou Gallii měřící v obvodu tři milióny dvě stě tisíc dvojčků a ohraňenou Alpami, řekami Rhodanem a Rýnem a Oceánem. Potom zaútočil na Britanny, kteří předtím ani neznali jméno římského národa, porazil i je, vzal si od nich rukojmí a uložil jim peněžité dávky. Gallii vyměřil roční poplatky ve výši čtyřiceti miliónů sestertiů. Zaútočil na Germány za Rýnem a porazil je v krvavých bitvách. Při tolika úspěších neměl válečné štěstí jen třikrát – jednou sám v boji s Arverny, dvakrát za své nepřítomnosti v Germánii. Zde totiž jeho dva pobočníci Titurius a Arunculeius přišli o život válečnou léčkou.

18. Asi v tutéž dobu, roku 697 v životě Města, byl vyslán proti Parthům Marcus Licinius Crassus, kolega Gnaea Pompeia Velikého za jeho druhého konsulátu, a přestože znamenání a věštby nebyly příznivé, svedl bitvu u Karrh, byl poražen velitelem krále Oróda Surenou a nakonec zabit i se svým synem, vynikajícím mladým mužem s výbornou pověstí. Zbylé vojsko zachránil kvéstor Gaius Cassius, který s mimořádnou statečností obnovil ztracené pozice tak dokonale, že při návratu porazil Peršany v řadě bitev před Eufratem.

19. Potom už následovala prokletá a politováníhodná občanská válka, která kromě běžných válečných hrůz znamenala změnu v osudu římského národa. Vznikla z tohoto podnětu: Caesar, který se vracel jako vítěz z Gallie, se ucházel o druhý konsulát, a to tak, aby mu byl udělen bez jakéhoko-

liv váhání. Proti tomu se však postavili konsul Marcellus, Bibulus, Pompeius i Cato. Caesar dostal příkaz rozpustit vojsko a vrátit se do Města. Kvůli tomuto urážlivému postupu vytáhl proti své vlasti s vojskem, které stálo u Arimina. Konsulové, Pompeius i celý senát a všichni urození občané uprchli z Města do Řecka a senát se pod Pompeiovým vedením připravil v Épeiru, Makedonii a Achai na válku.

20. Caesar vstoupil do vydlidněného Města a jmenoval se diktátorem. Potom vytáhl do Hispánií. Tam porazil silné a zdatné vojsko, kterému veleli tři vojevůdcové Lucius Afranius, Marcus Petreius a Marcus Varro. Odtud se pak vrátil, přepravil se do Řecka a dal se do boje s Pompeiem. V první bitvě byl poražen a zahrán na útěk, ale podařilo se mu uniknout, protože Pompeius ho v noci, která se už snášela, nechtěl pronásledovat. Caesar řekl, že Pompeius nerozumí válce a že ho mohl porazit právě jen onoho dne. Potom se pustili do boje v Thessalii u Palaiofarsálu, kde na obou stranách stanuly obrovské armády. Pompeiovo vojsko čítalo čtyřicet tisíc pěšáků, jezdců bylo na levém křídle šest set a na pravém pět set; dále tam byly pomocné jednotky z celého Východu, všichni urození Římané, nespočet senátorů, bývalých prétorů a někdejších konsulů a takoví velitelé, kteří už měli za sebou vítězství ve významných válkách. V Caesarově vojsku bylo necelých třicet tisíc pěšáků a tisíc jezdců.

21. Nikdy předtím se neshromáždilo na jednom místě větší římské vojsko pod velením lepších vojevůdců, které by bylo mohlo snadno dobýt celý svět, kdyby táhlo proti barbarům. Bojovalo se s krajní urputností a Pompeius byl nakonec poražen a jeho tábor vypleněn. On sám byl dohnán k útěku a vydal se do Alexandrie hledat posily u egyptského krále, protože byl v době jeho nezletilosti z usnesení senátu jeho opatrovníkem. Král se však staral spíše o svůj prospěch než o přátelství, takže poručil Pompeia zabít a jeho hlavu

i prsten poslal Caesarovi. Ten prý se rozplakal, když uviděl hlavu tohoto velkého muže a svého někdejšího zetě.

22. Brzy nato přišel do Alexandrie i Caesar. Ptolemaios se chystal připravit léčku i jemu, a proto Caesar proti němu zahájil válku. Ptolemaios byl poražen a utonul v Nilu, kde se pak našlo jeho mrtvé tělo ve zlatém pancíři. Caesar se zmocnil Alexandrie a vládu předal Ptolemaiově sestře Kleopatře, s níž měl poměr. Po návratu z Egypta porazil Farnaka, syna Mithridata Velikého, a pak ho dohnal k smrti. Ten předtím pomáhal Pompeiovi v Thessalii a potom se pustil do odbojné války v Pontu a obsadil mnoho římských provincií.

23. Nato se Caesar vrátil do Říma a jmenoval se potřetí konsulem s Markem Aemiliem Lepidem, který byl rok předtím za jeho diktatury velitelem jízdy. Potom vytáhl do Afriky, kde obnovila válku velká část římské nobility spolu s králem Mauretánie Iubou. Římskými veliteli byli Publius Cornelius Scipio, potomek starobylého rodu Scipiona Afrického (byl také Pompeiovým tchánem), Marcus Petreius, Quintus Varus, Marcus Porcius Cato a syn diktátora Sully Lucius Cornelius Faustus. Caesar s nimi svedl bitvu a po řadě srážek se stal vítězem. Cato, Scipio, Petreius i Iuba spáchali sebevraždu, Fausta, syna někdejšího diktátora Sully a Pompeiova zetě, dal Caesar zavraždit.

24. Po roce se Caesar vrátil do Říma, jmenoval se po čtvrté konsulem a hned poté vytáhl do Hispánií, kde rozpoutali obrovskou válku Pompeiovi synové Gnaeus a Sextus. Odehrálo se tu mnoho bitev, poslední u města Mundy, v níž byl Caesar málem poražen tak, že se chtěl zabít, když jeho vojáci začali utíkat, aby po tak slavné vojenské kariéře nepadl ve svých šestapadesáti letech do rukou mladíků. Nakonec se mu podařilo dodat vojákům odvahy a zvítězil. Starší Pompeioův syn byl zabit, mladší uprchl.

25. Potom Caesar ukončil všechny občanské války na

celém světě a vrátil se do Říma. Začal se chovat více než povýšeně a v rozporu s římským pojetím svobody. A tak když rozdával o své vůli úřady, které předtím udílel lid, když nepovstal před senátory, kteří za ním přišli, a choval se i při jiných příležitostech jako král a téměř neomezený vládce, vzniklo proti němu spiknutí šedesáti nebo více římských senátorů a jezdců. Hlavními postavami mezi nimi byli dva Brutové, potomci toho Bruta, který byl prvním římským konsulem a vyhnal krále, dále Gaius Cassius a Servilius Casca. A tak když přišel Caesar v den zasedání senátu v doprovodu do kurie, byl ubodán k smrti třidvaceti ranami.

SEDMÁ KNIHA
OD CAESAROVY SMRTI KE KONCI
FLAVIOVSKÉ DYNASTIE
44 PŘ. KR. – 96 PO KR.

1. *Antonius hájí Caesarovy zájmy. Prohlášen nepřítelem.*
2. *Antonius uprchl k Lepidovi. Octavianus uzavírá s Antoniem mír. Triumvirát a proskripce.* 3. *Bitva u Filipp.*
4. *Sextus Pompeius začíná válku na Sicílii. Dočasný mír.*
5. *Ventidius Bassus slaví triumf nad Parthy.* 6. *Sextus Pompeius poražen a zabit. Antonius válčí s Parthy.* 7. *Antonius rozpoutal občanskou válku. Poražen u Aktia spáchal sebevraždu. Augustus připojil Egypt k římské říši.* 8.–10. *Augustus v čele římského státu.*
11. *Tiberius vládne s nezájmem a krutě.* 12. *Caligula je horší Tiberia.* 13. *Claudius vládne tu rozvázně, tu se chová pošetile. Vede válku v Británii.* 14.–15. *Zhýralý Nero, prohlášený nepřítelem státu, spáchal sebevraždu.* 16. *Přehnaně přísný Galba.*
17. *Otho zvolil po první porážce dobrovolnou smrt.*
18. *Poživoačný Vitellius, obdivující Nerona, potupen a zavražděn.*
- 19.–20. *Hospodárný Vespasianus, úspěšný ve válkách, osobně velkorysý.* 21.–22. *Titus, miláček a potěšení lidstva.*
23. *Domitianus znehodnotil zásluhy svého otce Vespasiana a bratra Tita.*

1. Asi v sedmistém devátém roce v životě Města propukly po Caesarově zavraždění občanské války znovu. Senát totiž stranil Caesarovým vrahům, kdežto konsul Antonius hájil Caesarovy zájmy a snažil se odstranit jeho vrahy v občanské válce. A tak poté, co vyvolal ve státě zmatky a napáchal celou řadu zločinů, byl senátem prohlášen za nepřítele. Byli proti němu vysláni dva konsulové, Pansa a Hirtius, a Caesarův synovec, osmnáctiletý mladík Octavianus, kterého jeho

strýc učinil v závěti dědicem a přikázal mu nést jméno Caesar. To je ten, který později dostal jméno Augustus a zmocnil se vlády. Proti Antoniovi tedy vytáhli tři velitelé a porazili ho. Ale stalo se, že oba vítězní konzulové zemřeli, takže trojí vojsko poslušalo jediného Caesara Augusta.

2. Antonius, poražený a zahnaný na útěk, uprchl k bývalému Caesarovu veliteli jízdy Lepidovi, který měl tehdy velkou armádu a ujal se ho. Caesar brzy nato Lepidovým prostřednictvím uzavřel s Antoniem mír a pod záminkou, že chce pomstít smrt svého otce, který ho adoptoval v závěti, vytáhl s vojskem do Říma a vynutil si, aby mu v jeho dvaceti letech byl svěřen úřad konsula. Pak dal senát proskribovat a spolu s Antoniem a Lepidem začal s pomocí armády ovládat stát. Tato trojice také dala zavraždit řečníka Cicerona a mnoho jiných urozených občanů.

3. Mezitím Caesarovi vrahové Brutus a Cassius rozpoutali strašlivou válku, když se zmocnili velení veliké armády soustředěné v Makedonii a na Východě. A tak proti nim vytáhli Caesar Octavianus Augustus a Marcus Antonius, zatímco Lepidus zůstal v Itálii, aby ji chránil. Boj s Brutem a Cassiem svedli Antonius a Caesar u makedonského města Filipp. V první bitvě byli Antonius s Caesarem poraženi, ale zahynul v ní vůdce nobility Cassius, v druhé porazili a zabili Bruta a bezpočet urozených Římanů, kteří bojovali proti nim. Vládu ve státě si pak rozdělili takto: Augustus ovládal Hispánie, Gallie a Itálii, Antonius Asii, Pontos a Východ. Ale v Itálii rozdmýchal občanskou válku konsul Lucius Antonius, bratr Marka Antonia, který předtím bojoval po Caesarově boku proti Brutovi a Cassiovi. Lucius byl poražen a zajat u etruského města Perusie, ale nebyl zabit.

4. Mezitím začal Sextus Pompeius, syn Gnaea Pompeia Velikého, obrovskou válku na Sicílii, kam se slétli zbylí přívrženci Brutovi a Cassiovi. Proti Sextovi Pompeiovi válčil Au-

gustus Octavianus a Marcus Antonius. Nakonec se dohodli na míru.

5. V té době válčil úspěšně Marcus Agrippa v Aquitánii a Lucius Ventidius Bassus porazil ve třech bitvách Peršany, kteří vtrhli do Sýrie. Pacora, syna krále Oróda, zabil právě toho dne, kdy v minulosti Oródés díky veliteli Surenovi usmrtil Crassa. Ventidius Bassus byl první, kdo v Římě slavil plně oprávněný triumf nad Parthy.

6. Mezitím Pompeius porušil mír, byl poražen na moři a zabit na útěku do Asie. Antonius, který držel Asii a Východ, zapudil sestru Caesara Augusta Octaviana a oženil se s egyptskou královnou Kleopatrou. Též on bojoval proti Peršanům. V prvních střetech je porazil, ale při návratu stihl jeho vojsko hlad a mor, a když na něj Parthové při jeho ústupu doráželi, ustoupil, jako by byl poražen.

7. Také Antonius rozpoutal strašlivou občanskou válku, k níž ho dohnala jeho manželka, egyptská královna Kleopatra, když z ženské ctižádosti toužila vládnout i ve Městě. Byl poražen Augustem ve slavné a významné námořní bitvě u Actia v Épeiru. Odtud uprchl do Egypta a v zoufalství, když se všichni přikláněli na Augustovu stranu, spáchal sebevraždu. Kleopatra si přiložila k tělu hada a zemřela jeho jedem. Augustus připojil Egypt k římské říši a postavil do jeho čela Gaia Cornelia Galla. Ten zde byl prvním římským prefektem.

8. Octavianus Augustus tedy skončil války na celém světě a vrátil se do Říma dvanáctého roku poté, co se stal konzulem. Pak řídil stát čtyřicet čtyři roky sám. Předtím, jak známo, jej spravoval dvanáct let spolu s Antoniem a Lepidem. Od začátku až do konce jeho principátu tak uplynulo padesát šest let. Zemřel přirozenou smrtí ve stáří sedmdesáti šesti let v kampánském městě Atelle, byl pohřben v Římě na Martově poli a plným právem byl v mnoha ohledech považován za

blízkého bohu. Vždyť sotvakdo byl úspěšnější ve válkách nebo spravedlivější v míru. Během čtyřiceti čtyř let, kdy vládl sám, jednal s příkladnou ohleduplností, ke všem byl velkorysý, přátelům zachovával bezvýhradnou věrnost a vyznamenával je tak velkými poctami, že je téměř pozvedal na svou úroveň.

9. Nikdy předtím se nedařilo římskému státu lépe. Ponecháme-li stranou občanské války, z nichž vyšel jako vítěz, připojil k římskému impériu Egypt, Cantabrii, Dalmatii, už předtím sice často poraženou, ale teprve tehdy podrobenou natrvalo, Pannonii, Aquitánii, Illyricum, Raetii, Vindeliky a Salassy v Alpách, všechna přímořská města u Černého moře, mezi nimi velmi důležitý Bospor a Pantikapaion. Porazil také Dáky. Zničil obrovské germánské vojsko a zatlčil Germány za Labe, řeku, která teče na barbarském území daleko za pravým břehem Rýna. Avšak tuto válku vedl místo něj jeho nevlastní syn Drusus, stejně jako jeho druhý nevlastní syn Tiberius vedl válku v Pannonii; během té války převedl z Germánie čtyřicet tisíc zajatců a usídlil je na břehu Rýna v Gallii. Od Parthů získal zpět Arménii. Peršané mu poskytli rukojmí, což do té doby neučinili nikomu jinému. Vrátili mu také římské vojenské odznaky, které ukořistili po Crassově porážce.

10. Skythové a Indové, pro něž bylo jméno Římanů předtím neznámé, k němu vyslali posly s dary. Za jeho vlády se stala provincií také Galatie, předtím královská říše, a jejím prvním správcem v hodnosti proprétora byl Marcus Lollius. Augustus byl ve veliké oblibě i u barbarů, takže králové, kteří měli titul přátelé římského národa, zakládali na jeho počest města a nazývali je Caesareie, jako to udělal král Iuba v Mauretánii; dnes je velmi slavná Caesareia v Palestině. A mnozí králové k němu přišli ze svých království, aby mu projevíli svou oddanost, a běželi vedle jeho vozu nebo koně

v římském oděvu, tedy v togách. Po smrti byl prohlášen bohem. Stát zanechal v plném blahobytu svému nástupci Tiberiovi, který byl jeho nevlastním synem, později zetěm a nakonec adoptivním synem.

11. Tiberius vládl s naprostým nezájmem, s krajní krutostí, zločinnou hrabivostí a hanebnou zvrhlostí. A nikdy nebojoval osobně, války obstarávali jeho velitelé. Krále některých zemí k sobě vylákal nadbíhavými sliby a nikdy jim nedovolil vrátit se zpět, například Archeláa z Kappadokie, jehož království dokonce přeměnil v provincii a tamějšímu největšímu městu přikázal dát své jméno. Nyní je to Caesareia, kdežto předtím to byla Mazaca. Zemřel v Kampánii ve dvacátém třetím roce své vlády ve věku sedmdesáti osmi let k radosti všech.

12. Po něm nastoupil Gaius Caesar, zvaný Caligula, vnuk Augustova nevlastního syna Drusa i samotného Tiberia, zločinec nejtěžšího kalibru, který předčil hanebnostmi i Tiberia. Začal válku s Germány, a třebaže pronikl do Svěbie, nijak se nevyznamenal. Dopustil se krvesmilství se svými sestrami, dceru jedné uznal dokonce za vlastní. Protože se všemi jednal jako bezmezný lakomec, zvrhlík a ukrutný člověk, byl zavražděn v císařském paláci na Palátínu ve dvacátém devátém roce svého věku a v třetím roce, desátém měsíci a osmém dnu své vlády.

13. Po něm vládl Caligulův strýc Claudius, syn Drusa, který má památník u Mohuče a jehož vnukem byl Caligula. Vládl průměrně, často se choval klidně a rozumně, občas se jeho jednání vyznačovalo krutostí a pošetilostí. Vedl válku v Británii, do níž nevstoupil po Gaiu Caesarovi žádný Říman, a po její porážce zásluhou uznávaných a urozených velitelů Gnaea Sentia a Aula Plautia slavil velký triumf. Připojil k římskému impériu i několik ostrovů, které leží v Oceáně za Britániemi a nazývají se Orkady, a svému synovi dal jméno

Britannicus. K některým přátelům byl tak velmi pozorný, že osobně doprovázel při triumfu Plautia, senátora urozeného původu, který se vyznamenal při výpravě do Británie, a šel po jeho levici, když stoupal na Kapitol. Dožil se šedesáti čtyř let a vládl čtrnáct roků. Po smrti byl prohlášen bohem.

14. Po Claudiovi nastoupil Nero, věrná kopie svého strýce Caliguly, a zcela znevažil a snížil pověst římské říše. Byl to neslýchaně rozmařilý a rozhazovačný císař, který si nechal připravovat parfémované teplé i chladivé koupele jako Gaius Caligula, ryby lovil do pozlacených sítí tažených nachovými provazy. Povraždil bezpočet senátorů a byl nepřitelem jednoho každého dobrého člověka. Nakonec se veřejně propůjčil takové hanebnosti, že tančil a zpíval na scéně v kostýmech zpěváků nebo herců tragédií. Spáchal celou řadu vražd mezi svými příbuznými, neboť dal usmrtit svého bratra, svou manželku i svou matku. Zapálil město Řím, protože chtěl spatřit výjev, který kdysi skýtala dobytá Trója v plamenech. Do válečných podniků se vůbec neodvážil pouštět a málem přišel o Británii, neboť tehdy byla dobytá a vyvrácena dvě tamější velmi významná města. Arménie se zmocnili Parthové a poslali římské legie pod jeho vládu však přece jen vznikly dvě provincie: Pontos Polemónský, který mu postoupil král Polemón, a Kottické Alpy poté, co zemřel král Cottius.

15. Pro všechny tyto zločiny mu zlořečil celý římský svět, všichni ho opustili a senát ho prohlásil nepřitelem. Když ho hledali, aby ho potrestali tak, že by byl vláčen na veřejnosti nahý s hlavou vsazenou do vidlice, umlácen k smrti a svržen z Tarpejské skály, utekl z císařského paláce a vzal si život v předměstském venkovském sídle svého propuštěnce u čtvrtého milníku mezi silnicemi Solnou a Nomentanskou. V Římě postavil lázně, které se původně jmenovaly Neronovy a dnes jsou Alexandrovy. Zemřel v třicátém druhém roce svého věku, ve čtrnáctém roce své vlády a vymřela jím Augustova rodina.

16. Po Neronovi nastoupil dvaasedmdesátiletý Servius Galba, senátor pocházející z velmi starobylého rodu, kterého povolali císařem vojáci v Hispánii a Gallii a brzy nato s radostí uznalo veškeré vojsko. V období před nastoupením vlády vynikal jako vojenský velitel i jako občan. Několikrát byl konsulem, několikrát prokonsulem, často velitelem ve velmi obtížných válečných střetnutích. Galbova vláda byla krátká, její začátky dobré až na císařův sklon k přehnané přísnosti. Byl zavražděn Othonovými úklady v sedmém měsíci své vlády. Zardousili ho na Římském fóru a pohřbili v jeho zahradách při Aureliově cestě nedaleko města Říma.

17. Po Galbově zavraždění uchvátil vládu Otho, proslulejšího původu po matce než po otci, i když ani jeden ani druhý rod nebyl bezvýznamný. Před svou vládou vedl uvolněný život a přátelil se důvěrně s Neronem. A jako císař neměl příležitost se projevit, protože v téže době, kdy dal zabít Galbu, povolalo vojsko v Germánii císařem také Vitellia. Otho se s ním dal do boje, a když byl poražen v nevýznamné bitvě u Betriaka v Itálii, spáchal sebevraždu, ačkoliv měl na své straně silnou armádu. I když ho vojáci žádali, aby nad výsledkem bitvy tak rychle nezoufal, volil dobrovolnou smrt ve věku třiceti osmi let po devadesáti pěti dnech vlády, protože – jak říkal – nemá takovou cenu, aby se kvůli němu vedla občanská válka.

18. Potom se zmocnil vlády Vitellius pocházející z rodiny spíše vážené než urozené. Jeho otec totiž neměl příliš skvělý původ, ale přesto zastával třikrát řádný konsulát. Vitellius vládl velmi nedůstojně, byl znám svou krutostí a hlavně svou požívačností a nestřídmostí, protože usedal k hodování čtyřikrát či pětkrát za den. V paměti zejména utkvěla pověstná hostina, kterou mu vystrojil jeho bratr a při níž prý se podávalo kromě jiných nákladných chodů dva tisíce ryb a sedm tisíc ptáků. Když se chtěl vyrovnat Neronovi a dal to najevo

tak, že mu uspořádal dokonce tryznu, protože jeho pohřeb prý byl nedůstojný, zavraždili ho Vespasianovi velitelé poté, co zavinil smrt Vespasianova bratra Sabina v Římě, když dal zapálit chrám na Kapitolu. A byla to velice potupná vražda: vlekli ho nahého po ulicích města Říma, hlavu drželi zvednutou za vlasy, bradu mu podpírali mečem a po cestě mu všichni házeli do obličeje a na hruď odpadky. Nakonec ho uškrtili a vhodili do Tiberu, takže neměl ani ubohý pohřeb. Zahynul v padesáti sedmi letech po vládě, která trvala osm měsíců a jeden den.

19. Po něm nastoupil Vespasianus, který se stal císařem v Palestině. Byl to císař sice neurozeného původu, ale srovnatelný s nejlepšími, vážený ještě před nástupem k moci. Vždyť Claudius ho vyslal do Germánie a potom do Británie, kde se dvaatřicetkrát střetl s nepřítelem a připojil k římské říši dva mocné kmeny, dvacet měst a ostrov Vectu v těsné blízkosti Británie. V Římě si v době své vlády vedl s velkým smyslem pro uměřenost, měl pouze větší slabost pro peníze, ale nikoho o ně nespravedlivě nepřipravil. Ačkoliv je shromažďoval s největší svědomitostí a prozíravostí, rozděloval je nicméně s velkou ochotou, hlavně potřebným. Žádný císař před ním nebyl štědřejší a spravedlivější. Jeho mírnost byla spojena se shovívavostí, když i urážku svého císařského majestátu stíhal nanejvýš vyhnáním. Za jeho vlády byla k římské říši připojena Judea a Jeruzalém, nejvýznamnější město v Palestině. Z Achaie, Lykie, Rhodu, Byzantia, Samu, do té doby svobodných, rovněž z Thrákie, Kilikie a Kommageny, kde vládli králové spřátelení s Římem, utvořil provincie.

20. Na urážky a nepřátelské postoje zapomínal, výpady na soudech a útoky filozofů vůči sobě snášel velkoryse, zato vojenskou kázeň vyžadoval důsledně. Se svým synem Titem slavil triumf nad Jeruzalémem. Když byl v důsledku toho všeho drahý a milý senátu, lidu a vůbec všem, zemřel na střevní ne-

moc ve svém letovisku v Sabinsku, v šedesátém devátém roce svého věku, v devátém roce a sedmém dni své vlády a byl prohlášen bohem. Řadu odhalených spiknutí proti sobě vůbec nebral na vědomí a přehlížel je, protože si byl si do té míry jist horoskopem svých synů, že řekl v senátu, že po něm budou vládnout buď oni nebo nikdo.

21. Po něm nastoupil jeho syn Titus, který se také jmenoval Vespasianus, obdařený všemi přednostmi a obdivovaný tak, že ho nazývali miláčkem a potěšením lidstva. Byl to skvělý řečník, nesmírně zanícený válečník a člověk zachovávající ve všem náležitou míru. Na soudech mluvil latinsky, básně a tragédie psal v řečtině. Při obléhání Jeruzaléma bojoval pod velením svého otce a usmrtil dvanácti šípy dvanáct obránců města. V Římě projevil tak velkou vladařskou ohleduplnost, že nepotrestal vůbec nikoho, usvědčeným účastníkům spiknutí namířeného proti němu dal milost a považoval je za své přátele stejně jako předtím. Byl tak přístupný prosbám a tak štědrý, že nikomu nic neodepřel, a když mu přátelé jeho velkorysost vytýkali, odpověděl, že od císaře nemá nikdo odcházet se zármutkem. A když si jednoho dne při večeři vzpomněl, že toho dne nikomu nepomohl, řekl: „Přátelé, dnes jsem promarnil den.“ V Římě postavil amfiteátr a při jeho otevření dal zabít pět tisíc šelem.

22. Pro všechny tyto své vlastnosti byl neuvěřitelně oblíbený a milovaný. Zemřel na nemoc v témže sídle jako jeho otec po vládě, která trvala dva roky, osm měsíců a dvacet dní, ve čtyřiceti dvou letech svého života a jeho smrt byla provázena tak hlubokým zármutkem, že všichni ji nesli těžce, jako by ztratili nejbližšího člověka. Když se senátoři k večeru dozvěděli o jeho úmrtí, přihnali se v noci do kurie a zahrnuli jej po smrti tak velkou chválou a vděčností, jaké mu nikdy neprojevili za jeho života a v jeho přítomnosti. Byl prohlášen bohem.

23. Potom převzal moc jeho mladší bratr Domitianus, který se však spíše podobal Neronovi, Caligulovi nebo Tiberiovi než svému otci nebo bratrovi. Přesto byl v prvních letech vlády umírněný, později však dal průchod svým neřestem – sexuální výstřednosti, vzteklosti, krutosti i chamtivosti – a svolal na svou hlavu tak obrovskou nenávist, že znehodnotil zásluhy svého otce i bratra. Zavraždil senátory z nejužší rodiny. Byl prvním císařem, který nařídil, aby byl oslovován pán a bůh. Na Kapitolu dovolil stavět své sochy pouze ze zlata nebo stříbra. Zavraždil své bratrance. Také jeho povýšenecká pýcha byla do nebe volající. Podnikl čtyři válečná tažení, jedno proti Sarmatům, druhé proti Chattům, dvě byla namířena proti Dákům. Jak nad Dáky, tak nad Chatty slavil triumf, za vítězství nad Sarmaty získal pouze ovaci. V těchto válkách ho však stihly také četné pohromy, neboť v Sarmatii byla pobita jeho legie i s vojevůdcem a v Dákii přišli o život někdejší konsul Oppius Sabinus a prefekt císařské gardy Cornelius Fuscus s velkými armádami. V Římě dal zbudovat mnoho významných staveb jako Kapitol, Spojovací forum, Sloupořadí bohů, chrám bohyně Ísidy a Serápida a stadion. Protože ho však všichni začali pro jeho zločiny nenávidět, byl zavražděn v patnáctém roce vlády v císařském paláci spiknutím svých vlastních lidí, když mu bylo čtyřicet pět let. Jeho mrtvé tělo vynesli hrobníci bez jakýchkoliv poct a zahrabali, jako by šlo o bezejmenného ubožáka.

OSMÁ KNIHA
OD NERVY PO SEVERA ALEXANDRA
96 – 235

1. Nerva adoptuje Traiana. 2.–5. Traianovi patří první místo mezi císaři. 6.–7. Hadrianus se vzdal Assyrie, Mezopotámie a Arménie. Procestoval celý římský svět.
8. Antoninus Pius, svou povahou laskavý, odpovědný při správě státu. 9.–14. Společná vláda Marka Aurelia a Lucia Vera. Verus bojuje s Parthy, umírá raněn mrtvici. Marcus Aurelius, filozoficky a literárně vzdělaný císař, bojuje s Markomany a Kvády. Přivádí stát k rozkvětu.
15. Syn Marka Aurelia Commodus. 16. Sedmdesátiletý Pertinax. 17. Iulianus vládne krátce. 18.–19. Císař Septimius Severus. Jako nástupce zanechal své syny. Getu zavraždil jeho bratr.
20. Caracalla dal v Římě vystavět lázně. 21. Opilius Macrinus, bývalý prefekt přetoriánů. 22. Císařem se stal kněz Heliogabalova chrámu Marcus Aurelius Antoninus.
23. Aurelius Alexander bojuje úspěšně s Peršany.

1. Roku 850 od založení Města za konsulátu Vetera a Valenta se stát nesmírně šťastným zásahem osudu dostal do rukou dobrých císařů a obnovil se jeho velmi dobrý stav. Po neblahém Domitianovi se stal císařem Nerva, v soukromém životě před císařskou vládou umírněný a houževnatý, původu ani urozeného ani neurozeného. Nastoupil k moci jako poměrně letitý muž s podporou prefekta přetoriánů Petronia Secunda i Domitianova vraha Parthenia. Projevil se jako císař spravedlivý a velmi ohleduplný. Adopcí Traiana se s božskou prozíravostí postaral o osud státu. Zemřel v Římě za rok, čtyři měsíce a osm dní své vlády, ve věku sedmdesáti dvou let a byl prohlášen bohem.

2. Po něm nastoupil Ulpius Crinitus Traianus, původem z města Italiky v Hispánii, z rodiny spíše starobylé než proslulé, neboť hodnosti konsula dosáhl teprve jeho otec. Císařem byl prohlášen v Galliiích v Agrippině. Stát řídil tak, že mu zcela po zásluze patří první místo mezi císaři; osvědčil neobyčejnou ohleduplnost k občanům i schopnosti válečníka. Zatímco ostatní císaři po Augustovi se omezili spíše na obranu římské říše, místo aby ji se slávou rozšířili, Traianus její území velmi podstatně zvětšil. V Germánii dobyl nazpět města za Rýnem. Porazil Decebala a podmanil Dákii a za Dunajem na dnešním území Taifalů, Viktohalů a Tervingů vytvořil provincii. Měřila v obvodu tisíc mil.

3. Získal nazpět Arménii obsazenou Parthy, když dal zabít Parthomasira, který tam vládl. Albánům dosadil krále a uzavřel smlouvy s králi Hibérů, Sarmatů, Bospořanů, Arabů, Osdroénů a Kolchů o jejich ochraně. Obsadil území Karduenů, Markomédů a Anthemusium, zabírající velkou část perské říše, dále Seleukeiu, Ktésifón a Babylón. Zvítězil nad Messeny a obsadil jejich zemi. Dostal se až k hranicím Indie a k Rudému moři a vytvořil tam tři provincie: Arménii, Assyrii a Mezopotámii včetně kmenů, které sídlí na hranici s Madenou. Později učinil provincii z Arábie. V Rudém moři nechal kotvit loďstvo, aby mohl s jeho pomocí pustošit Indii.

4. Avšak válečnickou slávu překonal svým ohleduplným vztahem k občanům a svou mírností. V Římě i v provinciích jednal se všemi jako se sobě rovnými, navštěvoval své přátele, když byli nemocní, nebo když slavili svátky, zval je ke své tabuli a účastnil se jejich hostin, často jezdil spolu s nimi v jejich vozech, neukřivdil žádnému senátorovi, nezvětšoval na něčí úkor příjmy státní pokladny, byl šedřý ke všem a všechny velkoryse obdarovával a zahrnoval počtami i oficiálně i v soukromí, třebaže nebyli přímo jeho nejbližšími přá-

teli. Po celém světě jsou rozestaty jeho četné stavby. Města osvobozoval od daní a jeho jednání bylo tak mírné a laskavé, že za celou dobu jeho vlády stihl trest pouze jediného senátora, to však z vůle senátu a bez císařova vědomí. Tak byl na celém světě pokládán téměř za boha a dostalo se mu veškeré možné úcty i za života i po smrti.

5. Mezi jeho památnými výroky je proslulý následující: Když mu přátelé vytýkali jeho příliš laskavé chování vůči všem bez rozdílu, odpověděl, že je takovým císařem vůči ostatním, jakého by si přál, kdyby na jeho místě byl císařem někdo jiný. Na vrcholu slávy získané ve válce i v míru zemřel na střevní onemocnění v Seleukei v Isaurii, když se vracel z Persie, v šedesátém třetím roce, devátém měsíci a čtvrtém dnu svého života, v devatenáctém roce, šestém měsíci a patnáctém dnu své vlády a byl prohlášen bohem. Jako jediný císař byl pohřben uvnitř Města. Jeho ostatky byly dány do zlaté urny a uloženy na fóru, které vystavěl, v podstavci sloupu, jehož výška dosahuje 144 stop. K počtě jeho památky trvá až dodnes zvyk, že senát neoslavuje císaře jinak než touto akklamací: „Šťastnější než Augustus, lepší než Traianus!“ A tak slouží pro svůj smysl pro dobro jako zářný vzor jak v ústech lidí, kteří si lichocením získávají přízeň, tak i těch, kteří míní svou chválu upřímně.

6. Po Traianově smrti byl zvolen císařem Aelius Hadrianus, aniž si to Traianus výslovně přál. Ale o jeho nástupnictví se přičinila Traianova manželka Plotina. Vždyť Traianus ho za svého života ani nechtěl adoptovat, ačkoliv byl synem jeho sestřence. Hadrianus se narodil stejně jako Traianus v hispánském městě Italice. Na Traianovy úspěchy žárlil do té míry, že hned po nástupu k moci se vzdal tří provincií, které Traianus k impériu připojil: stáhl vojska z Assyrie, Mezopotámie a Arménie a hranici impéria stanovil Eufrat. Pokoušel se stejně postupovat v Dákii, ale odradili jej přátelé

výstrahou, že vydá mnoho římských občanů napospas barbarům, protože Traianus přesunul do poražené Dákie obrovské množství lidí z celého římského impéria, aby osídlili tamější venkov i města, když byla země po vleklé válce s Decebalem úplně vylištěná.

7. Po celou dobu jeho vlády panoval mír, pouze jeden správce provincie vedl válku jeho jménem. Procestoval celý římský svět a hodně stavěl. Latinsky se dovedl vyjadřovat velmi dobře, řečtinu znal dokonale. Laskavostí příliš nevyňikal, ale o státní pokladnu a kázeň ve vojsku se staral velmi svědomitě. Zemřel v Kampánii, když mu bylo více než šedesát let, v jednadvacátém roce, desátém měsíci a dvacátém devátém dnu své vlády. Senát se postavil proti návrhu jeho nástupce Tita Aurelia Antonina Fulvia a odmítl Hadrianovi udělit božské pocty, ale nakonec přes jednomyslný a otevřený odpor senátorů dosáhl jeho nástupce svého, protože na svém návrhu důrazně trval.

8. Po Hadrianovi tedy nastoupil Titus Antoninus Fulvius Boionius, nazývaný také Pius, ze známé, i když nepříliš starobylé rodiny, neobyčejný muž, který může být právem srovnáván s Numou Pompiliem, tak jako Traianus s Romulem. Než se stal císařem, těšil se nesmírné vážnosti a jako císař ještě větší, protože s nikým nejednal příkře a ke všem byl laskavý. Jako vojenský velitel neměl mimořádnou pověst, protože se snažil provincie spíše uhájit, než aby jejich počet zvětšil. Do správy státu vyhledával nejodpovědnější muže, dobrým dával najevo úctu, špatné bez jakékoli stopy zloby vykazoval do mezí, u spřátelených králů se těšil jak úctě, tak jim vnukal bázeň, takže velmi četné barbarské národy složily zbraně a poté, co mu předložily své spory a rozepře, podrobily se jeho rozhodnutí. Ačkoliv byl velmi bohatý předtím, než se stal císařem, ztenčilo se jeho jmění odměnami vojákům a dary přátelům, ale státní pokladna zůstala plná. Pius byl nazván

pro svou ušlechtilost. Zemřel v Loriu, ve svém sídle vzdáleném od Města dvanáct mil, ve věku třiasedmdesáti let, ve dvacátém třetím roce vlády a byl po zásluze při slavnostním obřadu prohlášen bohem.

9. Po něm vládl Marcus Antoninus Verus, o jehož velmi urozeném původu není nejmenšího sporu, protože po otci odvozoval svůj původ od Numy Pompilia, po matce od královny Sallentinu, a společně s ním byl císařem Lucius Annius Verus. Tehdy poprvé vládli římskému státu dva císaři mající stejné pravomoci, kdežto po celou dobu předtím stál v jeho čele jediný císař.

10. Byli spřízněni svým rodem i sňatky. Verus Annius Antoninus měl totiž za manželku dceru Marka Antonina a Marcus Antoninus byl zetěm Antonina Pia, protože jeho manželkou byla Galeria Faustina, která byla zároveň jeho sestřenicí. Vedli válku proti Parthům, kteří se tehdy ozvali poprvé od porážky za Traiana. Do této války se vypravil Verus Antoninus, který vedl vojenské akce v okolí Antiochie a v blízkosti Arménie a dosáhl díky svým velitelům vynikajících úspěchů. Dobyl Seleukeiu, nejvýznamnější město v Assyrii se čtyřmi sty tisíci obyvateli, přivezl triumf nad Parthy a slavil jej se svým bratrem Markem Antoninem, který byl zároveň jeho tchánem. Ale zemřel ve Venetii, raněn náhle mrtvicí, apoplexií, jak ji nazývají Řekové, když cestoval s bratrem ve voze z města Concordie do Altina. Byl to muž málo ohleduplný vůči ostatním občanům, ale z úcty k bratrovi se nikdy neodvážil jednat krutě. Když v jedenáctém roce své vlády zemřel, byl prohlášen bohem.

11. Po něm řídil stát Marcus Antoninus sám. Byl to muž, kterého může každý zahrnout spíše obdivem než jen pouhou chválou. Po celý život byl tak velmi vyrovnaný, že již od útlého mládí nedával znát na své tváři projevy radosti ani smutku. Byl oddán stoické filozofii a řídil se jí nejen ve svém

životě, ale studoval ji také po stránce teoretické. Už jako mladý muž sklízel tak veliký obdiv, že Hadrianus začal připravovat jeho nástupnictví, a když přece jen adoptoval Antonina Pia, rozhodl, aby se Marcus Antoninus stal Pioovým zetěm a dostal se k moci v tomto pořadí.

12. Ve filozofii byl jeho učitelem Apollónios z Chalkédonu, v řecké literatuře Plútarchův synovec Sextus z Chairónie, římskou literaturu studoval u proslulého rétora Frontona. Marcus Antoninus jednal se všemi v Římě jako se sobě rovnými, nikterak nedával najevo nadřazenost svého císařského postavení a byl pohotově štědrý. Provincie spravoval nesmírně laskavě a rozumně. Boje s Germány probíhaly za jeho vlády úspěšně. Sám vedl jedinou válku proti Markomanům, ale tak velkou, že se srovnává s punskými. Byla však o to obtížnější, že celé oddíly římského vojska pokosil mor. Za vlády tohoto císaře totiž vypukla tak strašná epidemie moru, že po vítězství nad Persií podlehl této nákaze v Římě, v Itálii a v provinciích obrovské množství lidí a téměř celá armáda.

13. Marcus Antoninus tedy s vynaložením nesmírného úsilí a ukázněnosti kladl nepříteli vytrvale odpor po celé tři roky u Carnunta a dokončil válku s Markomany, kterou proti němu spolu s nimi zdvihli Kvádové, Vandalové, Sarmaté, Svébové a celá barbarie. Pobil tisíce lidí a když osvobodil Pannonie z otroctví, slavil v Římě znovu triumf, tentokrát se svým synem Commodem Antoninem, kterému předtím propůjčil titul Caesar. Protože však na tuto válku neměl žádné peníze, neboť státní pokladna byla prázdná, ani neměl přisun nějakých darů a provinciím ani senátu nechtěl způsobit žádné výlohy, uspořádal na fóru božského Traiana dražbu vybavení císařského paláce a rozprodal je: zlaté nádoby, poháry z křišťálu a achátu, hedvábné a zlatem vyšíváné oděvy své manželky i svoje a mnoho šperků s drahokamy. Při prodeji, který trval nepřetržitě dva měsíce, se nashromáždilo mnoho

prostředků. Po vítězství však nabídl kupcům peníze, pokud prodají koupené věci zpět, ale nepůsobil potíže nikomu, kdo si jednou koupené zboží raději ponechal.

14. Mužům ve významném postavení dovolil pořádat hostiny stejně bohaté a s podobnou obsluhou, jako byly jeho vlastní. Po svém vítězství uspořádal tak velkolepé hry v cirku, že podle vyprávění dal předvést obecnostvu najednou sto lvů. A když přivedl stát vahou své mravní síly i laskavosti k rozkvětu, zemřel v osmnáctém roce své vlády a v šedesátém prvním svého života a všichni ho jako o závod prohlásili bohem.

15. Jeho nástupce Lucius Antoninus Commodus se vůbec nepodobal svému otci, až na to, že i on úspěšně válčil s Germány. Pokusil se přejmenovat měsíc září po sobě a nazvat jej Commodus. Zkažen přepychem a obscénností zápasil velmi často jako gladiátor v gladiátorských kasárnách a potom i v amfiteátru s lidmi té úrovně. Zemřel náhle takovým způsobem, že vznikla domněnka, že byl zardoušen nebo otráven. Po otcově smrti vládl dvanáct let a osm měsíců. Všichni ho tak proklínali, že i po smrti byl pokládán za nepřitele veškerého lidstva.

16. Po něm nastoupil starý, už sedmdesátiletý Pertinax, tehdejší městský praefekt, který byl prohlášen císařem usnesením senátu. Byl zavražděn osmdesátého dne své vlády vzbouřenými prétoriány a zločinným Iulianem.

17. Po Pertinakovi uchvátil moc ve státě Salvius Iulianus, urozený člověk a vynikající právní znalec, vnuk Salvia Iuliana, který byl v době vlády císaře Hadriana autorem věčného ediktu. Byl poražen Severem u Mulvijského mostu a zavražděn v císařském paláci. Vládl sedm měsíců.

18. Potom se ujal správy římské říše Septimius Severus původem z Afriky, z provincie Tripolis, z města Lepcis. Byl to v celých římských dějinách jediný císař, který pocházel z Afriky. Nejprve spravoval císařské finance, potom byl vo-

jenským tribunem, dále prošel řadou různých funkcí a úřadů až k řízení celého státu. Rozhodl se pro jméno Pertinax na počest císaře, kterého dal zavraždit Iulianus. Byl velmi hospodárný, ale jeho povaha byla krutá. Vedl mnoho úspěšných válek. Pescennia Nigra, který se vzbouřil v Egyptě a v Sýrii, zabil u Kyziku. Porazil Parthy a vnitrozemské Araby a také Adiabény. Araby porazil do té míry, že na jejich území dokonce založil provincii. Za svá vítězství dostal titul Parthský, Arabský, Adiabénský. V celém římském světě obnovil mnoho staveb. Za jeho vlády byl u Lugduna poražen a zabit také Clodius Albinus, který byl Iulianovým pomocníkem při Pertinakově vraždě a prohlásil se caesarem v Gallii.

19. Kromě válečnické slávy byl však Severus znám také svým zájmem o všeobecné vzdělání, vyznal se v literatuře a měl důkladné znalosti filozofie. Poslední válku vedl v Británii a postavil tam val od jednoho břehu moře k druhému v délce 132 mil, aby dokonale zabezpečil dobyté provincie. Zemřel v Eboraku v poměrně vysokém věku, v šestnáctém roce a třetím měsíci své vlády. Byl prohlášen bohem. Jako své nástupce zanechal dva syny, Bassiana a Getu, ale chtěl, aby senát dal Bassianovi jméno Antoninus. A tak byl Bassianus pojmenován Marcus Aurelius Antoninus Bassianus a stal se otcovým nástupcem, kdežto Geta prohlášený nepřítelem státu přišel ihned o život.

20. Marcus Aurelius Antoninus Bassianus, řečený také Caracalla, měl téměř povahu svého otce, ale byl o něco tvrdší a naháněl všem strach. Vystavěl v Římě velkolepé lázně, které se nazývají Antoninovy, ale jinak nevykonal nic pozoruhodného. Nedovedl ovládat svou smyslnou vášeň, protože si vzal za manželku nevlastní matku Iulii. Zemřel v Edesse v Osdroéně při přípravě vojenského tažení proti Parthům v šestém roce a v druhém měsíci své vlády, velmi krátce po čtyřicátém třetím roce svého života. Měl státní pohřeb.

21. Potom se stal císařem prefekt prétoriánů Opilius Marcinus a jeho syn Diadumenus. Protože vládli pouze jeden rok a dva měsíce, nečinili vzhledem ke krátkosti vlády nic pozoruhodného. Oba byli zavražděni společně při vojenské vzpouře.

22. Po nich byl zvolen císařem Marcus Aurelius Antoninus, který byl pokládán za syna Antonina Caracally a byl knězem Heliogalova chrámu. Ačkoliv jak vojsko, tak senát spojovali s jeho příchodem do Říma velikou nadějí na změny, pošpinil se všemi neřestmi. Vedl život nanejvýš hanebný a veskrze nemravný a za dva roky a osm měsíců byl zabit při vzpouře vojáků zároveň se svou matkou Symiaserou.

23. Po něm nastoupil mladičký Aurelius Alexander, kterého vojsko povolalo caesarem a senát jej potvrdil jako augusta. Vypravil se do války proti Peršanům a s velkou slávou porazil jejich krále Xerxa. Po vojsku vyžadoval velmi přísné dodržování kázně. Rozpustil dokonce celé legie, když se vzbouřily. Svým poradcem a představeným císařských kanceláří ustanovil zakladatele zákonodárství Ulpiana. Získal si oblibu také v Římě. O život přišel v Gallii při vojenském puči v třináctém roce a devátém dni své vlády. Svě matce Mamaei prokazoval výjimečnou synovskou úctu.

DEVÁTÁ KNIHA
OD MAXIMINA K DIOCLETIANOVĚ ABDIKACI
235 – 305

1. *Císař Maximinus. 2. Tři císařové: Pupienus, Balbinus, Gordianus. 3. Dva Philippové. Řím oslavil milénium.*
4. *Císař Decius a jeho syn. 5. Gallus a Volusianus.*
6. *Aemilianus. 7. Císař Valerianus zajat perským králem Saporem.*
8. *Gallienus přivedl stát do zkázy. 9. V Gallii vládne Postumus.*
Vládu získává řemeslník Marius, poté Victorinus.
10. *Vládne senátor Tetricus. Odaenathus porazil Peršany.*
11. *Císař Claudius rozdrtil Góty. 12. Claudiusův bratr Quintillus.*
13.–15. Aurelianus obnovil římskou suverenitu v dřívějších hranicích. 16. Císařové Tacitus a Florianus.
17. *Řízení státu se ujal Probus.*
18. *Carus poráží Peršany. Jeho syn Numerianus je zavražděn.*
19. *Císařem povolán Diocletianus.*
20. *Diocletianus poráží Carina.*
Vzpouza bagaudů v Gallii potlačena Maximianem.
21. *V Británii se zmocnil vlády Carausius.*
22. *Diocletianus ustanovuje Maximiana augustem, jmenuje caesary Constantia a Galeria Maximiana.*
23. *Caesar Constantius bojuje úspěšně v Gallii. Maximianus pokořil Quinquegentiany, Diocletianus Achillea v Egyptě.*
- 24.–25. *Caesar Galerius Maximianus poražen Narseem napravil svůj neúspěch. 26. Diocletianus zavedl královské způsoby.*
27. *Maximianova neomalenost a povýšenost.*
Diocletianus se vzdává vlády, přiměje k stejnému kroku i Maximiana. 28. Diocletianus tráví stáří v ústraní.

1. Po Aureliovi Alexandrovi se poprvé dostal k moci řadový voják Maximinus, pouze z vůle vojska, aniž byl schvá-

len senátem a aniž on sám byl senátorem. Císařem ho povolali vojáci po úspěšné válce s Germány, ale když ztratil podporu svého vojska, zavraždil ho v Aquilei Pupienus zároveň s jeho synem, ještě chlapcem, s nímž Maximinus vládl společně tři roky a několik dní.

2. Potom byli u moci hned tři císaři najednou: Pupienus, Balbinus, Gordianus, první dva zcela neznámého původu, Gordianus urozeného, protože jeho otce, Gordiana Staršího, provolalo vojsko jednomyslně císařem, když byl za Maximinovy vlády prokonsulem v Africe. Sotva Balbinus a Pupienus přibyli do Říma, byli v císařském paláci zavražděni, takže jediným císařem zůstal Gordianus. Poté, co si jako ještě nedospělý vzal v Římě za manželku Tranquillinu, otevřel brány dvojhlavého Iana, vydal se na Východ a začal válku s Parthy, kteří se už chystali k útoku. Tuto válku sice vedl úspěšně a způsobil Peršanům těžké porážky, ale při návratu byl úkladně zavražděn svým nástupcem Philippem nedaleko římského pomezí. Vojáci mu postavili náhrobek u dvacátého milníku od Circesia, dnešní římské pevnosti nad Eufratem, jeho tělesné pozůstatky přivezli do Říma a prohlásili jej bohem.

3. Po Gordianově zavraždění se zmocnili vlády dva Philippové, syn s otcem, dovedli vojsko bez úhony zpět a potom se vydali ze Sýrie do Itálie. Za jejich vlády se slavilo milénium města Říma velkolepými hrami a divadelními představeními. Potom je oba dva zabili vojáci, staršího ve Veroně, mladšího v Římě. Vládli pět let a byli prohlášeni bohy.

4. Po nich se ujal vlády Decius z dolní Pannonie, původem z Budalie. Potlačil občanské nepokoje, které vypukly v Gallii. Svého syna jmenoval caesarem. V Římě postavil lázně. Otec i syn vládli dva roky a oba přišli o život na barbarském území. Byli prohlášeni bohy.

5. Pak se stali císaři Gallus Hostilianus a Gallův syn Volusianus. Za jejich vlády usiloval o převrat v Moesii Aemilianus.

Když proti němu oba vladaři vytáhli, byli po necelé dvouleté vládě zabiti v Interamně. Vůbec ničím se neproslavili a jejich vláda vešla ve známost pouze morovou ranou, nemocmi a epidemiemi.

6. Aemilianus byl člověk zcela neznámého původu a jako císař byl znám ještě méně. Přišel o život v třetím měsíci své vlády.

7. Potom se stal z vůle vojska imperátorem a brzy nato augustem Licinius Valerianus, který se zdržoval v Raetii a v Noriku. V Římě jmenoval senát caesarem Galliena. Jejich vláda znamenala pro římský stát zkázu a přivodila téměř jeho zánik buď pro jejich nešťastný osud, nebo pro jejich neschopnost. Germáni se tehdy dostali až do Ravenny. Valeriana, který vedl válku v Mezopotámii, porazil a hned nato i zajal perský král Sapor a císař prožil své stáří v nedůstojném ponižujícím postavení u Parthů.

8. Gallienus se stal augustem v mládí a zprvu vládl úspěšně, potom obstojně a nakonec katastrofálně. V mládí totiž mnohokrát prokázal svou statečnost v Gallii a Illyriku a zabil u Mursy Ingenua, který se zmocnil vlády, a také Trebelliana. Dlouho byl laskavý a vyrovnaný, potom však zcela propadl bezbřehé zhýralosti a přestal řídit stát z trestuhodné neschopnosti a bezradnosti. Alamani zpusťovali Gallie a pronikli do Itálie, tehdy byla ztracena Dákie za Dunajem, kterou kdysi připojil Traianus, Gótové zpusťovali Řecko, Makedonii, Pontos i Asii, Sarmaté a Kvádové drancovali Pannonii, Germáni pronikli až do Hispanií a dobyli slavné město Tarraco, Parthové zabrali Mezopotámii a začali si činit nárok na Sýrii.

9. V zoufalé situaci, když římská říše už byla téměř v troskách, se v Gallii zmocnil vlády zcela neurozený Postumus a vládl deset let tak, že svými mimořádnými schopnostmi a svou rozumnou vládou získal zpět již téměř ztracené pro-

vincie. Zabili ho revoltující vojáci, protože jim v době Laelianovy vzpoury odmítl vydat vplen Mogontiacum, když se proti němu vzbouřilo. Potom se císařská moc dostala do rukou jakéhosi praobyčejného řemeslníka Maria, který byl den nato zabit. Pak získal vládu nad Galliemi Victorinus, muž skutečně schopný, který však nedokázal ovládat nezkrotnou smyslnou vášeň a rozbíjel cizí manželství. Proto byl v druhém roce své vlády zavražděn úkladem jakéhosi vojenského zásobovače v Agrippině.

10. Po něm nastoupil senátor Tetricus, který spravoval Aquitánii, a za císaře byl vybrán vojskem v době své nepřítomnosti. Císařské moci se ujal v Burdigale. Čelil mnoha vojenským vzpourám. Během těchto událostí v Gallii porazil Odaenathus na Východě Peršany, uhájil Sýrii, dobyl znovu Mezopotámii a dostal se až ke Ktésifontu.

11. A tak, zatímco Gallienus nechával římskou říši na pospas, zachránil ji na Západě Postumus, na Východě Odaenathus. Mezitím byl Gallienus se svým bratrem Valerianem v devátém roce vlády zavražděn v Mediolanu a jejich nástupcem se stal Claudius, zvolený vojskem a potvrzený v císařské hodnosti senátem. Ten rozdrtil v obrovské bitvě Góty, když drancovali Illyricum a Makedonii. Byl hospodárný, skromný a spravedlivý, schopný řídit stát, ale zemřel po dvouleté vládě při nemoci, byl prohlášen bohem a senát ho vyznamenal mimořádnou poctou: byl mu věnován zlatý štít v kurii a zlatá socha na Kapitolu.

12. Po něm byl jednomyslným souhlasem vojska vybrán za císaře Claudiusův bratr Quintillus, jedinečný ve své umírněnosti a ohleduplnosti, takže ho lze srovnat s bratrem anebo dokonce považovat za lepšího. Senát ho jednomyslně poctil jménem Augustus. Sedmnáctého dne vlády byl zavražděn.

13. Po něm přijal vládu Aurelianus původem z Poříční Dákie, schopný vojevůdce, ale neschopný ovládat sám sebe,

se sklonem ke krutosti. Také on rázně rozdrtil Góty a po bojích se střídavým štěstím obnovil římskou suverenitu v dřívějších hranicích. V Gallii zvítězil nad Tetricem na Katalaunských polích a Tetricus mu sám vydal svou armádu, jejíž ustavičné vzpoury nemohl zvládnout. Dokonce potají císaře zapřísahal v dopise tak, že mezi jiným citoval Vergiliův verš: *Vyrvi mě z těchto útrap, ó nezdolný!* Nedaleko od Antiochie zajal Aurelianus bez vážných bojů také Zénobii, která vládla na Východě po smrti svého manžela Odaenatha. Potom vstoupil do Říma a slavil skvělý triumf jako císař, který získal zpět Západ i Východ, a Tetricus se Zénobií kráčeli před jeho vozem. Tetricus pak spravoval Lukánii a žil ještě dlouho v ústraní; Zénobie zanechala potomky, kteří žijí v Římě dodnes.

14. Za Aurelianovy vlády se ve Městě také vzbouřili raziči mincí, když znehodnotili jejich ryzost, a zabili svého nadřízeného Felicissima. Císař potlačil jejich vzpouru s krajní krutostí a dal přitom popravit velké množství urozených lidí. Byl to krutý a krvežíznivý vladař, spíše v určitém smyslu nepostradatelný, ale nikdy laskavý. Tvrdost ho neopouštěla ani na chvíli, vždyť dal zabít dokonce syna své sestry. Ale u vojska se mu z větší části podařilo obnovit kázeň i uvolněnou morálku.

15. Město Řím obehnal mohutnějšími hradbami, postavil chrám Slunci, v němž dal zazářit záplavě zlata a drahokamů. Vzdal se provincie Dákie, kterou založil Traianus za Dunajem, když ztratil naději na její udržení, protože celé Illyricum i Moesie byly zpustošeny nepřátelskými vpády, a Římany odvedl z tamějších měst a tamějšího venkova do střední Moesie a nazval ji Dákií. Ta dnes leží mezi oběma Moesii na pravém břehu dolního Dunaje, zatímco dříve byla na levém. Byl zavražděn záludností svého otroka, který napodobil jeho rukopis, vyrobil falešný seznam jmen a předložil jej několika

vojenským činitelům, Aurelianovým přátelům, jako by je císař chtěl dát popravit. Aby tomu zabránili, zavraždili ho uprostřed staré cesty mezi Konstantinopolí a Hérakleiou na místě zvaném Caenophrurium. Jeho smrt však nezůstala bez pomsty. Také Aurelianus si zasloužil být prohlášen bohem.

16. Po něm se ujal vlády Tacitus, člověk skvělých morálních zásad, s dobrými předpoklady k řízení státu. Nemohl se však nijak proslavit, protože do šesti měsíců zemřel. Florianus, který nastoupil po něm, vládl dva měsíce a dvacet dní a nevykonal nic pozoruhodného.

17. Potom se ujal řízení státu Probus, muž se skvělou válečnickou pověstí. Mimořádně úspěšnými bitvami dobyl zpět Gallie obsazené barbary. V několika srážkách potlačil pokusy uzurpátorů uchvátit moc: na Východě Saturninův, v Agrippině Proculův a Bonosův. Gallům a Pannoncům dovolil pěstovat vinnou révu, s nasazením vojska osázel révou vrch Almu u Sirmia a Zlatou horu v Horní Moesii a předal vinice obyvatelům provincie, aby je obdělávali. Když měl za sebou bezpočet válek a zajistil mír, řekl, že brzy už nebude zapotřebí žádné armády. Byl rázný, schopný a spravedlivý; Aureliani se vyrovnal vojenskými úspěchy, ale předčil jej ohleduplným jednáním. Přesto byl zavražděn v opevněné strážní věži při vojenské vzpouře v Sirmiu.

18. Po něm se stal augustem Carus, který se narodil v gallském městě Narbo. Ten ihned jmenoval své syny Carina a Numeriana caesary. Zatímco vedl válku se Sarmaty, dozvěděl se o útocích Peršanů, a proto se vydal na Východ. Ve válce si vedl výborně: porazil Peršany a dobyl jejich významná města Kóché a Ktésifón, ale zemřel v táboře nad Tigridem, zasažen z vůle bohů bleskem. Také jeho mladý a nadaný syn, caesar Numerianus, kterého vzal s sebou do války, byl údajně zavražděn z podnětu svého tchána Apra, když ho nesli v nosítkách, protože trpěl jakýmsi očním neduhem. Ačkoliv

byla Numerianova smrt s nekalým úmyslem držena v tajnosti, dokud se Aper nebude moci zmocnit vlády, mrtvolný zápach ji prozradil. Vojáci, kteří Numeriana doprovázeli, znepokojeni zápachem rozhrnuli závěsy u nosítek a teprve po několika dnech zjistili, že je mrtvý.

19. Mezitím se Carinus, kterého Carus, když táhl proti Peršanům, nechal jako caesara v Illyriku, Gallii a Itálii, pošpinil všemožnými hnusnými zločiny: dal zabít celou řadu nevinných lidí na základě křivého obvinění, rozvracel urozená manželství a přinesl zkázu i svým spolužákům, když ho pošádli úplně nevinným žertem v poslušárně. Proto ho všichni nenáviděli a zanedlouho jej stihl trest.

Když se totiž vítězné vojsko vracelo z Persie poté, co ztratilo augusta Cara, kterého zabil blesk, a caesara Numeriana úkladnou vraždou, provolalo císařem Diocletiana pocházejícího z Dalmatie, z velice skrovných poměrů – prý byl, jak tvrdí většina, synem písaře, jak říkají někteří jiní, propuštěncem senátora Anullina.

20. Diocletianus na prvním shromáždění vojáků přísahal, že neměl nic společného s Numerianovou násilnou smrtí, a když Aper, který Numerianovi nastrojil úklady, stanul vedle něho, probodl ho vlastní rukou mečem před zraky vojska. Potom porazil ve velké bitvě u Margu všemi nenáviděného a proklínaného Carina, ačkoliv Carinus měl nad ním vojenskou převahu. Vojsko Carina zradilo anebo jistě opustilo mezi Viminaciem a Zlatou horou. Takto se Diocletianus zmocnil vlády v římské říši v době, kdy se v Gallii pod vedením Amanda a Aeliana vzbouřili rolníci, kteří si říkali bagaudové. Diocletianus proti nim vyslal caesara Maximiana Herculia, který venkovany hladce zdolal a obnovil v Gallii zase mír.

21. V tuto dobu si získal skvělou pověst schopného vojáka také Carausius, člověk zcela nízkého původu. Když byl v Bononii pověřen úkolem vyčistit moře podél Belgické pro-

vincie a Armorika od Franků a Sasů, kteří tam řádili, zajal několikrát mnoho barbarů, ale protože kořist ani nevracel provinciálům, ani neposílal císařům, vzniklo podezření, že barbary nechává úmyslně proplouvat, aby je obral o kořist, a tak se sám obohacoval. Jakmile ho kvůli tomu Maximianus rozkázal zavraždit, zmocnil se císařské vlády a obsadil Británie.

22. A tak, když na celém světě panoval chaos, když se v Británii vzbouřil Carausius, v Egyptě Achilleus, když Afriku znepokojovali Quinquegentianové a na Východě rozpoutal válku Narseus, učinil Diocletianus Herculia Maximiana z caesara augustem a Constantia a Maximiana jmenoval caesary. Constantius prý byl synem dcery císaře Claudia, Maximianus Galerius se narodil v Dákii nedaleko Serdiky. Aby se mezi nimi vytvořily také příbuzenské vztahy, museli se oba rozvést s původními manželkami a Constantius si vzal za manželku Herculiovu nevlastní dceru Theodoru, s níž měl potom šest dětí, Konstantinových bratrů, a Galerius se oženil s Diocletianovou dcerou Valerií. S Carausiem byl nakonec přece jen uzavřen mír, protože vojenské akce vedené proti velmi zkušenému válečníkovi vyšly naprázdno. Po sedmi letech ho dal zavraždit jeho spojenec Allectus, který pak vládl v Britániích tři roky sám. Byl zabit v boji, který vedl prefekt prétoria Asclepiodotus. A tak byly Británie desátého roku získány zpět.

23. V téže době bojoval v Gallii s úspěchem caesar Constantius. Na území Lingonů sice utrpěl porážku, ale hned téhož dne dosáhl také vítězství. Když se totiž barbaři znenadání dobývali do města, musel být caesar v náhlé kritické situaci vytažen na hradby po laně, protože brány už byly zavřeny. Ale sotvaže během necelých pěti hodin dorazilo k městu jeho vojsko, pobil téměř šedesát tisíc Alamanů. Také augustus Maximianus svedl vítězné boje v Africe, kde porazil

Quinquegentiany a přiměl je k míru. Diocletianus zvítězil nad Achilleem obleženým v Alexandrii asi osmého měsíce a dal ho usmrtit. Byl to neúprosný vítěz, v celém Egyptě nařídil provést tvrdé proskripce a způsobil tam strašné krveprolití. Přesto však tehdy učinil řadu moudrých opatření platných dodnes.

24. Galerius Maximianus válčil nejprve neúspěšně s Narseem mezi městy Kalliníkem a Karrhami, protože postupoval spíše s menší rozvahou než neodvážně: postavil se totiž s příliš malým vojskem proti obrovské armádě. A tak když se poražen vydal k Diocletianovi a setkal se s ním na cestě, přijal prý ho Diocletianus s takovým opovržením, že ho nechal běžet několik mil v císařském purpuru podél svého vozu.

25. Ale Galerius brzy nato shromáždil vojsko v Illyriku a Moesii a znovu bojoval proti Narseovi, dědovi Hormisdya a Sapora, tentokrát ve Velké Arménii s nesmírným úspěchem a stejnou obezřetností a prokázal také velkou statečnost, když se s jedním nebo dvěma jezdci účastnil výzvedné hlídky. Narsea zahnal a jeho tábor vyplnil, zajal jeho manželky, sestry, děti, dále bezpočet urozených Peršanů a získal bohatý perský poklad. Samotného Narsea zatlačil do nejzazšího pustého kouta jeho říše. Proto ho Diocletianus, který tehdy čekal s posilami v Mezopotámii, přijal po jeho triumfálním návratu s nesmírnými poctami. Potom vedli společně i každý zvlášť další války, podrobili Karpy a Basterny, porazili Sarmaty a usídlili na římském území obrovské množství zajatých vojáků z těchto národů.

26. Diocletianus byl chytrý a také bystrý i velmi rafinovaný a nenávisťou odezvu na svou tvrdost uměl nechat dopadnout na jiné. Přesto však to byl císař velmi starostlivý a povolavý. A byl první, kdo zavedl v římské říši spíše královské způsoby místo chování hodného svobodného občana a vyžadoval adoraci, zatímco dřívější císařové se spokojili jen s po-

zdravením. Jeho oděvy a boty zdobily drahokamy, zatímco dříve byl odznakem císařské moci pouze purpurový plášť.

27. Zato Herculius neskrýval svou hrubou neomalenost i povýšenost a svou tvrdost dával najevo i hrozivým výrazem v tváři. Jeho povaze vyhovovalo řídit se všemi Diocletianovými krutými pokyny. Když se však Diocletianus s postupujícím věkem necítil dost zdravý na to, aby řídil stát, navrhl Herculiovi, aby se oba stáhli do soukromí a svěřili řízení státu silnějším a mladším císařům. Herculius ho uposlechl velmi nerad, ale přece jen oba dva vyměnili jednoho dne císařské roucho za oděv soukromých občanů, Diocletianus v Níkomédei, Herculius v Mediolanu, poté co v Římě oslavili skvělý triumf nad mnoha národy, při němž byla nesena bohatá kořist a před triumfátorským vozem byly vedeny Narseovy manželky, sestry a děti. Potom se však jeden odebral do Salon a druhý do Lukánie.

28. Diocletianus trávil stáří v soukromí na svém sídle nedaleko Salon, což bylo obdivuhodné. Toto jeho rozhodnutí svědčilo o neobyčejné charakterové pevnosti, protože od vzniku římského impéria byl vůbec jediným císařem, který se stáhl z nejvyššího postavení do života v politickém ústraní. Jemu jedinému v dějinách lidstva se tak podařilo dosáhnout toho, že byl prohlášen bohem, ačkoliv nezemřel v hodnosti císaře.

DESÁTÁ KNIHA
OD DIOCLETIANOVY ABDIKACE
K IOVIANOVĚ SMRTI
305 – 364

1. *Augusty se stali Constantius a Galerius.*
2. *Galerius jmenuje caesary Maximina a Severa. Konstantin povolán císařem v Británii. V Římě se stal císařem Maxentius. Severus zavražděn. 3. Herculiovi Maximianovi se nezdařil pokus zbavit syna moci. Prchá ke Konstantinovi. Potrestán smrtí.*
4. *Galerius ustanovil caesarem Licinia, ale sám umírá. Maxentius poražen u Mulvijského mostu. Umírá Maximinus. 5. Konstantin porazil Licinia. 6. Další střety Konstantina a Licinia. Licinius je věrolomně zabit. 7.– 8. Vlastnosti a činy císaře Konstantina.*
9. *Po Konstantinově smrti jsou u moci Dalmatius, Constantinus, Constantius a Constans. Po smrti prvních dvou vládnou augustové Constantius a Constans. Constans je zavražděn při Magnentiově revoltě. 10. Constantiovy neúspěchy v bojích s Peršany. V Illyriku prohlášen císařem Vetranio.*
11. *Constantius donutil Vetraniona odstoupit. V Římě se zmocňuje vlády Nepotianus.*
12. *Uzurpátor Magnentius je poražen. 13. Constantius dal zabít caesara Galla. Další uzurpátor Silvanus odstraněn, Constantius jediným vladařem v římské říši.*
14. *Constantius posílá Iuliana do Gallii.*
15. *Iulianus povolán císařem, Constantius se chystá k válce, ale umírá. 16. Iulianus táhne proti Peršanům.*
17. *Iovianus uzavírá s Peršany potupný mír.*
18. *Příčiny Iovianovy smrti. Závěr díla.*

1. Když se císaři Diocletianus a Maximinus vzdali vedení státu, byli jmenováni augusty Constantius a Galerius, kteří si

k sobě přibrali dva caesary a rozdělili si římskou říši mezi sebou tak, že v Gallii, Itálii a Africe vládl Constantius, v Illyriku, v Asii a na Východě Galerius.

Constantius se však spokojil s hodností augusta a starost se správou Itálie a Afriky odmítl; byl to skvělý, nadmíru ohleduplný muž, mající na mysli blahobyť obyvatel provincií i jednotlivců a neprosazující nad míru zájmy státní pokladny. Říkal, že je lépe, aby veřejné prostředky měli k dispozici jednotlivci, než aby byly uloženy pod jedním zámekem, a vedl život do té míry neokázalý, že o svátcích, měl-li být u jeho tabule větší počet přátel, se prostíralo v hodovních síních stříbro půjčené z několika domů. U Gallů byl nejen oblíbený, ale vzbuzoval i zvláštní úctu, zejména proto, že pod jeho vládou unikli před Diocletianovou neprůhlednou chytrostí a Maximianovou krvežíznivou unáhleností. Zemřel v Eboraku v Británii v třináctém roce vlády a byl prohlášen bohem.

2. Když se Galerius, muž jak pevných morálních zásad, tak výborný voják, dozvěděl, že s Constantiovým svolením spravuje také Itálii, jmenoval dva caesary: Maximina, kterého pověřil správou Východu, a Severa, jemuž dal správu Itálie; sám se zdržoval v Illyriku. Sotva však Constantius zemřel, byl v Británii povolán císařem Konstantin, jeho syn z poněkud pochybného manželství, a nastoupil na otcovo místo jako toužebně očekávaný vládce.

Mezitím se v Římě vzbouřili prétoriáni a povolali císařem Herculiova syna Maxentia žijícího nedaleko Města ve státní rezidenci. Tato zpráva probudila v Herculiovi Maximianovi naději, že se znovu dostane k vrcholné moci, kterou jen nerad ztratil. Proto se přihnal do Říma z Lukánie, kterou si vybral, aby zde strávil stáří v soukromí ve velmi příjemném prostředí na venkově, a vybídl dopisem také Diocletiana, aby se znovu ujal vlády, jíž se vzdal. Ale Diocletianus odmítl. Proti vzbouřeným prétoriánům a Maxentiovi vyslal Galerius

do Říma caesara Severa s vojskem, které ho však při obléhání Města proradně opustilo. Maxentiova síla a moc se upevnily; Severus uprchl a byl zavražděn v Ravenně.

3. Potom se však Herculius Maximianus snažil na shromáždění vojska zbavit svého syna Maxentia moci, ale sklidil jen bouřlivý nesouhlas a nadávky. Nato se vydal do Gallii a lstivě si vymyslel, že ho syn vyhnal, ať si hledá spojení u svého zetě Konstantina. Přitom ale číhal na vhodnou příležitost, jak ho sprovodit ze světa, ačkoliv Konstantin se jako vládce už těšil v Gallii nesmírné oblibě jak mezi vojáky, tak u místního obyvatelstva, protože porazil Franky a Alamany, zajal jejich krále a předhodil je dokonce šelmám v areně při velkolepé podívané, kterou uspořádal. Ale když Maximianova dcera Fausta prohlédla otcovy úklady a odhalila jeho podlost svému manželovi, dal se Herculius na útěk. Byl však zadržen v Massilii – odtud mínil vyplout za synem – a za trest byl zcela po právu usmrcen, člověk mající sklon k jakékoli nelidské krutosti, nepřijemný, věrolomný a vůči ostatním naprosto bezohledný.

4. V té době ustanovil Galerius císařem Licinia původem z Dákie. Znal jej dlouho z osobního přátelského styku i z války, kterou vedl s Narseem, v níž Licinius osvědčil fyzickou zdatnost a prokázal dobré služby. Vzápětí nato stihla Galeria smrt a tak tehdy začali ve státě vládnout čtyři noví císaři: jednak synové augustů Konstantin a Maxentius a jednak Licinius a Maximinus bez opory plynoucí z proslulosti rodiny. Ale v pátém roce své vlády rozpoutal Konstantin proti Maxentiovi občanskou válku, jeho vojsko v řadě bitev rozdrtil a nakonec porazil u Mulvijského mostu i jeho samotného, zuřivě kosícího urozené občany v Římě, a ovládl celou Itálii. Nedlouho nato připravil Maximinus také na Východě převrat namířený proti Liciniovi a jen náhlá smrt v Tarsu ho zachránila před hrozící záhubou.

5. Konstantin, člověk velkého formátu, snažící se dosáhnout všechno, co si usmyslel, a toužící být pánem nad celým světem, zahájil válku proti Liciniovi, ačkoli s ním byl v příbuzenském vztahu – Licinius měl totiž za manželku jeho sestru Constantii. Nejprve ho znenadání překvapil a porazil uprostřed rozsáhlých příprav na válku v Druhé Pannonii u Cibal, a jakmile se zmocnil celé Dardanie, Moesie, Makedonie, měl v držení početné provincie.

6. Potom mezi nimi následovaly války a mírová ujednání i jejich porušení. Licinius se nakonec po porážce na moři i na souši Konstantinovi vzdal u Nikomédeie, ale byl v rozporu s posvátností přísahy zavražděn v Thessalonické, třebaže už byl soukromou osobou. A tak v té době vládl v římské říši jeden augustus a tři caesaři, Konstantinovi synové, kteří spravovali Gallii, Východ a Itálii. To se do té doby nikdy nestalo. Ale pýcha vzešlá z úspěchů hodně změnila někdejší známou Konstantinovu laskavou přívětivost; nejprve začal pronásledovat své příbuzné a dal zabít svého syna, skvělého člověka, dále syna své sestry, mladého schopného muže, potom také manželku a pak řadu svých přátel.

7. V prvním období své vlády patřil Konstantin mezi výborné panovníky, v posledním mezi ty, které nelze ani chválit, ani zatracovat. Jeho duševní i fyzické přednosti byly nespočetné. Vojenské úspěchy pro něj znamenaly všechno a štěstí mu ve válce přálo, ale tak, že nezastínilo jeho vlastní výkon. Vždyť jakmile skončila občanská válka, porazil při různých střetech i Góty a nakonec jim poskytl mír. Barbarské národy na něj vděčně vzpomínaly. Věnoval se také oborům důležitým v životě v míru a svobodným uměním, toužil po zasloužené oblibě, kterou si získával u všech svou štedrostí a přívětivostí, a jak se k některým přátelům choval nevypočitatelně, tak k jiným skvěle a nevynechal žádnou příležitost rozmnožit jejich bohatství nebo zvětšit jejich slávu.

8. Navrhl mnoho zákonů, mezi nimi dobré a spravedlivé, mnoho zbytečných, některé tvrdé, a byl první, kdo se rozhodl dodat městu svého jména takový význam, aby se stalo soupeřem Říma. Když se chystal do války s Parthy, kteří už mohli Mezopotámii, zemřel šestašedesátiletý v jednatřicátém roce své vlády v Níkomédei ve státní rezidenci. Jeho smrt byla ohlášena i mimořádně velkou vlasaticí, jíž se řecky říká kometa, která po nějakou dobu zářila na obloze. A zasloužil si místo mezi bohy.

9. Jako své nástupce zanechal Konstantin tři syny a jednoho synovce, bratrova syna Dalmatia. Ale tento velmi nadějný caesar, ne nepodobný svému strýci, byl zanedlouho zabit při vojenském spiknutí spíše s tichým souhlasem svého bratrance Constantia než na jeho rozkaz. Constantina, který potom začal válku se svým bratrem a svedl dost nerozvážné bitvy u Aquileie, zabili Constantovi velitelé. A tak se stát dostal do rukou dvou augustů.

Constans – další v řadě – vládl po jistou dobu schopně a spravedlivě. Potom však jeho jednání ovlivňovala nemoc i špatní přátelé, a když se dostal na ještě větší scestí a choval se nesnesitelně vůči obyvatelům provincií a odměřeně k vojákům, byl zavražděn při Magnentiově revoltě. Smrt ho stihla v blízkosti Hispánií v táboře jménem Helena v třiceti letech, v sedmnáctém roce vlády. Velmi často se vyznamenal svými výkony a v oblasti válečnictví a po celou dobu svého života naháněl vojákům hrůzu, ale nezacházel s nimi nelidsky.

10. Constantius měl odlišný osud. Peršané mu způsobili mnohokrát těžké ztráty, nejednou dobyli jeho pevnosti, obléhali města, porazili jeho vojsko, zkrátka, se Saporem neválčil Constantius nikdy úspěšně až na téměř jisté vítězství u Singary, které ztratil umanutostí svých vojáků, když si rebelantsky, nesmyslně a v rozporu se zásadami válečného rozhodování vynutili bitvu už navečer.

Po Constantově zavraždění došlo v době, kdy Itálii, Afriku a Gallie ovládal Magnentius, k převratu také v Illyriku, kde si vojáci vybrali za císaře Vetraniona. Tohoto už starého muže, který se těšil všeobecné oblibě pro délku vojenské služby a kvůli úspěchům, které ho provázely, si zvolili císařem k ochraně Illyrika. Byl to řádný muž, starého ražení, vstřícný a ohleduplný, jemuž však bylo vzdělání do té míry cizí, že se naučil číst a psát až ve stáří, když už byl císařem.

11. Ale Constantius, který začal občanskou válku, aby pomstil bratrovu smrt, odňal Vetranioniovi vládu novým, nebývalým způsobem tak, že na něj vyvinul soustředěný nátlak vojska a donutil jej odstoupit.

Také v Římě vznikly bouře, když se Konstantinův synovec Nepotianus chtěl zmocnit vlády s podporou gladiátorů. Na krutý začátek však doplatil odpovídajícím koncem: dvacátého osmého dne byl poražen a stihl ho trest od Magnentioových velitelů. Jeho hlava nabodnutá na kůl byla nošena po Městě a potom následovaly velmi tvrdé proskripce i vraždy v řadách urozených.

12. Zanedlouho nato byl Magnentius poražen v boji u Mursy a málem padl do zajetí. V tomto boji došlo k obrovským ztrátám na římském vojsku, které mohlo být užitečné v různých válkách s nepřítelem, sklízet triumfy a zajistit bezpečnost státu. Východu dal Constantius brzy caesara Galla, syna svého strýce, a porazil několikrát Magnentia, který dobrovolně skoncoval se svým životem v Lugdunu v třetím roce a v sedmém měsíci své vlády, a jeho bratr, kterého poslal jako caesara chránit Gallie, spáchal sebevraždu ve městě Senonů.

13. V té době dal Constantius zavraždit caesara Galla, který se dopustil řady zločinů v rozporu s lidskostí, člověka krutého svým založením a se silnými sklony k tyranii, kdyby mohl vládnout podle své vůle. Také Silvanus, který usiloval o

převrat v Gallii, byl zavražděn za méně než třicet dní, takže Constantius byl tehdy jediným vladařem a augustem v celé římské říši.

14. Brzy nato poslal do Gallii svého bratrance z otcovy strany caesara Iuliana, Gallova bratra, a dal mu za ženu svou sestru. To už barbaři mnoho opevněných měst v Gallii dobyli, jiná obléhali, všude byla samá spoušť a římské panství se tu již potácelo na pokraji jistého zhroucení. Iulianus zničil s nevelkým vojskem obrovskou přesilu Alamanů u galského města Argentorata, zajal jejich velmi významného krále a obnovil v Gallii římské panství. Později válčil velmi úspěšně s barbary, zatlačil Germány za Rýn a obnovil římskou říši v jejich bývalých hranicích.

15. Zanedlouho nato, když vojska sloužící v Germánii měla být přesunuta na Východ, provolali vojáci Iuliana jednomyšlně císařem. Ten se po roce vypravil obsadit Illyricum, když Constantia zaměstnávaly války s Parthy. Sotva se to Constantius dozvěděl, vytáhl do občanské války, ale zemřel cestou mezi Kilikii a Kappadokií v třicátém osmém roce své vlády a v čtyřicátém pátém roce svého věku. Zasloužil si být prohlášen bohem. Byl to muž vynikající vyrovnanou povahou, přívětivý, příliš důvěřivý vůči přátelům a lidem mu důvěrně známým, kromě toho dokonce příliš závislý na manželkách. Ale v prvních letech vlády byl nesmírně skromný, byl také štedrý k přátelům a nenechal bez odměny ty, kteří splnili namáhavé úkoly. Měl nicméně sklon k neúprosnosti, pokud se objevilo podezření, že někdo chce jeho vládu ohrozit, jinak však byl mírný. Štěstí mu přálo více v občanských válkách než v zahraničních.

16. Potom se ujal vlády Iulianus a začal s obrovským vybavením válku proti Parthům. Tohoto tažení jsem se zúčastnil také já. Iulianovi se část perských pevností a pevnůstek vzdala, část jich dobyl, a když zpustošil Assyrii, pobyl něja-

kou dobu ve stálém táboře u Ktésifontu. Už se vracel jako vítěz, ale zapletl se nepříliš uváženě do několika střetů a byl zabit nepřátelskou rukou šest dní před červencovými Kalendami v sedmém roce své vlády, v dvaatřicátém roce svého věku. Byl prohlášen bohem. Byl to skvělý muž, a kdyby mu osud byl dopřál, byl by vládl výborně. Měl vynikající vzdělání, řecké mnohem hlubší, takže jeho znalost římské kultury se nemohla srovnávat s jeho řeckou erudicí, byl skvělý a pohotový řečník s naprosto spolehlivou pamětí a v jistém směru to byl spíše filozof. K přátelům byl štedrý, ale nedovedl je vybírat tak opatrně, jak se slušelo na tak významného císaře – někteří z nich způsobili šrámy na jeho pověsti. Ve vztahu k provinciím byl spravedlivý, a pokud to bylo možné, snižoval jejich daně. Vůči všem byl ohleduplný, o státní pokladnu se staral ani málo ani příliš, dychtil po slávě, až přitom často neznal míru, křesťany pronásledoval tvrdě, ale bez krveprolévání. Byl svým způsobem podobný Marku Antoninovi, kterému se ostatně chtěl vyrovnat.

17. Po něm se vojáci při výběru císaře shodli na Iovianovi, který byl tehdy v císařově osobní stráži a vojáci ho znali spíše kvůli zásluhám jeho otce než kvůli jeho vlastním schopnostem. Protože situace byla nepřehledná a vojáci také trpěli hladem a protože sklidil jednu nebo dvě porážky, uzavřel se Saporem mír, sice nezbytný, ale potupný, zaplacený ztrátou území a nemalé části římské říše. To se po dobu téměř jednácti set osmnácti let od vzniku římského státu nestalo nikdy předtím. Vždyť ani tehdy, když Pontius Telesinus nechal naše legie projít pod jhem u Caudia, ani když muselo vojsko projít pod jhem u Numantie v Hispánii a v Numidii, jsme se nevzdali žádného území. Mír uzavřený za těchto podmínek by jistě nemusel být nesmlouvavě odsuzován, kdyby Iovianus alespoň projevil snahu změnit smlouvu vynucenou okolnostmi, jakmile to bylo možné. Tak si Římané počínali

ve všech těch válkách, o nichž jsem se zmínil, neboť se Samnity a Numantijci i Numiďany okamžitě začali znovu válčit a mírovou smlouvu zrušili. Protože se však Iovianus na Východě, kde vládl, bál možného vzdorocísaře, staral se málo o svou dobrou pověst. A tak se vydal do Illyrika, ale cestou náhle zemřel v Galatii. Jinak však nebyl ani neschopný ani nerozvážný.

18. Řada lidí se domnívá, že zemřel kvůli silným zažívacím potížím, protože se při bohaté tabuli přejedl, jiní myslí, že smrt způsobily výpary v ložnici čerstvě obílené vápnem, které jsou při spánku nezdravé, a někteří se domnívají, že smrt způsobilo přílišné množství uhlí, které nařídil spálit při tuhém mrazu. Zemřel v sedmém měsíci své vlády, třináctého dne před březnovými Kalendami, asi v třiatřicátém roce svého života. Laskavým pochopením císařů, kteří nastoupili po něm, byl prohlášen bohem, protože se snažil o ohleduplnost a svým založením byl štedrý.

Takový byl stav římské říše za konsulátu právě tohoto Ioviana a Varroniana roku jedenáctistého osmnáctého v životě Města.

Protože jsme se však dostali k slavným císařům zasluhujícím velkou úctu, dílo prozatím ukončíme, neboť následující děje si zaslouží vzletnější sloh. Tento úkol v této chvíli ani tak nepouštíme z mysli, jako jej spíše ponecháváme k mistrnějšímu zpracování.

FESTUS
KRÁTKÝ PŘEHLED
DĚJIN
ŘÍMSKÉHO NÁRODA

1. Tvá Šlechetnost vybízí k stručnosti. Uposlechl jsem Tvé výzvy rád, a protože opravdové vypravěčské umění mi není vlastní, budu postupovat jako účetní, kteří zaznamenávají velké peněžité obnosy kratším způsobem, a události jen zmíním, aniž je budu líčit. Přijmi tedy, nejslavnější císaři, to, co lze pokládat za stručnější než stručnost samu, takže budeš mít dojem, že spíše než četbě se věnuješ počítání roků, dějinných období státu a minulých událostí.

2. Od založení Města po příchod Vaší Věčnosti, kdy bylo osudem Římu dopřáno, aby se dočkal velkého štěstí za vlády dvou bratrů, uplynulo 1117 let. Přitom vláda králů činí 243 let, období konsulů 467 let, vláda císařů 407 let. Králové v počtu 7 vládli v Římě 243 let: Romulus vládl 37 let, senátoři po pěti dnech jeden rok, Numa Pompilius 43 let, Tullus Hostilius 32 let, Ancus Marcius 24 let, Priscus Tarquinius 38 let, Servius Tullius 44 let, Lucius Tarquinius Superbus byl vyhnán z království ve 24. roce vlády. Konsulů bylo 917 od Bruta a Publicoly po Pansu a Hirtia za 467 let kromě těch, kteří byli zvoleni nějakým řízením osudu v témže roce jako náhradníci. Devět let totiž konsulové v Římě neexistovali: za decemvirů dva roky, za vojenských tribunů tři roky, bez úředníků zůstal Řím čtyři roky. Císaři byli od Octaviana Caesara Augusta až po Ioviana čtyřicet tři za 407 let.

3. A nyní stručně načrtnu, jak velice se Řím vzmohl za těchto tří typů vlády, tj. za vlády královské, konsulské, císařské.

Za sedmi králů, v období 243 let, nepostoupila římská moc dále než k Portu a Ostii, po 18. milník od bran města

Říma, tehdy ještě malé osady založené pastýři, kterou svírala okolní města.

Za konsulů, mezi nimiž byli někdy i diktátoři, úhrnem za 467 let, ovládl Řím Itálii až za Pád, byla podrobena Afrika, přibylly Hispánie, začaly odvádět daně Gallie i Británie. Potom byli podmaněni v Illyriku Histrové, Liburnové, Dalmaté, přešlo se do Achaie, byli podrobeni Makedoňané, vedly se boje s Dardany, Moesy, Thráky a bylo dosaženo až Dunaje.

V Asii se Římané poprvé uchytili po vypuzení Antiocha; po porážce Mithridata bylo obsazeno jeho Pontské království a byla dobyta Malá Arménie, kterou také ovládal. Římské vojsko se dostalo do Mezopotámie, byla uzavřena smlouva s Parthy, bojovalo se s Kardueny a Saracény i Araby, byla dobyta celá Judea, do římských rukou se dostaly Kilikie a Sýrie, byla uzavřena smlouva s egyptskými králi.

Za císařů, v průběhu 407 let, kdy se vystřídala u moci řada panovníků, jejichž vláda byla pro stát větším či menším štěstím, přibylly do římského světa Přimořské Alpy, Kottické Alpy, Raetie, dvojí Noricum, Pannonie, Moesie a v římskou provincii se proměnilo celé Podunají. Pod pravomoc římské říše přešel celý Pontos, Malá Arménie, veškerý Orient s Mezopotámií, Assyriemi, Arábií a Egyptem.

4. Dále se popisuje, v jakém časovém pořadí nabyly římské státy jednotlivé provincie.

První provincií se stala Sicílie. Dobyly ji konsul Marcellus po porážce sicilského krále Hieróna. Potom ji spravovali přetoři, později byla svěřena praesidům, nyní ji mají na starosti konsulárové.

Sardinii a Korsiku dobyly Metellus; nad Sardy slavil triumf. Sardové se pouštěli do bojů znovu a znovu. Správa těchto ostrovů byla napřed spojena dohromady, později měl každý ostrov svého přetora, nyní jsou obě provincie spravovány praesidy.

Do Afriky se římské vojsko přesunulo kvůli ochraně Sikulů. Afrika se dala do bojů třikrát. Nakonec, až Scipio Africký Kartágo zničil, vznikla v Africe provincie, která je nyní pod správou prokonsulů. V Numidii vládli s Římem spřátelení králové, ale Jugurthovi byla vypovězena válka, protože zavraždil Adherbala a Hiempsala, syny krále Micipsy. Poté, co ho Metellus rozdrtil a Marius zajal, dostala se tato země do rukou římského národa. Mauretánie byly drženy králem Bocchem. Přestože byla podrobena celá Afrika, Maurům dále vládl král Iuba, který byl později v občanské válce poražen Augustem Caesarem a potom spáchal sebevraždu. Tak se staly Mauretánie našimi a v celé Africe bylo zřízeno šest provincií: vlastní Afrika s Kartágem je prokonsulská, Numidie a Byzacium jsou konsulárské, Tripolis a dvě Mauretánie – Sifitská i Císařská – mají v čele praesidy.

5. Hispánům jsme poprvé poslali na pomoc proti Afričanům Scipiona. Lusitány, kteří obnovili boje v Hispánii, jsme si podrobili zásluhou Decima Bruta a dostali jsme se až do Gad k Oceánu. Potom byl poslán proti bouřícím se Hispánům Sulla a porazil je. Keltibérové v Hispánii často obnovovali boje, ale když tam byl vyslán Scipio Mladší a srovnal Numantii se zemí, byli námi podrobeni. U příležitosti války se Sertoriem vedené Metellem a Pompeiem se dostaly do rukou římského národa téměř všechny části Hispánie. Úplně je potom podmanil Pompeius v době své prodloužené pětileté správy. Nakonec byli zásluhou Octaviana Caesara Augusta zdoláni ještě Kantabrové a Asturové, kteří kladli odpor chráněni horami.

A nyní je v Hispániích celkem šest provincií: Tarrakonská, Kartáginská, Lusitánie, Gallaecie, Baetica; jedna hispánská provincie, která se nazývá Mauretánie Tingitánská, leží dokonce za mořskou úžinou na území Afriky. Baetiku a Lusitánii spravují konsulárové, ostatní provincie jsou v rukou praesidů.

6. S Gally vedl římský národ velmi těžké boje. Gallové totiž ovládali také tu část Itálie, kde dnes leží Mediolanum, až k řece Rubikonu; byli si svou silou tak jisti, že vytáhli proti samotnému Římu, a když porazili římské vojsko, vnikli přes hradby do města a obléhali Kapitol, do jehož tvrze se uchýlili urození senátoři v počtu šesti set; ti se pak z obklíčení vykoupili za tisíc liber zlata. Vítězné Gally porazil později při jejich návratu Camillus, který, tehdy v exilu, shromáždil vojsko z venkova; zlato i odznaky, které ukořistili, přivezl nazpět.

S Gally se střetlo s různým štěstím mnoho konsulů, přetorů i diktátorů. Marius je vyhnal z Itálie. Potom přešel Alpy a svedl s nimi úspěšné bitvy. Gaius Caesar podrobil Gallie od Alp k Rýnu s deseti legiemi po třech tisících vojáků z Itálie za devět let, bojoval s barbary za Rýnem a přepravil se do Británie. Desátého roku už Gallie i Británie odváděly daně.

V Gallii, Aquitánii a Britániích je osmnáct provincií: Přímořské Alpy, provincie Viennská, Narbonská, Novempopulania, dvě Aquitánské, Grajské Alpy, Velká Séquanská, dvě Germánské, dvě Belgické, dvě Lugdunské; v Británii Velká císařská, Flavie císařská, První a Druhá Británie.

7. Do Illyrika jsme se dostali postupně od mořského pobřeží. Konsul Laevinus vnikl jako první do Jaderského a Iónského moře a dobyl pobřežní města. Kréta se stala provincií díky prokonsulovi Metellovi zvanému Krétský.

Když se pod naši ochranu uchýlili Řekové, nakročili jsme do Achaie. Athénané nás totiž požádali o pomoc proti makedonskému králi Filippovi. Achaia, s níž jsme udržovali přátelské vztahy, se dlouho těšila svobodě. Nakonec se však potom, co v Korintě byli napadeni římskými vyslanci, celá Achaia dostala do naší pravomoci, když byl Korint dobyt zásluhou prokonsula Lucia Mummiia. Épeiroňany, kteří si kdysi s králem Pyrrhem troufli vyrazit dokonce do Itálie, stihla porážka;

připadli nám i Thessalové spolu s oblastmi Achaiů a Makedoňanů.

Makedonie se dala do bojů třikrát: za vlády Filippa, Persea, Lzifilippa. Filippa pokořil Flamininus, Persea Paulus, Lzifilippa Metellus; jejich triumfy se Makedonie dostala do područí římského národa. Illyry, kteří Makedoňanům poskytli pomoc, jsme při té příležitosti porazili díky přetorovi Luciu Aniciovi; vzdali se nám i se svým králem Gentiem. Dardany a Moesy podrobil prokonsul Curio, který se jako první z římských vojevůdců dostal až k Dunaji.

Za Iulia Octaviana Caesara Augusta se proniklo přes Julské Alpy. Po porážce všech alpských kmenů byly získány provincie Noriků. Když byl přemožen pannonský král Batho, dostaly se do naší pravomoci Pannonie. Po rozdrčení Amantinů mezi Sávou a Drávou bylo získáno území v okolí Sávy a oblast Druhé Pannonie.

8. Markomani a Kvádové byli vytlačeni z Valerie, která leží mezi Dunajem a Drávou, a mezi Římany a barbary byla vytýčena hranice od Augusty Vindeliků podél Norika, Pannonie a Moesie.

Traianus porazil Dáky za krále Decebala a utvořil z Dákie za Dunajem na území barbarů provincii, která měřila v obvodu tisíc mil; ale za císaře Galliena byla ztracena a Aurelianus z ní nakonec Římany přesídlil a zřídil na území Moesie a Dardanie dvě Dákie.

Illyricum má osmnáct provincií: dvě norické, dvě pannonské, Valerii, Sávií, Dalmatii, Horní Moesii, dvě Dákie, Dardanii; v makedonské diecézi je sedm provincií: Makedonie, Thessalie, Achaia, dvě v Épeiru, Praevalis a Kréta.

9. Do Thrákií se přešlo v souvislosti s válkou s Makedonií. Thrákové byli ze všech národů nejméně dotčeni civilizací. Na území Thrákie žili také Skordiskové, stejně krutí jako zchytralí. O jejich neskutečné krvelačnosti se vypráví mnoho

neuvěřitelných věcí: někdy prý obětovali svým bohům zajatce, pili lidskou krev z lidské lebky a podobně. Římské vojsko často porubali. Marcus Didius nomádké Thráky zkontroloval, Marcus Drusus je udržel v jejich hranicích, Minucius jim způsobil těžké ztráty na zamrzlé řece Hebru. Prokonsul Appius Claudius porazil kmene sídlící v Rhodopě. Ještě předtím dobylo římské loďstvo přímořská města Evropy. Marcus Lucullus se jako první střetl v Thracii s Bessy. Zvítězil nad samotným centrem kmene, Thracií, podrobil Haemimontany, získal do naší pravomoci Eumolpiadu, která se teď jmenuje Filippopolis, a Uscudamu, která se nyní nazývá Hadrianopolis, dobyl Kabylu. Obsadil města na pobřeží Pontu: Apollónii, Callatis, Parthenopolis, Tomy, Histros, a když se dostal až k Dunaji, předvedl římské zbraně Skythům.

Tak bylo získáno pro římský stát šest thráckých provincií: Thracie, Haemimontus, Dolní Moesie, Skythie, Rhodopa, Evropa, v níž nyní stojí druhá tvrz římského světa, již je Konstantinopol.

10. Nyní podám výklad o východních oblastech a celém Orientu, o provinciích ležících v sousedství vycházejícího slunce, o tom, kdo je dobyl, abys nad nimi mohl vládnout, aby tak bylo ještě více povzbuzeno úsilí Tvé Šlechtnosti zvětšit jejich počet.

Asii poznali Římané díky spojenectví s králem Attalem a naším vlastnictvím se stala odkazem v Attalově závěti. Aby však římský národ neovládal nějaké území, které by nedobyl vlastními silami, vybojovali jsme si ji na mocném syrském králi Antiochovi. Při téže příležitosti se dostala pod pravomoc římského národa také Lýdie, starobylé království, Kárie, Helléspontos a Frygie jako jeden celek.

Rhodané spolu s ostrovními národy se k nám zprvu stavěli velmi nepřátelsky, potom byli našimi nejspolehlivějšími spojenci. A tak žil Rhodos a ostrovy napřed svobodně, po-

tom na laskavou výzvu Římanů si obojí navykli poslušnosti a za Vespasiana tu vznikla Ostrovní provincie.

11 Pamfýlii, Lykii a Pisidii získal Servilius jako prokonsul vyslaný do boje s piráty. Bithýnií jsme nabyli závětí zesnulého krále Nikoméda. Gallořeky, tj. Galaty (z Gallů, jak je to ještě slyšet z názvu, jsou Galatové) jsme napadli, protože poskytl pomoc Antiochovi proti Římanům. Prokonsul Mummius je pronásledoval, a když se jich část uchýlila na Olymp, část na horu Magabu, dnešní Modiacus, sehnal je z vrchu dolů na rovinu, přemohl a zajistil tam navždy klid. Později vládl v Galatii s naším svolením tetrarcha Deiotaros. Za Octaviany Caesara Augusta se Galatie nakonec stala provincií a první ji spravoval Lollius ve funkci proprétora.

Kappadokové požádali o naše spojenectví sami za krále Ariaratha a Římané později vojenským zásahem znovu dosadili na trůn jejich krále Ariobarzana, kterého vyhnal Mithridatés. V našich pomocných jednotkách vždy sloužili Kappadokové a ctíli římský majestát do té míry, že na počest císaře Augusta Caesara pojmenovali své největší město Mazaku Caesareiou. Za císaře Claudia se Kappadokie nakonec změnila v provincii, když její král Archeláos přišel do Říma a byl tam tak dlouho držen, dokud nezemřel.

Pontos se stal provincií zásluhou Pompeia po porážce tamějšího krále Mithridata. V Paflagonii vládl král Pylaimenés, přítel římského národa. Několikrát byl odtamtud vyhnán a s naší pomocí opětovně dosazen. Po jeho smrti se Paflagonané začali řídit právem platným v provinciích.

12. Jakým způsobem se rozšířila římská moc za pohoří Tauros, bude objasněno spíše důsledným dodržením zeměpisného než chronologického hlediska. Antiochos, nesmírně mocný král v Sýrii, začal s Římany strašlivou válku. Měl tři sta tisíc vojáků a do boje připravil i vozy opatřené kosami a také slony. Když byl poražen v Asii u Magnésie konsulem

Scipionem, bratrem Scipiona Afrického, přijal mírové podmínky a směl vládnout za Taurem. Jeho synové si v Sýrii udrželi vládu pod záštitou římského národa. A po jejich smrti jsme se stali pány syrských provincií my.

Kiliky a Isaury, kteří se spojili s piráty a námořními lupiči, podrobil prokonsul Servilius pověřený válkou s piráty; jako první přešel pohoří Tauros, slavil nad Kiliky a Isaury triumf a dostal jméno Isaurský.

13 Kypr, pověstný svým bohatstvím, dráždil chudý římský národ, aby se ho zmocnil. Vládl tam spojenecký král, ale římská státní pokladna byla tak prázdná a pověst o kyperském bohatství tak silně slibná, že byl odhlasován zákon, aby byl ostrov připojen. Když se to král Kypru dozvěděl, spáchal sebevraždu, aby přišel o život dříve než o své bohatství. To přivezl na lodích do Říma Cato. Tak jsme dosáhli vlády nad tímto ostrovem spíše z chamtivosti než po právu.

Kýréne jsme dostali s ostatními městy Pětiměstské Libye díky štědrosti Ptolemaia Staršího. Libyi jsme získali Appionovou závětí.

V celém Egyptě vládli králové spojení s Římany přátelstvím, ale po porážce Kleopatry s Antoniem dostal Egypt za Octaviana Caesara Augusta podobu provincie a prvním římským prefektem v Alexandrii byl jmenován Cornelius Gallus.

14. Arménii za Taurem prošla římská armáda poprvé pod velením Lucia Luculla. V Osroéně byli poraženi saracénští náčelníci. V Mezopotámii dobyl též Lucullus Nisibis. Později se vojensky zmocnil týchž oblastí Pompeius. Sýrie a Foiníkie byly získány ve válce na arménském králi Tigránovi. Arabové a Židé byli poraženi v Palestině.

Nakonec byl za císaře Traiana odňat diadém králi Velké Arménie. Traianovým přičiněním vznikly provincie Arménie, Mezopotámie, Assyrie, Arábie a římská hranice v Orientu byla stanovena za řekou Tigridem. Ale Hadrianus,

Traianův nástupce, žárlící na svého slavného předchůdce, se o své vůli vzdal Arménie, Mezopotámie, Assyrie a Arábie a rozhodl, aby dělicí čarou mezi Peršany a Římany byl Eufrat.

Později za dvou Antoninů, Marka a Vera, a za Severa Perthinaka i za dalších římských císařů, kteří bojovali s Parthy se střídavým úspěchem, byla Mezopotámie čtyřikrát ztracena a čtyřikrát získána zpět. A v Diocletianově době, když byli Římané sice v prvním střetnutí s Peršany poraženi, ale když v druhé bitvě porazili krále Narsea a jeho žena i jeho dcery padly do zajetí, v němž se velmi pečlivě dbalo, aby jejich mravopoctnost nedoznala újmy, byla nám po uzavření míru Mezopotámie navracena a hranice byla obnovena na druhém břehu Tigridu, takže jsme za Tigridem získali do své moci pět kmenů. Takto dojednaná smlouva zůstala v platnosti až do doby božského Constantia.

15. Slavný císaři, já vím, kam se teď upíná Tvůj zájem. Nepochybně se tážeš, kolikrát se zkrížily zbraně Babylónie a Římanů a kolikrát proti sobě bojovaly šípy s kopími. Vypočítám tedy stručně výsledky těch válek. Uvidíš, že nepřítelé se radovali z několika vítězství, která dosáhli lstí, a potvrdíš, že Římané naproti tomu vždy zvítězili opravdovou statečností.

Nejprve požádal o přátelství římského národa u prokonsula Lucia Sully prostřednictvím vyjednávačů parthský král Arsakés a zasloužil si je. Lucius Lucullus pronásledoval Mithridata zbaveného pontského království do Arménie, porazil arménského krále Tigrána, který velel sedmi tisícům obrněných jezdců a sto dvaceti tisícům lučištníků, kdežto on měl osmnáct tisíc římských vojáků. Dobył největší arménské město Tigránokertu, zmocnil se Madeny, úrodné krajiny v Arménii, sešel přes Melitenu do Mezopotámie, dobył Nisibis a zajal králova bratra. Už byl přichystán na tažení proti Peršanům, ale vystřídal ho nástupce.

16. Gnaeus Pompeius, osvědčený, úspěšný vojevůdce, vyslaný do války s Mithridatem, zaútočil na krále v Malé Arménii v noci, porazil ho, a když pobil jeho čtyřicet dva tisíce vojáků, zmocnil se jeho tábora. Mithridatés uprchl s manželkou a dvěma průvodci do Bosporu; tam v zoufalé situaci sáhl po jedu, a protože málo účinkoval, požádal svého vojáka, aby ho probodl mečem, a ten mu tuto službu prokázal. Pompeius pronásledoval Mithridatova pomahače arménského krále Tigrána; ten se mu v Artaxatech vzdal a odevzdal mu svůj diadém. Byla od něj přijata nazpět Mezopotámie, Sýrie a část Foiníkie a bylo mu povoleno vládnout ve Velké Arménii.

Pompeius také dosadil krále Aristarcha Bospořanům a Kolchům, střetl se s Albány, třikrát porazil jejich krále Oróda a uzavřel s ním mír, přijal kapitulaci Hibérie a krále Artaka, zvítězil nad Saracény a Araby, dobyl Judeu a podrobil Jeruzalém, uzavřel smlouvu s Peršany. Když se vrátil, zvětšil a zasvětil posvátný háj v Dafné u Antiocheie okouzlen půvabným místem i množstvím tamějších pramenů.

17. Konsul Marcus Crassus byl vyslán proti Parthům, kteří zase obnovili boje. Když ho perští vyjednávači žádali o mír, řekl, že jim dá odpověď v Ktésifontu. U města Zeugmy se přepravil přes Eufrat a pod vedením jakéhosi zběha Mazary se dostal do neznámých pustých končin. Tam obklopily jeho vojsko šiky lučištníků slétnuvší se ze všech stran pod velením králových prefektů Silata a Sureny a zasypaly je mraky šípů. Sám Crassus vyzván, aby se dostavil na jednání, byl málem zajat živý, a když vyvázl s pomocí tribunů, kteří se postavili na odpor, byl zabit na útěku. Jeho useknutou hlavu i pravici přinesli králi a pro výsměch nalili do Crassova hrdla roztavené zlato, aby jeho žár i po smrti páčil pozůstatky toho, kdo z palčivé touhy po kořisti odmítl královu žádost o mír. Zbytky rozprášeného vojska shromáždil schopný Crassův kvéstor Lucius Cassius. S Peršany, kteří vnikli do Sýrie, svedl tři bit-

vy zasluhující nesmírný obdiv, odrazil je za Eufrat a způsobil jim vážné ztráty.

18. Parthové vtrhli do Sýrie pod velením Pompeiova přívržence Labiena, který se po porážce (u Filipp) uchýlil k Peršanům, a obsadili celou provincii. Proti Parthům, kteří vpadli pod Labienovým vedením do Sýrie, se na hoře Kapros s hrstkou vojáků postavil Publius Ventidius Bassus, Labiena zabil, Peršany pronásledoval a úplně rozdrtil. Při tomto střetnutí zabil Pacora, králova syna, téhož dne, kdy byl kdysi poražen Crassus, aby smrt římského velitele nikdy nezůstala bez pomsty. Ventidius byl první, kdo nad Parthy slavil triumf.

Marcus Antonius vpadl do Médie, která se teď nazývá Madena, zaútočil na Parthy a v prvních bitvách je porazil. Potom ale ztratil dvě legie, protože jej sužoval hlad, mor a nepřízeň počasí, a jen stěží, s Peršany v patách, dovedl vojsko přes Arménii zpět. Občas ho ochromila taková hrůza, že prosil svého zbrojnoše, aby ho probodl, protože nechtěl padnout do rukou nepřátel živý.

19. Za Octaviana Caesara Augusta se Arménie spojila s Parthy. Caesar Claudius, Augustův vnuk, vyslaný na Východ v čele vojska, hladce uspořádal všechny záležitosti tak, jak to odpovídalo majestátu římského národa, a Arméni, tehdy poměrně silní, se mu s Parthy vzdali. Když podle Pompeiovy praxe dosazoval vládce svrchu zmíněným národům, jakýsi Donnes, kterého dosadil na parthský trůn Arsakés, předstíraje zradu podal Claudiovi seznam údajně obsahující stav pokladů. Zatímco jej římský velitel soustředěně pročítal, napadl ho nožem a zranil. Vraha sice vojáci zabil, ale Claudius po návratu do Sýrie zranění podlehl. Peršané chtějící se omluvit za tak opovážlivý zločin dali tehdy poprvé Octavianovi Caesarovi Augustovi rukojmí a vrátili mu odznaky legií ukořistěné Crassovi. Když byl nastolen mír mezi národy na Východě, přijal Augustus Caesar jako vůbec první také vyslance Indů.

20. Nero, nejhnusnější císař, jakého zažil římský stát, ztratil Arménii. Peršané tehdy poslali pod jeho dvě římské legie, které takto zhanobily přísahu římského vojska nejhorší myslitelnou potupou.

Traianus, který po Augustovi vzkřísil sílu římského státu, získal od Parthů zpět Velkou Arménii a tím, že králi odňal diadém, zbavil ho tam vlády. Albánům dal krále, Hibéry, Bosphorany, Kolchy přijal pod ochranu svrchované římské moci, obsadil území Osroénů a Arabů, ovládl Kardueny a Markomédy, připojil a udržel Anthemusium – to je nejlepší oblast v Persii –, Seleukeiu, Ktésifón, Babylónii a dostal se – druhý po Alexandrovi – až k hranicím Indie. V Rudém moři nechal kotvit římské loďstvo. Zřídil provincie z Arménie, Mezopotámie a Assyrie, která leží mezi Tigridem a Eufratem a je zúrodňována naplaveninami jako Egypt.

Je jisté, že Hadrianus žárlil na Traianovu slávu. Když se stal jako císař jeho nástupcem, vzdal se o své vůli Arménie, Mezopotámie, Assyrie, stáhl odtamtud vojska a hranici mezi Římany a Peršany stanovil Eufrat.

21. Dva Antoninové, Marcus a Verus, tchán a zeť, oba rovnocenní císařové, vládli světu poprvé se stejnými pravomocemi. Mladší Antoninus vytáhl proti Parthům a zaznamenal v bojích s nimi řadu skvělých úspěchů: dobyl assyrské město Seleukeiu se čtyřmi sty tisíci nepřátel a spolu s tchánem slavil nad Peršany velkolepý triumf.

Severus, původem z Afriky, císař nesmírně rázný, porazil rychle a snadno Parthy, rozdrtil Aziabény, zmocnil se vnitrozemské Arábie a zřídil tam provincii. Jako odměnu za vítězství obdržel čestné tituly, tj. byl nazván Aziabénský, Parthský, Arabský.

Antoninus, zvaný Caracalla, syn císaře Severa, zemřel přirozenou smrtí u Edessy v Osroéně, když se chystal na tažení proti Peršanům, a byl tam i pohřben.

22. Aurelius Alexander, jako by zvláštním řízením osudu opět zrozený ke zkáze perského národa, se ujal kormidla římského státu v dosti mladém věku. S velkou slávou porazil pověstného perského krále Xerxa. – Tento Alexander měl vedoucího císařské kanceláře znalce práva Ulpiana. – Nad Peršany slavil v Římě nádherný triumf.

Za Gordiana, rázného císaře, kterému mládí dodávalo sebevěvěru, byli Parthové, kteří opět rozpoutali boje, rozdrceňi ve velkých bitvách. Když se Gordianus vracel z Persie jako vítěz, dal ho zákeřně zavraždit jeho prétoriánský prefekt Philippus. Vojáci postavili Gordianovi náhrobek u dvacátého milníku od tábora v Circensiu, stojící tam dodnes, a jeho ostatky přinesli do Říma s nejvyššími počty.

23. Je odpudivé psát o neblaze proslulém císaři Valerianovi, který se ujal vlády spolu s Gallienem, přičemž Valeriana prohlásilo císařem vojsko, Galliena senát. Valerianus se střetl v Mezopotámii s Peršany a po porážce perským králem Saporem žil až do své smrti v hanebném otroctví.

Za Galliena napadli Peršané Mezopotámii a začali by si činit nárok i na Sýrie, kdyby palmýrský dekurion Odaenathus – jak je to potupné! – nebyl shromáždil syrské venkovany a nepostavil se jim rozhodně na odpor a kdyby nebyl uhájil naši hranici jejich porážkami a nebyl pronikl až ke Ktésifontu jako vykonavatel msty ve jménu římské říše, což je podivuhodné.

24. Slávu císaře Aureliana umocnila Odaenathova manželka Zénobie. Tato žena se totiž po smrti svého manžela stala vládkyní Východu. Aurelianus ji porazil u města Immae nedaleko Antiocheie, ačkoli se opírala o mnoho tisíc obrněných jezdců a lučištníků, a vedl ji při triumfu jako zajatkyňi před svým vozem.

Vítězství císaře Cara nad Peršany se zdálo nebeskému božstvu přílišné, neboť jsou dány všechny důvody věřit, že vyvolalo rozhořčení a žárlivost nebes. Vždyť tento císař vpadl

do Persie, zpusťošil ji téměř bez jakéhokoli odporu a dobyl dvě nejvýznamnější perská města Kóché a Ktésifón. Když jako vítěz nad celým perským národem pobýval v táboře za Tigridem, zemřel zasažen bleskem.

25. Doba císaře Diocletiana je známá skvělým vítězstvím nad Peršany. I když caesar Maximianus při prvním střetu bojoval v čele malého vojska proti jejich ohromnému množství velmi urputně, přece jen poražen ustoupil, a Diocletianus ho uvítal s tak velkým pohrdáním, že ho nechal běžet několik mil v císařském purpuru před svým vozem. Jen s obtížemi si Maximianus vyprosil, aby směl doplnit vojsko pohraničními jednotkami z Dákie a obnovit boje. Pak ale provedl osobně jako velitel se dvěma jezdci průzkum ve Velké Arménii, objevil se náhle s dvaceti pěti tisíci vojáků u nepřátelského tábora, ihned zaútočil na nesčíslné perské šiky a úplně je rozmetl. Perský král Narseus uprchl, jeho manželka a dcery padly do zajetí, v němž se nanejvýš svědomitě dbalo o zachování jejich počestnosti. Peršané s obdivem k takovému zacházení uznali, že Římané je předčí nejen vojensky, ale i mravně a vrátili Mezopotámii s oblastmi za Tigridem. Mír, který byl uzavřen, byl pro stát výhodný a vydržel až dodnes.

26. Konstantin, pán nad celým světem, se připravil na výpravu do Persie na sklonku svého života. Proslavený mírem daným národům celého světa i čerstvým vítězstvím nad Góty se tam ubíral s celou armádou. Při jeho příchodu se královský trůn v Babylónii tak třásl strachem, že k císaři přispěchala delegace prosících Peršanů, slibující splnit jeho rozkazy, ale nezasloužili si milost pro nepřestávající útoky, které podnikali na Východě proti caesarovi Constantiovi.

27. Constantius bojoval s Peršany se střídavým a spíše nevalným výsledkem. Kromě lehkých srážek posádek na hranici došlo devětkrát k prudším bitvám; sedm svedli Constantiovi velitelé, dvě Constantius osobně. Ale v bitvě u Sisarvy,

Singarvy a podruhé u Singarvy za císařovy přítomnosti, také v bitvě u Siggary, které se Constantius rovněž zúčastnil, a při dobytí Amidy utrpěl stát za vlády tohoto císaře těžkou ránu. Nisibis však obléhali Peršané třikrát a její obléhání způsobilo větší ztráty nepříteli. Ale u Narasary, kde byl zabit Narseus, jsme dosáhli vítězství. Pak při noční bitvě u Elie u Singarvy, již se účastnil osobně Constantius, mohl být výsledek všech tažení vyrovnán, kdyby císař byl mohl promluvit osobně k vojákům, posedlým zběsilou touhou po boji, a odvrátit je od úmyslu bojovat v nevhodné době, když bitvě nepřálo ani místo ani noc. Ale vojáci neporaženi, plni sil, aniž si zajistili vodu proti žízní a přestože se už schylovalo k večeru, zaútočili na perský tábor a zmocnili se ho poté, co prorazili jeho opevnění, a krále zahnali. Když však odpočívající po boji hledali v noci se zažehnutými loučemi vodu, zasypal je mrak šípů, protože z hlouposti naváděli světlem střely víc než spolehlivě sami na sebe.

28. Iuliana, císaře osvědčeně úspěšného ve střetech s vnějším nepřítelem, opustila v bojích proti Peršanům obezřetnost. Vydal se na válečnou výpravu proti Peršanům s obrovským válečným potenciálem, vždyť to byl vládce nad celým světem, a vezl s sebou po Eufratu na lodích potřebné zásoby. Jeho nástup byl rozhodný, mnoho perských měst a pevností se mu vzdalo anebo je dobyl.

Když ležel táborem naproti Ktésifontu, na břehu propojeného Tigridu a Eufratu, uspořádal ve dne v táboře cvičné hry, aby odlákal pozornost nepřítele, a uprostřed noci naložil vojáky na lodi a převezl je na druhý břeh. Ti stoupali obtížným terénem, kde by byl výstup nesnadný i ve dne a bez nepřítele, Peršany znenadání vyděsili a vyvolali mezi nimi paniku a poté, co obrátili celou jejich armádu na útěk, by byli mohli vstoupit jako vítězové do otevřených bran Ktésifontu, kdyby se nebyli starali spíše o kořist než o vítězství.

Když Iulianus dosáhl takovou velkou slávu a velitelé jeho doprovodu ho nabádali, aby se vrátil domů, dal přednost svému plánu, spálil lodí a na radu zběha, který mu nabídl své proradné služby, se ubíral zkratkou do Madeny, a to proti proudu řeky, tj. po pravém břehu Tigridu, a tedy s nechráněným bokem vojáků. Ve chvíli, kdy se pohyboval dost nepatrně podél pochodujícího útvaru a ztratil se z dohledu svých vojáků, protože se zvířil prach, zasadil mu nepřátelský jezdec ránu do břicha až po slabiny. Ačkoliv silně krvácel, přes své zranění znovu zformoval pochodový útvar a poté dlouho rozmlouvaje se svými pomalu naposled vydechl.

29. Iovianus převzal armádu vítěznou v bojích, ale ochromenou chaosem vzniklým náhlou smrtí jejího velitele. Ačkoliv jí chyběly zásoby a byla před ní příliš dlouhá zpáteční cesta a třebaže ji Peršané znovu a znovu napadali, tu vpředu, tu vzadu i uprostřed na bocích, a zpomalovali její pochod, přesto se Římané po několika dnech těšili takové úctě, že Peršané přišli jako první s nabídkou mírových rozhovorů a dovolili jim odvést zpět vojsko oslabené hladem, ovšem za podmínek pro římský stát krajně nevýhodných – což se předtím nikdy nestalo – takže byla vydána Nisibis a část Mezopotámie. A Iovianus, dychtící více po vládě než po slávě, s takovými podmínkami jakožto nezkušený nováček souhlasil.

30. Jak mohutné tóny budou muset znít, císaři, který neznáš porážku, při tvých budoucích činech! Připravím se na takový úkol, i když mé literární schopnosti na něj nestačí a můj věk na mě doléhá. Jen ať nadále trvá štěstí, které je dáno z boží vůle a dopřáno díky božstvu, v něž věříš a do jehož ochrany jsi byl svěřen, aby ti k nynějšímu nesmírnému vítězství nad Góty přibyl ještě vítězný mír, který dáš Babylónii.

SLAVNÉ OSOBNOSTI MĚSTA ŘÍMA

KRÁLOVSKÁ DOBA

1. Proca, král v Albě, měl syny Amulia a Numitora, jimž zanechal vládu, aby se v ní po roce střídali. Ale Amulius vládu Numitorovi nepředal, a aby bratr neměl žádné potomky, učinil z jeho dcery Rhey Silvie vestálku, aby musela navždy zůstat pannou. Ale ta, znásilněna Martem, porodila Rema a Romula. Amulius ji uvrhl do vězení a malé chlapce dal pohodit do Tiberu. Avšak voda ustoupila a zanechala je na suchém místě. Na jejich pláč přiběhla vlčice a živila je svým mlékem. Potom je vzal pastýř Faustulus a dal na vychování své manželce Acce Laurentii. Bratři později zabilí Amulia a vrátili vládu svému dědovi Numitorovi. Sami pak shromáždili pastýře a založili město, které Romulus nazval Roma, protože zvítězil, když při pozorování letu ptáků spatřil dvanáct supů, kdežto Remus šest. A aby město dříve opevnil zákony než hradbami, vyhlásil, že nikdo nesmí přeskočit val. Ale Remus jej s posměchem přeskočil a za to prý ho zabil centurio Celer motykou.

2. Romulus otevřel asyl pro příchozí odjinud a poté, co vytvořil veliké vojsko, seznal, že ve městě chybí manželské páry. Obrátil se tedy prostřednictvím vyjednávačů na sousední kmeny o pomoc. Poněvadž ji odmítly poskytnout, předstíral, že pořádá hry Consualie, a když se na ně dostavilo velké množství návštěvníků obojího pohlaví, dal svým lidem znamení a ti unesli mladé dívky. Jednu z nich, velmi krásnou, vedli za velikého obdivu všech okolo a odpovídali, že ji vedou Talassiovi. Ten sňatek byl šťastný, a tak se zavedl zvyk, aby se Talassiovo jméno ozývalo na každé svatbě. Protože Římané unesli ženy svých sousedů násilím, začali s nimi první v pořadí válčit Caeninští. Romulus proti nim vytáhl, porazil

je a v souboji zabil jejich vojevůdce Acrona. Zbroj padlého věnoval Jovovi Feretrijskému na Kapitolu. Pro únos dívek vypověděli válku Římanům také Sabinové. A když se blížili k Římu, narazili na dívku Tarpeiu, která šla dolů pro vodu k obřadům. Té Titus Tatius nabídl, aby si vybrala dar, jestliže dovede jeho vojsko na hrad. Tarpeia požádala o to, co Sabinové nosili na levé ruce, tedy o prsteny a náramky. Ty jí byly za službu úskočně slíbeny a ona dovedla vojsko na hrad, kde ji Tatius nechal zasypat štíty, neboť i štíty Sabinové nosili v levici. Romulus se postavil proti Tatiiovi, který držel Tarpejskou skálu, a svedl s ním bitvu v místech, kde je dnes Římské forum. Tam padl statečně se bijící Hostus Hostilius, jehož smrt Římány vyděsila tak, že se dali na útek. Tehdy Romulus zaslíbil chrám Jovu Statorovi a vojsko se buď náhodou nebo božím řízením zastavilo. Tu se unesené dívky postavily doprostřed a střídavě se prosebně obracely na své otce a na své manžely, až je usmířily. Romulus uzavřel se Sabinou smlouvu, přijal je do Říma a pojmenoval tento lid podle sabinského města Cures Quirity. Sto římských senátorů nazval z úcty otci. Ustanovil tři centurie jezdců, které nazval podle sebe Ramnes, podle Tita Tatia Tatienses, podle všem společného světla Luceres. Lid rozdělil do třiceti kurií a nazval je jmény unesených dívek. Když se konala u Kozí bažiny slavnost rituálního očišťování vojska, Romulus nebyl nikde vidět. Proto nastaly mezi otci a lidem nepokoje, dokud nevystoupil na shromáždění lidu urozený Iulius Proculus a pod přísahou nedosvědčil, že viděl Romula ve velebné podobě na pahorku Quirínálu, jak se odebírá k bohům, a dokud nesdělil, že Romulus vzkazuje, aby zanechali nesvornosti a pěstovali mravnost a zdatnost, že se jednou stanou pány celého světa. Svou vážností Proculus římský lid přesvědčil. Romulovi byl postaven na Quirínálu chrám a byl uctíván jako bůh pod jménem Quirínus.

3. Potom, co byl Romulus prohlášen bohem, nastalo dlouhé mezivládí a vznikaly nepokoje. Proto byl povolán do Říma ze sabinského městečka Cures Pomponiův syn Numa Pompilius, který přišel za příznivých znamení a zavedl mnoho náboženských obřadů, aby drsný lid zušlechtil náboženstvím. Postavil Vestin chrám, vybral Vestálky i tři flaminý – Diova, Martova a Quirínova, ustavil sbor dvanácti Saliů, Martových kněží, z nichž první se nazývá *praesul*, vytvořil instituci nejvyššího pontifika a vystavěl brány boha Iana s dvojitou hlavou. Přidal měsíce leden a únor a rozčlenil rok na dvanáct dílů. Také navrhl řadu užitečných zákonů. Předstíral, že všechno, co dělá, koná z příkazu své manželky, nymfy Egerie. Protože měl mimořádný smysl pro spravedlnost, nikdo proti němu nezdvihl válku. Zemřel po nemoci a byl pohřben na Janikulu, kde po létech vyoral jakýsi Terentius schránku s knihami, a protože obsahovaly jen nedůležité pokyny k obřadům, byly z rozhodnutí otců spáleny.

4. Tullus Hostilius zvolený králem za to, že Římanům poskytl účinnou pomoc proti Sabinům, vyhlásil válku obyvatelům Alby, která skončila vzájemným bojem trojice bratrů z obou stran. Albu srovnal se zemí kvůli věrolomnosti velitele Mettia Fufetia a jejím obyvatelům přikázal přestěhovat se do Říma, postavil Hostiliovu radnici, připojil k Římu pahorek Caelius. A když se snažil při obřadech napodobovat Numu Pompilia, nedostal při oběti Jovovi Elicijskému příznivá znamení a zasažen bleskem shořel spolu s královským palácem.

Když vznikla válka mezi Římany a obyvateli Alby, rozhodli se vojevůdci Hostilius a Fufetius ukončit boj soubojem několika jednotlivců. Mezi Římany byla trojice bratrů Horatiů, mezi Albany trojice Curiatů, kteří se po dohodě střetli v boji. Dva z Římanů hned padli, tři Albanové byli zraněni. Jeden z Horatiů zůstal nezraněný; protože však nemohl bojovat proti třem najednou, předstíral útek a ty tři zabil postupně

jednoho po druhém, jak jim bolest působená zraněním dovolovala, aby ho pronásledovali. A když se vracel obtížen ukořistěnou zbrojí, potkal svou sestru, která uviděla vojenský plášť svého snoubence, jímž byl jeden z Curiatiů, a rozplakala se. Její bratr ji zabil. Proto byl potrestán duumviry, ale odvolal se k lidu, u něhož jeho otec dosáhl svými slzami prominutí trestu. Kvůli očištění z viny byl poslán pod břevno, které je vidět ještě dnes nad cestou a nazývá se Sestřino.

Mettius Fufetius, velitel Albánů, viděl, že jeho spoluobčané ho nenávidí proto, že nechal boj rozhodnout pouze trojici bratrů, a protože chtěl svůj postup napravit, poštal proti Římanům Vejany a Fidenské. Když ho Tullus povolal na pomoc, přivedl své vojsko ke kopci, aby se podle průběhu boje přidal na jednu nebo druhou stranu. Tullus prohlédl jeho taktiku, a proto hodně nahlas zvolal, že se Mettius řídí jeho rozkazem. Nepřátelé se poděsili a byli poraženi. Když Mettius následujícího dne přišel vítězi blahopřát, byl na Tullův příkaz přivázan ke čtyřspřeží, které táhlo jeho tělo do různých stran a rozervalo je na kusy.

5. Ancus Marcius, vnuk Numy Pompilia od dcery, podobný svému dědovi smyslem pro spravedlnost a vztahem k náboženství, zkontroloval Latiny válkou, připojil k Římu pahorky Murcius a Aventín a město obehnal novými hradbami. Lesy učinil obecním majetkem, aby zajistil lodní dopravu. Zavedl daň z těžby soli v salinách, jako první zbudoval věznici, v ústí Tiberu založil osadu vhodnou pro námořní obchod. Fétialské právo, jehož tvůrcem prý byl Rhésus, převzal od Aequikulů, aby se jím řídili vyjednávači při sjednávání náhrady za způsobenou škodu. Za několik dní poté, co to uskutečnil, předčasně zemřel, a nemohl tedy jako král plně projevit vlohy, které měl.

6. Lucius Tarquinius Priscus, syn korintského Démaráta, toho, který uprchl před Kypselovou vládou a přestěhoval se

do Etrurie. Jmenoval se Lucumo a odešel z Tarquinií do Říma. Když tam přicházel, zvedl orel jeho klobouk, vznesl se do výše a potom jej položil zpět na jeho hlavu. Tarquiniova manželka Tanaquil, která se vyznala ve věštách, pochopila, že to je předpověď jeho královské vlády. Tarquinius si získal svým majetkem a prací vážnost a také přátelství krále Anka Marcia. Jako jím určený opatrovník jeho dětí se zmocnil správy království a počínal si přitom tak, jako by je získal po právu. Vybral do senátu sto otců a nazval je senátory z „mladších rodů“. Zvětšil počet jezdců v centuriích na dvojnásobek, ale jména centurií nemohl změnit odrazen autoritou augura Atta Nevie, který dokázal své augurské umění, když rozsekl brus břitvou. Latiny zkontroloval válkou, vystavěl Circus Maximus, založil Velké hry, slavil triumf nad Sabiny a původními Latiny. Město obehnal kamennou hradbou. Svého třináctiletého syna, který zabil v bitvě nepřítel, odměnil togou lemovanou nagem a amuletem, a ty se pak staly odznakem urozených chlapců. Potom ho lstí vylákali ven z královského paláce vrazí vyslaní Ankovými syny a zabili ho.

7. Servius Tullius byl synem Tullia Corniculana a zajatkyň Ocesie. Když byl vychováván v domě Tarquinia Priska, rozlila se kolem dokola jeho hlavy zář plamene. Tanaquil, která úkaz spatřila, pochopila, že je to věštba předpovídající nejvyšší postavení, a proto manželovi poradila, aby chlapci poskytl stejnou výchovu jako svým synům. Jakmile Servius dospěl, vybral si ho Tarquinius za zetě, a když byl král zavražděn, promluvila Tanaquil z vyššího patra paláce k lidu, že Priscus byl sice vážně, ale ne smrtelně zraněn a že žádá, aby mezitím, než se uzdraví, poslouchali Servia Tullia. Ten začal vládnout jakoby dočasně, ale vedl si jako vladař dobře. Opakovaně porazil Etrusky, připojil k Římu pahorky Quirinál, Viminál a Esquilín a obehnal město valem a příkopem. Rozdělil lid do čtyř tribuů a potom rozdál nemajetným obilí.

Zavedl míry, váhy, rozdělení na třídy a do centurií. Přesvědčil kmeny v Latii, aby po vzoru těch, kteří dali zbudovat chrám Diany v Efesu, vystavěli chrám Diany na Aventínu. Když se tak stalo, přišla na svět u jednoho z Latinů neobyčejně velká jalovice. Podle věštby ve snu měl získat nejvyšší moc ten národ, jehož občan ji obětuje Dianě. Latin přihnal jalovici na Aventín a vyložil vše římskému knězi. Ten mu zchytrale řekl, že si musí umýt ruce v tekoucí vodě. A zatímco Latin šel dolů k Tiberu, kněz jalovici obětoval. Tak svým důmyslem zajistil spoluobčanům moc a sobě slávu.

Servius Tullius měl jednu dceru dravou, druhou mírnou, a když viděl, že Tarquiniiovi synové jsou stejného založení, dal dravou za manželku mírnému a mírnou dravému, aby se jejich protikladné povahy navzájem vyrovnávaly. Ale oba mírní zemřeli buď náhodou nebo zlovolným úkladem a nezkrotné spojila podobnost jejich povah. Tarquinius Zpupný popichován Tullii svolal senát a začal ihned uplatňovat dědické nároky na vládu. Sotva to Servius uslyšel, pospíchal do kurie, ale byl přítom na Tarquiniův rozkaz sražen ze schodů, a když poté běžel zpátky domů, byl zabit. Tullie hned spěchala na forum a první pozdravila manžela jako krále. Když jí Tarquinius poručil, aby se z davu vzdálila, uviděla při návratu domů otcovu tělo a nařídila vozkovi, který se mu snažil vyhnout, aby je přejel. Proto se ta ulice jmenuje Zločinná. Později byla Tullie spolu s manželem vyhnána z Města.

8. Tarquinius Zpupný si vysloužil toto jméno svým chováním. Zavraždil Servia Tullia a zmocnil se královské vlády jako zločinec. Přesto však to byl schopný válečník a porazil Latiny i Sabiny. Etruskům vyrval z rukou Suessu Pometii, Gabii se zmocnil tak, že jeho syn předstíral, že je zběh. Jako první zavedl Latinské svátky a uspořádal hry v cirku. Vybudivoval hlavní stoku, do jejíž stavby zapojil veškeren lid, a proto se těm příkopům říkalo Quirítské. Když začal stavět chrám

na Kapitolu, narazil na lidskou hlavu, což bylo znamením, že město bude hlavou celého světa. A když za obléhání Ardey jeho syn znásilnil Lucretii, byl spolu s ním vyhoštěn a odešel k etruskému králi Porsennovi, s jehož pomocí se pokusil královskou moc udržet. Po porážce se uchýlil do Kum, kde strávil zbytek života v naprostém zapomnění.

9. Tarquinius Collatinus, syn sestry Tarquinia Zpupného, se zdržoval v Ardei ve společnosti královských synů. Když tam jednou při nevázanější hostině každý vychvaloval svou manželku, rozhodli se ověřit, jak tomu je. A tak si vyjedou na koních do Říma. Královské snachy zastihnou na hodech a v přepychu. Pak jedou do Collatie. Lucretii najdou, jak spolu se služebnými přede, a tak ji prohlásí za nejpočestnější. Sextus Tarquinius se ale v noci do Collatie vrátil, aby se jí zmocnil. Jako příbuzný měl do Collatinova domu volný přístup, takže vtrhl do Lucretiiny ložnice a znásilnil ji. Den nato povolala Lucretie svého otce i manžela, všechno jim vyložila a probodla se nožem ukrytým pod šatem. Ti se pod přísahou domluvili na společném plánu krále zničit a Lucretiinu smrt pomstili jejich vyhnáním.

RANÁ ŘÍMSKÁ REPUBLIKA PO VYHNÁNÍ KRÁLŮ

10. Iunius Brutus, syn sestry Tarquinia Zpupného, se bál stejného osudu, jaký potkal jeho bratra, kterého zabil jeho strýc kvůli bohatství a moudrosti, a proto předstíral hloupost a kvůli ní byl nazván *Brutus* (Tupý). Když šli mladí královští synové do Delf a vzali ho z žertu s sebou jako doprovod, nesl Apollónovi darem zlato zalité do bezové hole. Poté, co do-

stali věštbu, že nejvyšší moc v Římě buď mít ten, kdo první políbí matku, políbil Brutus zemi. Potom, když byla znásilněna Lucretie, se smluvil s Tricipitinem a Collatinem, že krále odstraní. Jakmile byli z Říma vyhnáni, byl zvolen prvním konsulem a své syny, kteří se spojili s Aquilií a Vitellií a chtěli přivést Tarquinie zpět do Města, dal ztlouci pruty a stít. Nato se ve válce, kterou vedl proti Tarquiniům, utkal v boji muž proti muži s Tarquiniovým synem Arruntem a oba padli vzájemně zasazenými ranami. Nad Brutovým mrtvým tělem vystaveným na fóru pronesl pohřební řeč jeho spolukonsul a římské paní jej oplakávaly po dobu jednoho roku.

11. Když se etruský král Porsenna pokoušel přivést Tarquinie zpět do Města a hned prvním útokem dobyl Janikul, Horatius *Cocles* (Jednooký), nazvaný tak proto, že jednou v bitvě ztratil oko, se postavil před dřevěným mostem a sám zadržel útok nepřátel, dokud most za ním nebyl stržen. Zřítíl se do Tiberu zároveň s ním a ve zbroji přeplaval ke svým. Odměnou dostal od státu tolik pole, kolik mohl za den oborat. Postavili mu také sochu ve Vulkánově svatyni.

12. Když král Porsenna obléhal Město, Mucius Cordus, Říman pevných zásad, přišel do senátu požádat o dovolení, aby mohl zběhnout k nepříteli, a výměnou za svolení slíbil královi smrt. Jakmile svolení dostal, přišel do Porsennova tábora a tam místo krále omylem zabil muže oděného nachovým rouchem. Když ho chytili a přivlekli ke králi, vložil svou pravici na hořící oltář chťeje takto potrestat provinilou ruku, že se při vraždě zmýlila. Protože se král ustrnul, odtrhli ho od oltáře a on jakoby na oplátku za slitování řekl, že se proti králi pod přísahou spojilo tři sta mladých mužů, kteří jsou podobně odhodlaní jako on. Král tím otřesen vzal od Římanů rukojmí a válku ukončil. Mucius dostal louky za Tiberem, které se podle něho jmenují Muciovy. Jako projev úcty mu také byla postavena socha.

13. Porsennovi předali mezi rukojmími také urozenou dívku Cloelii, která oklamala strážce, unikla v noci z jeho tábora, sebrala koně, který se tam náhodou namanul, a dostala se přes Tiber. Když si ji Porsenna prostřednictvím poslu vyžádal zpět, vrátili mu ji. Král vyjádřil svůj obdiv k její statečnosti a dovolil, aby si určila, koho si chce s sebou odvést domů. Vybrala dívky a chlapce, o nichž si myslela, že jsou pro svůj věk v ohrožení. Byla jí postavena jezdecká socha na fóru.

14. Když Římané válčili proti Vejím, požádala rodina Fabiů, aby Vejané byli pokládáni za jejich soukromé nepřátele. Vytáhli do boje v počtu tří set šesti pod velením konsula Fabia. Několikrát už zvítězili a postavili si tábor u řeky Cremera. Vejané sáhli ke lsti a vypustili dobytčata z různých směrů tak, aby je Fabiové uviděli. Ti se vydali za dobytčkem, padli do léčky a všichni do jednoho byli pobiti. Ten den, kdy se to stalo, byl zařazen mezi nešťastné a brána, jíž vyšli, dostala jméno Prokletá. Jeden z Fabiů zůstal doma, protože byl ještě malý, a potom svůj rod rozmnožil až ke Quintu Fabiovi Maximovi, který zlomil Hannibala zdržovací taktikou, kvůli níž ho jeho pomlouvači pojmenovali Louda.

15. Lucius Valerius, syn Volesův, slavil triumf nejprve nad Vejany, pak nad Sabiny a další nad oběma národy. Protože nedosadil konsula na místo kolegy Tricipitina a měl dům na Velií na nejlépe zabezpečeném místě, upadl do podezření, že usiluje o královskou vládu. Když to zjistil, postěžoval si lidu, že se něčeho takového od něho obával, a poslal lidi dům zbořit. Také rozkázal vyjmout sekery ze svazku prutů a svazky sklonit k zemi před shromážděným lidem. Podal návrh zákona o odvolání k lidu proti rozhodnutí úředníků. Proto byl nazván *Publicola* – Lidumil. Když zemřel, měl pohřeb hrazený z obecních peněz a urozené paní mu vyjádřily úctu smutkem po dobu jednoho roku.

16. Vyvržený Tarquinius se utekl ke svému zeti, tuskulskému Mamiliovi. Protože Mamilius vyvolal v Latii veliký neklid a Římu působil vážné nesnáze, jmenovali Římané diktátorem Aula Postumia a ten se s nepřáteli utkal u Regillského jezera. Když bylo vítězství ohroženo, poručil velitel jízdy sundat koním uzdy, aby se jezdci hnali dopředu a neměli možnost útěku; bojující Latiny tam Římané rozprášili a zmocnili se jejich tábora. Tehdy se mezi Římany objevili dva mladí, nesmírně statečně bojující muži na bělouších, které pak velitel dal hledat, aby je odměnil důstojnými dary, ale nenašel je. Protože se domníval, že to byli Castor a Pollux, zaslíbil jim společný chrám.

ŘÍM SE BRÁNÍ PŘED TLAKEM OKOLNÍHO SVĚTA A ŠÍŘÍ SVOU MOC V ITÁLII

17. Lucius Quinctius Cincinnatus se zřekl svého nesmírně bohatého syna Caesona, který dostal důtku i od cenzorů a uprchl k Volskům a k Sabinům. Ti tehdy s Římany válčili pod velením Cloelia Graccha a obléhali konsula Quinta Minucia s vojskem na hoře Algidu. Quinctius byl jmenován diktátorem a poslové za ním vyslaní ho našli, jak svlečen oře na poli za Tiberem. Převzal odznaky moci a osvobodil konsula z obležení. Proto ho Minucius i jeho vojsko vyznamenali zlatým věncem. Porazil nepřátele, přijal na milost jejich velitele a v den svého triumfu je dal vést před svým vozem. Šestnáctého dne se vzdal diktatury, kterou přijal, a vrátil se k hospodaření. Po dvaceti letech byl znovu jmenován diktátorem a vydal rozkaz Serviliově Ahalovi, aby zabil Spuria Maelia za

to, že se pokusil zavést královskou vládu. Jeho dům dal srovnat se zemí, a proto se to místo jmenuje *Aequimelium*.

18. Menenius Agrippa, zvaný *Lanatus* (Huňáček) byl vybrán jako velitel do války se Sabinou a slavil nad nimi triumf. A když lid odešel od patricijů, protože musel snášet daně a vojenskou službu, a odmítal se vrátit zpět, promluvil k němu Agrippa takto: „Když kdysi dávno ruce a nohy lidí viděly, že žaludek si hová a nic nedělá, dostaly se s ním do sporu a odmítly mu sloužit. Protože však takto oslabily i sebe, pochopily, že žaludek rozděluje snědené jídlo všem částem těla, a usmířily se s ním. Tak senát a lid, protože jsou svým způsobem jedním tělem, nesvorností hynou, svorností sílí.“ Lid uspokojen bajkou vrátil se do svých domovů. Zvolil si tribuny lidu, aby hájili jeho svobodu proti pyšné zvláštnosti nobility. Menenius pak zemřel v takové chudobě, že lid se po čtvrtině assu složil na jeho pohřeb a senát mu dal na obecní náklady místo pro hrob.

19. Gnaeus Marcius, nazvaný po dobytí volského města Coriol Coriolanus, dostal od Postumia možnost vybrat si dary za skvělý výkon ve válce, a protože byl vzorem římské mravnosti a uznalosti, vzal si pouze koně a zachránil přítele, u něhož pobýval. Za svého konsulátu při velkém nedostatku potravin přivezl obilí ze Sicílie a dal je prodávat lidu za vysokou cenu, aby jej takováto nespravedlnost přiměla věnovat se polím místo rebeliím. Když byl proto tribunem lidu Deciem pohnán k soudu, odebral se k Volskům. Pod vedením Tita Tatia je poštval proti Římanům a rozložil svůj tábor u čtvrtého milníku od Města. Vyjednávači vyslaní spoluobčany ho neobměkčili, pohnuly jím jen prosby jeho matky Veturie a manželky Volumnie, které doprovázelo mnoho urozených římských paní. Když od války upustil, byl zabit jako zrádce. Na onom místě byl postaven chrám Šťěstěny žen.

20. Fabius Ambustus dal jednu ze svých dvou dcer za manželku plebejovi Liciniu Stolonovi a druhou patriciovi

Aulu Sulpiciovi. Jednou přišla plebejova manželka pozdravit svou sestru, jejíž muž byl vojenským tribunem s konsulskou pravomocí, a polekala se hluku, když liktor příliš silně zabouchal na dveře svazky prutů. Protože se jí sestra smála, postěžovala si manželovi a ten, jakmile se stal tribunem lidu, navrhl s tchánovou podporou, aby jeden konsul byl volen z plebejů. Přes odpor Appia Claudia byl zákon přece jen prosazen a prvním konsulem se stal Licinius Stolo. Ten také navrhl zákon, že nikdo nesmí vlastnit více než pět set jiter půdy. Ale protože on sám měl pět set jiter a dalších pět set vlastnil jménem svého syna, kterého však propustil ze své pravomoci, byl zažalován a jako vůbec první potrestán podle tohoto vlastního zákona.

21. Když římský lid nemohl snést rozepře úředníků, zvolil si decemviry pověřené sepsáním zákonů. Ti je převzali ze Solónových knih a vystavili na dvanácti deskách. Ale když se při své neomezené pravomoci dohodli a prodloužili si dobu svého působení v úřadu, zamiloval se jeden z nich, Appius Claudius, do Virginie, dcery tribuna Virginia, který bojoval na hoře Algidu. Protože se jí nemohl zmocnit, nastrčil svého klienta, aby si ji vyžádal jako otrokyni, a byl by toho snadno dosáhl, protože byl jak žalobcem, tak soudcem. Když se o tom dozvěděl otec té dívky, přišel právě v den, kdy se konal soud. Jakmile uviděl, že dcera už je přiřčena Appiovu klientovi jako otrokyně, vyžádal si s ní poslední rozhovor, vzal ji stranou a zabil ji. S jejím mrtvým tělem na ramenou utekl k vojsku a dal tak podnět k pomstě tohoto zločinu. Vojskáři si tedy zvolili deset tribunů a obsadili Aventín, donutili decemviry vzdát se úřadu a všechny je potrestali buď smrtí nebo vyhnanstvím. Appius Claudius byl zabit v žaláři.

22. Římané dostali za moru z věštírny výzvu, aby povolali Aesculapia z Epidauru, a proto tam vyslali deset poslů v čele s Quintem Ogulniem. Když poslové přišli do Epidauru a v

údivu hleděli na velikou sochu boha, vylezl z jejího podstavce úctu, nikoli hrůzu budící had a za všeobecné pozornosti se plazil středem města směrem k římské lodi a svinul se v Ogulniově kajutě. Poslové vezoucí boha míjeli Antium, kde se had přes mělkou vodu vydal do blízké Aesculapovy svatyně a za několik dní se vrátil zpět na loď; a když pluli proti proudu Tiberu, sklouzl na ostrov v těsné blízkosti, kde mu pak byl vystavěn chrám. Mor podivuhodně rychle ustal.

23. Když Furius Camillus obléhal Falisky a jeden tamější učitel k němu přivedl syny předních občanů, vydal ho v pouťech těm chlapcům, aby ho odvedli zpátky do města a nechali ztlouci. Odměnou za takové spravedlivé jednání se Faliskové hned nato Camillovi vzdali. Veje oblehl v zimě, porazil je a slavil nad nimi triumf. Potom ho obviňovali, že jel při triumfu na voze taženém bělouši a že nespravedlivě rozdělil kořist. Proto byl pohnán na soud tribunem lidu Apuleiem Saturninem a po odsouzení odešel do Ardey. Pak, když gallští Senonové odešli ze svého území, protože nebylo úrodné, a obléhali v Itálii Clusium, byli k nim z Říma vysláni tři Fabiové s výzvou, aby s obléháním přestali. Jeden z Fabiů se v rozporu s právem platným mezi národy pustil do boje a zabil velitele Senonů. Gallové tím byli pobouřeni a požádali Římany, aby jim vyslance vydali, a když toho nedosáhli, vytáhli proti Římu a šestnáctého dne před srpnovými Kalendami porazili římské vojsko u řeky Allie; ten den byl zanesen mezi nešťastné a dostal jméno Allijský. Vítězní Gallové vstoupili do Města, kde nejvznešenější starce sedící na kurulských křeslech s odznaky svých úřadů napřed uctili jako bohy a potom je s pohrdáním jakožto lidi pozabýjeli. Zbylé mladé mužstvo uprchlo s Manliem na Kapitol, kde je z gallského obležení zachránila Camillova statečnost. Ten byl za své nepřítomnosti jmenován diktátorem, shromáždil zbylé vojsko a zaskočené Gally úplně rozdrtil. Římský lid, který se chtěl

přestěhovat do Vejí, od takového úmyslu odvrátil. Tak Camillus navrátil Město občanům a občany Městu.

24. Manlius, nazvaný podle toho, že uhájil Kapitol, Kapitolský, se stal dobrovolníkem ve vojsku, když mu bylo šestnáct let. Od svých velitelů obdržel třicet sedm vojenských vyznamenání a měl na svém těle dvacet tři jizvy. Když byl dobyt Řím, poradil stáhnout se na Kapitol. Jednou v noci probuzen husím křikem odrazil Gally, kteří se šplhali nahoru. Občané ho nazvali svým zachráncem a obdarovali moukou. Také dostal od státu dům na Kapitolu. Tou slávou zpyšněl, a když ho senát obžaloval, že si přisvojil galské poklady, že vykoupil za své peníze dlužníky z otroctví a že usiluje o královskou moc, byl uvržen do žaláře, ale lid se semkl a vysvobodil ho. Protože se znovu dopustil téhož provinění, a to v ještě větší míře, byl obžalován znovu, avšak proces byl odročen kvůli tomu, že z místa soudu bylo vidět na Kapitol. Potom byl odsouzen na jiném místě a svržen z Tarpejské skály, jeho dům byl zbořen a majetek zabaven. Jeho rod se zřekl jména Manlius.

25. Fidenští, odedávna nepřátelé Římanů, zabili vyjednávače, které k nim Římané poslali, aby po tomto zločinu neměli naději na odpuštění a bojovali s větším nasazením. Proti nim byl vyslán diktátor Quinctius Cincinnatus s velitelem jízdy Corneliem Cossem, který vlastní rukou zabil velitele Larta Tolumnia. Zbroj, kterou z něj stáhl, zasvětil jako druhý po Romulovi Jovovi Feretrijskému.

26. Ve válce se Samnity za konsulátu Valeria Maxima a Cornelia Cossa, když bylo vojsko nepřátelskou léčkou uvězněno v soutěsce na hoře Gauru, vzal Publius Decius Mus jako vojenský tribun s sebou oddíl, který mu byl na jeho žádost přidělen, dostal se na výše položené místo a vyděsil nepřítele. Sám za hluboké noci vyvázl bez pohromy středem nepřátelských hlídek zmožených spánkem. Za to obdržel od vojska věnec za záchranu spoluobčanů. Když jako konsul v době

války s Latiny spolu s kolegou Manliem Torquatem postavili tábor u řeky Vesperu, měli oba sen, že zvítězí ta strana, jejíž velitel v boji padne. Poté, co si s kolegou své sny sdělili, dohodli se, že ten, jehož křídlo se v bitvě octne v tísní, se zaslíbí podsvětním bohům. Protože zakolísalo křídlo, jemuž velel Decius Mus, zaslíbil při obřadu konaném pontifikem Valeriem sebe a nepřítele podsvětním bohům, zaútočil na protivníka a zajistil římskému vojsku vítězství.

27. Publius Decius, Deciův syn, slavil za svého prvního konsulátu triumf nad Samnity a kořist, kterou získal, zasvětil Cereře. Za druhého i třetího konsulátu si získal mnoho zásluh v míru i ve válce. Za čtvrtého konsulátu, který zastával s Fabiem Maximem, napodobil otcův příklad: když se Gallové, Samnité, Umbrové a Etruskové spojili proti Římanům a Římané proti nim vytáhli a jedno jejich křídlo zakolísalo, dal povolát pontifika Marka Livia a stoje na kopí opakoval rituální slova a tak zaslíbil sebe i nepřítele podsvětním bohům. Poté na nepřítele zaútočil a zůstavil římskému vojsku vítězství. Řeč nad mrtvým pronesl jeho spolukonsul Fabius Maximus. Pohřeb to byl velkolepý.

28. Když Titus Manlius Torquatus odložený svým otcem na venkov pro opožděný vývoj a malou pohotovost v řeči uslyšel, že tribun lidu Pomponius zažaloval jeho otce, odjel v noci do Města. Vyžádal si u tribuna soukromý rozhovor, nahnal mu vytaseným mečem velký strach a donutil ho, aby žalobu stáhl. Když byl diktátorem Sulpicius, Manlius Torquatus, tehdy vojenský tribun, zabil Galla, který vyzval někoho z Římanů na souboj muže proti muži. Nákrčník, který z jeho krku stáhl, si vložil na svou šíji. Jako konsul dal v době války s Latiny stít sekerou hlavu svému synovi, protože bojoval přes jeho zákaz. Latiny porazil u řeky Vesperu díky sebeobětování spolukonsula Decia. Odmítl konsulát, protože, jak řekl, on není s to snášet chyby lidu a lid jeho přísnost.

29. Zbytek Senonů pronásledoval Camillus. Proti obrovskému Gallovi, který vyzýval k boji muže proti muži, se postavil pouze vojenský tribun Valerius, kdežto ostatních se zmocnil strach. Na jeho přílbu se posadil havran, který přiletěl od východu, a při souboji kloval bez ustání Galla do tváře a očí. Po porážce nepřítele dostal Valerius jméno Corvinus. Potom, když se obrovské množství zadlužených lidí snažilo obsadit Kapuu a donutilo Quinctia, aby se stal jejich vůdcem, dluhy zrušil a povstání potlačil.

30. Konsuly Tita Veturia a Spuria Postumia, kteří vedli válku se Samnity, vlákal velitel nepřátel Pontius Telesinus do léčky. Vyslal totiž k Římanům vojáky vydávající se za přeběhlíky, aby jim sdělili, že Samnité obléhají apulskou Lucerii. K té vedly dvě cesty, jedna delší a jistější, druhá kratší a nebezpečnější. Spěch rozhodl pro kratší. Když tedy Pontius přichystal léčku v místě, které se nazývá Kaudijské soutěsky, zavolal otce Herennia a zeptal se ho, co radí udělat. Herennius odpověděl, že je třeba buď všechny Římany pobít a zlomit tak jejich síly, anebo všechny propustit a tou velkorysostí si je zavázat. Syn neschválil ani jeden z těchto návrhů, poslal římské vojsko pod jeho a uzavřel s Římany smlouvu, kterou oni později zavrhli. Postumia vydali Samnitům, ale ti ho odmítli přijmout.

31. Lucius Papirius, nazvaný pro svou rychlost *Cursor* (Běžec), zjistil, že jako konsul vytáhl do boje se Samnity za nepříznivých znamení, a proto se vrátil do Říma pro novou věštbu. Když předával velení Fabiovi Rullovi, nařídil mu, aby se nepouštěl do boje. Ale ten využil vhodné příležitosti a bojoval. Až se Papirius vrátil a chtěl ho dát stít, uprchl jako prosebník do Říma, kde mu tribuni odmítali poskytnout ochranu. Jeho otec však potom dosáhl milost svými slzami a lid svými prosbami. Papirius slavil nad Samnity triumf. Jednou se tento Papirius velmi příkře obořil na praenestské-

ho prétora a pronesl: „Liktore, chystej sekery!“ A když viděl, jak se prétor vydělil, že mu jde o život, rozkázal vysekat kořen stromu, který překážel chodcům.

32. Quintus Fabius Rullus, první z rodiny, kdo byl nositelem jména Maximus za statečnost, ten, kterého málem dát stít Papirius kvůli vítězství nad Samnity, slavil první triumf nad Apuly a Nucerskými, další nad Samnity, třetí nad Gally, Umbry, Marsy a Etrusky. Jako censor vyloučil z tribuů syny propuštěnců. Podruhé už nechtěl být censorem, protože, jak říkal, státu neprospívá, když se tito lidé stávají censory opakovaně. Jemu patří prvenství při ustanovení, aby o červencových Ídách jezdili římská jezdcí na koních od chrámu Cti na Kapitol. Když zemřel, shromáždilo se štědrostí lidu tolik peněz, že za ně jeho syn uspořádal rozdělení masa z obětovaných zvířat a hostinu pro veřejnost.

33. Marcus Curius Dentatus slavil první triumf nad Samnity, které podmanil až k Jaderskému moři. Když se vrátil z bojů, řekl na shromáždění lidu: „Zabral jsem tolik půdy, že by vznikla poušť, kdybych nebyl podrobil tolik lidí, a podrobil jsem tolik lidí, že by zahynuli hladem, kdybych nebyl zabral tolik půdy.“ Druhý triumf slavil také nad Samnity. Potřetí vjel do Města s ovacemi po vítězství nad Lukány. Vyhnal z Itálie épeirského Pyrrha. Lidu rozdělil muži co muži po čtrnácti jitrech půdy. Také sobě přidělil stejný díl se slovy, že nemá být nikdo, komu by tolik nestačilo. Vyslancům Sabinů, kteří mu nabízeli zlato, když si pražil na ohni řípu, řekl: „Raději chci mít v hrcích tohle a poroučet těm, kteří mají zlato.“ Při obžalobě kvůli zpronevěře přinesl dřevěnou konvičku, kterou užíval při oběti, a přísahal, že si z nepřátelské kořisti nevzal domů nic více. Za válečnou kořist postavil do města vodovod přivádějící vodu z Anienu. Jako tribun lidu nutil senátory, aby dopředu potvrdili plebejské úředníky volené na volebních shromážděních. Za všech-

ny zásluhy dostal od státu dům u Tifat a pět set jiter půdy.

34. Appius Claudius Caecus vybral do senátu v době svého censorského úřadu také syny propuštěnců. Kolegiu pištců odebral právo pořádat hostiny a hrát na veřejnosti. Herkulovy kněze Potitie podplatil, aby naučili chrámové otroky přinášet Herkulovi oběti. Zato oslepl a rod Potitiů úplně vymřel. Ostře se postavil proti tomu, aby konsulát zastávali i plebejové. Nesouhlasil s návrhem, aby byl do boje vyslán sám Fabius. Porazil Sabiny, Samnity a Etrusky. Postavil silnici až do Brundisia, proto se jmenuje Appiova. Do města přivedl vodu z Anieny. Jako jediný censor zastával úřad po dobu pěti let. Když se jednalo o míru s Pyrrhem a králův vyjednávač Kineás se snažil získat přízeň za peníze, dal se už starý a slepý donést v nosítkách do senátu a skvělou řečí smetl hanebné mírové podmínky.

35. Když épeirský král Pyrrhos, odvozující svůj původ po matce od Achillea, po otci od Herkula, pomýšlel na světovládu a měl před očima mocné Římany, otázal se Apollóna na výsledek války. Ten odpověděl dvojnásobně:

„Věz, že Aiakův rod může pokořit Řím.“

Pyrrhos si tuto věštbu vyložil ve svůj prospěch a s Tarentány po svém boku zaútočil na Římany. Konsula Laevina vyděsil u Hérakleie slony, které Římané spatřili poprvé. Když Pyrrhos uviděl padlé Římany s ranami v hrudi, řekl: „S takovými vojáky bych byl dokázal podrobit si v krátké době celý svět.“ Přátelům, kteří mu blahopřáli, odporoval: „Co s takovým vítězstvím, když přijdu o jádro vojska?“ Postavil tábor u dvacátého milníku od Říma a vrátil Fabriciovi zajatce bez výkupného. Když uviděl Laevinovo vojsko, pronesl, že ho potkal stejný osud jako Herkula s hydrou. Poražen Curiem a Fabriciem stáhl se do Tarentu a přepravil na Sicílii. Nato se vrátil do Itálie do Lokrů a pokusil se odvézt peníze z chrámu Proserpiny, ale ty se dostaly zpět do chrámu, když Pyrrhovy lodě ztroskotaly.

Potom se vrátil do Řecka, a když tam dobýval Argos, byl zabit střešní taškou. Jeho tělo dopravili k makedonskému králi Antigonovi, který mu vypravil velkolepý pohřeb.

36. Významné etruské město Vulsinie málem doplatilo na svůj výstřelek svou existencí. Bez rozmyslu tam totiž propustili otroky na svobodu, pak je zvolili na radnici a ti se nato domluvili a utiskovali je. Protože v nedůstojném postavení hodně trpěli, požádali potají o pomoc Římany a Decius Mus, kterého tam Římané vyslali s vojskem, všechny propuštěné otroky buď zabil v žaláři, nebo vrátil jejich pánům.

ŘÍMSKÁ EXPANZE ZA HRANICE ITÁLIE

37. Appius Claudius, po porážce Vulsinijských nazývaný *Caudex* (Špalík), byl bratrem Appia Claudia Caeca. Jako konsul byl vyslán s vojskem osvobodit Mamertiny, jejichž pevnost obléhali Kartágiňané a syrákúský král Hierón. Nejprve se přeplavil na rybářské lodi přes úžinu, aby obhlédl situaci u nepřátel a jednal s kartáginským velitelem o stažení posádky z pevnosti. Když se vrátil do Rhegia, zajal pěším vojskem jednu pětiřadku a na ní přepravil legii na Sicílii. Kartágiňany vyhnal z Messiny, Hierón se mu vzdal v bitvě u Syrákús a poděšen uzavřel s Římany přátelství, které potom věrně dodržoval.

38. Gnaeus Duillius byl za první punské války poslán jako velitel proti Kartágiňanům, a když viděl, že jsou velmi silní na moři, dal postavit mohutné loďstvo a jako první – za posměchu nepřátel – vybavil lodě tyčemi s železnými háky, jimiž za boje zachycoval nepřátelské lodi a tak je porazil a zajal. Veli-

tel námořního loďstva Himilco uprchl do Kartága a tázal se senátu na radu, co má podle jejich názoru dělat. Když všichni zvolali „Bojovat!“, řekl: „To jsem udělal a byl jsem poražen.“ Tak unikl trestu ukřižováním, neboť u Punů byl velitel po prohrané bitvě potrestán. Duilliovi bylo dovoleno, aby mu při návratu z večerní hostiny svítily na cestu zažehnutou pochodní a píštěc hrál na píšťalu.

39. Atilius Calatinus vyslaný proti Kartágiňanům jako velitel vyhnal nepřátelské posádky z velkých a silně opevněných měst Henny, Drepana a Lilybaea. Dobil Panormus. Táhl přes celou Sicílii a porazil velké nepřátelské loďstvo, kterému velel Hamilkar. Ale když spěchal ke Catině, kterou obsadili nepřátelé, sevřeli ho Punové v jedné soutěsce. Odtud se dostal na výše položené místo vojenský tribun Calpurnius Flamma s třemi sty vojáky, které si vyžádal, a konsula osvobodil. Sám Calpurnius Flamma s třemi sty vojáky v boji padl. Později ho však Atilius našel položivého; když se vyléčil, stal se pro nepřítele velkým postrachem. Atiliův triumf byl slavný.

40. Marcus Atilius Regulus slavil jako konsul triumf po drtivé porážce Sallentinů. Potom se přepravil jako první římský velitel s loďstvem do Afriky. Ačkoliv jej stihla bouře, zajal šedesát tři válečné lodě, kterým velel Hamilkar. Dobil dvě stě menších měst a vzal do zajetí dvě stě tisíc lidí. V jeho nepřítomnosti hradil stát obživu jeho manželce a dětem, protože byly bez prostředků. Nato byl zajat taktikou námezdného lakédaimónského žoldnéře Xantippa a vsazen do žaláře. Když byl poslán do Říma vyjednat výměnu zajatců, zavázal se v Kartágu přísahou, že se nevrátí jen tehdy, pokud výměnu prosadí. Senátu však takovou výměnu rozmluvil, odmítl obejmout manželku i děti a vrátil se do Kartága, kde ho vhodili do dřevěné truhlice uvnitř pobité hřebíky a potrestali stálým bděním a mukami.

41. Quintus Lutatius Catulus vyjel v první punské válce s třemi sty lodmi proti Punům a obrovské množství jejich lodí naložených potravinami a jiným zbožím, kterým velel Hanno, potopil nebo zajal u Aegatských ostrovů mezi Sicílií a Afrikou a ukončil válku. Když Punové žádali o mír, přistoupil na něj pod podmínkou, že se zřeknou Sicílie, Sardinie a ostatních ostrovů mezi Itálií a Afrikou a Hispánií před Hibérem.

42. Hannibal, syn Hamilkara, přivezen v devíti letech otcem k oltáři, přísahal Římanům věčnou nenávist. Potom byl v táboře otcovým pomocníkem a vojákem. Po jeho smrti hledal záminku k válce a během šesti měsíců vyvrátil římské spojenecké město Saguntum. Potom si prorazil cestu Alpami a přesunul se do Itálie. Publia Scipiona porazil u Ticinu, Sempronia Longa u Trebie, Flaminia u Trasimenského jezera, Paulla a Varrona u Kann. Ačkoli se mohl zmocnit Říma, zamířil do Kampánie a oslabil se tamějším rozmařilým životem. A poté, co se položil táborem u třetího milníku od Říma, odehnala ho bouře a nejprve byl vysilován oddalovací taktikou Fabia Maxima, potom odražen Valeriem Flakkem, nato zahnán na útěk Grakchem a Marcellem, posléze povolán zpět do Afriky a poražen Scipionem. Potom uprchl k sýrskému králi Antiochovi a znepřátelil ho s Římany. Po Antiochově porážce se uchýlil k bithýnskému králi Prúsiovi. Když poslové z Říma Prúsia požádali, aby ho vydal, sáhl Hannibal po jedu, který nosil pod gemmou prstenu, a byl pohřben u Libyssy v kamenném sargofágu, na němž je ještě dnes nápis: Zde leží Hannibal.

43. Quintus Fabius Maximus *Cunctator* (Louda), *Verrucosus* (Bradavičnatec) podle bradavice na rtu, *Ovicula* (Ovečka) pro svou mírnost, slavil v době svého konsulátu triumf nad Ligury. Hannibala zlomil zdržovací taktikou. Strpěl, aby jeho velitel jízdy Minucius měl stejné pravomoce jako on sám;

ale když se Minucius octl v nesnázích, přišel mu na pomoc. Hannibala obklíčil na falemském území. Maria Statilia odvrátil od úmyslu zběhnout k nepříteli tím, že mu daroval koňe a zbroj. Jakémusi velmi statečnému Lukánovi, který pro lásku k nějaké ženě často mizel z tábora, koupil tu ženu jako dar. Tarent dobyl zpět na nepříteli a sochu Herkula, kterou odtamtud přivezl, věnoval chrámu na Kapitolu. Dojednal s nepřitelem výkupné za zajatce, ale když senát toto ujednání neschválil, prodal svůj statek za dvě stě tisíc sesterciů a došl svému slovu.

44. Publius Scipio Nasica, kterého senát prohlásil nejlepším občanem, přijal do svého domu sochu Matky bohů. Když zjistil, že ho Gracchus jmenoval konsulem, aniž dbal na auspice, vzdal se svého úřadu. Jako censor dal odstranit sochy, které si ctižádostiví jedinci stavěli na foru. Jako konsul dobyl dalmatské město Delminium. Odmítl titul imperátor, který mu udělili vojáci, i triumf povolený senátem. Byl to nepřekonatelný řečník, prvotřídní právní znalec, proslul svou přirozenou moudrostí. Proto mu říkali Srdíčko.

45. Marcus Marcellus porazil v souboji galského velitele Viridomara. Po Romulovi byl v pořadí třetí, kdo zasvětil zbroj staženou z mrtvého nepřítele Jovovi Feretrijskému. První poskytl vojákům návod, jak ustupovat a nenastavit nepříteli záda. Dal příklad, jak zvítězit nad Hannibalem, když využil soutěsky u Noly. Dobył po třiletém obléhání Syrákúsy. A když mu senát na základě pomluvy odmítal povolit triumf, slavil jej o své vůli na Albské hoře. Jako pětinasobný konsul neprohlédl Hannibalovu lest a po smrti byl slavně pohřben. Jeho pozůstatky se ztratily, cestou do Říma je ukradli zloději.

46. Když Hannibal pustošil Itálii, byla podle sibylských věštb vezena proti proudu řeky Tiberu socha Matky bohů dopravená z Pessinúntu. Najednou se však loď zastavila, ačkoliv v řece bylo vody dost. A když za žádnou cenu nemo-

hla být uvedena do pohybu, vydaly sibylské knihy věštbu, že loď pohne pouze ruka nejpočetnější ženy. Tehdy vestálka Claudia neprávem podezřívána ze smilstva bohyni poprosila, aby ji následovala, ví-li, že je cudná. Když uvázala k lodi svůj pás, pohnula jí. Soše Matky bohů se dostalo po dobu, než se dostavěl chrám, čestného umístění v domě Nasiky, který byl považován za nejlepšího občana.

47. Marcus Porcius Cato, rodák z Tuscula, kterého přemluvil Valerius Flaccus, aby odešel do Říma, sloužil jako vojenský tribun na Sicílii, jako kvéstor prokázal velikou statečnost po Scipionově boku a v době své přetury vynikl svou spravedlivostí. Jako prétor podrobil Sardinii, kde ho Ennius zasvětil do řecké literatury. Za konsulátu pokořil Keltibéry, a aby se znovu nebouřili, rozeslal do jednotlivých obcí dopisy nařizující zbořit hradby. Udělaly to všechny, protože každá z nich se domnívala, že dostala příkaz jen ona sama. V době války se Sýrii obsadil jako vojenský tribun u Marka Acilia Glabiona thermopylskou soutěskou a zahnal odtud nepřátelskou posádku. Jako censor vyloučil ze senátu bývalého konsula Lucia Flaminia, protože ten poručil v Gallii vyvést jednoho vězně z žaláře a zabít na hostině pro podívanou jakési lehké ženy. První dal postavit basiliku na své náklady. Postavil se proti požadavku urozených římských paní na obnovu práva nosit šperky, které jim odňal Oppiův zákon. Jako stálý pronásledovatel nešvarů zažaloval ve svých osmdesáti letech Galbu, sám byl obžalován čtyřiačtyřicetkrát a pokaždé se slávou osvobozen. Usoudil, že Kartágo je třeba zničit. Po své osmdesátce zplodil syna. Jeho portrétní maska je nošena v pohřebním průvodu.

48. Hasdrubal, Hannibalův bratr, se do Itálie přepravil s obrovským vojskem, a kdyby se mu bylo podařilo spojit se s Hannibalem, byl by to konec římské říše. Ale Claudius Nero, který měl tábor v Apulii v těsném sousedství s Hannibalem,

zanechal část vojáků v táboře a s vybranými jednotkami spěchal za Hasdrubalem, spojil se cestou u města Seny a u řeky Metauru s kolegou Liviem a oba společně Hasdrubala porazili. Nero se vrátil rychle nazpět a dal pohodit Hasdrubalovu hlavu před Hannibalovo opevnění. Když ji Hannibal uviděl, řekl, že jeho přemožitelem je nešťastný osud Kartága. Za své zásluhy vstoupil Livius do Města v triumfu, Nero s ovacemi.

49. Publius Scipio, nazvaný pro svou občanskou zdatnost Africký, byl pokládán za Jovova syna, neboť před jeho počtím se objevil na lůžku jeho matky had, a když byl malý, stočil se had kolem něho a vůbec mu neublížil. Kdykoli šel za hluboké noci na Kapitol, psi na něj nikdy nezaštěkali. A nikdy nic nezačal, dokud vsedě nepobyl velmi dlouho v nitru Jovova chrámu, jako by přijímal božská vnuknutí. V osmnácti letech zachránil svou mimořádnou statečností otce u Ticienu. Po porážce u Kann zvládl svou autoritou urozené mladíky, kteří chtěli opustit Itálii. Přivedl zbytky vojska přes nepřátelský tábor do Canusia. Ve čtyřadvaceti letech byl poslán v hodnosti prétora do Hispánie a dobyl Kartágo toho dne, kdy tam přibyl. Nedovolil, aby k němu přivedli překrásnou dívku, na niž se lidé sbíhali podívat, a spolu s otcem ji předal snoubenci. Vypudil z Hispánie Hannibalovy bratry Hasdrubala a Magona. Navázal přátelství s maurským králem Syfakem. Massinissu učinil římským spojencem. Po vítězném návratu domů se stal konsulem dříve, než dosáhl předepsaného věku, a se svolením kolegy se vypravil s loďstvem do Afriky. V jediné noci zničil Hasdrubalův a Syfakův tábor. Porazil Hannibala, kterého Kartágiňané povolali z Itálie domů. Naidiktoval poraženým Kartágiňanům mírové podmínky. Byl legátem svého bratra za války s Antiochem; zajatého syna dostal bez výkupného. Když ho Petilius Actaeus obžaloval ze zpronevěry peněz, roztrhal před očima lidu účetní knihu a řekl: „Tohoto dne jsem porazil Kartágo, proto vás vyzývám,

pojďme na Kapitol a obětujme bohům!“ Potom odešel dobrovolně do vyhnanství, kde žil po zbytek života. Když umíral, požádal svou manželku, aby jeho tělo nedovolila přenést do Říma.

50. Livius Salinator slavil jako konsul napřed triumf nad Illyry, potom byl ze zášti odsouzen všemi tribuemi kromě Metijské za pronevěru státních peněz. Když byl podruhé konsulem se svým osobním nepřítelem Claudiem Neronem, uzavřel s ním přátelství, aby řízení státu netrpělo jejich spory, a slavil triumf nad Hasdrubalem. Jako censor s týmž kolegou prohlásil všechny příslušníky tribuí kromě Metijské za aerarie a zbavil je vojenského žoldu za to, že ho buď dříve potrestali nespravedlivě, nebo mu později udělili tak vysoké úřady neprávem.

PROTI ŘECKU A MALÉ ASII

51. Quintus Flaminius, syn Flaminia, který zahynul u Trsimenského jezera, si vylosoval jako konsul Makedonii a za pomoci pastýřů, kteří patřili přednímu Épeirófanovi Charopovi, se dostal do provincie, porazil Filippa a zmocnil se jeho tábora. Jeho syna Démétria vzal jako rukojmí a králi vrátil trůn poté, co mu udělil válečnou pokutu. Také syna lakedaimonského Nabida vzal jako rukojmí. Zahájil prostřednictvím hlasatele hry Junony ze Samu. Byl vyslán jako vyjednávač k Prúsiovi požádat o vydání Hannibala.

52. Quintus Fulvius Nobilior zvítězil jako konsul nad Vettony a Oretany a potom nad nimi slavil v Římě ovaci. Jako konsul opakovaně porazil a zahnal do města Ambrakie Aitóly, kteří stáli v makedonské válce na straně Římanů, ale

pak se přidali k Antiochovi, a přijal jejich kapitulaci; přesto jim však zabavil sochy a obrazy. Potom nad nimi slavil triumf. Toto jeho vítězství velkolepé samo o sobě skvěle oslavil jeho přítel Ennius.

53. Scipio Asijský, bratr Scipiona Afrického, ač neduživý, byl přesto v Africe pochválen svým bratrem za statečnost. Za konsulátu, když byl bratr jeho legátem, porazil syrského krále Antiocha u hory Sipylu, protože luky syrských vojáků navlhly deštěm, a zbavil ho části jeho království. Proto dostal jméno Asijský. Když byl potom zažalován, že zpronevěřil peníze, zakročil tribunským vetem proti jeho uvěznění jeho nepřítel, otec bratří Gracchů. Censor Marcus Cato mu kvůli újmě na cti odebral koně.

54. Antiochos, král v Sýrii, spoléhaje příliš na svou moc, rozpoutal válku proti Římanům pod záminkou, že chce získat zpět Lýsimacheiu, kterou založili v Thrákii jeho předkové a ovládali Římané, a hned obsadil Řecko a jeho ostrovy. Na Euboi se oslabil rozmařilým životem. Vzpamatoval se při příchodu Marka Acilia Glabiona a obsadil Thermopyly, odkud byl pak vypuzen přičiněním Marka Catona a uprchl do Asie. Když ho porazil Lucius Aemilius Regillus v námořní bitvě, v níž Antiochos pověřil velením Hannibala, vrátil Scipionovi Africkému syna, kterého zajal na moři. Scipio zvolil jako projev vděku radu, aby požádal Římany o přátelství. Touto radou Antiochos pohrdl a střetl se s Luciem Scipionem u pohoří Sipylu. Byl poražen a zatlačen za pohoří Tauros. Zabili ho jeho druhové, které napadl opilý při hostině.

55. Gaius Manlius Vulso vyslaný spravovat provincii Scipiona Asijského zatoužil po triumfu a zaútočil na Pisidy a Gallořeky, kteří stáli na Antiochově straně. Když je hladce porazil, znásilnil jakýsi centurio manželku krále Orgiagonta, která byla mezi zajatci a kterou měl sřežit. Ona o tomto bezpráví pomlčela, ale když pak byla po splacení výkupného

propuštěna, předala násilníka manželovi, aby ho popravil.

56. Lucius Aemilius Paullus, syn toho Aemilia Paula, který padl u Kann, slavil triumf nad Ligury v prvním konsulátu, kterého dosáhl po třech volebních porážkách. Vystavil na veřejnosti obrazy se svými činy, jak následovaly po sobě. Za druhého konsulátu zajal Persea, syna makedonského krále Filipa, který se uchýlil k Samothráckým božstvům. Projel svými slzami účast s osudem poraženého nepřítele a poručil, aby usedl vedle něho, ale přesto ho vedl ve svém triumfu. Třebaže v době této radosti ztratil dva syny, předstoupil před lid a děkoval osudu, že hrozila-li nějaká pohroma státu, byla vyrovnána jeho neštěstím. Za to všechno mu lid a senát dovolil, aby o závodech v cirku nosil triumfální oděv. Kvůli jeho poctivosti a chudobě mohlo být po jeho smrti vyplaceno věno jeho manželce až po prodeji jeho majetku.

57. Tiberius Sempronius Gracchus, narozený ve velmi významné rodině, nedovolil odvést do vězení Scipiona Asijského, i když to byl jeho nepřítel. Jako prétor zvítězil v Gallii, jako konsul v Hispánii, za druhého konsulátu na Sardinii; přivedl odtud takové množství zajatců, že jejich dlouhotrvající prodej dal vzniknout úsloví: „Kupte si Sardy!“ Za své censury rozdělil propuštěnce, kteří byli zařazeni do venkovských tribun, do čtyř městských; kvůli tomu byl jeho kolega v úřadě Claudius obžalován lidem – jeho samotného chránila autorita. Když Claudia dvě třídy odsoudily, Tiberius přísahal, že půjde do vyhnanství spolu s ním, a tak byl obžalovaný Claudius zproštěn viny. Když se v Tiberiově domě odplazili z manželského lůžka dva hadi a většby prozradily, že zemře pán nebo paní domu podle toho, bude-li zabit sameček či samička, dal z lásky k manželce Sempronii zabít samečka.

58. Publius Scipio Aemilianus, syn Paula Makedonského, kterého adoptoval Scipio Africký, pronásledoval v Makedo-

nii, kde byl s otcem, poraženého Persea tak vytrvale, že se vrátil do tábora až o půlnoci. Když byl Lucullovým legátem v Hispánii, porazil v souboji u města Intercatie nepřátelského vyzývatele. Vystoupil jako první na hradby nepřátelského města. V Africe jako tribun pod velením Tita Manilia vysvobodil svým důmyslem a statečností z obležení osm kohort a dostal od nich zlatý věnec za záchranu. Když se ucházel o édituru, byl zvolen konsulem, aniž dosáhl předepsaného věku, a do šesti měsíců nato zničil Kartágo. V Hispánii dobyl Numantii – proto dostal jméno Numantijský – tak, že ji vyhladověl, ale předtím upevnil kázeň vojska. Jeho nejlepším přítelem byl Gaius Laelius; když byl poslán vyjednávat s králi, měl s sebou kromě něho dva otroky. Zpyšnělý svými úspěchy řekl, že si myslí, že Gracchus byl zabit po právu, a když se lid ohradil, pravil: „Ať mlčí ti, pro něž je Itálie macecha, ne matka!“ a dodal: „Takové jsem prodával do otroctví.“ Protože jeho kolega Mummius byl poněkud pomalejší, podotkl Scipio jako censor v senátu: „Lituji buď toho, že jste mi dali kolegu, nebo že jste mi ho nedali.“ Když se vložil do záležitosti komise pro rozdělení pozemků, byl znenadání nalezen doma mrtvý. Byl pohřben ze zahalenou hlavou, aby nebylo vidět zmodralá místa v obličejí. Jeho majetek byl tak mizivý, že po sobě zanechal 32 libry stříbra a dvě a půl libry zlata.

59. Aulus Hostilius Mancinus vytáhl v době své préture proti Numantijským, ačkoliv věštná znamení nebyla příznivá a jakýsi hlas ho volal, aby se vrátil. Když přišel do Numantie, převzal vojsko od Pompeia a rozhodl se napřed zlepšit jeho kázeň, a proto s ním vytáhl do neosídlené oblasti. Toho dne, který byl pro Numantijské náhodou sváteční, slavili Numantijsci svatby, a když se dva soupeři ucházeli o jednu pohlednou dívku, stanovil její otec podmínku, že se provdá za toho, kdo přinese pravici nepřítele. Mladíci se vydali na cestu, a když vidí Římany na odchodu, jako by prchali, oznámí to

doma. Čtyři tisíce Numantijských v tu ránu pobilo dvacet tisíc Římanů. Na návrh svého kvéstora Tiberia Graccha uzavřel Mancinus mírovou smlouvu podle podmínek nepřítele. Senát ji neschválil a vydal Mancina Numantijským, ale oni ho nepřijali. Potom byl po auspiciích přiveden zpět do tábora a později dosáhl préture.

60. Lucius Mummius, nazvaný Achajský, protože dobyl Achaiu, byl vyslán jako konsul proti Korinťanům a přivlastnil si vítězství, které dobyl někdo jiný. Když totiž Metellus Makedonský porazil Korinťany u Hérakleie a připravil je o jejich velitele Kritoláa, pospíšil si Mummius s liktory a několika jezdci do Metellova tábora a porazil Korinťany s jejich velitelem Diaiem u Leukopetry; Diaios uprchl do svého domu, zapálil jej, zabil svou manželku a hodil její tělo do ohně. Sám se otrávil. Mummius odvezl z Korintu sochy a obrazy jako válečnou kořist, a ačkoli jimi zaplnil celou Itálii, sám si domů nic nevzal.

61. Quintus Caecilius Metellus, poctěný jménem Makedonský za dobytí Makedonie, zvítězil jako prétor nad Lžifilippem řečeným také Andriskos. Dvakrát rozdrtil Achaje a triumf nad nimi postoupil Mummiovi. Lid ho silně nesnášel kvůli přehnané přísnosti, a proto se stal konsulem jen s obtížemi po dvojnásobné prohře; za konsulátu podrobil v Hispánii Arbaky. U města Contrebie poručil kohortám vytlačným z pozic vrátit se zpět a zaujmout původní místo. Protože všechno dělal ze svého rozhodnutí a okamžitě, odpověděl jednomu příteli, když se ho zeptal, co bude dělat: „Spálil bych svou tuniku, kdybych si pomyslel, že ví o mém plánu.“ Byl otcem čtyř synů a ti ho o pohřbu nesli na ramennou k hrobu: tři z nich viděl konsuly a jednoho i triumfátorem.

KRIZE ŘÍMSKÉ REPUBLIKY

62. Quintus Caecilius Metellus Numidský, který slavil triumf nad králem Iugurthou, nezařadil jako censor mezi občany Quintia, protože lhal, že je synem Tiberia Graccha. Odmítl přísahat na Appuleiův zákon, který byl prosazen násilnou cestou. Proto byl vyhoštěn ze země a žil v exilu ve Smyrně. Když byl pak na Calidiův návrh povolán zpět, dostal shodou okolností dopis se zprávou v divadle a nemínil se dát do jeho čtení dříve, než představení skončilo. Nechtěl pronést oslavnou řeč na manžela své sestry, protože ten se kdysi v rozporu se zákony protivil rozsudku.

63. Quintus Metellus Pius, syn Metella Numidského, Pius – Oddaný, protože bez ustání usiloval se slzami a prosbami o návrat svého otce, zabil jako prétor ve válce se spojenci velitele Marsů Quinta Popedia. Jako konsul skoncoval v Hispánii s bratry Herculei a vyhnal odtamtud Sertoria. Když se ucházel o přeturu a pontifikát, dostal přednost před bývalými konsuly, přestože byl mladý.

64. Tiberius Gracchus, vnuk Scipiona Afrického od jeho dcery, schválil jako prétor Mancinovi v Hispánii jeho hanebnou smlouvu. Díky svým přesvědčovacím schopnostem vyvázl z nebezpečí, že bude vydán nepříteli. Jako tribun lidu navrhl zákon, aby nikdo nevlastnil víc než tisíc jiter půdy. Svého kolegu, který přitom použil práva veta, zbavil úřadu, což se předtím nikdy nestalo. Pak navrhl, aby se jednalo o penězích z Attalova dědictví, které mínil rozdělit chudým. Když si potom chtěl prodloužit svou pravomoc, vyšel na veřejnost, přestože znamení byla nepříznivá, kráčel na Kapitol a rukou ukazoval na svou hlavu a tím gestem svěřoval svůj život do rukou lidu. Nobilové si jeho gesto vyložili tak, jako by se dožadoval královského diadému. A když konsul Mucius

jednal váhavě, Scipio Nasica přikázal, aby ho následovali ti, kdo chtějí zachránit stát, šel za Grakchem na Kapitol a postaral se o jeho likvidaci. Édil Lucretius vhodil jeho tělo do Tiberu; proto se mu říkalo Hrobař. Aby se Nasica vyhnul vlně nenávisi, byl uklizen do Asie jako titulární vyslanec.

65. Gaius Gracchus si vylosoval jako kvéstor nezdravou Sardinii, a když jeho nástupce, který ho měl vystřídat, nepřicházel, vzdálil se odtamtud o své vůli. Odrazil obvinění, že měl podíl na vzbouření v Asculu a ve Fregellách. Jako tribun lidu navrhl pozemkové a obilní zákony a v senátu podal návrh, aby byli vysláni osadníci do Kapuy a Tarentu. Ustanovil sebe, Fulvia Flakka a Gaia Crassa triumviry k přidělování půdy. Když tribun lidu Minucius Rufus navrhoval zákon, který by rušil jeho zákony, odebral se Gracchus na Kapitol; a když tam byl v davu zabit hlasatel konsula Opimia Antyllius, sešel na forum a nerozvážně narušil průběh schůze svolané tribunem lidu. Kvůli tomu byl povolán do senátu, ale nedostavil se a s ozbrojenými otroky obsadil Aventín. Když přemožen Opimiem seskakoval z podlaží chrámu Luny, vymkl si kotník. Zatímco jeho přítel Pomponius odolával pronásledovatelům u Trigeminské brány a Publius Laetorius na dřevěném mostě, dorazil do háje bohyně Furiny. Tam se buď zabil sám, nebo mu pomohl odejít ze světa jeho otrok Euphoros. Jeho hlava, kterou Opimiovi přinesl Grakchův přítel Septimuleius, byla vyměněna za zlato, a aby byla těžší, bylo do ní nalito olovo.

66. Marcus Livius Drusus, člověk se skvělým původem i skvělou výmluvností, ale ctižádostivec a povýšenec, uspořádal v édiiském úřadě velkolepé hry. Když při nich jeho kolega Remmius podotkl něco o zájmu státu, opáčil: „A co je to bě do našeho státu?“ Jako kvéstor nechtěl v provincii Asii užívat žádné odznaky moci, aby jejím nejvýznamnějším symbolem byl jen on sám. V hodnosti tribuna lidu slíbil Latinům římské občanství, lidu půdu, jezdcům senát, senátu soudy.

Byl více než štědrý – dokonce sám přiznal, že nezanechal k rozdělení nikomu nic kromě vzduchu a bláta. A tak když už neměl peníze, dopustil se víckrát nevhodného jednání. Předního mauretánského muže Magudulsu, který kvůli sporům utekl od Boccha, zradil králi za peníze a ten ho hodil pod nohy slona. Syna numidského krále Adherbala držel doma jako rukojmí a doufal, že mu jeho otec dá potají výkupné. Svému nepříteli Caepionovi, který se stavěl proti jeho opatřením, vyhrožoval, že ho shodí z Tarpejské skály. Konsulovi Philippovi, který se postavil proti návrhům agrárních zákonů, zakroutil na shromáždění lidu krkem tak, až mu z nosu vytryskl proud krve. O té řekl, že je to omáčka z kvíčal, narážející tak na konsulův přepych. Potom se z výsluní přízně ocitl v nemilosti. Zatímco lid se radoval z darovaných pozemků, ti, kdo o ně přišli, byli nešťastní, jezdci vybraní do senátu byli potěšeni, ti, kteří byli opomenuti, si stěžovali, senát byl nadšen zastoupením na soudech, ale těžce nesl, že se o ně musí dělit s jezdci. Proto byl Livius znepokojený, zda se mu podaří odložit požadavky Latinů, kteří se dožadovali slíbeného římského občanství, na pozdější dobu, a náhle se zhroutil na veřejnosti buď v epileptickém záchvatu, nebo po vypití kozí krve. Domů ho donesli položivého. Po celé Itálii se konaly oficiální sliby bohům za jeho zdraví. Ale když Latinové chtěli zabít na Albské hoře konsula Philippa, varoval ho. Proto byl v senátu obviněn, a když se vracel domů, padl rukou vraha, který se přimísil do davu. Nenávist za vraždu padla na Philippa a Caepiona.

67. Gaius Marius, sedminásobný konsul, rodák z Arpina, nízkého původu, zastával první úřady náležitě po pořádku, ale konsulát získal, když jako legát v Numidii očerňoval Metella. Zajatý Iugurtha byl veden před jeho triumfálním vozem. Následujícího roku se stal znovu konsulem, porazil Kimbry v Gallii u Aquae Sextiae, Teutony v Itálii na Raudij-

ské pláni a slavil nad nimi triumf. Když zastával v řadě za sebou šestý konsulát, dal z usnesení senátu zavraždit dva buřiče, tribuna lidu Appuleia a prétora Glauciu. A když na Sulpiciův návrh svévolně odňal Sullovi provincii, byl jím poražen a ukryl se v bažině u Minturn. Tam ho našli a vsadili do žaláře, kde však rozhodným výrazem ve tváři odzbrojil vraha, kterého za ním poslali. Na loďce, kterou získal, se přepravil do Afriky a tam žil dlouho ve vyhnanství. Potom byl v období Cinnovy vlády povolán zpět, sestavil vojsko z otroků propuštěných z robotáren, porazil nepřátele, pomstil se jim za křivdy a v sedmém konsulátu spáchal, jak někteří tvrdí, sebevraždu.

68. Gaius Marius, Mariův syn, se stal konsulem ve dvaceti sedmi letech. Jeho matka oplakala tak předčasné vysoké postavení. Byl podobný otci svou zuřivostí: obléhal senát se zbraněmi v rukou, vraždil nepřátele a jejich mrtvá těla naházel do Tiberu. Při přípravě války proti Sullovi usnul u Sacriportu pod širým nebem unaven bděním a námahou, byl poražen za své nepřítomnosti a účastnil se tak útěku, nikoliv boje. Uprchl do Praeneste, kde ho obléhal Lucretius Afella, a když se pokusil o útěk podkopem a zjistil, že cesta je všude uzavřena, nastavil hrdlo Pontiovi Telesinovi, aby ho probodl.

69. Lucius Cornelius Cinna, strašný ničema, který ničil stát s největší krvelačností. Za svého prvního konsulátu navrhoval zákon o návratu vyhnanců, ale jeho kolega v úřadě Octavius se proti návrhu postavil a Cinna zbaven hodnosti uprchl z Říma jako soukromá osoba. Ale když propustil otroky na svobodu, porazil své protivníky, dal Octavia zabít a obsadil Janikul. Sám se jmenoval konsulem podruhé a potřetí. Za čtvrtého konsulátu, když připravoval válku proti Sullovi, ho v Ankoně ukamenovalo vojsko za přehnanou krutost.

70. Flavius Fimbria, nepřítelně ukrutný Cinnův pomačač, odešel do provincie Asie jako legát konsula Valeria

Flacca, a když byl pro neshody s ním zbaven funkce, podplatil vojsko a dal jeho velitele zavraždit. Přisvojil si velitelské pravomoci, vstoupil do provincie a vyhnal Mithridata z Pergamu. Poručil zapálit Tróju, protože mu otevřeli brány s váháním; oheň se však nedotkl Minervina chrámu, což se stalo z boží vůle, jak nikdo nepochyboval. V Tróji dal také stít poravčí sekerou vojenské velitele. Poté ho Sulla oblehl v Pergamu, a když ho podplacené vojsko opustilo, spáchal sebevraždu.

71. Viriathus, Lusitánek, nejprve pro svou chudobu námezdný voják, potom pro svou hbitost lovec, pro smělost bandita a nakonec vojenský velitel, začal válku proti Římanům a porazil jejich velitele Claudia Unimana a potom Gaia Nigidia. Rozhodl se raději požádat Popilia o mír jako neporažený, než se dát porazit, ale když odevzdal všechno ostatní a ponechal si zbraně, začal s válkou znovu. Protože ho Caepio nemohl porazit, podplatil jeho dva pomocníky, aby ho opili a zmoženého vínem zabili. Toto vítězství senát neuznal, protože bylo zapláceno.

72. Marcus Aemilius Scaurus byl urozený, ale nemajetný, neboť jeho otec, byť původem patricij, se živil prodejem uhlí. Sám byl zprvu na vahách, zda má usilovat o úřady nebo se zabývat peněžnictvím. Ale byl dobrým řečníkem a díky tomu si vydobyl slávu. Nejprve získal vyznamenání v Hispánii; na Sardinii sloužil pod Orestovým velením. Jako édil věnoval své síly spíše soudnictví než pořádání her. V hodnosti prétora byl poslán proti Iugurthovi, ale ten ho podplatil. Jako konsul navrhl zákon o družích a množství pokrmů podávaných na hostinách a o hlasovacím právu propuštěnců. Prétorovi Publiu Deciovi, který zůstal sedět, když kolem něho procházel, přikázal vstát, roztrhl mu togu, rozbil křeslo a nařídil, aby nikdo nechodil k jeho soudu. V hodnosti konsula podrobil Ligury a Taurisky a slavil nad nimi triumf. Za své censure po-

stavil Aemiliovu silnici a Mulvijský most. Těšil se takové vážnosti, že na jeho radu se postavil Opimius proti Gracchovi a Marius proti Glauciovi a Saturninovi. Svému synovi, který opustil strážní místo, zakázal přijít na své oči a ten z hanby spáchal sebevraždu. Když ho již starého zažaloval tribun lidu Varius, že dohnal spojence a Latium do zbraně, zeptal se před lidem: „Sucronský Varius tvrdí, že Aemilius Scaurus dohnal spojence do bojů, Scaurus to popírá. Komu z nich se podle vás má věřit spíše?“

73. Lucius Appuleius Saturninus, bufičský tribun lidu, navrhl zákon, aby bylo veteránům přiděleno v Africe sto jiter půdy na hlavu a chtěl si tak získat přízeň Mariových vojáků. Kolegu Baebia, který návrh vetoval, zneškodnil tak, že poštvál lid, aby po něm házel kamení. Prétorovi Glauciovi, který konal soud toho dne, kdy on svolal shromáždění lidu, rozbil soudcovské křeslo za to, že mu odlákal část publika, a tím si chtěl získat u lidu ještě větší oblibu. Nastrčil jakéhosi propuštěnce, aby tvrdil, že je synem Tiberia Graccha. Předvedenou sestru Gracchů Sempronii, která to měla dosvědčit, však ani hrozby nepřiměly uznat takovou pohanu rodiny. Po zavraždění Aula Nunnia, který se ucházel spolu s ním o tribunát lidu, byl opět zvolen a určil pro nové osadníky Sicílii, Achaiu a Makedonii a zlato získané Caepionovým úskokem nebo zločinem dal na koupi pozemků. Tomu, kdo nebude přísahat na jeho zákony, pohrozil vyhnanstvím. Když mnozí nobilové proti tomu návrhu vystupovali a křičeli, že hřmělo, řekl: „Nebudete-li zticha, začnou v tu chvíli padat kroupy.“ Metellus Numidský dal přednost vyhnanství před přísahou. Když se Saturninus stal tribunem potřetí, dal zabít Mummia, který se ucházel o préтуру zároveň s jeho nohsledem Glauciou, aby se prétozem mohl stát Glaucia. Marius vyzbrojený usnesením senátu, podle něhož se mají konsulové postarat, aby stát nedoznal újmy, pronásledoval Saturnina a Glauciu

na Kapitol, kde je oblehl, a za největšího vedra přesekl vodovodní trubky a tak je donutil, aby se vzdali. Když se vzdali, nebylo dodrženo slovo, které jim bylo dáno. Glauciovi zlomili vaz, Appuleius utekl do kurie a byl zabit kameny a střešními taškami shazovanými shora dolů. Jeho hlavu nosil jakýsi senátor Rabirius pro posměch od hostiny k hostině.

74. Lucius Licinius Lucullus, příslušník nobility, dobrý řečník, bohatý člověk, uspořádal jako kvěstor velkolepé hry. Potom pomohl Murenovým prostřednictvím konsulovi Sullovi získat v Asii Mithridatovo loďstvo a v Alexandrii náklonnost krále Ptolemaia. Jako prétor spravoval velmi spravedlivě Afriku. Když byl vyslán s vojskem proti Mithridatovi, vyprostil svého kolegu Cottu z obležení v Chalkédonu. Zbavil obležení město Kyzikos. Mithridatovo vojsko přemohl v boji i vyhladověním a samotného Mithridata vypudil z jeho království, tedy z Pontu. A porazil ho s velkým úspěchem ještě jednou, i když ho podporoval arménský král Tigránés. Oblékal se výstředně a byl vášnivým sběratelem soch a obrazů. Když se mu potom zkalila mysl a pomátl se, stal se jeho opatrovníkem jeho bratr Marcus Lucullus.

75. Cornelius Sulla, podle svého šťastného osudu nazvaný Felix (Šťastný). Když ho jako malého nesla chůva, pronesla žena, kterou potkali: „Buď zdrav, chlapče, který přinášíš štěstí sobě i státu.“ Ačkoliv po ní pátrali, aby zjistili, co to znamená, nebyla k nalezení. Když byl Mariovým kvěstorem, vydal mu Bocchus Iugurthu. Jako legát odvedl dobrou práci ve válce s Kimbry a Teutony. Vykonával městskou préтуру. V hodnosti prétora spravoval provincii Kilikii. Ve válce se spojenci porazil Samnity a Hirpiny. Postavil se proti Mariovi chtějícímu odstranit sochy, které dal postavit Bocchus. Jako konsul si vylosoval Asii a porazil Mithridata u Orchomenu a Chairónie, nad jeho velitelem Archeláem zvítězil v Athénách, dobyl zpět přístav Peiraieus a Médy i Dardany porazil na pochodu. Poté,

co na Sulpiciův návrh bylo převedeno velení na Maria, vrátil se do Itálie, podplatil nepřátelské vojsko a vyhnal Carbona z Itálie, Maria porazil u Sacriportu a Telesina u Collinské brány. Když byl Marius zavražděn v Praeneste, označil se v ediktu za Šťastného. Má prvenství v tom, že zveřejnil seznamy proskribovaných. Devět tisíc občanů, kteří se mu vzdali, dal povraždit v Obecním domě. Zvýšil počet kněží, omezil tribunskou pravomoc. Když uspořádal poměry ve státě, diktaturu složil. Lidé mu pak začali dávat najevo své pohrdání, a proto odešel do Puteol. Tam zemřel na firiózu.

76. Mithridatés, pontský král, potomek jednoho z oněch pověstných sedmi Peršanů, vynikal silou ducha i fyzickou zdatností, takže byl s to řídit šestispreží a mluvil padesáti jazyky. Když Římané válčili se spojenci, vypudil Níkoméda z Bithýnie a Ariobarzana z Kappadokie. Rozeslal dopisy po celé Asii, aby určitého dne zabili každého Římana. A to se také stalo. Obsadil Řecko a všechny ostrovy s výjimkou Rhodu. Porazil ho Sulla, jeho loďstvo zajal Archeláovou zradou, jeho samotného na hlavu porazil u města Dardanu a byl by ho zajal, kdyby nespěchal proti Mariovi a nerozhodl se uzavřít mír za každou cenu. Potom ho porazil za dost tuhého odporu Lucullus. Nato byl poražen v noční bitvě Pompeiem a utekl do svého království, kde byl za povstání obyvatelstva pod vedením syna Farnaka obležen v pevnosti a sáhl po jedu. Ten však působil pomalu, protože jeho organismus v minulosti posílený protijedy účinkům jedu odolával, takže zavolal zpět galského vraha Bithoca, kterého předtím od činu odradil pevný výraz jeho tváře, a pomohl mu, když se jeho ruka při ráně třásla.

77. Gnaeus Pompeius Magnus stál za občanské války při Sullovi a choval se tak, aby si ho Sulla co nejvíce oblíbil. Od proskribovaných získal bez boje nazpět Sicílii. Numidii odňal Hierbovi a vrátil Massinissovi. Slavil triumf, když mu

bylo dvacet šest let. Vyhnal jako soukromá osoba z Itálie Lepida, který chtěl zrušit Sullova nařízení. Porazil Sertoria, když byl vyslán do Hispánie jako prétor s prokonsulskou pravomocí. Potom během čtyřiceti dní zneškodnil piráty. Tigrána donutil, aby se mu vzdal, a Mithridata k sebevraždě jedem. Pak pronikl s obdivuhodným úspěchem na severu na území Albánů, Kolchů, Heniochů, Kaspiů a Hibérů, na východě na území Parthů, Arabů a Židů a vyvolal tam velké zděšení. Byl první, kdo pronikl ke Kaspickému, Rudému a až k Arabskému moři. A brzy nato, když si triumvirové rozdělili svět a Crassovi připadla Sýrie, Caesarovi Gallie, jemu Město, přikázal po Crassově smrti Caesarovi, aby rozpustil své vojsko. Caesarovým nepřátelským pochodem na Řím byl z Města vyhnán, a když byl u Pharsalu poražen, utekl se ke králi Ptolemaiovi v Alexandrii. Na příkaz krále byl jeho rádci Achillou a Potheinem zabit.

(Pompeiov bok probodl dýkou Ptolemaiov prefekt Septimius před očima jeho manželky a dětí. Až po jeho smrti mu mečem usekli hlavu, což bylo až do té doby neslýchané. Bezhlavý trup, který se houpal v Nilu, spálil na hranici Servius Codrus, pohřbil jej a na náhrobek dal napsat: „Zde leží Veliký.“ Hlavu zabalil Ptolemaiov náhončí Achillás egyptským pláštěm a předal ji s prstenem Caesarovi. Ten se nezdržel slz a dal ji spálit s mnoha drahými vonnými oleji.)

VÍTĚZOVÉ CAESAR A AUGUSTUS

78. Gaius Iulius Caesar nazvaný *Divus* (Božský) z úcty k tomu, co vykonal, odešel s Thermem do Asie jako jeho doprovod, a protože se často zdržoval u bithýnského krále

Nikoméda, utrpěl újmu na své pověsti. Potom vyhrál soud nad Dolabellou. Pirátům, kteří ho zajali při studijní cestě na Rhodos, složil výkupné, ale později je zajal a potrestal. Jako prétor podrobil Lusitánii a potom Gallii od Alp až k Oceánu, přepravil se na lodích dvakrát přes Oceán a podmanil Británii. Protože Pompeius zamítl jeho triumf, donutil ho Caesar opustit Řím a porazil ho v okolí Farsálu. Když mu přinesli jeho hlavu, plakal a dal ji s poctami pohřbít. Brzy nato, když ho sevřeli v obležení Ptolemaiovi rádci, pomstil Pompeiovu vraždu jejich i Ptolemaiovou smrtí. Pouhou svou pověstí zahnal na útěk Mithridatova syna Farnaka. V Africe porazil Iubu a Scipiona, v Hispánii u městečka Mundy v obrovské řeži Pompeiovy syny. Potom odpustil svým přátelům a se zbraněmi odložil i mstu, neboť dal zabít pouze Lentula a Afrania a Sullova syna Fausta. Senát ho jmenoval doživotním diktátorem. Byl zavražděn, v senátu třiatřiceti ranami z Cassiovy a Brutovy iniciativy a když bylo jeho mrtvé tělo vystaveno před řečnicím na foru, skrylo prý slunce svou tvář.

79. Caesar Octavianus se dostal z rodiny Octaviů do rodiny Iuliů a porazil jako mstitel a dědic Caesara Iulia v Makedonii Bruta a Cassia, iniciátory Caesarovy vraždy. V sicilské úžině zvítězil nad synem Gnaea Pompeia Sextem, který bojoval za dědictví po svém otci. U Actia v Ambrakijském zálivu porazil definitivně Marka Antonia, který jako konsul spravoval Sýrii a uvízl v tenatech Kleopatřiny lásky. Zbylou část světa dobyli jeho velitelé. Parthové mu sami od sebe vrátili odznaky legií ukořistěné Crassovi. Indové, Skythové, Sarmaté a Dákové mu poslali dary, i když je nepodrobil. Vlastnoručně zavřel brány dvojhlavého Iana, které byly před ním zavřeny dvakrát, poprvé za Numy, podruhé po první punské válce. Stal se diktátorem na doživotí a senát mu dal jméno božský Augustus za to, co vykonal.

PORAŽENÍ

80. Cato, který dosáhl hodnosti přetora, byl pravnukem Catona „Censora“ a přestože byl vychován v domě svého strýce Drusa, nedal se přimět ani úplatou ani pohrůžkami Quinta. Popedia Silona, představitele Marsů, aby řekl, že stojí na straně spojenců. Když byl poslán v hodnosti kvéstora na Kypr, aby odtud dopravil peníze, dědictví po Ptolemaiovi, přivezl je s naprostou poctivostí. Dále přednesl v senátu návrh na potrestání spiklenců. V občanské válce se přidal na Pompejovu stranu a po jeho porážce převedl vojsko africkou pouštní oblastí a předal velení, které mu bylo svěřeno, bývalému konsulovi Scipionovi. Po porážce pompejovců odešel do Utiky, kde vyzval svého syna, aby se pokusil získat Caesarovu milost. Sám přečetl Platónovu knihu o smrti jako o dobrou a spáchal sebevraždu.

81. Marcus Tullius Cicero, původem z Arpina, měl otce římského jezdce a odvozoval svůj původ od krále Tita Tatia. Jako mladý muž prokázal při Rosciově procesu své řečnické schopnosti a svou nebojácnost ve vztahu k Sullovým přívržencům. Proto se obával nepřízně a odešel na studia do Athén, kde horlivě poslouchal akademika Antiocha. Potom se odebral na studium řečnictví do Asie, pak odešel na Rhodos, kde byl jeho učitelem tehdy nejslavnější řecký rétor Molón, který prý litoval, že Cicero připraví Řecko o prvenství v řečnickém umění. Jako kvéstor spravoval Sicílii, jako édil se postaral o Verrův trest za vykořisťování provincie. V hodnosti přetora vyčistil Kilikii od námořních pirátů. V konsulském úřadě dal potrestat smrtí účastníky spiknutí. Z podnětu Caesara a Pompeia, na které zaútočil jako na podezřelé ze snahy uchopit moc ve státě se stejnou otevřeností jako na Sullovy stoupence, ho z osobní nenávisti poslal do vyhnan-

ství Publius Clodius poté, co si získal pro svůj návrh konsuly Pisona a Gabinia, kteří jeho zásluhou dostali za odměnu správu provincie Makedonie a Asie. Nato se vrátil zpět na návrh samotného Pompeia a v občanské válce se přidal na jeho stranu. Po Pompeiově porážce dosáhl od Caesara milost, aniž se o to přičinil. Po jeho smrti podporoval Augusta, Antonia prohlásil nepřítelem státu. A když se Caesar, Lepidus a Antonius ustanovili triumviry, bylo zřejmé, že se dohodnou, jen pokud bude Cicero usmrcen. Když za ním Antonius poslal vrahy, dozvěděl se Cicero o hrozící smrti ze znamení daného havranem ve chvíli, kdy právě odpočíval ve Formiích. Byl zabit na útěku. Jeho hlavu donesli Antoniovi.

82. Marcus Brutus, krácející ve šlépějích svého strýce Catona, studoval v Athénách filozofii a na Rhodu rétoriku. Společně s Antoniem a Gallem milovali herečku pantomimy Kythéridu. Jako kvéstor nechtěl doprovázet Caesara do Gallie, protože s jeho počínáním nemohl souhlasit žádný dobrý občan. Se svým tchánem Appiem byl v Kilikii, a třebaže jeho tchána stihla obžaloba, že provincii vykořisťoval, jeho vlastní pověst neutrpěla ani v nejmenším. Za občanské války ho Cato přivedl z Kilikie nazpět. Přidal se k Pompeiovi, a když byl Pompeius poražen, dosáhl od Caesara milost a spravoval v prokonsulské hodnosti Gallii. Přesto však Caesara zavraždil v senátu spolu s ostatními spiklenci. A protože ho stihla nenávist Caesarových veteránů, byl poslán do Makedonie. Když ho Augustus porazil na pláni u Filipp, nastavil hrdlo Stratonovi, aby ho probodl.

83. Gaius Cassius Longinus byl Crassovým kvéstorem v Sýrii, a když byl Crassus poražen, shromáždil zbylé vojsko a vrátil se do Sýrie. U řeky Orontu porazil velitele perského krále Osaka. Potom skoupil syrské zboží, a protože s ním špinavě obchodoval, říkali mu Hokynář. Jako tribun lidu se postavil proti Caesarovi. V občanské válce stál na Pompeiově

straně a velel loďstvu. Caesar mu dal milost, a přesto Cassius společně s Brutem proti němu zorganizoval spiknutí a řekl komusi, když při Caesarově vraždě zaváhal: „No tak, bodni kvůli mně!“ Potom shromáždil v Makedonii velké vojsko, spojil se s Brutem a byl poražen na pláni u Filipp. Protože se domníval, že v boji podlehl i Brutus, ačkoliv ten Caesara porazil, požádal propuštěnce Pindara, aby mu probodl hrdlo. Když Antonius uslyšel o jeho smrti, zvolal prý: „Výhrál jsem!“

84. Sextus Pompeius, poražený v Hispánii u Mundy, shromáždil po smrti svého bratra zbylé vojsko a zamířil na Sicílii, kde otevřel násilím doly s otroky a obsadil moře. Podvázal lodní dopravu zboží a tak sužoval Itálii. A protože se mu na moři dařilo, prohlásil se Neptunovým synem a obětoval bohu moře býky s pozlacenými rohy a jednoho koně. Když uzavřel s Antoniem a Caesarem mír a hostil je na lodi, podotkl vtípně: „Toto jsou mé skořápky“, protože Antonius zabrał jeho dům Ve Skořápkách. Poté, když Antonius smlouvu s ním porušil a Augustus ho zásluhou Agrippy porazil v námořní bitvě, uprchl do Asie a tam ho zabili Antoniovi vojáci.

85. Marcus Antonius, Caesarův doprovod na každé výpravě, učinil o slavnosti Luperkálií pokus vložit mu na hlavu královský diadém a po smrti mu přičkl božské pocty. Vůči Augustovi se zachoval věrolomně a byl jím poražen u Mutiny. Když byl zdolán v Perusii vyhladověním, uprchl do Gallie. Tam si přibral za svého kolegu Lepida. Bruta zabil poté, co jeho vojsko podplatil, a když obnovil svůj vojenský potenciál, vrátil se do Itálie a usmířil se s Caesarem. Stal se jedním z triumvirů a začal proskribovat své odpůrce, na prvním místě svého strýce Lucia Caesara. Byl vyslán do Sýrie a zaútočil na Parthy, kteří ho však porazili, takže přivedl do Egypta sotva třetinu ze svých patnácti legií. Tam podlehl Kleopatřině lásce a u mysu Actia Augustovi. Vrátil se do

Alexandrie a poté, co usedl v královském hávu na královský trůn, spáchal sebevraždu.

86. Kleopatra, dcera egyptského krále Ptolemaia, vypuzená svým bratrem a zároveň manželem Ptolemaiem, kterého chtěla připravit o královský trůn, přišla v době občanské války za Caesarem do Alexandrie a pro svou krásu a za své tělo od něho získala Ptolemaiovo království i Ptolemaiovu smrt. Byla tak velice vášnivá, že se často prostituovala, tak velice krásná, že mnozí za noc s ní platili svou smrtí. Potom se přimkla k Antoniovi, byla společně s ním poražena, a když předstírala, že za něj koná tryznu, zemřela v jeho mauzoleu tak, že si k tělu přiložila hady.

EUTROPIUS

DVI = Odkaz na *De viris illustribus urbis Romae*, Slavné osobnosti města Říma

První kniha

- *Pánu Valentovi* – Flavius Valens, římský císař v letech 364–378; po vítězství v bojích s Vizigóty (367–369) získal titul Maximus Gothicus Veliký Gótský.
- *Římské dějiny* – Na první místo se v římských historických dílech kladla nejdůležitější slova vypovídající o jejich obsahu.
- 1,1 *Římské impérium... začíná Romulem* – Podrobně a poutavě vypráví legendární historii Říma a líčí historii římské republiky Titus Livius ve svých *Dějínách*. Eutropiovo podání je velmi zhuštěné a musí být konfrontováno s vyprávěním a zprávami jiných autorů, aby byl obraz o událostech úplnější a přesnější.
- *v třetím roce šesté olympiády* – První olympiáda se zpravidla datuje do roku 776, šestá do roku 756. Rok založení Říma je zde udán jako třetí rok šesté olympiády, tj. 753 př. Kr. Tak jej také udává Varro. Následuje datace založení Říma od pádu Tróje (1148), což je rok 754 př. Kr. V závěru svého díla (10,17) Eutropius poznamenává v souvislosti s mírem uzavřeným císařem Iovianem r. 363, že od vzniku římského státu uplynulo 1118 let, což znamená, že na tom místě předpokládá založení Říma r. 754 př. Kr. Na několika místech je však nutno přepokládat, že Eutropius, nebo spíše jeho pramenu, vychází z jiných roků založení Říma: 752 př. Kr., 751, 750 i 756 př. Kr. Je tedy zřejmé, že přebíral své údaje z pramenů a neupravoval je poté, co by se byl rozhodl pro jednu dataci založení Říma. Bližší informace i odkazy na další literaturu na toto téma lze nalézt u W. den Boera, *Some Minor Roman Historians*. Leiden E. J. Brill 1972, 124 nn. nebo v komentáři F. L. Müllera (viz ediční poznámka). Existence různého datování počátků Říma je známá, např. podle Polybia a Catona byl Řím založen r. 751 př. Kr., podle analisty Fabia Pictora r. 748 př. Kr. atd.
- 1,2 *přijal do obce mnoho lidí z okolí* – Podle vyprávění římského historika Livia (1,8) přijal Romulus do místa zvaného *Asylum* (řec. ne-

dotknutelné) uprchlíky jak svobodného původu, tak otroky. Šlo zejména o Sabiny, kteří pod vedením Tita Tatia založili osadu na Kapitolu, zatímco Romulus a obyvatelé Alby Longy sídlili na Palátínu.

- *Caeninské, Antemnatské, Krustuminské* – Caenina bylo latinské město v nejbližší blízkosti Říma, Antemnae ležely v Latii v ústí řeky Anieny do Tiberu, Crustumerium se rozkládalo na levém břehu Tiberu, severně od Říma.
- *Sabiny* – Sabinové, kmen žijící v oblasti severovýchodně od Říma, byli podle tradice předky všech sabellských kmenů včetně Samnitů. Hráli úlohu v římských legendách, jako je vyprávění o únosu Sabineek, o válce, která poté následovala, i smíření, které vedlo k začlenění Sabinů do římské komunity.
- *porazil ... Fidené a Vejary* – Město Fideny leželo v Latii severně od Říma, Veje v Etrurii severozápadně od Říma.
- *vládli v Římě senátoři střídající se po pěti dnech* – Podle Livia (1,17) vládli senátoři ve skupinách po deseti pět dní a pak byli vystřídáni další desítkou.
- 1,4 *ve vzdálenosti šesti ... mil* – Římská míle = asi 1,5 km.
- 1,5 *založil město* – přístavní Ostii.
- 1,6 *postavil v Římě cirk* – *Circus Maximus* v údolí mezi svahy Palátínu a Aventínu.
- *založil Římské hry* – *Ludi Romani* byly zasvěceny Jovovi; slavily se však až od r. 366 př. Kr., zprvu po dobu jednoho dne, později se počet dní her zvýšil. Konaly se při nich jízdni závody, pěstní zápasy, později byla zavedena i scénická představení.
- *začal se stavbou Kapitolu* – Podle Livia (1,38) položil základy chrámu na Kapitolu, který pak dostavěl Tarquinius Superbus.
- 1,7 *Servius Tullius* – O šestém římském králi existuje dvojitá tradice, jedna zastoupená u Livia, již je podobné Eutropiovo líčení, druhá identifikuje Servia s etruským Mastarnou (etr. *macstrna* – lat. *magister* – velitel).
- *římské bradby obehnal příkop* – Zbytky hradeb v Římě, které se označují jako Serviovy, jsou však až ze 4. stol. př. Kr.
- 1,8 *podrobil města Gabie a Suessu Pometii* – Obě města ležela v Latii; Suessa byla původně volské, později latinské město v oblasti Pomptinských bažin.
- *Tarquinius mladší* – Sextus Tarquinius.

- *Brutus, který byl dokonce s Tarquiniem příbuzný* – Podle legendy byl Brutus synem jeho sestry Tarquinie.
- *Poté, co vládl čtyřadvacet let* – Podle Livia (1, 60) vládl Tarquinius Superbus dvacet pět let.
- *sedm králů (vládl) dvě stě čtyřicet tři roky* – Livius (1,60) má odchýlný údaj – uvádí 244 roky.
- *1,9 stáli v čele Říma ... dva konsulové* – Zprvu byli úředníci stojící v čele Říma nazýváni *praetores* (*praeitores*), tj. ti, kteří jdou vpředu. Pravděpodobně však jde o přizpůsobenou mylnou etymologii etruského slova *purth*, názvu vysokého etruského hodnostáře převzatého z etruštiny.
- *Lucius Valerius Publicola* – Praenomen Valeria Publicoly bylo ve skutečnosti Publius.
- *sbromáždil velké množství rodů* – V lat. originálu je sice výraz *gentes*, avšak podle Livia (2,6) byl Tarquinius podporován hlavně etruskými městy Tarquiniemi a Vejemi.
- *1,11 s pomocí etruského krále Porsenny* – Porsenna byl vladařem v etruském městě Clusiu (dn. Chiusi).
- *odebral se ... do Tusculu* – Podle jiné tradice odešel Tarquinius do města Caere v jižní Etrurii a potom k Aristodémovi, vládci ve městě Cumae.
- *Pátého roku zemřel* – Zde i na jiných místech udává Eutropius roky jinak než Livius a jeho údaje je třeba srovnávat s jinými autoritami.
- *náklady na jeho pohřeb* – Podle Livia byly náklady na pohřeb Publicoly hrazeny ze státní pokladny. U Eutropia došlo – podobně jako i u dalších autorů – k smíšení dvou konsulů Valeriů, z r. 509 př. Kr. a r. 460 př. Kr. Lid hradil náklady na pohřeb konsula z r. 460 př. Kr. Navíc podobná účast lidu na pohřbu oblíbeného, nemajetného hrdiny se zřejmě stala *locus communis*.
- *1,12 vláda Augusta ... a před ním ... Caesara byla ... diktaturou* – Augustus na rozdíl od Caesara diktaturu mu nabízenou r. 22 př. Kr. odmítl.
- *1,13 Šestnáctého roku po vyhnání králů se vzbouřil římský lid* – Podle tradice došlo k první secesi lidu r. 494 př. Kr.
- *1,15 byl z Města vyhoštěn Quintus Marcius* – tj. Coriolanus, jedna z významných postav římské legendární historie. Někteří autoři uvádějí Coriolanovo praenomen Gnaeus, jiní Gaius. Jeho *cognomen* Corio-

- lanus se spojuje s dobytím města Coriol, není však zřejmě historické.
- *1,16 Za konsulátu Gaia Fabia a Lucia Virginia* – podle tradice r. 479 př. Kr. Jméno konsula uvedeného na prvním místě bylo Kaeso Fabius Vibulanus, praenomen druhého konsula snad Titus. Na tomto místě uvádí Eutropius poprvé dataci podle úřadujících konsulů.
 - *1,17 Když se následujícího roku* – Protože se sčítání římských občanů konalo podle Eutropia r. 459 př. Kr., znamená to, že Cincinnatus se podle tradice stal diktátorem r. 458 př. Kr., když byli Římané obléháni Aequy sídlícími severovýchodně od Říma.
 - *Lucius Quintius Cincinnatus* – Jeho *nomen gentile* však bylo Quinctius.
 - *pole o rozloze čtyř jiter* – tj. o něco větší než jeden hektar; římské jtro = asi 1/4 hektaru.
 - *přijal togu lemovanou nachem* – Byla to toga praetexta, oděv konsulů, prétorů a diktátora.
 - *1,18 Roku 302* – Podle Eutropia r. 452 př. Kr.
 - *1,19 Roku 315* – r. 439 př. Kr., podle Varrona r. 437 př. Kr.
 - *ztratili ... dokonce svého krále* – Jde o vejského krále Tolumnia, kterého zabil vojenský tribun Aulus Cornelius Cossus.
 - *1,20 Furius Camillus* – Marcus Furius Camillus náleží z velké části do legendární římské tradice, v jejímž pletivu však lze již rozeznat určité historické jádro. Vyprávění o Camillově zásahu při obléhání Říma Gally je však legendární; vzhledem k tomu, že je podáváno poněkud chaoticky, mění někteří vydavatelé sled vět v textu. Zde bylo ponecháno znění bez novodobých úprav.
 - *dobyl i samo jejich město* – tj. Veje. Dobytí Vejí se klade do r. 396 př. Kr.
 - *u řeky Allie* – přítoku Tiberu z levého břehu. Podle Livia (5, 37 n.) došlo k bitvě r. 390 př. Kr., podle dnes uznávané datace r. 387 př. Kr.
 - *žil ... v sousedním městě* – Camillus žil v Ardei, městě ležícím jižně od Říma u Tyrhénského moře.
 - *že dostal zpět i zlato* – Podle Livia (5, 48) šlo o tisíc liber zlata (tj. asi 327 kg).
 - *vstoupil do Města potřetí jako triumfátor* – I kdyby se pokládaly čtyři tradované Camillovy triumfy za historicky reálné, byl by to jeho druhý triumf – podle tradice z r. 390 př. Kr., podle dnešního datování z r. 387 př. Kr.

Druhá kniha

- 2,1 *prvního roku po jeho dobytí* – podle tradice r. 389 př. Kr.
- *město Aequū* – Livius je nazývá Bolae (6,2,14).
- *Sutrium* – Město v jižní Etrurii; toto město však nebylo poraženo, bylo naopak římským spojencem. Triumf neslavil Camillus nad Sutriem, ale nad Etruský.
- 2,2 *Titus Quintius Cincinnatus zabnal Praenestské* – Tento Cincinnatus, syn diktátora Cincinnata, byl několikrát vojenským tribunem s konsulskou pravomocí, obyvatele města Praeneste, ležícího jihovýchodně od Říma, však porazil jako diktátor až r. 380 př. Kr.
- 2,3 *po čtyři roky nebyly ve Městě obsazovány vysoké úřady* – Podle Livia (6,35) nebyly obsazovány po dobu pěti let.
- 2,4 *Za konsulátu Lucia Genucia a Quinta Servilia* – r. 365 př. Kr.
- 2,5 *diktátor Titus Quintius* – Jde o T. Quinctia Penna (Poena), který byl diktátorem až r. 361 př. Kr.
- *za tekou Anienem* – Přítokem Tiberu, hranicí mezi Latiem a Sabinskem.
- *Lucius Manlius* – Vyprávění o Torquatovi, jehož *praenomen* však bylo Titus, bylo velmi známé, srov. Livius 7,4 a také DVI 28.
- 2,6 *podle havrana* – Lat. *corvus* = havran. Srov. vyprávění o Marku Corvinovi u Livia 7,26 a DVI 29.
- 2,7 *byla také založena Alexandrie* – V 7. kap. jsou zahrnuty události z let 340–338, Alexandrie však byla založena v průběhu zimy r. 332/331 př. Kr.
- 2,8 *válčili se Samnity* – Samnium leželo mezi Picenem, územím na východním pobřeží střední Itálie, Kampánií a Apulií.
- Do této války vytáhl Lucius Papirius Cursor – r. 325 př. Kr. Srov. také DVI 31.
- 2,9 *projít pod jhem* – R. 321 př. Kr. za druhé samnitské války byli Římané obklíčeni a poraženi v Kaudijské soutěsce (místo není dosud přesně lokalizováno) a donuceni Samnity bez oděvu a beze zbraní projít skloněni pod jhem; tato potupa znamenala, že se zajatí vojáci stávají otroky. Vyprávění o této porážce je u Livia 9,1nn. Srov. DVI 30.
- *vodovod ... Claudiův* – R. 312 př. Kr. vybudoval Appius Claudius první římský vodovod. Eutropius jej mylně směšuje s vodovodem budovaným za císařů Caliguly a Claudia, který měl název *aqua Claudia*.

- *postavil silnici nesoucí jeho jméno* – Via Appia byla nejstarší římskou silnicí a vedla zprvu do Formií, pak do Kapuy a poté až do Brundisia. Srov. DVI 34.
- *porazili Quinta Fabia Maxima* – Q. Fabius Maximus Rullianus byl diktátorem a jeho otec C. Fabius Maximus Ambustus jeho velitelem jízdy nebo legátem r. 315 př. Kr., ale v době, o níž jde na tomto místě, nebyl ani on diktátorem, ani mu jeho otec nestál po boku.
- *Manius Curius Dentatus* – Srov. DVI 33.
- *ukončili samnitské války* – Konec bojů mezi svazem samnitských kmenů a Římem se klade do r. 290 př. Kr. První válku, která však není historická, klade tradice do r. 339 př. Kr.
- 2,10 *konsul ... Dolabella je ... zneškodnil* – r. 283 př. Kr.
- 2,11 *V téže době vypověděli Římané válku Tarentánům* – R. 282 př. Kr. Od bojů proti Pyrrhovi v třetím desetiletí 3. stol. př. Kr. stojí datace událostí na pevných základech.
- *épeirského krále Pyrrha* – Pyrrhos vládl v letech 295–272 př. Kr. Srov. DVI 35.
- 2,14 *v řeckém městě Argu* – V Argolidě na severovýchodě Peloponéského poloostrova.
- 2,15 *Za konsulátu Gaia Fabia Licinia a Gaia Claudia Caniny* – r. 273 př. Kr. *Cognomen* konsula Fabia bylo Licinus.
- *roku 461 v životě Města* – r. 293 př. n.l. Tato datace odporuje předchozí a není správná.
- *poslové krále Ptolemaia* – Egyptský král Ptolemaios II, Filadelfos vládl v letech 283–246 př. Kr.
- 2,16 *Za konsulátu Quinta Ogulnia a Gaia Fabia Pictora* – r. 269 př. Kr.
- *Appius Claudius* – Appius Claudius (Rufus nebo Russus).
- *založili v Gallii město Ariminus a v Samniu Beneventum* – Jméno prvního města má běžný tvar Ariminum (dn. Rimini); Beneventum, dn. Benevento leží v Kampánii.
- 2,17 *Za konsulátu Marka Atilia Regula a Lucia Iulia Libona* – r. 267 př. Kr.
- *byla vypovězena válka Sallentinům v Apulii* – Sallentinský poloostrov v dn. jihoitalském regionu Puglia.
- *jejich město bylo obsazeno* – Jde o Brundisium, dn. Brindisi v jižní Itálii.

- 2,18 *Roku 477* – r. 277 př. Kr., podle Varronovy chronologie r. 275 př. Kr.
- *napočtení dvě stě devadesát dva tisíce tři sta třicet čtyři občané* – Tato údaje i další výpočty týkající se sčítání jsou zcela nejisté.
- *A začala první válka proti Afričanům* – Je to první punská válka, která začala r. 264 př. Kr. Eutropius označuje Kartágiňany či Puny často jménem Afričané.
- *nad sicilským králem Hierónem* – Hierón II., syrakúský král v letech asi 271–216 př. Kr.
- 2,19 *za konsulátu Valeria Marka a Otacilia Crassa* – r. 263 př. Kr. byli konsuly Manius Valerius Maximus Messalla a Manius Otacilius Crassus.
- 2,20 *za konsulátu Gaia Duillia a Gnaea Cornelia Asiny* – r. 260 př. Kr.
- *na lodích ..., zvaných liburnky* – Byly to nízké, lehké a pohyblivé lodě s lodními zobci, typ, kterého užívali piráti přímořského národa Liburnů v Illyrii na východním pobřeží Jaderského moře.
- *Duillius svedl bitvu* – Na památku Duilliova vítězství u Myl na Sicílii byl postaven na Římském fóru sloup ozdobený lodními zobci nazývaný Duilliov nebo *Columna rostrata*. Srov. DVI 38.
- *za konsulátu Gaia Aquilia Flora a Lucia Scipiona* – r. 259 př. Kr.
- 2,21 *za konsulátu Lucia Manlia Vulsona a Marka Atilia Regula* – r. 256 př. Kr.
- *proti kartáginskému vojevůdci Hamilkarovi* – Otců Hannibala.
- *Atilius Regulus zůstal v Africe* – Srov. DVI 40.
- 2,22 *za konsulátu Marka Aemilia Paula a Servia Fulvia Nobiliora* – r. 255 př. Kr.
- 2,23 *Konsulové Gnaeus Servilius Caepio a Gaius Sempronius Blaesus* – r. 253 př. Kr.
- 2,24 *za konsulátu Lucia Caecilia Metella a Gaia Furia Placida* – r. 251 př. Kr.
- 2,25 *Když Regulus přišel do Říma* – Toto vyprávění o Regulovi a jeho vyjednávání v Římě je na rozdíl od předcházejících faktů zcela smyšlené; Polybios se o Regulovi po jeho zajetí vůbec nezmiňuje, takže se předpokládá, že zemřel v zajetí.
- 2,26 *za konsulátu Publia Claudia Pulchra a Lucia Iunia* – r. 249 př. Kr.

- *věštná znamení nebyla příznivá* – Kuřata při auspiciích nechtěla zobat zrní, které jim bylo dáno – což bylo nepříznivé znamení; Claudius Pulcher nejenže nerespektoval tuto nepříznivou věštbu, ale dal kuřata utopit v moři se slovy: „Ať se napijí, když nechtějí žrát!“ Za toto rouhání ho stihl soud a jen stěží unikl trestu smrti.
- 2,27 *za konsulátu Gaia Lutatia Catula a Aula Postumia Albina* – r. 242 př. Kr.
- *naproti sicilskému městu Lilybaeu* – Bitva se odehrála u dn. Egadských ostrovů.
- *šest dní před březnovými Idami* – 10. března.
- 2,28 *Konsuly byli zvoleni Quintus Lutatius a Aulus Manlius* – r. 241 př. Kr.
- *bobatého italského města* – Byly to Falerie ležící severně od Říma.

Třetí kniha

- 3,1 *která se protáhla na třiadvacet let* – Trvala od r. 264 do r. 241 př. Kr.
- *k egyptskému králi Ptolemaiovi* – Ptolemaios III. Euergetés vládl v letech 246–221 př. Kr.
- *syrský král Antiochos* – V této kapitole jsou zaznamenány události od konce 1. punské války do r. 231 př. Kr. a v té době nevládl v Sýrii Antiochos, takže jde o nezaručenou zprávu anebo zprávu vztažující se k jiné době.
- *dvě stě tisíc modíů obilí* – Římský modius = 8,45 litru.
- 3,2 *za konsulátu Lucia Cornelia Lentula a Fulvia Flacca* – r. 237 př. Kr.
- *obyvatelé Sardinie, kteří měli ... být římskými poddanými* – Kartágiňané měli po skončení války vyklidit ostrovy mezi Sicílií a Itálií. Podle jejich výkladu se tato úmluva týkala Liparských ostrovů, podle římské interpretace i Sardinie a Korsiky.
- 3,3 *za konsulátu Tita Manlia Torquata a Gaia Atilia Bulka* – r. 235 př. Kr.; náležité *cognomen* Gaia Atilia bylo Bulbus.
- 3,4 *Konsulové Lucius Postumius Albinus a Gnaeus Fulvius Centumalus* – r. 229 př. Kr.
- *bylo nad Illyry ... slaveno vítězství triumfem* – r. 228 př. Kr.

- 3,5 *Za konsulátu Lucia Aemilia* – r. 225 př. Kr. Druhým konsulem byl C. Atilius Regulus.
- *Historik Fabius* – Analista Fabius Pictor z konce 3. a začátku 2. stol. př. Kr.
- 3,6 *za konsulátu Marka Claudia Marcella a Gnaea Cornelia Scipiona* – r. 222 př. Kr.
- 3,7 *Za konsulátu Marka Minucia Rufa a Publia Cornelia* – r. 221 př. Kr.
- *zaútočili Římané na Histry* – Histrové – Istrové sídlili na poloostrově Istrii (lat. Histria) v Jaderském moři.
- *Těbož roku zabýjil s Římany druhou punskou válku ... Hannibal* – Druhá punská válka začala r. 218 př. Kr., obléhání Sagunta, města v Hispánii severně od dn. Valencie, začalo již r. 219 př. Kr. Město mělo s Římany přátelské vztahy, které nebyly zajištěny smlouvou.
- *ve svých devatenácti letech* – Hannibal se narodil r. 247/246 př. Kr., takže mu tehdy bylo dvacet šest/pět let.
- 3,8 *Publius Cornelius Scipio* – konsul r. 218 př. Kr.; Tiberius Sempronius Longus (nikoliv Gracchus) – konsul r. 218 př. Kr.
- *Kartágiánům byla vyblázněna válka* – na jaře r. 218 př. Kr.
- 3,9 *V bitvě, která byla svedena, bylo Scipionovo vojsko zabráněno na útek* – Byla to bitva u Ticinu, přítoku Pádu z levého břehu.
- *Gracchus bojoval u řeky Trebie* – na jaře r. 217 př. Kr.; Trebie (dn. Trebbia) je přítok Pádu z pravého břehu.
- *V Itálii se Hannibalovi vzdalo velké množství lidí* – Je to známo o Insubrech v Předalpské Gallii.
- *aby se střetl s konsulem Flaminiem. Toho zabil;* – v červnu r. 217 př. Kr. u Trasimenského jezera ve střední Itálii západně od dn. Perugia.
- *Quintus Fabius Maximus* – Srov. DVI 43.
- *potom ho při vhodné příležitosti porazil* – Fabius Hannibalovi pouze zabránil postupovat na Řím.
- 3,10 *Roku 540 – tj. r. 214 př. Kr., správně však jde podle varrovské datace o rok 216 př. Kr.*
- *v Apulii u vesnice Kanny* – Bitva byla svedena 2. srpna 216 př. Kr.
- 3,11 *Po této bitvě přešlo k Hannibalovi mnoho italských měst* – Z velkých měst to však byla pouze Kapua.
- *tři modie ... prstenů* – Římská míra modius = 8,45 l. Livius (23,12) odmítl názor, že by mohlo jít o tři modie, a připouští nanejvýš jeden.

Podle jeho názoru to byly prsteny, které byly součástí vlastní kořisti římských vojáků.

- *dva ... Scipionové* – Byli to P. Cornelius Scipio, konsul r. 218 př. Kr., a jeho bratr Gnaeus, konsul r. 222 př. Kr. Oba byli prokonsuly v Hispánii.
- 3,12 *bojoval proti němu úspěšně ... Marcellus* – r. 214 př. Kr.
- *makedonský král Filippos* – Filippos V., makedonský král (238–179 př. Kr.), skutečně uzavřel s Hannibalem smlouvu.
- 3,13 *v Hispániích* – Tvar plurálu Hispánie je ve vztahu k době, o níž se jedná, anachronismus. Plurálu se o Hispánii užívá od doby, kdy na jejím území bylo více provincií. Podobně je tomu s Gallií a jinými provinciemi.
- 3,14 *Desátého roku po ... příchodu do Itálie* – Podle našeho způsobu počítání se tak stalo osmého roku po příchodu Hannibala do Itálie r. 218 př. Kr.
- *za konsulátu Publia Sulpicia a Gnaea Fulvia* – r. 211 př. Kr.
- *oba Scipiony* – P. Cornelia Scipiona, konsula r. 218 př. Kr., a jeho bratra Gnaea; oba byli v Hispánii prokonsuly.
- *Jejich vojsko ... zůstalo bez úhony* – Ve skutečnosti z něj zbyly více méně trosky.
- *obsadil konsul Marcellus* – Marcus Claudius Marcellus; Syrákúsy začal obléhat r. 213, dobyl je r. 212 př. Kr. Srov. DVI 45.
- *Laevinus uzavřel přátelství s ... Filippem* – Tato zpráva není u Livia doložena.
- *s králem ... Attalem* – Attalos I. vládl v Pergamu v l. 241–197 př. Kr.
- 3,15 *Publius Cornelius Scipio* – později nazvaný Africký Starší.
- *zmocnil se hispánského Kartága* – To se stalo již r. 209 př. Kr.; město *Carthago nova* (dn. Cartagena) bylo založeno r. 228 př. Kr. jako centrum Hispánie, která byla obsazena Kartágiány.
- 3,16 *znovu dobyl Tarent* – r. 209 př. Kr.
- *Hannibal zabil konsula ... Marcella* – Marcellus byl zabit v nenadálé potyčce r. 208 př. Kr. insuberským jezdcem.
- 3,18 *u picenského města Seny* – tj. u dn. Senigaglia-Sinigaglia severně od Ancony; jde o bitvu svedenou r. 207 př. Kr. u řeky Metauru ve vzdálenosti asi 12 km od Seny.
- *Appius Claudius Nero* – Byl to Gaius Claudius Nero.
- *(Římané) povolali domů z Hispánie ... Scipiona* – Na podzim

r. 206 př. Kr.

- 3,19 *Za konsulátu Quinta Caecilia a Lucia Valeria* – r. 206 př. Kr.
- 3,20 *Čtrnáctého roku po Hannibalově příchodu* – r. 205 př. Kr.
- *zajme ... numidského krále Syfaka* – Syfax byl králem v západní Numidii a po smrti krále ve východní Numidii si připojil ke svému království i toto území, oženil se s dcerou Hasdrubalovou a stal se spojencem Kartágiňanů.
- 3,21 *Římané ... přijali třicet tisíc liber stříbra* – Římská libra = 327 g.
- 3,22 *Masinissa, další numidský král* – R. 201 př. Kr. uznali Římané Masinissu králem východní části Numidie, v níž pak vládl až do r. 148 př. Kr.
- 3,23 *Zvítězil Scipio* – Stalo se tak v bitvě u Zamy r. 202 př. Kr., města, které bylo vzdáleno pět dní pochodu od Kartága. Jeho přesná poloha není známa.
- *Druhá punská válka skončila za devatenáct let* – Eutropius klade začátek této války do r. 219 př. Kr., roku obležení a dobytí Sagunta; válka byla vyhlášena Římany r. 218 a mír byl uzavřen na jaře r. 201 př. Kr.

Čtvrtá kniha

- 4,1 *roku 551* – Tj. r. 203 př. Kr. Druhá válka s Makedonií však ve skutečnosti začala r. 200 př. Kr. a byla skončena r. 197 př. Kr.
- 4,2 *Titus Quintius Flamininus* – Jeho *nomen gentile* bylo Quinctius.
- *Mír s králem byl uzavřen* – Flamininus porazil Filipa r. 197 př. Kr. u Kynoskefalai v Thessalii. Mír byl uzavřen r. 196 př. Kr.
- *Ponazil ... Nabida* – Tyran Nabis vládl ve Spartě v l. 207–192 př. Kr.
- 4,3 *za konsulátu Publia Cornelia Scipiona a Mania Acilia Glabiona* – r. 191 př. Kr.
- *proti králi Antiochovi* – Válka se syrským králem Antiochem III. (asi 223–187 př. Kr.) začala r. 192 př. Kr. a skončila bitvou u Magnésie v maloasijské Lýdii na sklonku r. 190 nebo na počátku r. 189 př. Kr.
- 4,4 *Za konsulátu Lucia Cornelia Scipiona a Gaia Laelia* – R. 190 př. Kr. byl konsulem Scipio Africanus Starší a jeho přítel Gaius Laelius.
- *bratr krále Attala Eumenés* – Attalos II. Filadelfos nastoupil po Eumenovi II. a vládl v letech 159–138 př. Kr.; Eumenés II. vládl v le-

tech 197–159 př. Kr.

- *zůstane za Taurém* – tj. za pohořím v jihovýchodní části Malé Asie.
- *Eumenovi daroval senát všechna města v Asii, která Antiochos... ztratil* – Eumenés získal města na sever od řeky Meandru, Rhódští na jih od ní.
- 4,5 *Za konsulátu Spuria Postumia Albina a Quinta Marcia Philippa* – r. 186 př. Kr.
- *triumf nad Aitóly* – Jde o federaci aitólských obcí, Aitólský spolek, původně v západní části středního Řecka. Existoval patrně již v 5. stol. př. Kr. a upevnil se ve 4. stol. př. Kr. Ve 20. letech 3. stol. př. Kr. byl největším státním útvarům v Řecku a zahrnoval téměř celé střední Řecko (kromě Attiky) i části Peloponnésu. V první a druhé makedonské válce byl na straně Římanů, r. 192 př. Kr. však bojoval po boku syrského Antiocha III. a vítězný M. Fulvius Nobilior s ním r. 189 př. Kr. sjednal mír za tvrdých podmínek.
- *na území Nikomédanů* – Město Nikomédeia bylo hlavním centrem bithýnského království. Srov. DVI 42.
- 4,6 *Perseus* – Vládl v Makedonii v letech 179–168 př. Kr.
- *král Asie Eumenés* – Eumenés II. vládl v letech 197–159 př. Kr. v pergamském království, které se stalo r. 129 př. Kr. základem římské provincie Asie.
- *syrský Antiochos* – Antiochos IV. (175–164 př. Kr.)
- *Publius Licinius* – P. Licinius Crassus, konsul r. 171 př. Kr.
- *Lucius Aemilius Paulus* – Římský vojevůdce a státník, otec P. Cornelia Scipiona Aemiliana Afrického Mladšího. Zpravidla však má jeho *cognomen* podobu Paullus.
- *Gaius Anicius* – Jeho jméno bylo Lucius Anicius Gallus.
- 4,7 *S Perseem svedl rozhodující bitvu* – r. 168 př. Kr. u Pydny v Makedonii.
- *tři dny před zářijovými Nonami* – 3. září.
- 4,8 *jel na voze ... s dvěma syny po svém boku* – Podle Liviova vyprávění 45,40 šli synové za jeho vozem.
- 4,9 *Následujícího roku* – To by mělo být r. 166 př. Kr., ale Eutropiova datace je mylná, jde o r. 153 př. Kr.
- *Lucius Memmius* – Správně L. Mummius, později r. 146 př. Kr. konsul a vítěz nad Korintem; viz dále kap. 14.
- 4,10 *za konsulátu Lucia Manlia Censorina a Mania Manilia* – Jedině

časové zařazení podle konsulátu je správné a jde o r. 149 př. Kr. Censorinovo *nomen gentile* bylo Marcius.

- *bojů se ... účastnil Scipio* – Scipio Africký Mladší; byl adoptivním vnukem Scipiona Staršího.

- 4,11 *V tu dobu zemřel ... Masinissa* – na začátku roku 148 př. Kr.

- *při dělení království mezi své syny* – Legitimní synové byli pouze čtyři, nejstarší z nich byl Micipsa, otec Adherbalův a Hiempsalův a adoptivní otec Iugurthův. Scipio byl pouze členem římské komise, která měla na starosti Masinissovy záležitosti po jeho smrti.

- 4,12 *přes svůj mladý věk* – Scipio měl tehdy 38/37 let (*185/4); v Ciceronově době byl nejnižší předepsaný věk pro zastávání konsulátu 43 let.

- *srovnal se zemí (Kartágo)* – r. 146 př. Kr.

- *po sedmi letech od svého založení* – Založení Kartága se datuje do r. 814 př. Kr.; Eutropiových sedm set let je číslo zaokrouhlené stejně jako v Liviových *Periochách* 51.

- 4,13 *jakýsi muž vydávající se za Filippa* – Byl to neznámý muž jménem Andriskos, který se vydával z jednoho z Perseových synů.

- *Quintus Caecilius Metellus* – Byl poslán r. 148 př. Kr. do Makedonie a porazil Andrisku. Srov. DVI 61.

- 4,14 *srovnal se zemí ... Mummius* – Lucius Mummius, konsul r. 146 př. Kr.

- 4,15 *porazil ho kvéstor Tremellius* – Lucius Tremellius Scrofa porazil údajného syna makedonského krále Persea jako kvéstor r. 143 nebo 142 př. Kr.

- 4,16 *v keltibérské Hispánii* – Keltibérie byl název dn. oblasti na severovýchodě Pyrenejského poloostrova a v jeho středu. Jejím centrem bylo město Segobriga.

- *Zanedlouho nato* – r. 140 př. Kr.

- *zabili Viriatha ... jeho lidé* – r. 139 př. Kr. Stalo se tak z Caepionova návodu. Srov. také DVI 71.

- 4,17 *Mancina vydat do rukou nepřátel* – Fetiálové, do jejichž kompetence spadalo vypovídání války a uzavírání smluv, jej vydali nepřátelům nahého s rukama svázanými za zády.

- *zničil ji až do základů* – r. 133 př. Kr.

- 4,18 *zemřel Eumenův bratr Attalos, král v Asii* – r. 133 př. Kr. Byl to Attalos III., který vládl v pergamském království v letech 138–133 př. Kr., nebyl však bratrem Eumena II., nýbrž jeho adoptivním synov-

cem. Bratrem Eumena II. byl Attalos II., otec Attala III. Attalos III. odkázal Římanům své poklady a své území, ale Pergamon a další města svého království z odkazu vyňal.

- 4,19 *slavil triumf ... nad obyvateli Gallaecie* – *Callaecia*, v pozdní latině a dnes Gal(l)icia, severozápadní část Iberského poloostrova. *Callaici*, *Callaeci*, *Gallaeci* – keltský kmen či keltské kmeny. Rok, kdy D. Iunius Brutus slavil triumf, není znám s jistotou.

- *nad Lusitány* – Lusitánové byli obyvatelé území, na němž vznikla později, r. 27 př. Kr., provincie, která odpovídala územně dn. Portugalsku a části západního Španělska.

- *slavil ... triumf ... Scipio* – r. 132 př. Kr.

- 4,20 *Aristonkos* – Prohlásil se za krále Eumena III., nazval své přívržence héliopolity, tj. občany říše Slunce, kteří měli žít v dokonale sociálně spravovaném státě; Římané s ním bojovali v letech 133–130 př. Kr. Není jasné, koho byl synem, zda Attala II. nebo III., nebyl však synem Eumena.

- *Publius Licinius Crassus* – Konsul r. 131 př. Kr.

- *bitýnský král, ... pontský ...* – Všichni jmenovaní králové vládli v zemích Malé Asie.

- *Mithridatés, s nímž ... vedl Řím ... válku* – Toto byl Mithridatés V., nikoliv VI., jak mní Eutropius.

- *ve městě Stratonikei* – Leželo na jihozápadě Malé Asie v Kárii.

- 4,21 *Za konsulátu Lucia Caecilia Metella a Tita Quintia Flaminina* – R. 123 př. Kr. Metellovo *praenomen* bylo Quintus, *nomen gentile* Quinctius.

- 4,22 *Gaius Cassius Longinus a Sextus Domitius Calvinus* – V tomto úseku je řada omylů: v dataci, ve jméně konsula i při spojení válečných akcí s určitými osobnostmi. Tak např. s Longinem byl konsulem r. 124 př. Kr. Gaius Sextius Calvinus; Arverny porazil až r. 121 př. Kr. Gnaeus Domitius Ahenobarbus.

- *významnému městu Arverni* – Bylo to Augustonemetum, dn. Clermont-Ferrand.

- *jejich vojevůdci Bituitovi* – Bituitus, král keltského kmene Arvernů, vystupoval i jako představitel dalších keltských kmenů.

- *Bituitus se Domitiovi vzdal* – Byl to však Cn. Domitius Ahenobarbus.

- *Oba konsulové slavili skvělý triumf* – R. 120 př. Kr. byl slaven triumf

Cn. Domitia Ahenobarba nad Arverny a dále Q. Fabia Maxima nad Allobrogy.

- 4,23 *za konsulátu Marka Porcia Catona a Quinta Marcia Rega* – r. 118 př. Kr.
- *za konsulátu Lucia Caecilia Metella a Quinta Mucia Scaevoly* – r. 117 př. Kr. V lat. textu odstranil Müller ve spojení *a L. Caecilio Metello et Q. Mucio Scaevola* předložku *a*, protože tito konzulové triumf neslavili.
- 4,24 *začal ... Cato válku se Skordisky* – C. Porcius Cato, konsul r. 114 př. Kr., válčil se Skordisky, keltským kmenem usazeným v Dolní Pannonii a Horní Moesii na hranicích s Illyrii u Sávy a Dunaje.
- 4,25 *Za konsulátu Gaia Caecilia Metella a Gnaea Carbona* – r. 113 př. Kr.
- *slavili triumf v jednom dni* – Dva Metellové slavili triumf až r. 111 př. Kr., M. Caecilius Metellus nad Sardy, C. Caecilius Metellus Caprarius nad Thráky.
- 4,26 *byla vypovězena válka ... Iugurthovi* – Trvala od r. 111 př. Kr. do r. 105 př. Kr. Válku vylíčil C. Sallustius Crispus v historické monografii *Bellum Iugurthinum*.
- *připravil o život ... své bratry Adberbala a Hiempsala* – Iugurtha se stal jejich bratrem poté, co Micipsa tohoto svého synovce adoptoval.
- 4,27 *Quintus Caecilius Metellus* – Tento konsul r. 109 př. Kr. byl pověřen vedením války proti Iugurthovi; byl vystřídán Mariem r. 107 př. Kr. Srov. DVI 62.
- *nad mauretánským králem Bocchem* – Bocchus byl králem v Mauretánii a tchánem nebo zetěm numidského vladaře Iugurthy.
- *Cornelius Sulla* – Lucius Cornelius Sulla (asi 138–78 př. Kr.) byl Mariovým kvěstorem r. 107 př. Kr.
- *slavily se dva triumfy* – Metellův triumf se konal r. 106 př. Kr., to ještě nebyl Iugurtha poražen a zajat, a Mariův r. 104 př. Kr.

Pátá kniha

- 5,1 *porazily germánské a galské kmeny ... římské konsuly* – r. 105 př. Kr.; Kimbrové a Teutoni sídlili na severu Germánie, Tigurini (u Eutropia Tigurini) v dn. Švýcarsku, Ambronové v Gallii.

- *římské konsuly Marka Manlia a Quinta Caepiona* – Cn. (nikoliv M.) Mallius (nikoli Manlius) Maximus byl konsulem r. 105 př. Kr., Q. Servilius Caepio byl konsulem předešlého roku.
- *Proto se znovu stal konsulem Marius* – Marius byl konsulem v r. 107 př. Kr., pak opakovaně od r. 104 do r. 100 př. Kr. Sedmý konsulát zastával r. 86 př. Kr.
- *Marius ... byl pověřen válkou proti Kimbrům a Teutonům* – V r. 102 př. Kr. postupovali Teutoni přes jižní Gallii, Kimbrové přes dn. Brennerský průsmyk a údolím Adiže, Tigurini přes Julské Alpy. Marius se střetl nejprve s Ambrony a potom s Teutony u Aquae Sextiae (dn. Aix-en-Provence ve Francii).
- 5,2 *Kimbrové a Teutoni se mezitím přesunuli do Itálie* – v zimě r. 102–101 př. Kr.
- *Znovu proti nim bojovali ... Marius a ... Catulus* – r. 101 př. Kr. u Verzell v severní Itálii.
- *Oběma ... byl přiznán triumf* – Triumf nad Kimbry slavili Marius a Catulus společně r. 101 př. Kr.
- 5,3 *Za konsulátu Sexta Iulia Caesara a Lucia Marcia Philippa* – r. 91 př. Kr.
- *Picenové, Marsové a Paelignové* – Picenové žili na severovýchodě Itálie u Jaderského moře, Marsové ve střední Itálii v oblasti Fucinského jezera, Paelignové na východ od Marsú. Počet vzbouřených kmenů však byl ve skutečnosti větší.
- *Byla to válka velmi neblahá* – Jde o válku Římanů se spojenci v letech 91–88 př. Kr. o přiznání stejných občanských práv jako měli Římané; vlastní boje začaly r. 90 př. Kr.
- *Titus Vettius ...* – Jde zřejmě o Publia Vettia Scatona, který byl Paelignan, Hieria (Heria) Asinia z kmene Marrucinů a Aula Cluentia z Kampánie. O původu Herennia není známo nic bližšího.
- *pod velením ... Gnaea Pompeia* – Byl to Cn. Pompeius Strabo, konsul r. 89 př. Kr., otec Pompeia Velikého.
- *Sulla... ještě jako prétor* – Sulla se stal prétozem r. 93 př. Kr. Konsulem byl r. 88 př. Kr.
- 5,4 *Roku 662 ... vypukla ... válka s Mithridatem* – r. 88. př. Kr.; Mithridatés VI. Eupator vládl v Pontu v letech 120–63 př. Kr. Římané s ním vedli tři války; toto byla první z nich v letech 89/8–84 př. Kr.
- *Marius, konsul po šesté* – Marius byl zvolen konsulem po šesté už

r. 100 př. Kr.

- *proti Mithridatovi, který obsadil Asii a Achaia* – Asia byla římskou provincií na západním pobřeží Malé Asie a přilehlých ostrovech, Achaia byla římská provincie zřízená na území dobytého Řecka.
- *a tam se dal do boje s Mariem a Sulpiciem* – Publius Sulpicius Rufus, tribun lidu r. 88 př. Kr., navrhl, aby velitelem ve válce s Mithridatem byl Marius.
- *poté, co jmenoval konsuly* – Sulla nechal konsuly zvolit.
- *5,5 Mithridatés ... ovládal Malou Arménii* – Armenia minor, území na západ od Eufratu, které bylo r. 66 př. Kr. odňato králi Tigránovi a připojováno k různým sousedním státům, resp. provinciím, bylo od Vespasianovy doby součástí provincie Kappadokie. Armenia maior – Velká Arménie byla od Pompeiovy doby klientským a nárazníkovým státem, tu pod vlivem římským, tu parthským.
- *obsadil Kappadokii, ... vpadl ... do Paflagonie* – Obě území ležela v Malé Asii: Kappadokie spíše na východě, Paflagonie u dn. Černého moře na východ od Bithýnie.
- *5,6 athénský Aristón* – Aristón, přesněji Aristión, byl athénský filozof, který stál r. 88 př. Kr. v čele protirímsky orientované skupiny.
- *Athény, město v Achai* – Achaia byl název Řecka jako římské provincie. Tímto geografickým určením polohy Eutropius zdůrazňuje, že válka se přesunula z Malé Asie do Řecka.
- *Když se Mithridatés o této bitvě dozvěděl* – Byla to bitva u Chairónie v Boiótii.
- *5,7 Sulla ... porazil Dardany, ..., Dalmaty a obyvatelé Moesie* – Dardanové sídlili území dn. Srbska, Dalmaté na pobřeží Jaderského moře. Moesie se rozkládala zhruba na území dn. Srbska a severního Bulharska a na malé části území Rumunska.
- *dobodli se na mírových podmínkách* – V létě r. 85 př. Kr. souhlasil Mithridatés s tím, že se vzdá všech dobytých území, odevzdá sedmdesát lodí a zaplatí válečné retribuce.
- *obnovil... válku jeden z konsulů Cornelius Cinna* – Cinna byl ve spojenecké válce legátem a porazil spolu s Q. Caeciliem Metellem Piem Marsy. V občanské válce mezi Mariem a Sullou stál na Mariově straně. Byl zavražděn r. 84 př. Kr. vzbouřeným vojskem v Anconě. Srov. DVI 69.
- *aby bojoval s konsuly Norbanem a Scipionem* – Byli to Gaius Norbanus a Lucius Cornelius Scipio Asiagenus /Asiagenes/ Asiaticus,

konsulové r. 83 př. Kr.

- *5,8 Mariův syn Marius* – Gaius Marius zemřel v lednu r. 86 př. Kr.; mladý Marius byl jeho adoptivním synem nebo podle jiných autorit jeho synovcem.
- *konsulát zastával Mariův syn s Papiriem Carbonem* – r. 82 př. Kr.
- *Gnaeus Pompeius* – Cn. Pompeius Magnus (106–48 př. Kr.). R. 82 př. Kr. měl už dvacet čtyři roky.
- *5,9 zabil ... Domitia a ... krále Hierdu* – Byli to C. Domitius Ahenobarbus a Hiarbas.
- *Potom slavil Sulla ... triumf nad Mithridatem* – Koncem ledna r. 81 př. Kr.
- *Také Gnaeus Pompeius slavil triumf nad Afrikou* – r. 79 př. Kr.; při té příležitosti mu vojáci dali *cognomen* Magnus.
- *Tak skončily dvě ... války: s Itálií... a občanská* – Jako Italikové byly označovány indoevropské kmeny v Itálii, a to jiné než Latinové a Faliskové.

Šestá kniha

- *6,1 Za konsulátu Marka Aemilia Lepida a Quinta Catula* – r. 78 př. Kr.
- *Sulla stát stabilizoval* – Lucius Cornelius Sulla se po diktatuře vzdal moci r. 79 př. Kr., stáhl se do soukromí a následujícího roku zemřel.
- *V Hispánii* – Už za římské republiky se Hispánie dělila na dvě provincie (Přední – *Hispania Citerior* a Zadní – *H. Ulterior*), za Augusta pak na tři: *H. Citerior*, *Tarraconensis*, *H. Lusitania* a *H. Baetica*.
- *Mariův přívrženec Sertorius* – Quintus Sertorius, římský jezdec, přívrženec Mariův, který však nesdílel jeho radikalismus. Byl prokonsulem v Hispánii, ale odtamtud ho vyhnal Sulla. Na žádost místních kmenů se r. 80 př. Kr. postavil do čela protirímského odboje. V Hispánii vytvořil autonomní republiku s centrem ve městě Osca (dn. Huesca). Uzavřel spojenectví s Mithridatem, ale nesouhlasil se všemi jeho návrhy. Byl zavražděn r. 72 př. Kr.
- *Sertoriův velitel Hirtuleius* – Jméno tohoto velitele se traduje v různé podobě.
- *válka byla ukončena ... Gnaem Pompeiem a ... Metellem* – r. 71 př. Kr.

- 6,2 *Do Makedonie byl ... vyslán Appius Claudius* – r. 78 př. Kr. Byl to Appius Claudius Pulcher.
- *v provincii Rhodopé* – V hornaté oblasti Thrákie, na území dn. Bulharska. Provincii se tato oblast stala za císaře Diocletiana a byla součástí Thrácké diecéze.
- *válku skončil do tří let* – C. Scribonius Curio vedl válku v letech 76–74 př. Kr., triumf slavil r. 73 nebo 72 př. Kr.
- 6,3 *Kilikie ... Pamfylie* – Obě jsou na území jižní části Malé Asie.
- *města v Lykii* – Lykie ležela v jihozápadní části Malé Asie.
- *napadl ... Isaury* – Obyvatele Isaurie v jižní části Malé Asie.
- *přešel poboří Tauros* – V jihovýchodní části Malé Asie.
- 6,4 *Do Illyrika byl vyslán* – Illyricum označuje celou římskou provincii, Dalmatie především její hornatou pobřežní část podél Jaderského moře.
 - *dobyl Salony* – dn. Solin nedaleko dn. Splitu.
 - *válku skončil* – Trvala od r. 78 do r. 76 př. Kr.
- 6,5 *V téže době chtěl rozpoutat ... válku ... Lepidus* – r. 78 př. Kr.
- *Marcus Aemilius Lepidus* – Lepidus se pokusil odstranit některá sulo-
vská nařízení a realizovat některá radikální opatření, chtěl např. za-
vést určité bezplatné měsíční přiděly obilí. V r. 77 př. Kr. byl poražen.
- *bylo slaveno více triumfů najednou* – R. 71 př. Kr. byly uspořádány
pouze první dva triumfy, kdežto Curionův triumfální průvod se ko-
nal r. 73 nebo 72 př. Kr. a Serviliův r. 74 př. Kr.
- 6,6 *za konsulátu Lucia Licinia Luculla a Marka Aurelia Cotty* –
r. 74 př. Kr.
- *Mithridatés porušil mír* – Třetí válka s Mithridatem se odehrála
r. 74–67 př. Kr.
- *Cotta byl poražen v bitvě u Chalkédonu* – Chalkédón nebo Kalché-
dón, město v maloasijské provincii Bithýnii, dn. předměstí maloasijské
části Istanbulu.
- *Mithridatés se ... přesunul do Kyziku* – Kyzikos, přístavní město
v maloasijské Malé Frygii proti Byzantii.
- *do Byzantia, dnešní Konstantinopole* – někdejší Byzantion = pozdější
Konstantinopol, novodobý Istanbul, dříve zvaný také Cařihrad.
- 6,7 *byla svěžena ... provincie Makedonie Marku Liciniovi Lucullovi* –
M. Terentius Varro Lucullus, konsul r. 73 př. Kr., pocházel z rodiny
Liciniů, ale adoptoval ho M. Terentius Varro; byl bratrem, nikoli bra-

- trancem L. Luculla. Spravoval Makedonii a Thrákie r. 72 a 71 př. Kr.
- *V Itálii se ... rozpoutala nová válka* – Bylo to povstání otroků v le-
tech 73–71 př. Kr.
- *čtyřasedmdesát gladiátorů* – Livius udává stejný počet; nejmenší
uváděný počet – třicet a více – je u Flora.
- *armádu čítající téměř šedesát tisíc ozbrojených mužů* – Počet vojáků
se různí; např. Velleius Paterculus uvádí 40 800, Appiános 120 000
vojáků.
- *byli poraženi ... prokonsulem ... Crassem* – M. Licinius Crassus Dives,
r. 60 př. Kr. jeden z triumvirů, zahynul v bojích s Parthy r. 53 př. Kr.
- 6,8 *za konsulátu Publia Cornelia Lentula a Gnaea Aufidia Oresta* –
r. 71 př. Kr., ačkoliv ve srovnání s kap. 7,1 by to mělo být r. 70 př. Kr.
- *našel útočiště u ... Tigrána* – Tigránés II., Mithridatův zeť, vládl
v Arménii v letech 95–asi 55 př. Kr.
- *opakované porazil Peršany* – Zde jde o Parthy, nikoliv o Peršany.
Eutropius užívá název Peršané a Parthové bez přesného rozlišování.
Novoperská říše, v níž vládli Sásánovci, vznikla v první čtvrtině 3. stol.
po Kr. z parthské říše ovládané Arsakovci.
- 6,9 *Zmocnil se ... Tigránokerty* – r. 69 př. Kr.
- *v Arzanéně* – v oblasti ve starověké Velké Arménii, v dn. jihový-
chodním Turecku.
- *Odtud se vydal do Nisibis* – do města v Mezopotámii, v dn. jihový-
chodním Turecku. Po určitou krátkou dobu bylo v držení Arménie.
- *A tak byla válka zase obnovena* – R. 67 př. Kr. byl poražen Lucullův
pobočník v Pontu Triarius. Lucullovi vojáci podněcovaní P. Clodiem
Pulchrem odmítali Lucullovi poslušnost a Lucullovi bylo postupně
odnímáno velení. Nakonec převzal jeho vojsko Pompeius. Lucullus
zůstal nějakou dobu u vojska, i když už neměl velení. Jeho životopis
napsal Plútarchos. Srov. také DVI 74.
- 6,10 *druhý Lucullus ... začal válku proti Bessům* – Bessové sídlili
v Thrákie jižně od pohoří Haimu, dn. horského masivu Balkánu
v Bulharsku; jejich středisko Uscudama se patrně v době Hadrianově
stalo Hadrianopolem, dn. Andrinople-Edime v evropské části
Turecka. Ale identifikace není zcela jistá.
- *zmocnil se ... Kabyly* – Jde o město v Thrákie, v dn. jihovýchodním
Bulharsku.

- *vyvrátil Apollónii ...* – Apollónia je dn. Sozopol v Bulharsku, Callatis, Tomi, Histros jsou města v dn. Rumunsku, a to Mangalia, Constanta, Istra (?); poloha měst Burziaon a Parthenopolis není známa.
- *Oba Lucullové ... slavili triumf* – Marcus slavil triumf r. 71 př. Kr., Lucius slavil triumf mnohem později, až r. 63 př. Kr.
- *6,11 začala ... válka na Krétě* – r. 68 př. Kr.
- *Metellus ... slavil nad ostrovem triumf* – r. 62 př. Kr.
- *Libye* – Řecký název *Libya* označoval severní Afriku. Ale za Diocletiana se takto jmenovaly dvě provincie v egyptské diecézi (na západě *Libya Pentapolis*, na východě *L. Siccior* nebo *Aridior* – Vyprahlá); tím se vysvětluje, proč Eutropius použil pro severní Afriku názvu Libye.
- *závěti ... krále Appiána* – Závět Ptolemaia Appiána byla již z r. 96 př. Kr., kdy zemřel, ale provincie Kýréné, v níž tato města ležela, byla konstituována až r. 75 nebo 74 př. Kr. Eutropius zařadil tuto zprávu chronologicky zcela nesprávně.
- *6,12 Válka s piráty byl ... pověřen ... Pompeius* – r. 67 př. Kr.
- *Zemřel v Bosporu* – Mithridatés zemřel ve městě Bosporu, centru bosporské říše, které se nazývalo také Pantikapaion (v dn. Kerči), r. 63 př. Kr. Protože jed, který požil, neúčinkoval, dal se probodnout mečem.
- *Vládl šedesát let* – Jde o přibližný údaj. Mithridatés žil v letech 132–63 př. Kr., vládl asi od r. 120 př. Kr., reálně od r. 112/111 př. Kr.
- *s Římany válčil čtyřicet roků* – Takto udává trvání válek s Mithridatem většina autorů. Války začaly r. 89/88 př. Kr.
- *6,13 od Artaxat* – od hlavního centra ve Velké Arménii, dn. Artasatu v Arménii.
- *Odňal mu ... Sófánenu* – Bylo to starověké území ležící na východ od Sófény, která se rozkládala východně od Eufratu.
- *6,14 začal válku ... proti Albánům* – Albánové sídlili v oblasti Kavkazu na území dn. Ázerbajdžánu.
- *Porazil rovněž krále Hibérie* – Hibérie n. Ibérie bylo území v oblasti Kavkazu; zhruba dn. Gruzie.
- *králi Galatie Deiotarovi* – Galatie ležela ve střední části Malé Asie; Deiotara hájil Cicero r. 45 př. Kr.
- *porazil Iturey* – Iturea bylo území v severní Palestině; zahrnovala pohorí Libanon a Antilibanon s rovinou ležící mezi nimi.
- *Attalovi ... vrátil zpět Paflagonii* – Není jasné, o kterého Attala se jedná.

- *obyvatelům Dafné* – Dafné byl název předměstí syrské Antiocheie.
- *dobyl její hlavní město Jeruzalém* – r. 63 př. Kr.
- *odebral se do Asie* – Asia byla římskou provincií na západním pobřeží Malé Asie a přilehlých ostrovech.
- *6,15 Za konsulátu ... Marka Tullia Cicerona* – Druhé Catilinovo spiknutí spadá do r. 63 př. Kr.
- *Catilinů ... porazil ... Antonius* – r. 62 př. Kr. v bitvě u dn. Pistoie, starověké Pistorie v Etrurii.
- *6,16 za konsulátu Decima Iunia Silana a Lucia Mureny* – R. 62 př. Kr.
- *slavil ... triumf ... Pompeius* – r. 61 př. Kr.
- *6,17 stali se konsuly ... Caesar ... a ... Bibulus* – r. 59 př. Kr. Avšak Bibulus měl *praenomen* Marcus.
- *porazil Helvetie, dnešní Séquany* – Helvetiové i Séquané byly dva rozdílné keltské kmeny: první sídlili na území dn. Švýcarska, druhí na západ od nich, na území dn. Francie.
- *Za devět let pokořil ... Gallii* – v letech 58–50 př. Kr. Průběh bojů v Gallii vylíčil Caesar v *Zápisích o válce galské*.
- *Gallii měřící v obvodu tři milióny dvě stě tisíc dvojkroků* – tj. asi 4800 km.
- *neměl štěstí ... v boji s Arverny* – u Gergovie r. 52 př. Kr.
- *jeho dva pobočníci ... přišli o život válečnou léčkou* – Tito dva pobočníci přišli o život v jedné bitvě; ve výčtu Caesarových nezdarů však chybí zmínka o ztroskotání lodí v bouři u Británie.
- *6,18 kolega Gnaea Pompeia Velikého za jeho druhého konsulátu* – r. 55 př. Kr.
- *Crassus ... svedl bitvu u Karrh* – r. 53 př. Kr. u města Karrhy v dn. jihovýchodním Turecku.
- *velitelem krále Oróda Surenou* – Surena nebylo ve skutečnosti vlastní jméno, ale název vysoké hodnosti v parthské říši.
- *Zbylé vojsko zachránil ... Gaius Cassius* – C. Cassius Longinus, který se později podílel na Caesarově zavraždění. Srov. DVI 83.
- *6,19 konsul Marcellus* – M. Claudius Marcellus, konsul r. 51 př. Kr.
- *Cato* – M. Porcius Cato (Utický), prétor r. 54 př. Kr., kandidát na úřad konsula r. 51 př. Kr. Jeho životopis napsal Plútarchos. Srov. DVI 80.
- *(Caesar) ... vstábl s vojskem, které stálo u Arimina* – Caesar překročil Rubikon severně od Arimina (dn. Rimini) a z Arimina vyrazil do Ří-

ma v lednu r. 49 př. Kr.

- 6,20 *jmenoval se diktátorem* – Caesar byl jmenován diktátorem na základě usnesení lidu a na základě návrhu prétora M. Aemilia Lepida. Úřad diktátora Caesar nastoupil až na konci r. 49 př. Kr. a po jednácti dnech, když byly skončeny volby, jej složil.
- *Potom vytáhl do Hispánie* – v dubnu r. 49 př. Kr.
- *Marcus Varro* – Polyhistor M. Terentius Varro (117–27 př. Kr.) byl jmenován v červenci r. 50 př. Kr. místodržitelem v Zadní Hispánii.
- *přepravil se do Řeka* – V lednu r. 48 př. Kr.
- *V první bitvě byl poražen* – Narážka na Caesarův dílčí neúspěch u Dyrrhachia v červenci r. 48 př. Kr. Na útěk však Caesar zdaleka zahánán nebyl.
- *pusťli se do boje v Thessalii u Palaiofarsálu* – Bitva u Palaiofarsálu, lokality severně od Farsálu v Thessalii, jižně od řeckého města Larissy, se odehrála v srpnu r. 48 př. Kr.
- 6,21 *bledat posily u egyptského krále* – Pompeius spolu s Caesarem pomáhal Ptolemaiovi XII., v žádném případě však Pompeius nebyl opatrovníkem Ptolemaia XIII.
- *svého někdejšího zeté* – Pompeius se oženil r. 59 př. Kr. s Caesarovou dcerou Iulií, která zemřela r. 54 př. Kr.
- 6,22 *vládu předal Ptolemaiové sestře Kleopatře* – Kleopatra VII. (69 až 30 př. Kr.) z dynastie Ptolemaiovců vládla v Egyptě v letech 51–30 př. Kr.
- *s níž měl poměr* – Tato informace se vztahuje buď na Caesara a Kleopatru, nebo jindy na obvyklý sňatek mezi ptolemaiovskými královskými sourozenci.
- *porazil ... Farnaka* – R. 47 př. Kr. v bitvě u Zély v Pontu, na území dn. severovýchodního Turecka.
- *pak ho dohnal k smrti* – Farnakés byl zavražděn svým švagrem.
- 6,23 *s králem Mauretánie Iubou* – Iuba I. byl králem v Numidii. Protože však podporoval pompejovce, stala se 46 př. Kr. po jeho smrti, z východní části jeho království provincie *Africa Nova*.
- *Publius Cornelius Scipio* – Šlo však o Q. Caecilia Metella Pia Scipiona.
- *Caesar s nimi svedl bitvu* – K rozhodující porážce pompejovců došlo u Thapsu v dubnu r. 46 př. Kr.
- 6,24 *Po roce se Caesar vrátil do Říma* – v červenci r. 46 př. Kr.

- *vytáhl do Hispánie* – hned r. 46 př. Kr., ale až v prosinci.
- *u města Mundy* – v blízkosti dn. města Cordoby.
- *Starší Pompeiov syn byl zabit, mladší uprchl* – Gnaeus se narodil r. 78 př. Kr., Sextus r. 75 př. Kr.
- 6,25 *Potom Caesar ukončil ... války ... a vrátil se do Říma* – na začátku října r. 45 př. Kr.
- *mezi nimi byli dva Brutové* – M. Iunius Brutus (79–42 př. Kr.), prétor r. 44 př. Kr. a designovaný konsul na r. 41 př. Kr. Jeho životopis napsal Plútarchos, srov. také DVI 82. D. Iunius Brutus Albinus (81–43 př. Kr.), jeden z Caesarových velitelů v Gallii, prétor r. 45, designovaný konsul na r. 42 př. Kr.
- *Gaius Cassius* – C. Cassius Longinus, městský prétor r. 44 př. Kr., Caesarem navržený na konsulát na rok 41 př. Kr. Srov. DVI 83.
- *Servilius Casca* – P. Servilius Casca Longus, tribun lidu r. 43 př. Kr.
- *Caesar ... byl ubodán k smrti* – Caesar byl zavražděn 15. března (o březnových Ídách) r. 44 př. Kr. kolem 11. hodiny.

Sedmá kniha

- 7,1 *Asi v sedmistém devátém roce* – Jde o r. 44 př. Kr.
- *konsul Antonius* – M. Antonius zastával konsulát r. 44 př. Kr. spolu s Caesarem.
- *byl senátem prohlášen za nepřítele* – r. 43 př. Kr.
- *byli proti němu vysláni ... Pansa a Hirtius* – Gaius Vibius Pansa Caetronianus a Aulus Hirtius byli konsuly r. 43 př. Kr.
- *osmnáctiletý ... Octavianus* – Octavianovi, synu Caesarovy neteře, narozenému r. 63 př. Kr., bylo tehdy devatenáct let.
- *přikázal mu nést jméno Augustus* – Původní jméno císaře Augusta bylo Gaius Octavius, od r. 44 př. Kr. Gaius (Iulius) Caesar, od r. 40 př. Kr. Imperator Caesar Divi filius, od 16. ledna 27 př. Kr. Imperator Caesar Divi filius Augustus. Jméno Octavianus nepoužíval ani on sám, ani jeho přívrženci, užívá je však Cicero až do listopadu r. 44 př. Kr. a poté jej nazývá pouze Gaius Caesar. Často je nazýván pouze Caesar. Jméno Octavianus (Oktavián) je běžné v novodobé odborné literatuře a vyskytuje se u některých lat. autorů.
- 7,2 *uprchl k ... Lepidovi* – Marcus Aemilius Lepidus, Caesarův stou-

penec, tvrdil jako první, že je nutné pomstít jeho smrt. R. 43 př. Kr. spravoval Narbonskou Gallii a Přední Hispánii. Téhož roku uzavřel s Octavianem a Antoniem druhý triumvirát. Jeho politický vliv pak stále klesal; nakonec zastával pouze funkci nejvyššího pontifika.

- *dal senát proskribovat* – Počet proskribovaných senátorů se různí.
- *Tato trojice ... dala zavraždit ... Cicerona* – Cicero byl zavražděn r. 43 př. Kr. hlavně z popudu Marka Antonia, proti němuž se obrátil svými filipikami, jichž se zachovalo čtrnáct, bylo jich však asi více.
- *7,3 velení ... armády ... v Makedonii a na Východě* – Brutus obsadil Makedonii, ačkoliv ji dostal do správy Marcus Antonius a potom jeho bratr Lucius. Cassius stál v čele šesti legií v Sýrii a k němu se připojil caesarovec A. Allienus se čtyřmi legiemi.
- *Boj ... svedli u makedonského města Filipp* – r. 42 př. Kr. Popis průběhu bojů je zjednodušen a zkrácen.
- *Augustus ovládal ... Gallie* – V r. 27 př. Kr. vznikly tři císařské provincie *tres Galliae* – Lugdunská, Belgická a Aquitánská, jejichž centrem byla Ara Romae et Augusti v Lugdunu (dn. Lyonu); *Gallia Narbonensis* se dostala do správy senátu.
- *rozdmychal občanskou válku ... Lucius Antonius* – R. 41 př. Kr. Lucius Antonius, podněcován ženou Marka Antonia Fulvií, se postavil na stranu rolníků, jimž Octavianus vyvlastňoval půdu, aby mohl odměňovat své veterány.
- *7,4 Mezitím začal ... Pompeius ... válku na Sicílii* – r. 40 př. Kr.
- *Nakonec se dohodli na míru* – v Misenu r. 39 př. Kr.
- *7,5 Marcus Agrippa* – Marcus Vipsanius Agrippa, manžel Augustovy dcery Julie, Augustův přítel a schopný vojevůdce (63–12 př. Kr.).
- *v Aquitánii* – v jihozápadní Gallii, jižně od dn. řeky Garonne.
- *Lucius Ventidius Bassus* – Jeho *praenomen* bylo Publius.
- *slavil ... triumf nad Parthy* – r. 38 př. Kr.
- *7,6 Pompeius ... byl poražen na moři a zabít* – Mladší syn Pompeia Velikého Sextus porušil dohodu uzavřenou s triumviry r. 39 př. Kr. Ve válce, která následovala, byl poražen Octavianovým velitelem Agrippou r. 36 př. Kr. u sicilského Naulochu. Po porážce uprchl do Malé Asie, kde byl na Antoniův příkaz zavražděn.
- *7,7 Antonius rozpoutal ... válku* – Válku vyhlásil senát, a to pouze Kleopatře, r. 32 př. Kr.

- *Byl poražen ... u Actia v Épeiru* – Actium (řec. Aktion), mys na západním pobřeží středního Řecka. K bitvě došlo v září r. 31 př. Kr. Antoniův životopis napsal Plútarchos. Srov. také DVI 85.
- *postavil do jeho čela Gaia Cornelia Galla* – Tento římský básník a Vergiliův přítel upadl později u Augusta v nemilost a spáchal r. 27/26 př. Kr. sebevraždu.
- *prvním římským prefektem* – Místodržitel v Egyptě měl původně hodnost prefekta. Eutropius sáhl k výrazu *iudex*, který byl užíván později a vystihoval důležitou soudní funkci správce provincií.
- *7,8 Augustus ... se vrátil se do Říma* – v srpnu r. 29 př. Kr.
- *Od začátku ... jeho principátu* – od r. 31 př. Kr.
- *Pak řídil stát čtyřicet čtyři roky* – v letech 29 př. Kr. – 14 po Kr. Počet roků je mírně zaokrouhlen, šlo o téměř čtyřicet pět let.
- *Zemřel ... v kampánském městě Atelle* – Podle zpráv většiny autorů Augustus zemřel v kampánské Nole.
- *byl pohřben ... na Martově poli* – Ruiny Augustova mauzolea jsou na Martově poli v Římě viditelné dodnes. Na sloupech před mauzoleem byly umístěny *Res gestae Divi Augusti* (*Činy božského Augusta*), jejichž text však známe pouze z nápisné verze na stěnách chrámu Augusta a bohyně Romy v dn. Ankafe.
- *7,9 připojil k římskému impériu Egypt* – r. 30 př. Kr.
- *připojil ... Cantabrii ...* – Cantabrie bylo území na severu Hispánie, jižně od Biskajského zálivu, Dalmatie na severozápadě Balkánského poloostrova, Pannonie ležela na území dn. východního Rakouska a západního Maďarska, Aquitánie v dn. jihozápadní Francii, Illyricum na západním pobřeží Jaderského moře, severně od Épeiru, Raetie se nacházela na území dn. jižního Bavorska, východního Švýcarska a v Tyrolsku, Vindelikové sídlili na severu Raetie, tj. na jihu dn. Bavorska; jejich hlavním střediskem byla *Augusta Vindelicorum*, dn. Augsburg.
- *Bospor a Pantikapaion* – (dn. Kerč) je dvojí označení jednoho a téhož města, centra Bosporské říše, která se rozkládala po obou březích Kimmerského Bosporu (dn. Kerčského průlivu).
- *zatláčil Germány za Labe* – Úspěšná vojenská tažení do Germánie pod Drusovým vedením začala r. 12 př. Kr., ale skončila r. 9 př. Kr. jeho úmrtím.
- *Drusus, ... Tiberius* – Drusus Claudius Nero a Tiberius Claudius

- Nero byli synové Augustovy manželky Livie z prvního manželství.
- 7,10 *stala se provincií také Galatie* – Tato oblast ve střední Malé Asii se stala římskou provincií r. 25 př. Kr.
 - *jako to udělal král Iuba* – Iuba I., numidský král, založil Caesareiu (v dn. Alžírsku).
 - *Stát zanechal Tiberiovi* – Tiberia, syna Augustovy manželky Livie, z jejího předchozího manželství, adoptoval Augustus r. 4.
 - 7,11 *Tiberius* – Tiberius Claudius Nero, římský císař v letech 14–37.
 - *nikdy nebojoval osobně* – Tiberius však na rozdíl od Eutropiova tvrzení prokázal své vojenské nadání jako velitel za Augusta. O jeho válečných akcích se zmiňuje i sám Eutropius (7,9).
 - *tamějšímu největšímu městu přikázal dát své jméno* – Jde o dn. město Kayseri ve středním Turecku.
 - 7,12 *Caligula* – Gaius Caesar Germanicus Caligula vládl v letech 37–41.
 - *vnuk Augustova neovlastního syna Drusa* – Nero Claudius Drusus byl Tiberiův bratr. Jejich otcem a prvním manželem pozdější Augustovy ženy Livie byl Tiberius Claudius Nero.
 - *i (vnuk) samotného Tiberia* – Tiberius adoptoval Germanika, otce císaře Caliguly, r. 4.
 - *pronikl do Svébie* – Germánští Svěbové sídlili v oblasti dn. Bádensko-Württemberska.
 - *Dopustil se krvesmilství se svými sestrami* – Caligula zamýšlel uskutečnit sňatek se svou sestrou Drusillou podle ptolemaiovského vzoru.
 - 7,13 *Claudius* – Tiberius Claudius Nero Germanicus vládl v letech 41–54.
 - *Orkady* – *Orchades*, zpravidla psáno *Orcades*, dn. Orkneje, souostroví patřící Velké Británii a ležící na sever od Skotska.
 - *doprovázel při triumfu Plautia* – Nešlo o triumf, nýbrž o ovaci, oslavu vítězství menšího dosahu.
 - 7,14 *Nero* – Nero měl před adopcí císařem Claudiem jméno Lucius Domitius Ahenobarbus, po adopci Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus. Vládl v letech 54–68.
 - *dal usmrtit ... bratra, ... manželku i ... matku* – Nero dal zavraždit neovlastního bratra Britannika r. 55, manželku Octavii r. 62, matku r. 59.
 - *dvě tamější velmi významná města* – Nero málem ztratil *Londinium*,

- dn. Londýn, a *Verulamium*, jihozápadně od dn. St Albans v hrabství Hertford.
- *Pontos Polemónský* – v severovýchodní Malé Asii, kdysi součást Mithridatova království.
 - *Kottické Alpy* – v jižní části západního Popádí. Provincie zde vznikla r. 66.
 - 7,15 *postavil lázně, ... dnes ... Alexandrovny* – Tyto lázně dostaly později jméno císaře Severa Alexandra (222–235).
 - 7,16 *Servius Galba* – Servius Sulpicius Galba vládl od 9. června r. 68 do 15. ledna r. 69.
 - 7,17 *Otho* – Marcus Salvius Otho se narodil 28. dubna r. 32 a sebevraždu spáchal 16. dubna r. 69, císařem byl od ledna do dubna r. 69.
 - *v bitvě u Betriaca* – v severní Itálii.
 - 7,18 *Vitellius* – Aulus Vitellius vládl od dubna do prosince r. 69. Přesný rok jeho narození ani přesný počet dní vlády není jistý.
 - 19 *Vespasianus* – Titus Flavius Vespasianus, římský císař v letech 69–79.
 - *připojil ... ostrov Vectu* – *Vecta* nebo *Vectis*, dn. ostrov Wight u jižního pobřeží Británie.
 - *byla ... připojena Judea* – Název Judea pro židovské území okolo Jeruzaléma se objevuje poprvé v helénistickém období. Toto území se postupem doby zvětšilo a přibýlo v něm nežidovského obyvatelstva. R. 6 se stala tato oblast římskou provincií pod správou prokurátora. Někdy se názvu Judea užívá volněji pro část Palestiny obydlené Židy. Po r. 70 byl v jejím čele císařský legát a na jejím území byla vojenská posádka.
 - *z Achaie atd.* – Achaia, Lykie, Thrákie, Kilikie byly dávno utvořené provincie, z Kommageny, kde vládl král Antiochos, učinil Vespasianus součástí provincie Sýrie. Ostrovy Rhodos, Samos (součástí provincie Asie) musely začít platit daně, stejně jako provincie Achaia a město Byzantion.
 - *v devátém roce a sedmém dni své vlády* – Přesné dny vlády jsou nejisté a nejsou zde komentovány.
 - 7,21 *Titus* – Titus Flavius Vespasianus, římský císař od (24. června) r. 79 do (13. září) r. 81.
 - *postavil amfiteátr* – Ten byl nazývaný také Colosseum podle ob-

rovské nadživotní sochy císaře Nerona (jehož hlava byla po jeho zavraždění nahrazena Héliovou) v jeho blízkosti. Amfiteátr začal stavět už císař Vespasianus. *Colossus* z řec. *kolossos* = socha obrovských rozměrů.

- 7,23 *Domitianus* – Titus Flavius Domitianus vládl v letech 81–96.
- *proti Sarmatům* – Tímto názvem byly označovány kmeny žijící ve východní Evropě, původně východně a západně od Donu, později pronikající k Dunaji.
- *proti Chattům* – Germánský kmen Chattové sídlil na území mezi řekami Fuldou a Eder, později sahalo jeho území až k oblasti osídlené Ubii.
- *dal zbudovat ... Kapitol* – Chrám na Kapitolu, který byl poškozen požárem za vlády císaře Tita, dal Domitianus pouze opravit.
- *Spojovací forum* – Bylo nazýváno také Nervovo forum, protože císař Nerva jeho stavbu dokončil, a nacházelo se v sousedství fora Augustova.
- *stadion* – Stálo na místě dn. náměstí Piazza Navona v Římě, které dodnes zachovává jeho půdorys.

Osmá kniha

- 8,1 *za konsulátu Valenta a Vetera* – r. 96.
- *Po ... Domitianovi se stal císařem Nerva* – Marcus Cocceius Nerva vládl v letech 96–98.
- *poměrně letitý muž* – Nerva měl při nástupu k vládě šedesát šest let.
- *s podporou ... Domitianova vraba Parthenia* – Byl to Domitianův komorník, kterého potom zavraždili přetoriáni.
- *Zemřel ... ve věku sedmdesáti dvou let* – Nerva se narodil v listopadu r. 30, takže zemřel v nedožitých 68 letech.
- 8,2 *Po něm nastoupil ... Traianus* – Marcus Ulpius Traianus vládl v letech 98–117. Traianus byl prohlášen císařem v lednu r. 98.
- *Císařem byl prohlášen v Agrippině* – Traianus byl správcem Horní Germánie, když byl prohlášen císařem v centru této provincie, jímž byla *Colonia Agrippinensis*, dn. Kolín n. Rýnem.
- *Porazil Decebala* – Eutropius uvádí jméno dáckého krále Decebala

ve tvaru Decibalus. Tento dácký král byl poprvé Římany poražen r. 101/2 a pak definitivně r. 105/106.

- *na ... území Taifalů, Viktohalů a Tervingů* – Taifalové byl germánský kmen na území dn. Rumunska, Viktohalové/Viktovalové/Viktofalové sídlili snad na území dn. Slovenska, vizigótský kmen Tervingové/Thervingové sídlil na části území dn. Maďarska a Rumunska.
- *provincie měřila v obvodu tisíc mil* – Dákie měla v obvodu asi 1500 km.
- 8,3 *Osdroénů* – Os(d)roéné ležela v severozápadní části Mezopotámie v sousedství Sýrie a jejím centrem byla Edessa.
- *Kolchů* – Kolchové sídlili na východním břehu Černého moře.
- *území Karduenů, Markomédu* – Tyto kmeny sídlily v Gordyéně (v jižní Arménii) a Atropateně (v severozápadní Médii v sousedství Arménie).
- *Anthemusium* – nebo *Anthemusia*, území a město v Os(d)roéně v Mezopotámii.
- *Obsadil ... Seleukeiu, Ktésifón* – města v Mezopotámii na řece Tigridu v blízkosti Babylónu.
- *Obsadil ... Babylón* – Město na dolním Eufratu, na jih od dn. Bagdádu.
- *Zvítězil nad Messeny* – Jde pravděpodobně o obyvatele oblasti uváděné v odb. literatuře pod názvem Mesene, což bylo vasalské parthské království na jihu Babylónie (dn. v jižním Iráku u Perského zálivu).
- *na hranici s Madenou* – Podle Festa 15,3 byla Madena oblast v Arménii.
- 8,5 *zemřel ... v Seleukei v Isaurii* – Seleukeia ležela v římské provincii Isaurii v dn. jižním Turecku. Traianus však zemřel ve městě Selinús, v pozdější Traianopoli, v maloasijské Kilikii. Ačkoli jsou zde uváděny přesné údaje o dnech života a vlády i úmrtí, přesto jsou u nich v novodobých příručkách otazníky.
- *Jeho ostatky byly ... uloženy na foru* – v podstavci Traianova sloupu na Traianově foru v Římě.
- *jehož výška dosahuje 144 stop* – Výška Traianova sloupu je kolem 40 m; římská stopa = 296 mm.
- 8,6 *Hadrianus* – Publius Aelius Hadrianus, římský císař v letech 117–138. Narodil se 24. 1. 76 a zemřel 10. června 138.

- *byl synem jeho sestřenice* – Hadrianova babička byla sestrou Traianova otce.
- *panoval ... mír* – Všechny boje neustaly; kromě invaze Roxolanů na dolním Dunaji a povstání v Mauretánii řešil Hadrianus vyjednáváním nesnadnou situaci v Británii i vztahy s Parthy.
- *vedl válku jeho jménem* – V letech 132–135 byla potlačena židovská vzpoura v Palestině vedená Eleazarem a Bar Kochbou.
- *Procestoval celý římský svět* – Hadrianus projížděl zeměmi impéria v letech 121–125 a v letech 128–134.
- *hodně stavěl* – Hadrianus nechal opravit v Římě Pantheon, vystavěl v Římě Mauzoleum, rozsáhlou vilu v Tiburu, dn. Tivoli, v Athénách Jovův chrám aj.
- *přes ... odpor senátorů* – Hadrianovi přitížilo to, že dal popraviti čtyři bývalé konsuly, kteří byli obžalováni ze snahy zmocnit se vlády.
- 8,8 *Antoninus ... Pius* – Titus Aurelius Fulvus (!) Boionius (Arrius) Antoninus vládl v letech 138–161.
- *Zemřel ... ve věku třiasedmdesáti let* – Avšak Antoninus Pius se narodil r. 86 a zemřel r. 161.
- 8,9 *Po něm vládl Marcus Antoninus Verus* – V jednotlivých fázích svého života měl Marcus Aurelius tato jména: od r. 136 Marcus Annus Verus; od r. 138 Marcus Aelius Aurelius Verus; jako císař od r. 161 Imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus.
- *odvozoval svůj původ ... od krále Sallentinů* – Sal(l)entinové, jiným názvem Messapiové, sídlili na dn. Sallentinském poloostrově v jižní Itálii.
- *společně s ním byl císařem Lucius Annius Verus* – Jeho původní jméno bylo Lucius Ceionius Commodus, pozdější Lucius Aelius Commodus, po adopci Antoninem Piem měl jméno L. Aelius Aurelius Commodus, jako císař Imp. Caes. L. Aurelius Verus Aug. Vládl v letech 161–169.
- 8,10 *Byli spřízněni svým rodem* – tj. po adopci Antoninem Piem se stali bratry.
- *Verus Annius Antoninus* – tj. císař Lucius Aurelius Verus.
- *Galeria Faustina* – Annia Galeria Faustina (II.) byla dcerou císaře Antonia Pia a jeho manželky Annie Galerie Faustiny (I.) a ta byla sestrou Marka Annia Vera, otce císaře Marka Aurelia, jehož původní jméno bylo stejné s otcovým.

- *Dobyl Selenkeiu ... v Assyrii* – na pravém břehu středního Tigridu, dn. Tell Omar u Bagdádu.
- *z města Concordie do Altina* – Obě města ležela na pobřeží Jaderského moře v oblasti italské Venetie.
- *Když v jedenáctém roce své vlády zemřel* – Zemřel v osmém roce své vlády.
- 8,12 *Apollónios z Chalkédonu* – nebo z Níkomédie, stoický filozof.
- *studoval u ... rétora Frontona* – Marcus Cornelius Fronto (asi 100–175) původem z africké Ciry z rodiny italských kolonistů.
- *vedl ... válku proti Markomanům* – v letech 166–180. Germánský kmen Markomani patřil ke kmenovému svazu Svěbů. Poráženi Drusem v Pomohani, odstěhovali se na území Čech a později i na Moravu. Za krále Marboda (8 př. Kr.–19 po Kr.) vytvořili pevnější útvar, do něhož patřili Kvádové, Langobardi, Semnoni a Hermunduři. Podíleli se významně na tzv. markománských válkách s Římem, které by měly nést spíše název germánské nebo germánsko-sarmatské, jak byly nazývány oficiálně. V r. 166 překročily germánské a sarmatské kmeny Dunaj a vtrhly do severní Itálie. Římané tehdy začali z Carnunta (v dn. severovýchodním Rakousku) válečné operace proti Markomanům a Kvádům, ze Sirmia (dn. Sremské Mitrovice v severním Srbsku) proti Sarmatským Jazygům.
- 8,13 *Kvádové* – svěbský kmenový svaz sídlící na dn. západním Slovensku a zčásti i na Moravě.
- 8,14 *zemřel ... v šedesátém prvním (roce) svého života* – Marcus Aurelius se narodil 26. 4. 121 a zemřel 17. 3. 180. Bylo mu o něco víc než padesát devět let a vládl přesně 19 let a deset dní. Léta života císařů a dobu trvání jejich vlády neuvádí Eutropius vždy s přesností.
- 8,15 *Commodus* – Imperator Caesar Lucius, resp. od října 180 Marcus Aurelius Commodus Antoninus Augustus vládl sám od března 180 do konce r. 192; byl zavražděn v Římě.
- 8,16 *Pertinax* – Publius Helvius Pertinax vládl od 13. prosince 192 do 28. března 193. Byl zavražděn v nedožitých 67 letech. Jeho vláda trvala 87 nebo 88 dní.
- 8,17 *Salvius Iulianus* – Marcus Didius Severus Iulianus, nikoliv Salvius Iulianus, byl císařem pouze od 28. března do 1. června 193.
- *vnuk Salvia Iuliana* – Didius Iulianus byl po matčině linii vzdálenějším příbuzným právníka Salvia Iuliana.

- *byl ... autorem věčného ediktu* – Právnicka Salvia Iuliana pověřil císař Hadrianus redakcí definitivního znění všech ediktů do jedné sbírky, tzv. *edictum perpetuum Hadriani*.
- *u Mulvijského mostu* – O porážce Didia Iuliana u Mulvijského mostu neexistují zprávy u jiných autorů a jde zřejmě o omyl; u tohoto římského mostu porazil r. 312 císař Konstantin Maxentia, viz dále 10,4.
- *8,18 Septimius Severus* – Jako císař Imperator Caesar Lucius Septimius Severus Pertinax Augustus; vládl v letech 193–211.
- *z provincie Tripolis* – Septimius Severus byl synem římského jezdce a pocházel z města Lepcis Magna v severoafrické provincii Tripolis (=Trojměstí, tj. Lepcis, Oea, Sabratha), která však byla zřízena až za Diocletiana. Dříve byla oblast kolem těchto tří měst nazývána *Tripolitania*.
- *Pescennia Nigra ... zabil u Kyziku* – Lucius Pescennius Niger byl povolán císařem vojskem v provincii Sýrii; u města Kyzikos, které leželo v severozápadní Malé Asii v Malé Frygii, byl poražen jeho pobočník. Pescennius Niger přišel o život blízko syrské Antiocheie po porážce u Issu r. 194.
- *porazil ... Adiabény* – Adiabénové sídlili v severní Assyrii na hranicích dn. Kurdistánu.
- *Clodius Albinus* – Decimus Clodius Albinus obdržel od Severa titul caesar r. 193. Legie v Británii ho prohlásily císařem r. 196 a Severus jej porazil r. 197 u Lugduna (dn. Lyonu), kam se Clodius Albinus přemístil z Británie. Poražený Clodius Albinus byl zabit na útěku.
- *8,19 val ... v délce 132 mil* – Celková délka valu však byla pouhých 76 římských mil; římská míle = zhruba 1,5 km. Severus zřejmě opravil Hadriánův val v délce 32 mil, jak uvádí *Epitome* (20,3), tj. jeho západní část.
- *Zemřel v Eboraku* – v dn. Yorku v Británii ve věku nedožitých šedesáti pěti let; vládl necelých 18 let.
- *Geta ... přišel ihned o život* – Publius Septimius Geta, kterého Severus jmenoval caesarem a poté i augustem, byl zavražděn svým bratrem patrně už r. 211.
- *8,20 Marcus Aurelius Antoninus Bassianus ... řečený také Caracalla* – Caracalla nebo Caracallus, takto nazvaný podle gallského pláště bez

- rukávů a s kapucí, měl jméno (Lucius) Septimius Bassianus a jako císař Marcus Aurelius Antoninus. Vládl v letech 211–217.
- *protože si vzal za manželku nevládní matku Iulii* – Tato smyšlenka měla původ v tom, že Iulia Moesa, sestra Iulie Domny, chtěla zajistit legitimitu vlády svým vnukům, pozdějším císařům Heliogabalovi a Severu Alexandrovi, a tvrdila, že jejich matky (Iulia Soaemias a Iulia Mamaea) měly poměr se svým bratrancem Caracallou. Caracalla měl pouze vlastní matku, jíž byla Iulia Domna, a byl ženatý s Fulvií Plautillou, kterou poslal r. 205 do vyhnanství na ostrovy Lipary a r. 211 dal zavraždit.
 - *Zemřel v Edesse* – Město Edessa, dn. Ufa v jihovýchodním Turecku, byla centrem Os(d)roény. Caracalla byl zavražděn.
 - *po čtyřicátém třetím roce svého života* – Ve skutečnosti měl Caracalla v době své smrti dvacet devět nebo jednadvacet let. Rok narození byl buď 186 nebo 188.
 - *8,21 Opilius Macrinus* – Marcus Opellius Macrinus, římský císař v letech 217–218; jeho syn měl jméno Marcus Opellius Diadumenianus. Podlehł v boji proti Elagabalovi, kterého povolala vojska císařem, a byl zabit na útěku k Parthům.
 - *8,22 Marcus Aurelius Antoninus* – Původním jménem Varius Avitus, kněz boha Elagabala v syrské Emese, později Elagabalus či Heliogabalus vládl od (16. 5.) 218 do (11./12. 3.) 222.
 - *se svou matkou Symiaserou* – Elagabalova matka se jmenovala Iulia Soaemias a byla starší sestrou Iulie Mamaey, matky římského císaře Severa Alexandra.
 - *8,23 mladičejší Aurelius Alexander* – Císař Marcus Aurelius Severus Alexander, který vládl v letech 222–235, se dostal k vládě ve 13 letech. Přesné údaje nejsou známy. Jeho původní jméno bylo (Marcus Iulius Gessius?) Bassianus Alexianus.
 - *porazil jejich krále Xerxa* – Ve skutečnosti nebyly vojenské akce proti perskému králi Artaxerxovi/Ardaširovi úspěšné; pouze část vojska operující v Arménii dosáhla určitých úspěchů.
 - *Ulpiana* – Právnick Gnaeus Domitius Ulpianus, výňatky z jehož právních spisů tvoří třetinu Digest, se stal poradcem Severa Alexandra a jeho matky. Byl i prefektem prétoriánů. Ti ho však r. 223 zavraždili.
 - *O život přišel v Gallii při vojenském puči* – Severus Alexander byl zavražděn v dn. Bretzenheimu u Mohuče.
 - *Své matce Mamaei prokazoval ... úctu* – Iulia Avita Mamaea byla

mladší sestrou Heliogabalovy matky. Byla zavražděna spolu se svým synem.

Devátá kniha

- 9,1 *Maximinus* – Gaius Iulius Verus Maximinus byl římským císařem v letech 235–238. Jeho syn se jmenoval Gaius Iulius Verus Maximus.
- *vládl ... tři roky a několik dní* – U většiny těchto krátkou dobu vládnoucích císařů nebudou komentovány eventuální údaje týkající se měsíců a dní jejich vlády; tyto údaje se se často rozcházejí.
- 9,2 *Pupienus, Balbinus* – Marcus Clodius Pupienus Maximus vládl od konce ledna či od začátku února asi do začátku května 238. Pocházel z urozené rodiny, byl konsulem r. 205, prefektem města Říma a konsulem podruhé r. 234. Decimus Caelius Calvinus Balbinus vládl v téže době jako Pupienus Maximus. Byl rovněž urozeného původu a zastával dvakrát konsulát.
- *Gordianus* – Spolu s Pupienem a Balbinem je uváděn jako císař Gordianus III., který vládl v letech 238–244. O Gordianovi II., jeho strýci, který se stal císařem se svým otcem Gordianem I. r. 238 a hned nato padl v boji, se Eutropius nezmiňuje. Gordianem Starším je míněn Gordianus I., otec Gordiana II., který vládl dvacet dní – patrně v lednu r. 238 – a poté spáchal sebevraždu. Gordianus III. byl nejprve jmenován caesarem.
- *byl zavražděn ... Philippem* – Marcus Iulius Philippus Arabs vládl v letech 244 – 249; jeho syn se stal caesarem r. 244, augustem r. 247.
- *u dvacátého milníku od Circesia* – u města na středním Eufratu.
- 9,3 *slavilo se milénium města Říma* – Podle výpočtů založených na Varronově podání chronologie začalo milénium 21. dubna 247 a bylo ukončeno v dubnu 248 třídenní slavností.
- 9,4 *Decius* – Gaius Messius Quintus Traianus Decius, římský císař v letech 249–251.
- *původem z Budalie* – Budalia u Sirmia, u dn. Sremské Mitrovice v Srbsku; pocházel však ze staré senátorské rodiny.
- *přišli o život na barbarském území* – Padli v bitvě s Góty u Abrittu v provincii Moesii (u dn. Razgradu v Bulharsku).

- 9,5 *Pak se stali císaři Gallus Hostilianus a Galliov syn Volusianus* – Eutropius představuje dva císaře – C. Vibia Treboniana Galla a Gaia Valenta Hostiliana Messia Quinta, syna císaře Decia – jako jednu osobnost. Volusianus byl synem Treboniana Galla.
- *usiloval o převrat ... Aemilianus* – Marcus Aemilius Aemilianus, správce provincie Horní Moesie, byl vojskem prohlášen císařem r. 253.
- *oba vladaři ... byli ... zabiti v Interamně* – v dn. Terni v Umbrii ve východní části střední Itálie.
- 9,7 *Licinius Valerianus* – Publius Licinius Valerianus, římský císař v letech 253–260; do perského zajetí, v němž později také zemřel, upadl r. 260.
- *kteřý se zdržoval v Raetii* – v římské provincii v oblasti zabírající část dn. Švýcarska, Bavorska a Tyrolska.
- *kteřý se zdržoval ... v Noriku* – v římské provincii na území dn. Rakouska.
- *perský král Sapor* – Sapor (Šapur) I. vládl v letech 240–272.
- 9,8 *Gallienus* – Publius Licinius Egnatius Gallienus, římský císař v letech 253–268; od r. 260 vládl sám.
- *zabil u Mursy Ingenua* – u dn. Osijeku v Chorvatsku. Ingenuus byl místodržitelem v Pannonii a Moesii.
- *zabil ... Trebelliana* – Postava tohoto uzurpátora je problematická. Někdy se soudí, že jde o Publia (Cornelia?) Regaliana (Regiliana), správce Illyrika za vlády císaře Valeriana, jindy se pokládá za zcela fiktivního.
- *dobyli ... Tarraco* – tj. dn. Tarragonu ve Španělsku.
- 9,9 *Postumus* – Marcus Cassianus Latinus Postumus, uzurpátor v letech 260–279.
- *v době Laelianovy vzpoury* – Uzurpátor Ulpius Cornelius Laelianus byl poražen r. 269 u města Mogontiacum, dn. Mainzu.
- *císařská moc se dostala do rukou ... praobyčejného řemeslníka* – Byl to Marcus Aurelius Marius, podle údajů *Historie Augusty* kovář v římském táboře a pak důstojník. Doba jeho vlády – dva dny – je nepravdivá; jsou známy dokonce jeho mince.
- *Victorinus* – Marcus Piavonius Victorinus, uzurpátor r. 269, uznávaný císařem pouze v Gallii a Británii.
- *zavražděn ... v Agrippině* – *Agrippina* nebo *Colonia (Claudia) Agrippina* – dn. Kolín nad Rýnem.

- 9,10 *Tetricus* – Gaius Pius Esuvius Tetricus, uzurpátor r. 271, uznáný v Gallii a Británii.
- *Císařské moci se ujal v Burdigale* – v dn. Bordeaux ve Francii.
- *Odaenathus* – Septimius Odaenathus, vládce v Palmýře v syrské poušti (260 – zavražděn 267), pocházející z významné rodiny. Jeho předkové pomáhali Septimiu Severovi v boji proti Pescenniovi Nigrovi a získali římské občanství i *cognomen* Septimius. Od Římanů měl Odaenathus tituly *dux Romanorum*, *corrector totius Orientis*, *imperator*, *rex regum* titul *Augustus* neužíval.
- 9,11 *Gallienus se svým bratrem Valerianem* – Valerianus, syn Valeriana I., byl konsulem r. 265.
- *Claudius* – Marcus Aurelius Claudius, římský císař v letech 268–270.
- *Těn rozdrtil ... Góty* – r. 269.
- 9,12 *Quintillus* – M. Aurelius Claudius Quintillus, římský císař r. 270.
- *Sešmáctého dne vlády byl zavražděn* – Není vyloučeno, že vládl o něco déle.
- 9,13 *Aurelianus* – Lucius Domitius Aurelianus vládl v letech 270–275.
- *zvitězil nad Tétrikem na Katalaunských polích* – Tetricus byl poražen r. 273 u dn. Châlons-en-Champagne ve Francii.
- *Vyroi mě ..., ó nezdobný* – Verš je z Vergiliovy Aeneidy 6, 365.
- *zajal Aurelianus ... Zénobii* – Zénobie byla královnou v Palmýře v letech 267–272 a vládla za svého syna Vaballatha, jehož otcem byl Odaenathus.
- *Tetricus pak spravoval Lukánii* – Tetricus byl jmenován *corrector Lucaniae*; *correctores* byli úředníci pověřeni správou financí, ale měli i pravomoci příslušející správci provincie.
- 9,14 *vzbouřili se raziči mincí* – Ve skutečnosti asi šlo o svévolnou ražbu mincí senátem po porážce Aureliana u Placentie na konci r. 270.
- 9,15 *Řím obehnal ... bradbami* – Aurelianovy hradby nahradily Serviovy, které zahrnovaly pouze plochu 426 ha; rozloha města uvnitř nových hradeb byla 1230 ha.
- *postavil chrám Slunci* – Chrám bohu Slunce byl vystavěn r. 274 na Martově poli v blízkosti dn. Monte Pincio v Římě podle chrámu v Baalbeku.

- *Vzdal se provincie Dákie* – v létě r. 275.
- *na pravém břehu dolního Dunaje* – Tam byla vytvořena provincie *Dacia Ripensis*, Dákie Poříční. Na jejím území se Aurelianus narodil – v té době to však byla střední Moesie ležící jižně od Dunaje.
- *Caenopbrurium* – Toto místo leželo mezi Hérakleiou a Byzantiem v evropské části dn. Turecka.
- 9,16 *Tacitus* – Marcus Claudius Tacitus vládl v letech 275–276. O jeho smrti existuje několik verzí.
- *Florianus* – M. Annius Florianus asi nebyl s Tacitem spřízněn; na nejvyšší to mohli být nevlastní bratři.
- 9,17 *Probus* – Marcus Aurelius Probus, římský císař v letech 276–282.
- *dobyl zpět Gallie* – Probus vytlačil z Gallie Germány, potom bojoval v Raetii, Illyriku, Moesii a Thrákii, dále na Východě v Isaurii a v Egyptě a byl úspěšný v jednání s Peršany.
- *potlačil pokusy uzurpátorů* – Saturninus byl za vlády císaře Proba správcem Sýrie a císařem byl prohlášen v Antiochei r. 281; Proculus byl prohlášen císařem spolu s Bonosem r. 280 v dn. Kolíně n. Rýnem.
- 9,18 *Carus* – Marcus Aurelius Carus byl římským císařem v letech 282–283.
- *jmenoval své syny Carina a Numeriana caesary* – Marcus Aurelius Carinus vládl v letech 283–285; Marcus Aurelius Numerius Numerianus byl císařem v letech 283–284; oba byli jmenováni caesary r. 282.
- *zasažen ... bleskem* – Podle jiné verze zemřel na nemoc.
- *zavražděn z podnětu svého tchána Apra* – Atrius Aper byl prefektem prétoria. Není však vyloučeno, že Numerianus zemřel na nějakou nemoc.
- 9,19 *vojsko ... provolalo císařem Diocletiana* – Gaius Aurelius Valerius Diocletianus, původním jménem asi Diocles, narozený asi r. 245, vládl v letech 284–1. května 305.
- 9,20 *ve velké bitvě u Margu* – r. 285; Margus, dn. Morava, přítok Dunaje z pravé strany nebo lokalita na soutoku Moravy a Dunaje.
- *mezi Viminaciem a Zlatou horou* – Obě místa, jak *Viminacium*, tak *mons Aureus*, byla v Horní Moesii, blízko soutoku Moravy a Dunaje (v dn. Srbsku).
- *bagaudové* – Byli to zruinovaní a zadlužení malí vlastníci půdy; jejich název je keltského původu a označuje potulné lidi.

- *Maximiana Herculia* – M. Aurelius Valerius Maximianus pocházel z Illyrie. Stal se r. 285 caesarem, r. 286 augustem pro západní část římské říše; zatímco Diocletianus se prohlásil Ioviem, Maximianovi dal jméno Herculus.
- 9,21 *Carausius* – Mauseus (?) Carausius, uzurpátor v Británii do r. 293, kdy byl zavražděn; počátek uzurpace je nejistý (286 nebo 287/288).
- *byl v Bononii pověřen úkolem vyčistit moře* – Bononia bylo město na pobřeží provincie *Belgica*, dn. Boulogne-sur-Mer ve Francii.
- *podél ... Armorika – Aremorica* byl název pobřeží mezi Seinou a Loirou, *Aremoricae civitates* se nazývaly tamější galské obce.
- 9,22 *Achilleus* – Není jisté, zda Aurelius Achilleus byl uzurpátorem. K uzurpacii mělo dojít r. 297.
- *Quinquegentianiové* – kmenový svaz v Císařské Mauretánii, v západní části dn. Alžírsko.
- *rozpoutal válku Narseus* – Také Narses n. Narseh, perský král, který vládl v letech 293–302.
- *Diocletianus učinil ... Maximiana ... augustem* – Stalo se tak r. 286, podle některých badatelů již 285.
- *Constantia a Maximiana jmenoval (Diocletianus) caesary* – Gaius (nebo Marcus) Flavius Valerius Constantius (I.), známý pod jménem Chlorus, byl jmenován caesarem r. 293, augustem se stal 1. května 305. Gaius Galerius Valerius Maximianus vládl v letech 293–311.
- *Constantius prý byl synem dcery císaře Claudia* – Příbuzenský vztah mezi Constantiem a císařem Claudiem II. byl fikcí, kterou propagoval Konstantin od r. 310, možná už od r. 297.
- *nedaleko Serdiky* – Dn. Sofie.
- *Allectus* – Po zavraždění Carausia vládl v Británii do r. 296, kdy byl poražen a padl v boji.
- 9,23 *V téže době bojoval ...* – r. 298.
- *Na území Lingonů ... utrpěl porážku* – Lingonové sídlili mezi Senonou a Leuky v Lugdunské Gallii.
- *dobývali se do města* – Název Eutropiem neuvedeného města byl *Andematunum*, dn. Langres ve Francii.
- *Diocletianus zotřávil nad Achilleem* – Není jisté, zda r. 296 nebo 297.
- 9,24 *mezi městy Kallinikem a Karrhami* – Obě města ležela v Os(d)-roéně; Kallinikon v dn. Sýrii, Karrhy v dn. jihovýchodním Turecku.

- 9,25 *proti Narseovi, dědovi Hormisdy a Sabora* – Hormisdas II., perský král, byl nástupcem Sabora I. v letech 302–309 nebo 310; perský král Sapor II. byl pohrobkem Sabora I. a vládl (310–379).
- *podrobili Karpy a Bastarny* – Karpové pocházeli z Dákie a sídlili v evropské části Sarmatie; Bastarnové patřili ke germánským kmenům a žili u ústí Dunaje.
- *porazili Sarmaty* – Sarmaté byli iránský kočovný kmen, k němuž patřili Jazygové, Roxolani aj. Jazygové se usadili v 1. stol. po Kr. v uherské nížině a částečně i na jihu Slovenska.
- 9,27 *vyměnili ... císařské roucho za oděv soukromých občanů* – Slavnostní předávací ceremonie se uskutečnila v obou rezidencích, tj. v maloasijském městě Níkomédei a v Miláně 1. května 305.
- *v Níkomédei* – Níkomédeia, město v římské provincii Bithýnii, dn. Izmit v severozápadním Turecku.
- *poté co v Římě oslavili velkolepý triumf* – Triumf se slavil už r. 303.
- *do Salon* – do dn. Solinu, předměstí Splitu v Chorvatsku.
- *do Lukánie* – do oblasti v jihozápadní Itálii.
- *na svém sídle nedaleko Salon* – Diocletianus si dal postavit rozlehlý palác v Aspalathos, na jehož místě vznikl dn. chorvatský Split.
- *stáhl se z nejrvyššího postavení* – Zúčastnil se ještě z podnětu zejména Galeria jako předsedající a poradce schůzky v Carnuntu r. 308, ne však z vlastní iniciativy. Tehdy byl Maximianus donucen podruhé abdikovat, jeho syn Maxentius byl prohlášen nepřitelem státu a ustavila se tetrarchie: Galerius, Licinius, Maximinus Daia a Konstantin.

Desátá kniha

- 10,1 *v Asii a na Východě* – Asií se zde rozumí Malá Asie a Thrákie, Východem Sýrie a Egypt.
- *starost se správou Itálie a Afriky* – Obě spravoval jeho caesar Severus. Flavius Valerius Severus vládl v letech 305–307; augustem byl jmenován r. 306.
- *Zemřel v Eboraku* – r. 306 v dn. Yorku v Británii.
- 10,2 *Maximina ... pověřil správou Východu* – Jde o Galeria Valeria Maximina Daiu, který vládl v letech 305–313.
- *byl ... provolán císařem Konstantin* – Flavius Valerius Constantinus,

fímský císař v letech 306–337.

- *syn z ... pochybného manželství* – Konstantin byl nemanželským synem císaře Constantia a Heleny, služky v Drepanu v Bithýnii.
- *prétoriáni ... povolali císařem ... Maxentia* – Byl to Marcus Aurelius Valerius Maxentius uznáný za císaře v Itálii, na Sicílii, v Africe, na Sardinii a na Korsice; jeho roztržka s císařem Konstantinem se datuje od r. 310, ne-li dříve.
- *byl zavražděn v Ravenně* – Severus se stáhl do Ravenny, abdikoval a byl zavražděn nebo spáchal sebevraždu u Říma.
- 10,3 *Herculius ... se snažil ... zbavit ... syna ... moci* – Oba totiž usilovali o tutéž hodnost augusta po Severovi.
- *Byl ... zadržen v Massilii* – v dn. Marseilli, kde se zmocnil válečné pokladny.
- *byl ... usmrčen* – Byl nalezen oběšený ve vězení.
- 10,4 *V té době ustanovil Galerius císařem Licinia* – r. 307; Gaius Valerius Licinianus Licinius vládl v letech 308–324. Předtím ho adoptoval Diocletianus.
- *jeho vojsko ... porazil u Mulvijského mostu* – v Římě r. 312.
- *připravil Maximinus ... převrat namířený proti Liciniově* – Maximinus byl poražen r. 313 u Adrianopole.
- *náhlá smrt v Tarsu* – Maximinus zemřel r. 313; Lactantius píše, že spáchal sebevraždu. Město Tarsos leželo v maloasijské Kilikii, v dn. jižním Turecku.
- 10,5 *porazil (Licinia) v Druhé Pannonii u Cibal* – u dn. města Vinkovci v Chorvatsku r. 314; Druhá Pannonie nebo Dolní Pannonie byla jedna ze dvou provincií v Pannonské diecézi.
- 10,6 *V té době vládl ... jeden augustus a tři caesari* – V listopadu r. 317 vládl Konstantin, jeho synové Crispus a Constantinus II. a Konstantinův synovec Licinianus; od r. 324 vládli s Konstantinem Crispus (do r. 326), Constantinus II. a Constantius II., tři Konstantinovi synové.
- *dal zabít svého syna, ... dle syna své sestry, ... potom také manželku* – Konstantinův syn Crispus byl zbaven života v dn. Pule r. 326. Synovce Liciniana, syna císaře Licinia, poslal Konstantin do vyhnanství a dal zavraždit. Pozadí rodinného dramatu není jasné. Crispa prý obvinila Konstantinova manželka Fausta; Konstantin ji pak nechal udusit v horké lázni. Poněvadž přišli o život ještě další rodinní příslušníci a přátelé, je nasnadě, že šlo buď o skutečné, nebo domnělé

spiknutí.

- 10,8 *rozhodl se dodat městu svého jména ... význam* – Jde o Konstantinopol, dn. Istanbul, vybudovaný na místě dřívějšího města Byzantia.
- *zemřel šestašedesátiletý* – Podle Eutropia se Konstantin narodil r. 271; data jeho narození se však různí – uvádějí se také další roky ve značném rozmezí 270 až 280, ba i pozdější rok. Začátek Konstantinova života není přesně zachycen, jak o tom svědčí jeho několik tradovaných osobních jmen, a to Gaius, Lucius, Marcus a Titus.
- *zasloužil si místo mezi bohy* – Konstantin byl konsekrován, tj. prohlášen bohem, což dosvědčují konsekrační mince. Je to svědectví rozporuplnosti tehdejší doby.
- 10,9 *zanechal ... tři syny* – Constantina II. (337–340), Constantia II. (337–361) a Constanta (337–350).
- *zanechal ... jednoho synovce* – Konstantinův synovec jménem Dalmatius (v literárních pramenech) nebo Delmatius (na nápisech a na mincích) byl synem Flavia Dalmatia a vnukem Constantia I. Chlora.
- *zavražděn při Magnentiově revoltě* – Magnus nebo Flavius Magnentius, uzurpátor v letech 350–353, byl povolán císařem v Augustodunu (dn. Autun) a dosáhl uznání na Západě.
- *v táboře jménem Helena* – Constans byl zabit po Magnentiově uzurpacii na východě Pyrenejí.
- *se Saporem nevádlil Constantius nikdy úspěšně* – Sapor II., perský král v letech 310–379.
- 10,10 *vítězství u Singary... ztratil* – Stalo se tak buď r. 345 nebo 348. Pevnost Singara ležela v provincii Mezopotámii u perských hranic.
- *vojáci si vybrali za císaře Vetraniona* – Vetranio byl povolán císařem v Sirmiu (dn. Sremska Mitrovica v Srbsku) a vlády se vzdal v městě Naissus (dn. Niš v Srbsku). Potom musel odejít do Bithýnie.
- 10,11 *Konstantinův synovec Nepotianus* – Byl to syn Konstantinovy nevlastní sestry Eutropie Flavius Popilius Virius Nepotianus; byl prohlášen císařem i zavražděn v roce 350 spolu s matkou.
- 10,12 *poražen v boji u Mursy* – r. 351; Mursa ležela v Dolní Pannonii na Drávě, dn. Osijek v Chorvatsku.
- *Východu dal Constantius ... caesara Galla* – Claudius Gallus se stal

caesarem r. 351, dostal jméno Flavius Claudius Constantius Caesar a byl zavražděn r. 354.

- *ve městě Senonů* – dn. Sens v Burgundsku, starověké Agedincum, centrum kmene Senonů.
- 10,13 *Silvanus ... byl zavražděn* – Frank Silvanus byl provolán vojáky císařem r. 355 a ještě v téže roce byl vojáky zavražděn.
- 10,14 *Brzy nato poslal do Gallii ... caesara Iuliana* – Flavius Claudius Iulianus, římský císař v letech 360–363; do Gallii byl Iulianus poslán v prosinci r. 355, císařem byl provolán v dn. Paříži (*Lutetia Parisiorum*) r. 360.
- *caesara Iuliana, Gallova bratra* – Iulianus byl Gallův nevlastní bratr, měli společného otce.
- *(Constantius) mu dal za ženu svou sestru* – Byla to Helena, dcera Konstantina Velikého.
- *zničil ... u Argenterata* – u dn. Štrasburgu. Stalo se tak r. 356.
- 10,15 *vypřavil se obsadit Illyricum* – Iulianus ve skutečnosti překročil Rýn u Xantenu a táhl proti Frankům zvaným Attuariiové, potom proti proudu Rýna až k dn. Basileji a přezimoval ve Vienně.
- *Sotva se to Constantius dozvěděl* – tj. že Iulianus byl prohlášen císařem.
- *v třicátém osmém roce vlády* – Údaje jsou přibližné; v době své smrti měl Constantius 44 let, vládl 37 let.
- 10,16 *šest dní před červencovými Kalendami* – 26. června.
- *Byl ... podobný Marku Antoninovi* – tj. Marku Aureliovi.
- 10,17 *vojáci ... se shodli na Iovianovi* – Flavius Iovianus byl římským císařem v letech 363–364.
- *byl tehdy v císařově osobní stráž* – Iovianus byl pověřen doprovodem Constantiovy tělesné pozůstatky z Kilikie do Konstantinopole.
- *kvůli zásluhám jeho otce* – Iovianův otec byl velitelem císařovy osobní stráže.
- *jednu nebo dvě porážky* – Iovianus byl poražen u města Dúra Európos na levém břehu středního Eufratu.
- *ztrátou ... nemalé části římské říše* – Podle smlouvy uzavřené na třicet let ztratil Iovianus horní Mezopotámii s patnácti pevnostmi a také města Nisibis a Singaru a musel se zavázat, že nebude pomáhat arménskému králi, kterého Sapor potrestal za zpusťování svého území.
- *po dobu ... jedenácti set osmnácti let* – Toto časové určení implikuje za-

ložení Říma r. 754 př. Kr.

- *u Caudia, ... u Numantie a v Numidii* – Byla to porážka konsulů Veturia a Postumia v Kaudijské soutěsce r. 322 př. Kr. (Eutropius 2, 9), konsula Hostilia Mancina u Numantie r. 137 př. Kr. (Eutropius 4, 17) a Postumia Albina v zimě 109/110 př. Kr. v Numidii (Eutropius 4, 26). Po všech těchto porážkách muselo projít římské vojsko potupně pod jhem.
- *náble zemřel v Galatii* – Iovianus zemřel na cestě do Konstantinopole ve městě Dadastana na bithýnsko-galatském rozmezí.
- 10,18 *Zemřel v sedmém měsíci své vlády* – Bylo to o měsíc později.
- *třináctého dne před březnovými Kalendami* – tj. 17. února.
- *snažil se o ohleduplnost* – Iovianus zrušil edikt císaře Iuliana, který zakazoval křesťanům působit v soudnictví a zejména ve školství.
- *za konsulatů ... Ioviana a Varroniana* – Varronianus byl synem císaře Ioviana.
- *roku jedenáctistého osmnáctého* – tj. r. 364, kdy byl konsulem Iovianus se svým malým synem Varronianem.
- *Protože jsme se ... dostali k slavným císařům* – Jde o císaře Flavia Valentiniana (364–375) spravujícího západní oblasti impéria a jeho mladšího bratra Flavia Valenta (364–378) vládnoucího na Východě.

FESTUS

DVI = Odkaz na *De viris illustribus urbis Romae*, Slavné osobnosti města Říma

- 1 *zaznamenávající veliké ... obnosy kratším způsobem* – Římané zapisovali vyšší číselky pomocí nižších přidáním ležatých a svislých čar k nižší číselce, např. našich deset tisíc mohli zkráceně zapsat jako X s ležatou čárkou nad touto desítkou, milion jako X s ležatou čarou nad desítkou a svislou čarou vpravo a vlevo od desítky.
- 2 *Od založení Města ... uplynulo 1117 let* – Tento údaj i ostatní údaje uvedené v 2. kapitole se shodují s Eutropiovými.
- *vláda dvou bratrů* – tj. císařů Valentiniana a Valenta.
- *senátoři (vládli) po pěti dnech jeden rok* – v době mezivládí po Romulově smrti. Srov. Eutropius 1,2.
- *konsulů bylo 917* – Započítával se i poslední rok republiky, tedy celkový počet let byl 468, přičemž r. 52 př. Kr. byl konsulem Pompeius sine collega.
- *od Bruta a Publicoly po Pansu a Hirtia* – Od prvních konsulů zvolených po vyhnání králů do r. 43 př. Kr., kdy konsul A. Hirtius přišel o život v bitvě u Mutiny a C. Vibius Pansa podlehl zanedlouho po téže bitvě zranění.
- *po Ioviana* – Císař Iovianus vládl v letech 363–364.
- *k Portu a Ostii, po osmnáctý milník od bran ... Říma* – tj. do vzdálenosti asi 27 km; Portus je jméno přístavu u Ostie, který plánoval Caesar a dal zbudovat Claudius. Ostie je však vzdálena pouze patnáct mil (asi 22 km) od Říma.
- 3 *nyní stručně načrtnu* – Protože o této expanzi pojednává Festus detailněji v dalších kapitolách, jsou vysvětlující poznámky uvedeny až u nich.
- *přibýly Hispánie, začaly odvádět daně Gallie i Británie* – Festus užívá jména zemí v plurálu, protože v jeho době v každé z nich bylo několik provincií.
- 4 *První provincií se stala Sicílie* – Sicílie připadla z větší části římskému státu po první punské válce, na zbytku ostrova vládl syrákúský král Hierón II. (asi 271–216 př. Kr.), který s Římany udržoval dobré styky.

- *konsul Marcellus* – M. Claudius Marcellus, konsul r. 222 př. Kr.
- *po porážce sicilského krále Hieróna* – Festus je zde při zhušťování látky nepřesný a dopustil se také omylu, protože Marcellus začal boje na Sicílii až po Hierónově smrti. Po Hierónovi II. vládl jeho vnuk Hierónymos, který byl orientován prokartágincky a tato orientace přetrvala i po jeho smrti r. 214 př. Kr. Marcellus dobyl Syrákúsy r. 212 př. Kr.
- *Potom ji spravovali prétoři* – Od r. 241 př. Kr. posílal římský senát na Sicílii jednoho ze dvou prétorů s pověřením vybírat daně a cla, od r. 227 př. Kr. spravoval Sicílii prétor s dvěma kvéstory. Za Augusta byl ostrov senátní provincií v čele s prokonsulem s prétorskou pravomocí.
- *později byla svěřena praesidum* – Praeses (pl. praesides) byl od Konstantinovy doby nejnižší stupeň hodnosti provinciálního správce. Festus však na tomto místě nepoužil výraz *praeses* v tomto smyslu; věcně není jeho sdělení jasné, podle *Notitia dignitatum* spravoval Sicílii konsulár. *Notitia dignitatum* je seznam civilních a vojenských hodností v západní i východní části římského impéria spolu s registrem diecézí a provincií v pozdní antice.
- *nyní ji mají na starosti konsulárové* – Konsulárové, lat. *consulares*, byli bývalí konsulové, řádní i náhradní. Konsuláry se mohli stát římscí občané také propůjčením této hodnosti, aniž konsulát zastávali. Některé úřady směli zastávat a správu některých provincií směli vykonávat pouze konsulárové. Konsulárskou provincií se Sicílie stala po Diocletianových reformách.
- *Sardinii a Korsiku dobyl Metellus* – Není vyloučeno, že jde o neznámého Metella, protože známý M. Caecilius Metellus, konsul r. 115 př. Kr., spravoval provincii Sardinii a Korsiku až v letech 114–111 př. Kr. Podle Eutropia 2,20 slavil triumf nad Korsikou a Sardinii jako první L. Cornelius Scipio, konsul r. 259 př. Kr.
- *Správa těchto ostrovů* – Sardinie se stala druhou římskou provincií, když se jí Kartágo r. 237 př. Kr. vzdalo. Řím anektoval i Korsiku. Od r. 227 př. Kr. spravoval provincii *Sardinia et Corsica* prétor. Od r. 27 př. Kr. jí řídil prokonsul s pravomocí prétora. Od r. 6 po Kr. se Sardinie a Korsika od sebe oddělily, Sardinii Augustus zařadil mezi císařské provincie. Historie správy obou provincií pak byla složitější. Od doby Diocletianovy řídil jednu i druhou samostatnou provincií *praeses*.

- *Afrika se dala do bojů třikrát* – Jde o tři punské války v letech 264–241; 218–201; 149–146 př. Kr.
- *až Scipio ... zničil Kartágo* – Po skončení třetí punské války r. 146 př. Kr. byl Scipio pověřen organizací dobytého území jako nové provincie; spravoval ji prétor, od Augusta prokonsul.
- *spřátelení králové* – Byli to Masinissa a po jeho smrti r. 148 př. Kr. Micipsa. Micipsova smrt r. 118 př. Kr. vyvolala spory mezi jeho vlastními syny Adherbalem a Hiempsalem a adoptivním Iugurthou, které Iugurtha vyřešil vraždou obou. Proto mu Římané vypověděli válku, která začala r. 111 př. Kr. a skončila r. 105 př. Kr. Jejím vedením byl pověřen Q. Caecilius Metellus r. 109 př. Kr., r. 107 př. Kr. ho nahradil Gaius Marius. Král Mauretánie Bocchus, napřed Iugurthův spojenc, vydal posléze Iugurthu Sullovi, který byl Mariovým kvěstorem. Srov. Eutropius 4,26.
- *dostala se tato země do rukou římského národa* – V Numidii vládli domácí monarchové až do r. 46 př. Kr. Tehdy se stal správcem numidského teritoria, které se stalo provincií *Africa Nova*, historik C. Sallustius Crispus. Na začátku 4. stol. spravoval Numidii *consularis sexfascialis Numidiae*.
- *Mauretánie byly drženy ... Bocchem* – Bocchus I. vládł v Mauretánii, k níž získal za vydání Iugurthy část Numidie. Po jeho smrti byla Mauretánie rozdělena na dvě části; král Bocchus II. vládł zprvu pouze ve východní části, později až do své smrti r. 33 př. Kr. v celé zemi. Zemřel bez dědiců. Augustus založil na tamějším území řadu kolonií a r. 25 př. Kr. dal vládu Iubovi II.
- *Maurim dále vládl král Iuba* – Festus směřuje numidského krále Iubu I. a jeho syna Iubu II. Iuba I. byl Pompeiovým spojencem a porazil r. 49 př. Kr. Caesarovo vojsko vedené C. Scriboniem Curionem. Když Caesar r. 46 př. Kr. zvítězil nad pompeiovcí u Thapsu, spáchal Iuba I. sebevraždu. Iuba II. strávil dětství a mladá léta v Římě a vládł díky Augustovi v Mauretánii v letech 25–23 př. Kr. Toto území bylo připojeno k Římu až po násilné smrti Iubova syna.
- *byl ... poražen Augustem Caesarem* – Byl poražen už Gaiem Iuliem Caesarem, nikoli až Augustem. Oficiální Augustovo jméno od r. 27 př. Kr. bylo *Imperator Caesar Divi Filius Augustus*.
- *Byzacium* – Tento název byl původně používán pro část provincie Afriky, za Diocletiana se z této části stala provincie *Valeria Byzacena*.

- Původně ji spravoval *praefectus*, později konsulár.
- *dvě Mauretánie* – Císař Claudius zřídil dvě provincie: Mauretánii Tingitánskou a Císařskou. Nejprve je spravoval *procurator Augusti*, potom byla jejich správa kvůli nepokojům složitější. Císařská Mauretánie byla dále rozdělena při Diocletianově reformě na Císařskou a Sitifskou.
 - *5 jsme poprvé poslali na pomoc ... Scipiona* – V této souvislosti se uvažuje buď o akci Publia a Gnaea Corneliů Scipionů v Hispánii r. 218 př. Kr. anebo o působení Publia Cornelia Scipiona Afrického Staršího z r. 210 př. Kr. anebo o působení Scipiona Afrického Mladšího.
 - *proti Afričanům* – tj. Kartágiňanům.
 - *Lusitány, kteří obnovili boje ...* – obyvatelé Lusitánie v dn. Portugalu a části dn. západního Španělska.
 - *zásluhou Decima Bruta* – Decimus Iunius Brutus byl konsulem r. 138 př. Kr. O tom, že by dorazil až do Gades (dn. Cadiz), není jinde zmínka a jde patrně o Festův omyl. Před Brutem však již proti Lusitánům bojoval L. Postumius Albinus, který nad Lusitánii a Hispánií slavil triumf r. 178 př. Kr.
 - *Potom byl poslán ... Sulla* – Tato Sullova vojenská akce není známá z jiných nezávislých zdrojů a je nejasná.
 - *srovnal Numantii se zemí* – r. 133 př. Kr. Srov. Eutropius 4, 17.
 - *U příležitosti války se Sertoriem vedené Metellem a Pompeiem* – Srov. Eutropius 6,1. Q. Caecilius Metellus byl poslán do Hispánie r. 79 př. Kr. Srov. DVI 63. Pompeius přišel Metellovi na pomoc r. 77 př. Kr.
 - *Pompeius v době své prodloužené pětileté správy* – Pompeius získal pětiletou správu Hispánie r. 55 př. Kr. Do Hispánie však za sebe poslal své legáty L. Afrania a M. Metella a není známo, že by se sám účastnil tamějších bojů.
 - *byli ... zdoláni ... Kantabrové a Asturové* – Válečné operace v Hispánii řídil r. 26 př. Kr. Augustus, ale pak jimi pro nemoc pověřil legáty. Do Říma se císař vrátil r. 24 př. Kr. a na znamení míru dal uzavřít chrám boha Iana. Oba kmeny se znovu vzbouřily a byly pacifikovány až r. 19 př. Kr. zásluhou Augustova vojevůdce Agrippy.
 - *hispánská provincie, která se nazývá Mauretánie Tingitánská* – Diocletianus zapojil Tingitánskou Mauretánii do Hispánské diecéze.

- *ostatní provincie jsou v rukou praesidů* – Podle Notitia dignitatum byla *Gallaecia* konsulárskou provincií.
- *6 Gally porazil Camillus* – Podle tradice porazili Gallové r. 390 př. Kr. Římany u řeky Allie a zaútočili na Řím. Srov. Eutropius 1,20; DVI 23. Dnes se datuje pád Gallů do r. 387 př. Kr.
- *Marius je vyhnal z Itálie* – Marius však napřed porazil Teutony za Alpami u dn. Aix-en-Provence r. 102 př. Kr. a potom v r. 101 př. Kr. Kimbry v severní Itálii. Srov. Eutropius 5,1 n.; DVI 67.
- *Caesar podrobil Gallie* – v letech 58–50 př. Kr.; Rýn přešel r. 55 a 53 př. Kr. a do Británie se dostal r. 55 a 54 př. Kr.
- *Desátého roku už Gallie i Británie odváděly daně* – Caesar podrobil v Británii pouze několik kmenů na jihu země, a když přijal nabídku Cassivelauna z kmene Trinovantů, že se Britanové vzdají, uložil jim rukojmí a určil výši poplatku. Ten byl vymáhán r. 54 př. Kr. a není jisté, zda byl vůbec kdy odevzdán.
- *V Gallii, Aquitánii a Británii je osmnáct provincií* – Festův seznam provincií se shoduje s jinými seznamy, např. v *Notitia dignitatum*. Z Británie chybí pouze *Valentia*, protože buď vznikla později, než Festus dílko sepsal, nebo podle jiného názoru podává Festus stav provincií z r. 364, anebo se o ní Festus zapomněl či dokonce nechtěl zmínit.
- *7 Konsul Laevinus* – M. Valerius Laevinus dobyl ostrovy v Iónském moři a města na jeho pobřeží r. 211 př. Kr.
- *díky ... Metellovi zvanému Krétský* – Q. Caecilius Metellus byl r. 62 př. Kr. po dlouhých obstrukcích Pompeiových přátel odměněn za vítězství v boji s krétskými piráty triumfem a jménem Krétský. Srov. Eutropius 6,11.
- *nakročili jsme do Achaie* – Po porážce Achajského spolku a pádu Korintu r. 146 př. Kr. nevytvořili Římané v Řecku novou provincii a o řeckých záležitostech rozhodoval ve skutečnosti římský správce provincie Makedonie. Jako separátní provincie vznikla *Achaia* až r. 27 př. Kr. Její oficiální název *Achaia* připomínal zmíněnou římskou porážku achajského spolku. Ve Festově době byla *Achaia* jednou z provincií v Makedonské diecézi a zabírala někdejší Makedonii, Thessalii, Épeiros a celý Peloponnésos.
- *Athéňané ... požádali o ... pomoc proti ...Filippovi* – Filippovi V. (238–179 př. Kr.). Festus zde udává příčinu druhé makedonské války

- z let 200–197 př. Kr. O žádosti Athéňanů o pomoc se zmiňuje Livius, Appiános, Pausániás, ale nezmiňuje se o ní Polybios. Byla však zřejmě přednesena v době, když už v Římě o válce s makedonským králem Filippem V. bylo rozhodnuto. Festus interpretuje římský zásah jako ochranu ohrožených národů.
- *Achaia ... se těšila ... svobodě* – T. Quinctius Flamininus vyhlásil r. 196 př. Kr. svobodu řeckých měst, tj. jejich nezávislost na Makedonii a možnost řídit se vlastními zákony.
- *v Korintě byli napadeni římsí vyslanci* – Římsí vyslanci, kteří měli projednat některé záležitosti Achajského spolku, nebyli na jednání spolku v Korintě připuštěni ke slovu a byli zesměšněni. Srov. Eutropius 4,14.
- *zásluhou ... Lucia Mummia* – Mummius převzal jako konsul r. 146 př. Kr. velení v Makedonii po Q. Caeciliovi Metellovi Makedonském, bojoval s Achajským spolkem a porazil jej u Leukopetry na Isthmu. Následovalo obležení Korintu a na příkaz senátu i jeho vyvrácení r. 146 př. Kr. Srov. DVI 60.
- *Epeiroňany, kteří si ... troufli vyrazit ... do Itálie* – Obyvatelé jihoitalského Tarentu si pozvali na pomoc proti Římanům Pyrrha. Ten byl nakonec Římany r. 275 př. Kr. poražen. Srov. Eutropius 2,14.
- *Makedonie se dala do bojů třikrát* – Festus uvádí druhou makedonskou válku, v níž porazil T. Quinctius Flaminius Filippa V. v hornaté oblasti Kynoskefalai r. 197 př. Kr., třetí, ve které zvítězil L. Aemilius Paullus r. 168 př. Kr. nad Perseem u Pydny, a porážku Lžifilippa r. 148 př. Kr. Srov. Eutropius 4,7; 4,13. Festus neuzivá jméno Perseus, ale Perses.
- *Makedonie se dostala do područí římského národa* – Po prohře s Římany r. 168 př. Kr. se Makedonie řídila po dobu dvaceti let; podmínkami uloženými r. 167 př. Kr. po porážce Pseudofilippa r. 148 př. Kr. byla rozšířena o illyrské oblasti a o Épeiros a stala římskou se provincií, jejíž součástí bylo až do r. 27 př. Kr. Řecko. Od r. 27 př. Kr. byla senátorskou provincií, od r. 15 do r. 44 ji spravoval císařský legát v Moesii, potom byla opět senátní provincií. Za Diocletiana patřila k diecézi Moesii; Festus v 8. kap. zmiňuje samostatnou makedonskou diecézi se sedmi provinciemi, *Notitia dignitatum* jich uvádí šest.
- *Illyry, kteří Makedoňanům poskytli pomoc* – Illyrové stáli ve třetí makedonské válce na straně Makedoňanů a byli poraženi přetorem L. Aniciem Gallem r. 168 př. Kr. Srov. Eutropius 4,6.

- *Dardany a Moesy podrobil ... Curio* – Dardanové byli illyrský kmen usazený v dn. Srbsku; Moesie (Horní a Dolní) byla římskou provincií na území dn. Srbska, severovýchodního Bulharska a v dn. Dobrudži. C. Scribonius Curio byl prokonsulem v Makedonii r. 75–72 př. Kr. Srov. Eutropius 6,2.
- *po porážce ... alpských kmenů* – Ligurové v oblasti Přímořských Alp byli podrobeni r. 14 př. Kr., zbytky alpských obyvatel r. 7 př. Kr.
- *byly získány provincie Noriků* – Norické království bylo včleněno do římské říše postupně. Určitou formou bylo připoutáno už za Augusta, poté nejspíše císař Claudius postavil do čela provincie správce s názvem *procurator Augusti*. Za Diocletiana bylo Noricum rozděleno na dvě provincie, v jejichž čele byli *praesides*: *Noricum Ripense* – Poříční, tj. dn. Horní Rakousko a severní část Dolního, a *Noricum Mediterraneum* – Vnitrozemské na území dn. Štýrska a Korutan.
- *panonský král Batho* – V r. 6 se vzbouřili Dalmaté pod vedením krále Bathona; v téže době si panonský kmen Breuci zvolil králem jiného Bathona. Proti oběma, kteří spojili své síly, vyslal Augustus Tiberia a poté Germanika. Mezi oběma Bathony však vznikly třenic, které skončily vraždou panonského krále. Panonský kmen byl poražen, dalmatský Batho se r. 8 Římanům vzdal. Po roce 9 spravovali Pannonii *legati Augusti pro praetore*.
- *oblast Druhé Pannonie* – Na začátku 2. stol. byla Pannonie rozdělena na Horní (*Superior*) a Dolní (*Inferior*), za Diocletiana pak byly obě dvě rozděleny dále: Horní na První (*Prima*) a Poříční (*Riparensis*) neboli Sávií, Dolní na Valerii s centrem v Aquinku a Druhou (*Secunda*) s centrem v Sirmiu (dn. Sremská Mitrovica v Srbsku).
- *8 Markomani ... byli vytačeni z Valérie* – Krátce před r. 166 přešli Markomani a Kvádové Dunaj a dostali se na území pozdější provincie Valérie (na části území dn. Maďarska). Odtud je vytačil Marcus Aurelius ve dvou válkách (166–172 a 177–180).
- *od Augusty Vindeliků* – tj. od dn. německého Augsburgu.
- *Traianus porazil Dáky za krále Decebala* – Císař Traianus (98–117) vedl boje v Dákii v letech 101–2 a 105–6. Jako provincie byla Dákie uspořádána r. 106. Císař Aurelianus (270–275) se z Dákie stáhl a název Dákie byl dán nové provincii na jižním břehu Dunaje. Srov. Eutropius 8,2; 9,8,15. Festus užívá jméno dáckého krále v podobě

- Decibal.
- *měřila ... tisíc mil* – Dákie měla v obvodu asi 1500 km.
- *Illyricum má osmnáct provincií* – Illyricum čili Illyrská prefektura se skládala ze dvou diecézí – Dácké a Makedonské, které se členily na provincie.
- *Praevalis* – také *Praevalitana*, provincie utvořená z jihovýchodní části provincie Dalmatie.
- *9 Do Thrákie se přešlo* – Thrákie zabírala dn. Bulharsko, část Rumunska na jih od dolního Dunaje, severovýchodní část Řecka a evropskou část Turecka.
- *Marcus Didius* – Titus, nikoliv Marcus, Didius porazil Skordisky r. 101 nebo 100 př. Kr.
- *Marcus Drusus* – M. Livius Drusus slavil triumf nad Skordisky a Makedoňany r. 110 př. Kr.
- *Minucius* – M. Minucius Rufus bojoval v Makedonii a Thrákie v letech 110–106 př. Kr. Srov. Eutropius 4,27.
- *Prokonsul Appius Claudius* – Appius Claudius Pulcher, konsul r. 79 př. Kr., bojoval jako prokonsul v Makedonii r. 77 př. Kr. se Skordisky a s kmeny v Rhodopě.
- *na ... řece Hebru* – na dn. řece Marice v Bulharsku.
- *kmeny sídlící v Rhodopě* – v pohoří a v pozdější provincii na jihu Thrákie.
- *přímořská města Európy* – Európa byl ve Festově době název římské provincie v jihovýchodní části thrácké diecéze.
- *Marcus Lucullus* – M. Terentius Lucullus, konsul r. 73 př. Kr. Srov. Eutropius 6,10.
- *podrobil Haemimontany* – Byli to obyvatelé jedné z římských provincií v jihovýchodní části thrácké diecéze.
- *Obsadil města na pobřeží Pontu* – srov. výčet jmen měst u Eutropia 6,10.
- *10 Asii poznali Římané* – Římská provincie *Asia* zahrnovala některé oblasti v západní části poloostrova Malé Asie.
- *spojenectví s králem Attalem* – Attalos I. byl pergamský král v letech 241–197 př. Kr.
- *odkazem v Attalově závěti* – srov. Eutropius 4,18. Attalos III. Filométér odkázal r. 133 př. Kr. své panství Římanům.
- *na ... syrském králi Antiochovi* – Po válce s Antiochem III. Velikým

byly r. 188 př. Kr. dojednány v Apamei mírové podmínky, podle nichž se Antiochos musel stáhnout za Tauros, ale stále mu zbylo rozsáhlé území, které ovládal. Římané tehdy rozdělili získané země a města svým spojencům. Pergamskému království připadla Frygie, Mýsie, Lykaónie a Lýdie, které se pak po smrti Attala III. dostaly zase do římských rukou.

- *Lýdie ... , Kárie, Helléspontos a Frygie* – oblasti v Malé Asii.
- *za Vespasiana tu vznikla Ostrovní provincie* – Císař Vespasianus reorganizoval r. 73 př. Kr. správu provincie Asie. Ostrovní provincie vznikla mnohem později; Festus promítá do historie svou současnost.
- *11 Pamfýlii, Lykii a Pisidii získal Servilius* – Jde o oblasti v Malé Asii. P. Servilius Vatia, konsul r. 79 př. Kr., bojoval v letech 78–75 př. Kr. jako prokonsul v Kilikii proti pirátům a podrobil Isaury. R. 74 př. Kr. slavil triumf a dostal jméno Isaurský. Srov. dále kap. 12 a také Eutropius 6,3.
- *závěti ... krále Nikoméda* – Nikomédes IV. zemřel r. 74 př. Kr. Srov. Eutropius 6,6.
- *Prokonsul Mummius je pronásledoval* – Ve skutečnosti to byl Gnaeus Manlius Vulso, kdo byl vyslán do Galatie r. 189 př. Kr. a nejprve porazil Tolistobogy, kteří se stáhli na horu Olympos (v Galatii), potom Tektosagy a Trokmy, kteří se utekli na horu Magabu. Festus si jej spletl s L. Mummiem, konsulem r. 146 př. Kr.
- *tetrarcha Deiotaros* – Helenizovaný tetrarcha kmene Tolistobogů, spojenec Římanů proti Mithridatovi odměněný od Pompeia titulem basileus.
- *Galatie se nakonec stala provincií* – r. 25 př. Kr.
- *ve funkci propréтора – Proprætor* (z původního *pro prætore* = v zastoupení préтора) měl kompetence préтора, a to buď prodloužením prétorské pravomoci, nebo na základě speciálního pověření. Od dob Sullových odcházeli všichni prétoři po skončení úřadu v Římě do provincií, dříve tomu bylo ojediněle. Od r. 27 př. Kr. měli správci císařských provincií hodnost *legati Augusti pro prætore*.
- *za krále Ariaratha* – Byl to buď Ariarathés IV. (220–163 př. Kr.), nebo V. (163–130 př. Kr.); oba byli spojenci Římanů – první v třetí válce s Makedonií, druhý ve válce s Aristoníkem.
- *Římané ... dosadili na trůn ... krále Ariobarzana* – Sulla dosadil kap-

padockého Ariobarzana I. na trůn r. 95 př. Kr., podruhé byl dosazen r. 90/89 př. Kr., potřetí po porážce Mithridata a mírovém ujednání r. 85/84 př. Kr.

- *Za císaře Claudia se Kappadokie změnila v provincii* – Stala se provincií již za Tiberia r. 17 po Kr. Archeláa, posledního krále Kappadokie, povolal do Říma Tiberius, srov. Eutropius 7,11.
- *po porážce ... Mithridata* – Pompeius porazil Mithridata r. 66 př. Kr., Bithýnií a Pontos organizoval jako provincií o něco později; uvádějí se roky 63–62 př. Kr.
- *Po jeho smrti* – Posledním rodilým králem v Paflagonii byl Deiotaros Filadelfos. Paflagonie byla připojena k provincii Galatii Augustem r. 6 př. Kr. Pobřežní Paflagonie však zůstala částí provincie Pontu a Bithýnie. Obě oblasti pak byly spojeny v jednu provincií za Diocletiana.
- *12 Antiochos ... král v Sýrii* – Antiochos III. (223–187 př. Kr.). Srov. Eutropius 4,3; DVI 54.
- *byl poražen ... u Magnésie* – r. 190 př. Kr. nebo na počátku r. 189 př. Kr.
- *Jeho synové si ... udrželi vládu* – Antiochos III. měl jediného syna. Festus má zřejmě na mysli celou Antiochovu dynastii. Poslední z dynastie Antiochos XIII. byl zbaven trůnu r. 65–64 př. Kr.; Pompeius začal s organizací Sýrie jako římské provincie r. 64 př. Kr.
- *Kiliky a Isaury* – Kilikie byla oblast v jihovýchodní Malé Asii; Isaurie v jižní Malé Asii.
- *13 Kypr ... dráždil ... římský národ* – Kypr byl součástí egyptského království. Když tam vládl Ptolemaios, bratr Ptolemaia XII. (který však nebyl římským spojeneckým králem – *foederatus*, jak tvrdí Festus), navrhl P. Clodius Pulcher r. 59 př. Kr. zákon o připojení Kypru k Římu. Římané si dělali nárok na Kypr na základě odkazu Ptolemaia XI. Alexandra II. Diplomatickými akcemi na Kypru byl tehdy pověřen Cato. Až do r. 48/7 př. Kr. byl Kypr součástí provincie Kilikie. Krátkodobě byl pak vrácen zpět Egyptu; k jeho definitivnímu připojení k římské říši došlo až s anexí Egypta po bitvě u Actia.
- *Kýréne ... Líbyi* – Kýréne byla oblast v severní Africe hraničící na západě s Velkou Syrtou, na východě s Egyptem. Byla nazvána podle stejnojmenného města, které bylo původně řeckou kolonií. Římu ji

odkázal Ptolemaios VIII. Euergetés (kterého Festus označuje jako *Antiquior*) v tajné závěti r. 162/1, částečně zveřejněné r. 156/5 př. Kr., pokud ovšem nebude mít dědice. Protože nakonec měl dědice, jímž byl nelegitimní syn Ptolemaios Appión, odkázal své panství Římanům teprve on r. 96 př. Kr. Kýréné se však stala římskou provincií až r. 75 nebo 74 př. Kr. a později byla spravována spolu s Krétou. Do Festovy zprávy se jednak promítá faktická situace jeho doby, jednak jeho vlastní interpretace. Ve Festově době bylo město Kýréné v provincii *Libya Pentapolis* (L. Pětiměstské) – tu podle Festa odkázal Římu Ptolemaios VIII. Druhou provincií byla *Libya Sicior* (Aridior) – Vyprahlá (Vyschlá) v sousedství s Egyptem, kterou podle Festa odkázal Římu Ptolemaios Appión. Srov. také Eutropius 6,11.

- *dostal Egypt ... podobu provincie* – Egypt se stal provincií r. 30 př. Kr. a v jeho čele stál prefekt, který byl z jezdeckého stavu. Prvním egyptským prefektem byl C. Cornelius Gallus. Srov. Eutropius 7,7.

- *14 Arménii za Taurem prošla římská armáda* – Události popsané ve 14. kapitole jsou vyspány detailněji v následujících kapitolách, takže poznámky jsou uváděny vždy na příslušném místě. Arménie byly dvě: Malá – *Armenia minor*, na západ od Eufratu, byla r. 66 př. Kr. odňata králi Tigránovi a poté připojována k různým sousedním státům, resp. provinciím a od Vespasianovy doby se stala součástí provincie Kappadokie. Velká Arménie – *Armenia maior* byla od Pompeiovy doby klientským státem, buď pod vlivem římským nebo parthským.

- *15 kolikrát se střídaly zbraně Babylónie a Římanů* – Babylónie je název jižní Mezopotámie (v dn. jižním Iráku). Po dlouhých bojích (141–127 př. Kr.) přešla r. 126 př. Kr. pod kontrolu Parthů a tvořila pak součást říše Arsakovců a potom Sásánovců. Zde je název Babylónie použit přeneseně o parthské a následně o novoperské říši. Parthové vytvořili stát na území dn. Íránu v polovině 3. stol. př. Kr. poté, co se osvobodili z nadvlády Seleukovců. Zakladatelem jejich říše byl Arsakés, jehož nástupci – Arsakovci – vládli až do r. 224 po Kr., a považovali se za pokračovatele perských Achaimenovců. Tato říše se rozšířila i do Mezopotámie, o niž neustále bojovala s Římany. Posledního Arsakovce Artabana V. svrhl zakladatel perské dynastie Sásánovců Ardašír (Artaxerxés), který se stal zakladatelem novoperské říše, jež vystřídala parthskou. Sásánovci si pak rovněž činili nároky na všechny země, které ovládali v 6.–4. stol. př. Kr. králové staroperské říše Achai-

menovci. Název Parthové se někdy užíval i pro Peršany a obráceně.

- *Nejprve požádal o přátelství ... u Sully ... Arsakés* – r. 92 př. Kr., kdy byl Sulla proprétozem v Kilikii. Všichni parthští králové měli jméno Arsakés podle zakladatele dynastie. Tento Arsakovec měl plné jméno Mithridatés II. Arsakés IX. Veliký.

- *Lucullus pronásledoval Mithridata* – srov. Eutropius 6,9; DVI 74.

- *zmocnil se Madeny* – Bližší a přesnější údaje o Madeně (Festus se o ní zmiňuje ještě v kap. 18 a 28) nejsou k dispozici.

- *sešel přes Melitenu* – přes město v Malé Arménii, v dn. Turecku.

- *dobyl Nisibis* – město v Mezopotámii, v dn. jihovýchodním Turecku.

- *16 Mithridatés uprchl ... do Bosporu* – tj. do Bosporské říše u tehdejšího Kimmerského (dn. Kerčského) průlivu, která byla od r. 109 př. Kr. součástí Mithridatova pontského království. Srov. Eutropius 6,12; DVI 76.

- *sáhl po jedu* – Mithridatés po porážce r. 66 př. Kr. sice uprchl, ale sebevraždu spáchal až r. 63 př. Kr. ve svém paláci ve městě Pantikapaia na Krymském poloostrově, které se také nazývalo Bosporos a stálo na místě dn. Kerče.

- *pronásledoval ... krále Tigrána* – Srov. Eutropius 6,13.

- *v Artaxatech* – Artaxata byla hlavním městem Velké Arménie (dn. Artašat v Arménii).

- *Byla od něj přijata nazpět Mezopotámie, Sýrie a část Foinikie* – Pompeius zřídil provincii Sýrii, která zahrnovala i Foinikii; r. 194 se Sýrie rozdělila na Syria Coele (*Coilesyria*) und *Syria Phoenice* (Foinikie) a ta byla později dělena dále.

- *Pompeius také dosadil krále ... Bosporanům* – srov. Eutropius 6,13–14; DVI 77.

- *střetl se s Albány* – Albánové žili na území dn. Ázerbajdžánu.

- *přijal na milost Hibérie* – Hibérie n. Ibérie byla oblast zahrnující přibližně dn. Gruzii.

- *zvítězil nad Saracény a Arabý* – Saraceni neboli Skénitští (žijící v stanech) Arabové bylo označení pro arabské beduínské kmeny a od 3. stol. po Kr. hromadný název pro všechny kmeny v syrské poušti.

- *uzavřel smlouvu s Peršany* – r. 66 př. Kr., ale r. 64 př. Kr. ji porušil, protože už nepotřeboval neutralitu parthského krále.

- *17 Marcus Crassus byl vyslán proti Parthům* – srov. Eutropius 6,18.

Triumvir M. Licinius Crassus Dives získal r. 55 př. Kr. správu Sýrie. Následujícího roku začal o své vůli s nájedzy na území Mezopotámie. Parthský král Oródés k němu vyslal r. 53 př. Kr. své poselstvo zjistit jeho plány.

- *pod vedením ... zběha Mazary* – Autoři udávají různá jména zběha; trasa, kterou zběh Crassa vedl, však byla známá a běžně po ní cestovali obchodníci.

- *pod velením ... Silata* – Podle Plútarcha bylo jméno mezopotámského satrapy Silakés.

- *hlavu i pravici přinesli králi* – tj. Oródovi II., který byl tehdy v Artaxatech.

- *Lucius Cassius* – C. (nikoli L.) Cassius Longinus, jeden z Caesarových vrahů. Srov. DVI 83.

- *po porážce (u Filipp) se uchýlil k Peršanům* – Quintus Labienus, syn Caesarova legáta Tita Labiena, byl vyslán Brutem a Cassiem získat pomoc na Východě pro boj s Octavianem a Antoniem. Po prohrané bitvě u Filipp nabídl své síly Parthům a napadl s nimi Sýrii r. 41/40 př. Kr. Římské vojsko pod velením Decidia Saxy, legáta Marka Antonia, bylo poraženo.

- *na hoře Kapros* – Jméno je odjinud neznámé, není vyloučeno, že se jedná o zkomolený název.

- *Publius Ventidius Bassus* – Byl poslán Antoniem jako jeho legát na Východ, porazil několikrát Parthy a slavil nad nimi jako první Říman triumf. Zemřel před bitvou u Actia a měl státní pohřeb. Srov. Eutropius 7,5.

- *M. Antonius vpádl do Médie* – r. 36 př. Kr. Srov. Eutropius 7,6. Médie byl název oblasti na jih od Kaspického moře.

- *Potom ... ztratil dvě legie* – Odznaky těchto legií byly Římanům vráceny až r. 20 po Kr. spolu s odznaky Crassových a Decidiových legií.

- 19 *Caesar Claudius, Augustův vnuk* – Jeho jméno však bylo Gaius Iulius Caesar.

- *podle Pompeiovy praxe* – Pompeius zavedl během tažení na Východě praxi, podle níž zůstávali ve státech sousedících s římskými provinciemi králové, kteří byli spojenci, přáteli nebo klienty římské říše.

- *dosazoval vládců* – Latinský název *iudices* se ve 4. stol. užíval obecně pro správce provincie, protože jejich hlavní oblast působnosti bylo soudnictví; Festus užívá tohoto výrazu o arménských krá-

líků v tomto případě nesprávně.

- *Peršané ... dali ... Augustovi rukojmí* – V té době neposkytlí Parthové žádná rukojmí a odznaky Crassových legií byly vráceny až r. 20 po Kr. Srov. Eutropius 7,9–10.

- 20 *Nero ... ztratil Arménii* – Po porážce římského vojska v r. 62 parthským Vologaesem se římské ambice při obsazení arménského trůnu vlastním kandidátem staly bezpředmětnými a Nero se musel spokojit tím, že parthský Tiridatés na arménském trůně přijal královský diadém z jeho rukou v Římě. Praxe parthského dosazování arménského krále a jeho římské schvalování vydržela delší dobu.

- *tím, že králi odňal diadém* – Traianus odmítl vložit královský diadém na hlavu parthského Parthamasarida, který poklekl a položil jej před něj, a neuznal tak parthskou vládu v Arménii. Parthamasiris byl zavražděn. Srov. Eutropius 8,3.

- *Bospořany, Kolchy přijal pod ochranu* – Bospořané žili na Krymu a v jeho okolí, Kolchové u Černého moře.

- *obsadil území Osroénů* – Os(d)roéné byl název území v severozápadní Mezopotámii. Ve skutečnosti se tamější král Abgar VII. připojil k Římanům a Traianus strávil zimu 114–115 v jeho hlavním městě Edesse.

- *ovládl Kardueny a Markomédy* – Oba kmeny sídlily v jižní Arménii a severozápadní Médii v sousedství Arménie.

- 21 *se stejnými pravomocemi* – Hodnost *pontifex maximus* měl pouze Marcus Aurelius.

- *Mladší Antoninus vyštáhl proti Parthům* – Lucius Verus bojoval s Parthy v letech 162–166 a k úspěchu mu dopomohli jeho generálové, zejména Avidius Cassius. Triumf nad Parthy byl slaven v Římě v srpnu r. 166. Srov. Eutropius 8,10.

- *Severus ... porazil ... Parthy* – Severus bojoval s Parthy r. 195 a 197–199. V první výpravě podrobil Adiabény/Aziabény žijící v Adiabéně po obou stranách horního Tigridu a Skénitské Araby čili Saracény žijící v poušti blízko Egypta. Získal titul *Parthicus Arabicus* a *Parthicus Adiabenicus*. Po druhé výpravě dostal titul *Parthicus Maximus*.

- *zřídil tam provincii* – Provincie byla v Arábii zřízena už za Traiana v letech 105–106; Severus bojoval r. 195 s Araby, kteří do té doby ještě nebyli podrobeni.

- *Caracalla ... zemřel přirozenou smrtí* – Caracalla byl zavražděn

r. 217 na cestě mezi Edessou a Karrhami v Os(d)roéné na podnět Macrina, který se stal jeho nástupcem.

- *když chystal tažení proti Peršanům* – Caracalla zamýšlel oženit se s dcerou parthského krále Artabana V. Když byla jeho nabídka odmítnuta, napadl r. 216 Médii. Srov. Eutropius 8, 20.
- *byl tam i pobíben* – Caracallový ostatky byly uloženy v Římě v Hadrianově mauzoleu.
- *v dosti mladém věku* – Bylo mu třináct let.
- *22 perského krále Xerxa* – Perský král Sásánovec Ardašír I. (Artaxerxés, zde Xerxés) byl zakladatelem novoperské říše. Výsledek výpravy Severa Alexandra, která začala r. 231 a skončila r. 232, nebyl skvělý, určité úspěchy mělo jen vojsko v Arménii.
- *Ulpiana* – Domitius Ulpianus byl jako rádce císaře Severa Alexandra nejvlivnější postavou v jeho okolí. Srov. Eutropius 8, 23.
- *slavil ... triumf* – R. 233.
- *Za Gordiana* – Tj. za Gordiana III. Začátek jeho perského tažení se klade (s určitými pochybnostmi) do jara r. 243. Na začátku r. 244 zemřel nebo byl zavražděn svým nástupcem, jímž byl Philippus Arabs. Gordianův kenotaf byl postaven u Dúra Európos, města na středním Eufratu v Mezopotámii. Srov. Eutropius 9, 2.
- *23 o ... císaři Valerianovi* – Valerianus byl prohlášen císařem v Raetii nebo Noriku r. 253, na Východ se vydal r. 254, Saporem I. byl zajat u Edessy v Mezopotámii r. 260, zemřel r. 262 (?). Po příchodu do Říma r. 253 učinil svého syna Galliena caesarem a téhož roku se Gallienus stal také augustem. Srov. Eutropius 9, 7.
- *palmýrský dekurion Odaenathus* – Srov. Eutropius 9,10–11; 13. Festus zlehčuje Odaenathův původ i postavení. Dekurioni byli členové městských rad.
- *24 Zenobie* – R. 272 přijala titul (Septimia) Zenobia Augusta. Aurelianus ji porazil u Emessy; při útěku z Palmýry byla zajata a zemřela po cestě do Říma. Jiné zprávy o konci jejího života jsou patrně fiktivní.
- *Vítězství císaře Cara nad Peršany* – Carus začal úspěšně válku s Peršany r. 283, ale ještě téhož roku zemřel na nemoc nebo zasažen bleskem; někteří badatelé soudí, že byl zavražděn. Srov. Eutropius 9,18.
- *Caesar Maximianus* – Spíše známý pod jménem Galerius, celým jménem C. Galerius Valerius Maximianus. Byl poražen r. 297 per-

ským králem Narseem II. v Mezopotámii, ale a pak nad ním zvítězil následujícího roku ve Velké Arménii.

- *Diocletianus ... ho nechal běžet ...* – Nešlo o ponižující trest, ale o součást rituálu; Galerius při vstupu do Antiochie neseděl s císařem – augustem na voze, nýbrž jakožto caesar kráčel vedle vozu. Srov. Eutropius 9, 24.
- *Narseus* – Také Narsés i Narseh II., perský král (293–302). Bitva se odehrála v Malé Arménii na konci r. 297.
- *Mír, který byl uzavřen* – r. 298.
- *26 Konstantin ... se připravil na výpravu do Persie* – R. 336 obsadil perský král Sapor II. Arménii a ohrožoval římskou Mezopotámii. Konstantin jmenoval svého synovce a zetě Hannibaliana králem v Arménii; ten pak měl v boji proti Peršanům úspěch. Při přípravě tažení Konstantin onemocněl a v květnu r. 337 zemřel.
- *vítězstvím nad Góty* – Válečné akce r. 331–332 vedl caesar Constantinus II.; po jejich skončení následovala jednání, na jejichž základě získalo asi 40 tisíc Gótů statut federátů.
- *přispěchala delegace Peršanů* – Jde o jasnou fikci. Srov. Eutropius 10, 8.
- *Constantius bojoval s Peršany* – Císař Constantius (337–361) vedl boje s perským Saporem II. v letech 338–350 a 359–360. Srov. Eutropius 10,10, který také píše o střídavém štěstí, ale potom se zmiňuje pouze o prohrách a o situaci u Singary.
- *u Sisarvy ...* – Jde patrně o perskou pohraniční pevnost u města Nisibis, zvanou také Sarbané, domorodým jazykem Sisarbanón. Některá jména lokalit, na nichž probíhaly boje, jsou patrně zkomolená, např. Sicgara; bitvy u Sisarvy a Sicgary nejsou odjinud známy.
- *v bitvě u ... Singary* – Byla to pevnost u perských hranic v provincii Mezopotámii, v dn. severním Iráku. Druhá bitva u Singary r. 345 nebo 348 je doložena i v jiných pramenech.
- *při dobytí Amidy* – Amida byla dobytá r. 359 po dvouměsíčním obléhání; nacházela se v provincii Mezopotámii, v dn. jihovýchodním Turecku.
- *Nisibis ... obléhali Peršané třikrát* – Nisibis ležela v provincii Mezopotámii, dn. Nusaybin v jihovýchodním Turecku. Byla obléhána r. 337 nebo 338, 346 a 350.
- *u Narasary* – Místo se ztotožňuje s Hileiou v provincii Mezopotámii.

- *Narseus* – bratr perského krále Sapora II.
- 28 *Vydal se na ... výpravu proti Peršanům* – r. 363.
- 29 *za podmínek ... krajně nevýhodných* – Smlouva byla uzavřena v červnu r. 363. Římané museli vyklidit pět oblastí na levém břehu Tigridu, města Nisibis a Singaru mezi Tigridem a Eufratem a větší část Arménie, vzdát se vlivu na vnitřní politiku Arménie a uznat třicetiletou platnost smlouvy. Srov. Eutropius 10,17.

SLAVNÉ OSOBNOSTI MĚSTA ŘÍMA

- 1 *aby musela navždy zůstat pannou* – Dívky určené pro službu Vestě začínaly ve službě v šesti letech a setrvaly ve sboru vestálek nejméně třicet let. Po tu dobu musely zůstat pannami.
- *manželce ... Laurentii* – U Livia má její jméno podobu Larentia.
- *Celer* – Podle této verze Romulus Rema nezabil. Plútarchos, který je autorem Romulova životopisu, zná obě verze (Romulus 10).
- 2 *hry Consualie* – Byly slaveny na počest boha Consa po skončení žní.
- *aby se Talassiovo jméno ozývalo na každé svatbě* – Večer v den svatby byla nevěsta vedena v slavnostním průvodu do ženichova domu za plápolu loučí, za zpěvu svatebních písní a za výkřiků „*talassio*“.
- *Caeninští* – Město Caenina leželo podle historických legend v okolí Říma a zmizelo beze stop.
- *Jovovi Feretrijskému* – *Feretrius* bylo staré kultovní Jovovo jméno. Jemu byla přinášena ukořistěná zbroj zabitého nepřátelského velitele.
- *zaslíbil chrám Jovovi Statorovi* – Zprvu šlo patrně jen o oltář, chrám byl zbudován později. Stál buď v blízkosti Palátinu u Titova oblouku nebo na Římském fóru v místech, kde je tzv. Romulův chrámek.
- 3 *praesul* – tj. první tanečník. Životopis Numy Pompilia napsal Plútarchos.
- *vystavěl brány bohu Ianovi s dvojitou hlavou* – Šlo o dva oblouky s dvojitou branou spojené po stranách; *Ianus Geminus* stál v severovýchodní části Římského fóra a jeho zbytky nebyly dosud identifikovány.
- 4 *poskytl ... pomoc proti Sabinům* – Jde o záměnu s Hostem Hostiliem; Sabinové – kmen žijící ve střední Itálii, severovýchodně od Říma.
- *Hostiliovu radnici* – Jde o budovu na Římském fóru určenou k zasedání senátu, tradicí spojovanou s třetím římským králem; v době Sullově byla nahrazena novou stavbou, která se nazývala *curia Cornelia*.
- *Jovovi Elicijskému* – *Elicius* bylo jedno z Jovových kultovních jmen.
- *byl potrestán duumviry* – Dvoučlenná komise soudců *duumviri* nebo *duoviri*, také *Ilviri perduellionis* stíhala velezradu a jiná těžká provinění.

- *břevno ... Sestřino* – *Sororium tigillum*, příčný dřevěný trám upevněný na dvou protilehlých domech v jedné z ulic na svahu pahorku Oppia v Římě měl souvislost s rituály spojenými se vstupem do dospělosti.
- *ke čtyřspřeží* – V originálu se píše o čtyřspřeží, v jiných pramenech o dvou čtyřpřežních vozech.
- *paborky Aventín a Murcius* – *Murcius* byl původně název jihovýchodní části Aventínu.
- *Lesy učinil obecním majetkem* – Podle Livia (1,33) odňal Ancus Maeský les Vejanům.
- *Fétiálské právo* – O uzavírání a dodržování smluv mezi národy, o vypovídání války se staralo dvacetičlenné kolegium fétiálů provádějící pevně stanovené rituály.
- *Rbésus* – O této postavě shodného jména s legendárním thráckým králem nejsou jinde jasné zmínky.
- *převzal od Aequikulů* – Tak byla nazývána část kmene Aequů, kteří sídlili ve střední Itálii, na východ od Říma.
- *6 uprchl před Kypselovou vládou* – Kypselos byl korintský tyran v 7. stol. př. Kr.
- *Lucumo* – Jde o latinskou podobu etruského slova *lauchume* označujícího krále.
- *senátory z mladších rodů* – Počet senátorů byl podle antických autorů v určitém poměru k původním tribuům. Když byla k tribuům *Tities* a *Ramnes* přidána třetí *Luceres*, vybral z ní Tarquinius Priscus sto nových členů senátu, kteří se od dříve určených lišili názvem *senatores minorum* (tj. později přičleněných) *gentium*.
- *rozsekl brus břitvou* – Podrobné vyprávění o Attovi Naeviovi je u Livia (1,36). Tarquinius chtěl vyzkoušet augurské umění Atty Naevia a otázal se ho, zda je možné uskutečnit, na co právě pomyslel. Naevius provedl augurium a odpověděl, že to lze uskutečnit. Král pokračoval a řekl, že myslel na to, zda je možné rozseknout brus břitvou. Naevius prý brus rozsekl a tak osvědčil své všestranné věštecké schopnosti.
- *triumf nad ... původními Latiny* – Ve starověku se území mezi Tiberou a předhůřím *Circaeum* nazývalo *Latium vetus* – *Staré Latium* a žily tu latinské kmeny ve vlastním slova smyslu, jejichž jádrem byli asi *Prisci Latini* – Původní Latinové; jižněji bylo *Latium novum*

připojené po podrobení Volsků, Herniků a Aurunků.

- *7 chrám Diary v Efesu* – Chrám Artemidy v Efesu, Artemision, byl postaven v 6. stol. př. Kr. Pro svou velikost a nádheru byl počítán k sedmi divům světa.
- *8 Etruskům vyrval z rukou Suessu Pometii, Gabii se zmocnil ...* – Obě města ležela v Latii.
- *zavedl Latinské svátky* – *Feriae Latinae* byly jedním z nejdůležitějších svátků členů Latinského spolku a byly slaveny na Albské hoře.
- *Vybudoval hlavní stoku* – *Cloaca maxima* původně odváděla odpadní vody z údolí mezi Kapitolem a Palátiem. Krytá však byla až později.
- *proto se těm příkopům říkalo Quiritské* – *Quirites* jsou v historické době identičtí s *Romani*. Původně to však byli Samnité, obyvatelé římského pahorku Quirínálu.
- *uchýlil se do Kum* – Podle Livia neodešel do kampánského města *Cumae*, ale do etruského města Caere (dn. Cerveteri); Sextus Tarquinius se odebral do Gabií, východně od Říma (Livius 1,60).
- *Pak jedou do Collatie* – *Collatia* bylo sabinské nebo latinské město v Latii vzdálené asi 15 km od Říma.
- *Sextus Tarquinius* – syn Tarquinia Zpupného.
- *10 smlouvil se s Tricipitinem* – Spuriem Lucretiem Tricipitinem, otcem Lucretie.
- *jeho spolukonsul* – Publius Valerius Publicola.
- *římské paní jej oplakávaly po dobu jednoho roku* – Doba smutku římských vdov byla původně deset měsíců, později dvanáct.
- *11 etruský král Porsenna* – Římská tradice zamlčuje skutečnou roli bohatého etruského Porsenny z města Clusia, dn. Chiusi. Od poloviny 6. stol. př. Kr. se přesunují etruští „kondotiéři“, mezi něž patřil Porsenna, se svými vojsky z etruských měst do Říma, Latia a do Kampánie, ale také do pádské nížiny. Podle novodobých badatelů Porsenna v Římě nějakou dobu vládl.
- *Postavili mu ... sochu ve Vulkánově svatyni* – Podle Livia (2,10) mu postavili sochu na fóru na sněmovním prostranství (*comitium*). *Vulcanal* – Vulkánova svatyně stála na Římském fóru na úpatí Kapitolu u comitia.
- *12 Mucius Cordus* – Legendární hrdina měl jméno Gaius Mucius Cordus Scaevola.

- *vložil svou pravici* – Protože mu zůstala neporušená pouze levá (scaeva) ruka, nazýval se *Scaevola* – Levák.
- *14 u řeky Cremery* – Tento potok teče kolem Vejí a ústí před Římem do Tiberu.
- *brána ... Prokletá* – Podle Livia (2,49) to byla Karmentská brána (*Porta Carmentalis*), která kdysi stála pod Kapitolem.
- *ke Quintu Fabiovi Maximovi* – Viz dále kap. 43.
- *15 dům na Velii* – *Velia* byla vyvýšenina, která tvořila most mezi Palátiem a Esquilínem.
- *návrh zákona o odvolání k lidu* – Jde patrně o anticipaci zákona o právu občana odvolat se k lidovému shromáždění (*lex Valeria* z r. 300 př. Kr.). Životopis Publicoly napsal Plútarchos.
- *16 Mamiliovi* – Historička Mamiliova podílů na boji Latinů a především jeho příbuzenský svazek s Tarquiniem zůstávají nejisté.
- *ten se s nepřáteli utkal u Regillského jezera* – Po vyhnání Tarquiniů vedly rozpory mezi Římem a latinskými kmeny k legendární bitvě u jezera Regillského jižně od Gabií v Latii, v níž Římané zvítězili, ale Latium si celé nepodrobili; v r. 493 př. Kr. byla mezi Římany a Latiny uzavřena smlouva, kterou bylo možno číst ještě v době Ciceronově na bronzovém sloupu na Římském fóru.
- *zaslíbil jim společný chrám* – Kult Dioskurů byl velmi starý; jak ukazuje votivní nápis k jejich počtě datovaný na konec 6. stol. př. Kr. Chrám na Římském fóru měl oficiální název *aedes* nebo *templum Castoris*, ale byl nazýván i *aedes Castorum* a *aedes Castoris et Pollucis*.
- *17 Cincinnatus* – Lucius Quinctius Cincinnatus. Podle tradice konsul a dvojnásobný diktátor. Vyprávění o něm patří k římským historickým legendám, v nichž Cincinnatus představuje vzor římské *virtus* ve společnosti agrárního typu. Srov. Eutropius 1,17.
- *syna Caesona* – Podle tradice vystupoval Caeso/Kaeso v kritické situaci agresivně proti lidu a byl za to žalován tribunem lidu. Když však byl křivě obviněn z činu, který nespáchal, odešel před konáním soudu do vyhnanství.
- *na hoře Algidu* – Podle tradice obléhali Aequové na hoře Algidu, nejvýchodnější části Albského pohoří jihovýchodně od Říma, vojsko, kterému velel Lucius Minucius Esquilinus Augurinus.
- *vydal rozkaz Servilioví Abalovi, aby zabil Spuria Maelia* – Podle římské legendární tradice zabránil Servilius Ahala buď jako soukromá

- osoba, nebo jako *magister equitum* zabitím Spuria Maelia vzniku tyranidy.
- *Aequimelium* – Římané si tento název vykládali jako „Maeliova parcela“; takto bylo označováno prostranství v Římě pod Kapitolem na úpatí Tarpejské skály, na jihu Dobytčího trhu (*Forum Boarium*).
 - *19 byl zabit jako zrádce* – Podle Livia 2,40, který se odvolává na analistu Fabia Pictora, zemřel Coriolanus ve vyhnanství. Jeho *praenomen* uvádějí prameny různě. Jeho biografii napsal Plútarchos.
 - *chrám Štěstěny žen* – Tento chrám stál ve vzdálenosti 6 km od Říma na *via Latina*. Směly k němu přijít ženy, které žily v prvním manželském svazku.
 - *20 Přes odpor Appia Claudia* – Byl to Appius Claudius Crassus Inregillensis, vnuk decemvira Appia Claudia. Prvním plebejským konzulem však byl Lucius Sextius Sextinus Lateranus.
 - *21 zvolil si decemviry* – Tento sbor deseti mužů byl podle tradice pověřen v 5. stol. př. Kr. první kodifikací římského práva a vytvořil *Leges duodecim tabularum* – *Zákony dvanácti desek*. Protože v době jejich činnosti byly řádné magistratury zrušeny, měli decemvirové neomezenou moc.
 - *Appius Claudius byl zabit* – Podle Livia (3, 58) si vzal život.
 - *22 aby povolali Aesculapia* – Řeckého Asklépia, boha uzdravujících nemocných. Střediskem jeho kultu byl řecký Epidaurus v Argolidě, kde byla jeho slavná svatyně. Ve verších zpracoval epizodu o příchodu boha do Říma Ovidius (*Metamorfózy* 15,622 nn.).
 - *míjeli Antium* – Přístavní město v Latii na pobřeží Tyrhénského moře.
 - *23 Furius Camillus* – Marcus Furius Camillus, první Říman, uvnitř jehož komplikované legendární historie lze vystopovat určité historické jádro – zejména jeho úlohu při dobytí Vejí a triumf nad tímto městem.
 - *Šestnáct dní před srpnovými Kalendami* – tj. 17. července. Jiné prameny udávají datum 18. července. Camillův životopis napsal Plútarchos. Srov. Eutropius 1, 20.
 - *porazili římské vojsko u řeky Allie* – Podle tradice r. 390 př. Kr.; nynější datace je rok 387 př. Kr. Allie je přítokem Tiberu z levého břehu.
 - *24 obdarovali moukou* – Každý muž z posádky právě v době velkého nedostatku potravin obdaroval Manlia polovinou libry mouky a čtvrtkou vína.

- *Jeho rod se zřekl jména Manlius* – Manlius bylo rodové jméno, ne *cognomen* – příjmení, jak se tvrdí v medailónku. Podle Livia (6,20) rodina však ztratila *praenomen* – individuální jméno Marcus.
- 25 *Fidenští* – Obyvatelé města *Fidenae* v Latii v blízkosti Říma.
- *diktátor ... Cincinnatus s velitelem jízdy ... Cossem* – Lucius Quinctius Cincinnatus, podle tradice zachované u Livia (4,17 nn.) syn diktátora Cincinnata (viz kap. 17), byl velitelem jízdy, Aulus Cornelius Cosus byl vojenským tribunem.
- *zabil ... Larta Tolumnia* – Fidenští bojovali proti Římanům společně s Vejany a Falisky. Lars Tolumnius, který dal popud k zabití vyjednávačů, byl podle tradice etruský vládce ve Vejích.
- 26 *Publius Decius Mus* – První ze tří slavných nositelů jména Mus padl v bitvě s Latiny u řeky Vesperu v Kampánii. Při aktu *devotio* – zaslíbení římský velitel v kritické chvíli bitvy obětoval podsvětním bohům a Matce Zemi svůj vlastní život nebo život nějakého vojáka za život nepřitele. Podrobný, v detailech odlišný, ale zajímavý popis sebeobětování Decia Mura je u Livia 8,9 nn.
- *s kolegou Manliem Torquatem* – viz kap. 28.
- 27 *Za čtvrtého konsulátu ... s Fabiem Maximem* – Jde o Deciovův pátý konsulát. Podle tradice porazil Publius Decius spolu s konsulem Quintem Fabiem Maximem Rullianem r. 295 př. Kr. u umberského města Sentina římské nepřátele, ale v boji padl, protože se zaslíbil za vítězství aktem *devotio*.
- 28 *odložený svým otcem na venkov* – Příhody z Torquatova života vypráví zejména Livius 7,4 nn., 7,9 a 8,7. Srov. Eutropius 2,5.
- *Když byl diktátorem Sulpicius* – C. Sulpicius Peticus r. 358 př. Kr.
- *díky sebeobětování ... Decia* – viz kap. 26.
- 29 *Zbytek Senonů pronásledoval Camillus* – Lucius Furius Camillus, syn diktátora Camilla – viz kap. 23.
- *dostal ... jméno Corvinus* – tj. Havránek nebo *Corvus* – Havran. Srov. Eutropius 2,6.
- *množství zadlužených lidí* – Livius 7,38 nn. líčí vojenskou vzpouru římské posádky v Kapui, při níž vojáci donutili Tita Quinctia, aby přijal její vedení. Vzpouru zvládl Marcus Valerius Corvus v hodnosti diktátora.
- 30 *Pontius Telesinus* – R. 321 př. Kr. vlákal Římany do léčky Gaius Pontius, nikoliv Pontius Telesinus.

- 31 *nařídil Fabiovi Rullovi* – Viz kap. 32. U jiných dat autorů a v odborné literatuře je uváděno jeho *cognomen* Rullianus. Srov. Eutropius 2,8.
- 32 *kterého málem dát stít Papirius* – viz kap. 31.
- *aby ... jezdili římscí jezdci ... od chrámu Cti na Kapitol* – Chrám personifikované Cti (Honos) a Občanské statečnosti (*Virtus*) stál v blízkosti *Porta Capena* v Římě, za níž pokračovala na jih *via Appia*. Avšak tzv. *transvectio equitum* – přehlídka jezdců se konala od Martova chrámu, který stál v těsné blízkosti výše jmenovaného chrámu. Podle mytologického výkladu jde o připomínku pomoci Castora a Polluka v bitvě u Regillského jezera r. 496 př. Kr. Přehlídka se konala *die natali* Castorova chrámu na Římském fóru.
- 33 *Marcus Curius Dentatus* – Jeho *praenomen* bylo Manius.
- *Vyhnal ... Pyrrha* – Porazil Pyrrha r. 275 př. Kr. blízko Maleventa, přejmenovaného po tomto úspěchu na Beneventum. Viz kap. 35.
- *vodu z Anienu* – R. 272 př. Kr. začal Appius Claudius se stavbou druhého nejstaršího vodovodu přivádějícího vodu z řeky Anieny, přítoku Tiberu, ale nedočkal se jeho dokončení, protože r. 270 př. Kr. zemřel. Jde o vodovod *Anio Vetus* na rozdíl od *Anio Novus*, který byl dokončen kolem r. 52.
- *dům u Tifat* – Tifaty jsou výšiny vzdálené asi 5 km od Capuy.
- 34 Appius Claudius Caecus – Nejvýraznější postava římských dějin kolem r. 300 př. Kr., konsul r. 307, 296 př. Kr., censor 312 př. Kr., tedy ještě předtím, než zastával konsulat, r. 270 př. Kr. *duumvir aquae perducendae* – člen dvoučlenné komise pro vodovody.
- *Kolegiu pištců odebral právo pořádat hostiny ...* – Reakci pištců, kteří se dali do stávkky, a obnovení jejich práv líčí zábavně Livius 9,30.
- *aby naučili chrámové otroky přinášet Herkulovi oběti* – Patricijský rod Potitiů měl spolu s rodem Pinariů na starosti Herkulův kult u *Ara maxima* na Dobytčím trhu – *Forum Boarium* – v Římě. Appius Claudius Caecus údajně zaplatil Pinariům a Potitiům, aby obřady naučili obecní otroky, a tak převedl kult na stát. Chrámoví otroci patřili mezi obecní otroky; ti byli k službám také různým úředníkům a kněžským kolegiím.
- *rod Potitiů ... vymřel* – Podle Livia (9,29) vymřel rozvětvený rod během jednoho roku.
- *Ostře se postavil proti tomu, aby konsulat zastávali i plebejové* – Není vy-

loučeno, že jde o situaci při volbě konsulů na rok 297 př. Kr., kterou líčí Livius 10, 15, anebo jde jen o výplod antiklaudiovské propagandy.

- *Fabius* – Quintus Fabius Rullus, podle tradice tehdy prokonsul.
- *ensor* – Appius Claudius Caecus se stal censorem r. 312 př. Kr. Aemiliův zákon, podle tradice asi z r. 434 př. Kr., stanovil, aby censura trvala osmnáct měsíců. „Appius se nedal žádnou mocí donutit, aby úřad složil“, píše Livius (9,33 nn.). Důvodem byla jeho snaha dokončit některé úkoly.
- *Když se jednalo o míru s Pyrrhem* – Po porážce Římanů u Hérakleie v jihoitalské Lukánii r. 280 př. Kr. Hlavní myšlenky této řeči uvádí Plútarchos, Pyrrhos 19.
- 35 *Věz, že Aiakov rod ...* – Věštbu v latinském originálu lze přeložit jednak: Pravím, Aiakovče, že Římany můžeš porazit/porazíš, jednak: Pravím, Aiakovče, že Římané tě mohou porazit/ tě porazí. Pyrrhos odvozoval svůj původ od Achillea, jehož dědem byl Aiakos.
- *Co s takovým vítězstvím ...* – Na základě toho výroku vzniklo rčení „Pyrrhovo vítězství“, které v takto lapidární podobě není antické.
- *vrátil Fabriciovi zajatce* – Gaius Fabriciovi Luscini, který byl konsulem r. 282, 278 př. Kr., censorem 275 př. Kr. a vyjednávačem s Pyrrhem; představoval idealizovaný vzor římské nepodplatitelnosti a poctivosti.
- *Porážen Curie a Fabriciem* – Tyto údaje jsou zavádějící.
- *velkolepý pohřeb* – Následuje interpolovaný text, který je pouze v rukopisu A a je převzat z *Historia Miscella*, díla, jehož autorem byl v 11. stol. Landolphus Sagax. Pyrrhův životopis sepsal Plútarchos.
- 36 *propustili otroky na svobodu* – Epizoda se vztahuje k neurčité době před dobytím Vulsinií Fulviem Flakkem v r. 264 př. Kr. Na základě Orosiových zpráv k ní došlo r. 267 př. Kr., tj. v době, kdy byl Decius Mus, v pořadí třetí, mrtev, protože k jeho *devotio* došlo v bitvě u Auscula r. 279 př. Kr.
- 37 *Appius Claudius* – konsul r. 264 př. Kr.
- *po porážce Vulsinijských* – viz kap. 36.
- *byl bratrem Appia Claudia Caeka* – Údaj neodpovídá historické skutečnosti.
- *osvobodit Mamertiny* – Kampánští žoldnéři Mamertini se r. 284 př. Kr. zmocnili sicilského města Messany–Messiny. Když je začal obléhat syrakúský tyran Hierón II. (asi 271–216 př. Kr.), požádala jejich jedna

část o pomoc Kartágiňany, druhá Římany. Římané se r. 264 př. Kr. pod velením Appia Claudia přepravili na Sicílii, zmocnili se Messiny, porazili Kartágiňany a Syrakúsany. Zatímco Hierón s nimi uzavřel mír, Kartágiňané s nimi začali válčit – to byl začátek první punské války. Podle jiné tradice byl Appius poražen a vítězství patřilo Maniovi Valeriovi Maximovi Messalovi, konsulovi r. 263 př. Kr.

- 38 *Gnaeus Duilius* – Konsul r. 260 př. Kr. Jeho *praenomen* bylo Gaius. Forma Duellius, která je v tomto dílku, vznikla nesprávnou etymologií podle *duellum* (= *bellum*). Za námořní vítězství nad Kartágiňany slavil jako první námořní triumf – *triumphus navalis*.
- *vybavil loď tyčemi s železnými háky* – Podle historika Polybia se však jednalo o složitější mechanismus – lávku či můstek na sloupku, který bylo možno otočit. Na konci můstku byl bodec, který se zabodl do paluby nepřátelské lodi, na niž mohli Římané snadno vniknout.
- 39 *Atilius Calatinus* – Aulus Atilius Calatinus, konsul r. 258 př. Kr., diktátor r. 249, censor r. 247. Závěr jeho portrétu ukazuje, že autor bez rozpaků sloučil dvě rozporné verze.
- *Dobyl Panormus* – Pokus dobýt *Panormus* (dn. Palermo) nevyšel.
- 40 *Marcus Atilius Regulus* – konsul r. 267 př. Kr.
- *přepravil se ... do Afriky* – v r. 256 př. Kr. Srov. Eutropius 2,21; 24–25.
- *zajal šedesát tři ... lodě, kterým velel Hamilkar* – Jde o námořní bitvu a římské vítězství r. 255 př. Kr. u mysu *Ecnomus*, řec. *Eknomon* (jižní Sicílie), které líčí Polybios (1,25 nn.).
- *potrestali ... bděním* – Přišitím obou víček tak, aby byl znemožněn jejich pohyb.
- 41 *Quintus Lutatius Catulus* – Jeho *praenomen* bylo Gaius.
- *v první punské válce* – v letech 264–241 př. Kr.
- *u Aegatských ostrovů* – Západně od severní části Sicílie.
- 42 *Hannibal* – kartáginský velitel (247/6–183 př. Kr.), syn Hamilcara Barkase (tj. Bleska).
- *vyvrátil ... Saguntum* – r. 219 př. Kr.
- *Potom si prorazil cestu Alpami* – Hannibal opustil Hispánii v květnu r. 218 př. Kr., přešel Pyreneje, poté na konci léta Alpy. Následovala porážka konsula Publia Cornelia Scipiona, otce Scipiona Afrického Staršího, u řeky Ticinu, přítoku Pádu v severní Itálii, potom porážka téhož roku u Trebie, přítoku Pádu, do něhož se vlévá

u dn. Piacenzy, dále u Trasimenského jezera ve střední Etrurii neda-
leko dn. Perugia r. 217 př. Kr. a nakonec katastrofální porážka u Kann
v jihoitalské Apulii r. 216 př. Kr.

- *taktikou Fabia Maxima* – viz kap. 43.
- *odražen Valeriem Flakkem* – P. Valerius Flaccus, konsul r. 227 př. Kr.
Zpráva není jistá.
- *byl ... zabráněn na útěk Gracchem a Marcellem* – Tiberius Sempronius
Gracchus zabránil jako prokonsul r. 214 př. Kr., aby se Hanno spojil
s Hannibalem. O Marcellovi viz kap. 45.
- *byl ... povolán zpět do Afriky* – r. 203 př. Kr.
- *byl ... poražen Scipionem* – Publiem Corneliiem Scipionem Afric-
kým Starším (viz kap. 49) r. 202 př. Kr. u Zamy v severní Africe,
jihozápadně od Kartága. Po porážce se Hannibal utekl k syrskému
králi Antiochovi – viz kap. 54.
- *Potom uprchl k syrskému králi Antiochovi* – teprve r. 195 př. Kr.
Předtím zastával v Kartágu nejvyšší úřad suffeta. K útěku jej přiměla
obava, že bude vydán Římanům.
- *43 Quintus Fabius Maximus* – Životopis Quinta Fabia Maxima napsal
Plútarchos.
- *slavil triumf nad Ligury* – r. 233 př. Kr.
- *Hannibala zlomil* – Po porážce Římanů u Trasimenského jezera
r. 217 př. Kr. zvolil ve válce s Hannibalem taktiku oddalování další-
ho střetnutí a postupného vyčerpávání sil nepřítel.
- *na salernském území* – Byl to úrodný kraj v severní Kampánii.
- *44 Publius Scipio Nasica* – viz kap. 46. Jde o konsula r. 191 př. Kr.;
Publius Cornelius Scipio Nasica *Corculum* – Srdíčko byl konsulem až
r. 162 př. Kr.
- *přijal do svého domu* – Chrám byl bohyni slíben ihned, ale byl za-
svěcen až r. 191 př. Kr. Stál na Palátínu a jeho základy se zachovaly
dodnes.
- *Gracchus* – Tiberius Sempronius Gracchus, otec bratří Grakchů –
viz kap. 57.
- *45 Marcus Marcellus* – Marcus Claudius Marcellus, mnohonásob-
ný římský konsul. Jeho biografii napsal Plútarchos.
- *velitele Viridomara* – Podle Liviových Perioch, 20 byl Virdomar
(sic!) vůdce Insubrů.
- *Dobyl ... Syrákúsy* – r. 212 př. Kr.

- *neproběhl Hannibalovu lest* – u Venusie v jižní Itálii r. 208 př. Kr.
- *46 z Pessinúntu* – Pessinús bylo jedno z důležitých kultovních míst
bohyně Matky bohů – Kybelé v maloasijské Frygii.
- *v domě Nasiky* – viz kap. 44. Epizodu líčí ve verších Ovidius,
Kalendář 4,181 nn.
- *47 Marcus Porcius Cato* – Římský politik, vojenský velitel, spisova-
tel (234–149 př. Kr.). Jeho životopis napsal latinsky Nepos, řecky
Plútarchos, v Ciceronově díle *O stáří* je hlavní idealizovanou posta-
vou dialogu. Mnoho událostí z jeho života zaznamenal také Livius.
- *rodák z Tuscula* – město v Latii, jižně od Říma.
- *Valerius Flaccus* – Lucius Valerius Flaccus spravoval r. 199 př. Kr.
Sicílii a byl to on, kdo vybidl Catona k politické kariéře v Římě.
R. 195 př. Kr. prosazoval na rozdíl od Catona odstranění Oppiova zá-
kona proti přepychu žen z vyšší společnosti, který byl zaveden za dru-
hé punské války. Spolu s Catonem byl také konsulem a censorem.
- *sloužil jako vojenský tribun* – Cato se účastnil punské války od
r. 217/6, r. 214 př. Kr. byl vojenským tribunem na Sicílii; r. 204 se stal
kvéstorem u Scipiona Staršího v Africe, r. 198 přetorem na Sardinii,
195 konsulem, r. 191 vojenským tribunem ve válce s Antiochem III.,
184 censorem. Jako censor se snažil prosazovat velmi striktně *mos ma-
iorum* – tradiční římskou občanskou morálku – a získal si tak jméno
Censorius. I potom aktivně vystupoval na veřejnosti i v oficiálních
službách a od určité, blíže neznámé doby až do smrti byl augurem.
- *kde ho Ennius zasvětil do řecké literatury* – Quintus Ennius (239–169
př. Kr.) byl významným římským básníkem; z jeho díla se zachovaly
pouze zlomky.
- *pokořil Keltibéry* – Cato dosáhl vojenských úspěchů v Hispánii
v oblasti na sever od dn. řeky Ebro.
- *V době války se Sýrií* – Byla to válka s Antiochem III. Velikým, kte-
rý byl poražen u Thermopyl r. 191 př. Kr. a potom u Magnésie pod
Sípylem r. 190 př. Kr.
- *vojenský tribun u M. Acilia Glabrióna* – Manius, nikoli Marcus Aci-
lius Glabrio, byl konsulem r. 191 př. Kr. a bojoval s Antiochem
u Thermopyl – viz kap. 54.
- *vyloučil ze senátu ... Flaminiá* – Byl to L. Quinctius Flaminius.
- *dal postavit basiliku* – Byla to basilika Porcia na Římském fóru.
- *kteří jim odňal Oppiovo zákon* – Tento zákon z období druhé punské

války zakazoval ženám nosit vícebarevný oděv a zlaté ozdoby vážící více než půl unce a používat v Římě i v jiném městě vůz tažený dvěma koňmi. R. 195 př. Kr. byl zákon odvolán.

- *Po své osmdesátce zplodil syna* – Cato se po smrti své první manželky oženil ve vysokém stáří podruhé a měl syna Saloniana. Z prvního manželství měl jednoho syna.

- *v pohřebním průvodu* – Římané zhotovovali posmrtné masky svých předků, které byly vystaveny v atriu. Při pohřbu významných Římanů měly na sobě tyto masky osoby podobné jim vzhledem, které byly oblečeny do togy podle hodnosti toho kterého předka a vezly se na voze, před nímž byly nesené svazky prutů se sekerami. Když průvod dorazil na forum, usedli „nebožtíci“ na sedátka ze slonoviny. Catonova maska byla vystavena v atriu kurie, což bylo zvláštní privilegium. Z toho důvodu je na konci jeho životopisu tato zmínka, jíž Římané dobře rozuměli, dnešní čtenář potřebuje pro kusost informace vysvětlit.

- 48 *Hasdrubal, Hannibalův bratr* – Žil v letech 245–207 př. Kr.

- *Claudius Nero ... se spojil ... s kolegou Liviem u města Seny* – Gaius Claudius Nero, konsul r. 207 př. Kr., s kolegou v úřadě Liviem Salinatorem (viz kap. 50) porazili Hasdrubala u města Seny v Umbrii u řeky Metauru.

- 49 *Publius Scipio ... Africký* – římský politik a vojevůdce (236 až 183 př. Kr.).

- *u Ticinu ... u Kann* – Scipio se účastnil za druhé punské války bojů r. 218 př. Kr. u Ticinu, kde byl jeho otec poražen Hannibalem, u Kann bojoval r. 216 př. Kr. O Scipionově odvaze a statečnosti vypráví poutavě Livius 21,46 nn. a 22,53.

- *byl poslán ... do Hispánie* – Ačkoli Scipio ještě nezastával preturu, byl poslán po smrti svého otce a strýce, kteří bojovali neúspěšně v Hispánii s Hannibalovými bratry a v bojích padli, s konsulskou pravomocí do Hispánie a r. 209 př. Kr. dobyl kartáginskou základnu *Carthago Nova*.

- *Nedovolil, aby k němu přivedli překrásnou dívku* – Tuto zde k nepoznání zhuštěnou příhodu líčí podrobně a poutavě Livius 26,50 a vytváří tak ze Scipiona vzor dokonalého mladého římského muže.

- *Hannibalovy bratry Hasdrubala a Magona* – Scipio porazil r. 208 př. Kr. Hasdrubala Barkase, Hannibalova mladšího bratra, a r. 206 Ma-

gona, staršího Hannibalova bratra, a Hasdrubala, syna Giskona.

- *s maurským králem Syfakem* – Syfax byl králem numidského kmene Masaesyliů v západní Numidii.

- *Massinissu* – Massinissa nebo Masinissa byl králem v severoafrické Numidii (238–148 př. Kr.).

- *stal se konsulem* – r. 205 př. Kr. jako jednatřicetiletý; věk hodností nastupujících do úřadu byl upraven zákonem r. 180 př. Kr.; za Sully byl požadovaný věk pro konsula 43 let.

- *zničil Hasdrubalův a Syfakův tábor* – r. 203 př. Kr.

- *Porazil Hannibala* – r. 202 př. Kr. u severoafrické Zamy (Livius 30,29–35).

- *byl legátem svého bratra – Lucia* – viz kap. 53. Sám Scipio neuspěl, když chtěl jako konsul zvolený podruhé získat vrchní velení ve válce s Antiochem.

- *Když ho Petilius Actaeus obžaloval* – Brzy po návratu z války s Antiochem byl jak Publius, tak Lucius nařčen ze zpronevěry části válečných reparací a kořisti nebo i z braní úplatků. Proces se Scipionem, který začal r. 184 př. Kr., byl zastaven, když Scipio odešel na svůj statek u Literna v Kampánii, kde i zemřel. Tradice však není jednotná ani při líčení procesu a smrti ani místa, kde byl Scipio pohřben.

- 50 *Livius Salinator* – Marcus Livius Salinator, nar. 254 př. Kr., konsul r. 219 bojoval s Illyry a dosáhl triumfu. Byl obžalován, že nespravedlivě rozdělil válečnou kořist, a odsouzen všemi tribuemi kromě Maecijské (u Livia 29,37 *Maecia tribus*).

- *slavil triumf nad Hasdrubalem* – Salinator Hasdrubala porazil u Metauru r. 207 př. Kr. spolu se svým kolegou v druhém konsulátu. Viz kap. 48.

- *prohlásil příslušníky všech tribuí ... za aerarie* – *Aerarius* byl občan s omezenými právy, neměl např. právo volební.

- *zbavil je vojenského žoldu* – *Stipendium* označovalo původně žold legionáře. Podle Livia byl žold poprvé vyplácen r. 406 př. Kr.

- 51 *Quintus Flaminius* – Nejde o syna konsula Flaminia, který padl v bitvě s Hannibalem. Správné jméno této historické postavy bylo Titus Quinctius Flamininus. Tento konsul r. 198 př. Kr. porazil makedonského krále Filipa V. u Kynoskefal r. 197 a následujícího roku vyhlásil svobodu řeckých měst na isthmických hrách. R. 195 př. Kr.

porazil spartského tyrana Nabida. Flamininův životopis napsal Plútarchos.

- *přednímu Épeirótanovi Charopovi* – Ten prokázal Římanům služby svou znalostí místních poměrů.
- *Démétria vzal jako rukojmí* – Démétrios strávil řadu let jako rukojmí v Římě (197–191 př. Kr.).
- *syna lakedaimonského Nabida* – Nabis, spartský tyran v letech 207–192 př. Kr., kapituloval před Flamininem a jeho achajskými spojenci a přijal r. 194 př. Kr. podmínky příměří; kromě toho, že se vzdal moci v Argu, musel předat Římanům také pět rukojmí; jedním z nich byl jeho syn.
- *Zabíjel ... bry Junony ze Samu* – Jde o ne zcela jasný text a soudí se, že se nedochoval neporušený. Je známo, že Flamininus dal po vítězství vyhlásit svobodu Řecka na isthmických hrách v červnu r. 196 př. Kr.
- *52 Quintus Fulvius Nobilior* – Měl *praenomen* Marcus. Byl konsulem r. 189 př. Kr.
- *zvíťzil nad Vettony a Oretany* – kmeny v Hispánii.
- *do ... Ambrakie* – Bylo to město v Épeiru na západním pobřeží středního Řecka.
- *porazil ... Aitóly* – aitólský spolek, federace měst v Aitólíi. V první a druhé makedonské válce stál na straně Římanů, ale r. 192 př. Kr. bojoval proti Římu po boku syrského Antiocha. Po římském vítězství byla jeho moc zlomena.
- *oslavil ... Ennius* – Římský básník Ennius (239–169 př. Kr.) byl v doprovodu Marka Fulvia Nobiliora a oslavil jeho vítězství v dramatu Ambracia.
- *53 Scipio Asijský* – Lucius Cornelius Scipio Asiagenes, mladší bratr Scipiona Afrického Staršího, viz kap. 49.
- *byl ... v Africe pochválen svým bratrem* – Lucius byl legátem svého bratra při vojenských taženích v Hispánii, Africe a na Sicílii v letech 207–202 př. Kr.
- *porazil ... Antiocha u ... Sipylu* – R. 190 př. Kr. měl Lucius Cornelius Scipio vrchní velení ve válce s Antiochem. Jeho pobočníkem byl jeho bratr Scipio Africký, který de facto vojenské operace řídil. Bitvy u Sipylu se však bratr neúčastnil, ale poté s králem dojednal mír.
- *dostal jméno Asijský* – Po triumfu r. 188 př. Kr. dostal Lucius jméno Asiagenes nebo Asiagenus; *cognomen* Asiaticus je doloženo až

v augustovské době.

- *zpronevěřil peníze* – R. 187 př. Kr. byl Lucius obžalován, že byl podplacen Antiochem.
- *zakročil ... proti jeho uvěznění ... otec bratří Gracchů* – viz kap. 57.
- *Cato mu ... odebral koně* – R. 184 př. Kr. v souvislosti s obviněním ze zpronevěry nebo vzetí úplatku; viz kap. 49. Censoři mohli občana zbavit kvůli provinění nebo špatné pověsti práva dostávat peníze na opatření koně a jeho vydržování.
- *54 Antiochos, král v Sýrii* – Antiochos III., asi 223–187 př. Kr.
- *Na Euboi se oslabil rozmařilým životem* – Oženil se zde v Chalkidě, ačkoli jeho manželka Láodika ještě žila. Není známo, zda ji zapudil.
- *při příchodu Marka Acilia Glabriana* – Byl to Manius Acilius Glabrio, konsul r. 191 př. Kr.
- *obsadil Thermopyly* – Na Antiochově straně tehdy bojovali Aitólové, které vytlačil z jejich pozice Marcus Cato jako vojenský tribun; jeho úspěšný manévř vedl k útěku zbylého vojska. Antiochos uprchl do Efezu.
- *přičiněním Marka Catona* – viz kap. 47.
- *Lucius Aemilius Regillus* – prétor r. 190 př. Kr., slavil námořní triumf r. 189 př. Kr.
- *střetl se s Luciem Scipionem* – K bitvě došlo nedaleko Magnésie u hory Sipylu v maloasijské Lýdii r. 190 př. Kr. Mírové, pro Řím výhodné podmínky byly dojednány následujícího roku. Antiochos se zavázal platit válečnou náhradu a stáhl se za Tauros.
- *Zabíli ho jeho drubové* – Podle jiné zprávy měl být zabit při rabování chrámu v okolí Sús v dn. jihozápadním Íránu.
- *55 Gaius Manlius Vulso* – Správně Gnaeus Manlius Vulso, konsul r. 189 př. Kr., převzal velení po Luciu Scipionovi, porazil v Malé Asii Galaty, kteří jsou zde nazýváni Gallořeky, a Pisidy. Jeho tažení mělo spíše za cíl přinést válečnou kořist. Spolu s ním byla vyslána desetičlenná komise, aby s Antiochem uzavřela mír.
- *56 Lucius Aemilius Paullus* – Byl otcem Scipiona Afrického Mladšího; jeho životopis napsal Plútarchos.
- *Za drubého konsultu zajal Persea* – R. 168 př. Kr. se Perseus vzdal veliteli loďstva Gaiu Octaviovi. Zemřel v internaci v *Alba Fucens*, městě ve střední Itálii, asi r. 165 př. Kr. Autor tohoto dílka užívá jeho jméno ve tvaru *Perses*.

- *který se uchýlil k Samothráckým božstvům* – *Samothraces dei* – Kabeirové měli chrám na Samothráké, tzv. Kabeirion, v němž se konaly mysterijní obřady.
- *ztratil dva syny* – Lucius Aemilius měl čtyři syny. Dva z prvního manželství dal k adopci – byli to Quintus Fabius Maximus Aemilianus a Publius Cornelius Scipio Aemilianus; viz kap. 58.
- *triumfální oděv* – Oděvem triumfátora byla *tunica palmata* s výšivkou palmových ratolestí a toga picta se zlatými výšivkami a pozlacené střevice.
- *57 Tiberius Sempronius Gracchus* – otec bratří Gracchů.
- *nedovolil odvést do vězení Scipiona Asijského* – viz kap. 53.
- *Jako prétor* – Jako prétor a proprétor v Hispánii (180–179 př. Kr.) porazil Gracchus Keltibéry. Za to slavil triumf a získal konsulát r. 177 př. Kr.
- *za druhého konsulátu na Sardinii* – Na Sardinii bojoval Gracchus za svého prvního konsulátu r. 177 př. Kr. a na Sardinii zůstal i jako prokonsul. Konsulem podruhé byl až r. 163 př. Kr., obdržel správu Sardinie a Korsiky a zůstal tam i jako prokonsul.
- *„Kupte si Sardýi!“* – Jiný výklad podává Plútarchos, *Romulus* 25, podle něhož vyvolává tato slova při triumfu hlasatel; tím se zřejmě chce naznačit velké množství zajatců, kteří se prodávali v dražbě.
- *Za své censury* – r. 169 př. Kr. Události líčí podrobně Livius 43,16.
- *jeho kolega v úřadě Claudius* – Gaius Claudius Pulcher, konsul r. 177 př. Kr.
- *58 Publius Scipio Aemilianus* – Je to Scipio Africanus Numantinus (185/4–129 př. Kr.), syn Lucia Aemilia Paulla – viz kap. 56.
- *kterého adoptoval Scipio Africký* – Ve skutečnosti ho adoptoval nejstarší syn Publia Cornelia Scipiona Afrického.
- *Když byl Lucullovy legátem* – Scipio sloužil jako vojenský tribun pod Luciem Liciniem Lucullem, konsulem r. 151 př. Kr.
- *Vystoupil jako první na bradby nepřátelského města* – Odměnou za to získal vojenské vyznamenání, jímž byl hradební věnec – *corona muralis*.
- *pod velením Tita Manilia* – Byl to Manius, někdy nazýván Marcus, Manilius, konsul r. 149 př. Kr., který byl znám jako právník a který vystupuje v Ciceronově pojednání *O státu* jako Scipionův přítel.
- *zlatý věnec za záchranu* – Corona obsidionalis nebo *corona graminea*.

- Původně to byl věnec z trávy pocházející z míst, kde byli vojáci sevěni v obležení, z něhož byli vysvobozeni.
- *byl zvolen konsulem* – Scipio byl konsulem r. 147 př. Kr. na návrh lidu a přes odpor v senátu a byla mu bez losování svěřena provincie Africa; Kartágo, které dobyl r. 146 př. Kr., bylo zcela zničeno. Scipionovi bylo r. 148 př. Kr., kdy se ucházel o úřad édila na rok 147, třicet sedm let.
 - *dobyl Numantii* – r. 133 př. Kr.
 - *Gaius Laelius* – zvaný *Sapiens*, konsul r. 140 př. Kr.
 - *jeho kolega Mummius* – L. Mummius, viz kap. 60.
 - *Když se vložil do záležitostí komise pro rozdělení pozemků* – Scipio hájil zájmy držitelů pozemků a r. 129 př. Kr. navrhl, aby pozemkové komisi, jejímiž členy byli Gaius Gracchus, Marcus Fulvius Flaccus a Gaius Papirius Carbo, bylo odňato právo řešit soudní spory a připadlo konsulům. Tím ji odsoudil k nečinnosti a vyvolal tak vůči sobě odpor.
 - *59 Aulus Hostilius Mancinus* – Měl *praenomen* Gaius.
 - *v době své přetury* – r. 140 př. Kr. Byl však Numantijci opakovaně poražen až jako konsul r. 137 př. Kr.
 - *převzal vojsko od Pompeia* – Quintus Pompeius, konsul r. 141 př. Kr., utrpěl v boji s Numantií porážku. Mancinus však převzal vojska od Marca Popilia Laenata, konsula r. 139 př. Kr.
 - *Na návrh ... Tiberia Graccha* – viz kap. 64.
 - *60 Achajský* – Lucius Mummius toto čestné jméno nikdy neměl, začali je užívat až jeho potomci kolem r. 100 př. Kr.
 - *dobyl Achaiu* – Po úspěšných válečných operacích v Hispánii získal Mummius velení ve válce s Achajským spolkem, který už Metellus (viz kap. 61) porazil ve středním Řecku. Metellovy mírové podmínky nebyly přijaty a válka pokračovala. Římané pověřili velením Lucia Mummia.
 - *Když Metellus porazil Korintány u Hérakleie* – u tráčínské Hérakleie ve středním Řecku.
 - *Metellus Makedonský* – viz kap. 61.
 - *porazil Korintány s jejich velitelem Diaiem u Leukopetry* – Diaios byl protirímsky orientovaný politik z Megalopole, města na Peloponnésu. Po smrti Kritoláa byl velitelem ve válce s Římany. K porážce u Leukopetry na Isthmu došlo v létě r. 146 př. Kr.

- 61 *řečeným ... Andriskos* – Andriskos se vynořil r. 151 př. Kr., vydával se za Perseova syna Filippa, byl dokonce podobný Perseovi, ale byl synem jakéhosi barvíře a pocházel z Mýsie nebo z Kréty. Odmítl vyjednávání, porazil Publia Iuventia Thalnu a sám byl poražen r. 148 př. Kr. Metellem.
- *triumf ... postoupil Mummiovi* – Lucius Mummius nastoupil na Metellovo místo jako konsul r. 146 př. Kr. a porazil Achajský spolek; viz kap. 60.
- *a proto se stal konsulem jen s obtížemi* – r. 143 př. Kr.
- *tři z nich viděl konsuly* – Konsulem se stal i čtvrtý syn, dva synové byli také censory.
- 62 *slavil triumf nad ... Iugurthou* – r. 106 př. Kr.
- *nezařadil ... mezi občany Quintia* – Byl to Lucius Equitius, neznámého původu, který se vydával za syna Tiberia Graccha.
- *Odmítl přísahat na Appuleiův zákon* – tj. na jeden ze zákonů navržených tribunem Appuleiem Saturninem r. 100 př. Kr.; součástí zákona byla také doložka, že každý senátor musí zaručit plnění zákona přísahou, a pokud tak neučiní, hrozí mu vyhnanství a ztráta majetku. Podle Liviových Perioch 69 odešel Metellus do vyhnanství na Rhodos.
- *na Calidiův návrh* – Quintus Calidius byl jedním z tribunů lidu r. 98 př. Kr.
- *ten se kdysi ... protivil rozsudku* – Šlo o Lucia Licinia Luculla, manželka Caecilie Metelley. Caecilius Metellus nechtěl vystoupit ve prospěch obžalovaného, jak vyplývá z Ciceronových slov (Cic. *Verres* 147), aby se nezdálo, že ovlivňuje soudní řízení. Lucullus byl odsouzen kvůli zpronevěře na Sicílii, kde byl r. 103 př. Kr. proprétorem. Žalobce Servilia pak zažalovali Lucullovi synové.
- 63 *ve válce se spojenci* – Římané vedli válku se spojenci v letech 91–88 př. Kr. Vlastní boje začaly r. 90 př. Kr.
- *zabil ... Quinta Popedia* – Quintus Poppaedius Silo byl poražen a zabit r. 88 př. Kr.
- *skoncoval s bratry Herculei* – Jde o Lucia Hirtuleia (sic!), kvéstora r. 79 př. Kr., Sertoriova spojence, který porazil Římany; padl spolu s bratrem r. 75 př. Kr. v bitvě proti Metellovi.
- *vybhal odtamtud Sertoria* – Jako prokonsul převzal Metellus velení ve válce se Sertoriem v Hispánii, vedl ji dlouho bez úspěchu, dokud

- mu nebyl poslán na pomoc Pompeius. Oba ukončili válku r. 71 př. Kr. a slavili triumf.
- *Když se ucházel o přeturu a pontifikát* – Stal se pontifikem r. 97 př. Kr. a prétozem r. 89 př. Kr.
 - 64 *vnuč Scipiona Afrického* – Matka Tiberia Sempronia Graccha byla dcerou Scipiona Afrického Staršího. Životopisy bratří Gracchů napsal Plútarchos.
 - *schválil jako prétor Mancinovi ... jeho ... smlouvu* – R. 137 př. Kr. vyjednal kvéstora Tiberius Gracchus po porážce konsula Gaia Hostilia Mancina s Numantijci mírovou smluvu, kterou však Římané odmítli uznat. Zprávy o Gracchově hodnosti si v tomto díle (a někdy i v odborné literatuře) odporují – viz kap. 59.
 - *Jako tribun lidu* – Roku 133 př. Kr. navrhl zákon, aby nikdo nevlastnil víc než 500 jiter půdy (125 ha), při dvou synech 1000 jiter. Ostatní půda byla rozdělována rolníkům do dědičného užívání, nesměla se prodávat a podléhala zvláštnímu zdanění.
 - *o penězích z Attalova dědictví* – R. 133 př. Kr. zemřel pergamský král Attalos III., který odkázal své království Římu. Podle Gracchova návrhu měl o použití Attalova dědictví rozhodovat lid, nikoli senát, a peníze odkázané Římu měly být věnovány na pomoc rolníkům.
 - *Když si ... chtěl prodloužit ... pravomoc* – V rozporu s římskými právními zvyklostmi usiloval Gracchus o znovuzvolení tribunem lidu na r. 132 př. Kr. Tento krok vyvolal ostrou reakci části senátu v čele s nejvyšším pontifikem Publiem Corneliem Scipionem Nasikou Serapionem, na jejímž konci byla Gracchova násilná smrt rukou jeho odpůrců. Zemřel ranou buď spolutribuna Publia Satureia nebo Lucia Rufa, kteří se tímto činem chlubili.
 - *konsul Mucius jednal váhavě* – Byl to právník Publius Mucius Scaevola, jeden z rádců Tiberia Graccha. Stavěl se proti užití násilí vůči Gracchovi, ale později násilný čin schvaloval.
 - *Scipio Nasica* – Scipio Nasica Serapio, konsul r. 138 př. Kr.
 - *byl uklizen do Asie jako titulární vyslanec* – Zřejmě šlo o tzv. *legatio libera*. Senátor dostal při takové příležitosti od senátu svolení požít v provincii při vyřizování neúředních záležitostí výhody římských úředníků pověřených státem. Publius Scipio Nasica Serapio zemřel v Pergamu r. 132 př. Kr. V rukopisech A následuje krátký text, který je převzat z Orosia (5,9,1–3) a obsahuje verzi o smrti Tiberia Graccha,

kteřá se v detailech liší.

- 65 *vylosoval si ... nezdravou Sardinii* – Plútarchos se v životopise Gaia Graccha rozepisuje o tuhé nezdravé zimě na Sardinii. Také Pomponius Mela charakterizuje Sardinii jako zemi sice úrodnou, ale s velmi nezdravým klimatem (2,123). Na Sardinii byl Gaius Gracchus kvěstorem r. 126 př. Kr. a zůstal tam i poté, snad jako prokvěstor.
- *vzdálil se ... o své vůli* – Vrátil se však do Říma proto, aby se účastnil voleb tribunů lidu na r. 123 př. Kr. Když mu to bylo ostře vytýkáno, dovedl své počínání obhájit tak, že uvedl mimořádně dlouhou dobu strávenou ve vojenské službě.
- *v Asculu a ve Fregellách* – R. 125 př. Kr. navrhl konsul Fulvius Flaccus, aby římským spojencům v Itálii bylo uděleno občanské právo. Protože jeho návrh byl zamítnut, došlo v Asculu v oblasti Picena a ve Fregellách v Latii k otevřené vzpouře, která skončila vyvrácením Fregell a potrestáním Ascula.
- *Jako tribun lidu* – Gaius byl zvolen tribunem lidu v červenci r. 124 př. Kr., úřadu se ujal v prosinci téhož roku. Byl zvolen ještě r. 123 na r. 122 př. Kr. Zavražděn byl v dubnu r. 121 př. Kr.
- *navrhl pozemkové a obilní zákony* – V rámci rozsáhlé zákonodárné činnosti navrhl zákon o zlevněném prodeji obilí nemajetnému lidu, kterým se snažil řešit situaci chudých městských vrstev. V zájmu venkovského lidu obnovil platnost Tiberiova zákona v celém jeho rozsahu.
- *aby byli vysláni osadníci do Kapuy a Tarentu* – Kromě toho Gaius Gracchus navrhl založit kolonii Iunonii také na místě někdejšího Kartága.
- *Ustanovil sebe, Fulvia Flakka a Gaia Crassa triumviry* – Gaius Crassus však nebyl členem komise, byl jím Gaius Papirius Carbo; Marcus Fulvius Flaccus byl konsulem r. 125 př. Kr.
- *Když tribun lidu ... navrhoval zákon* – Marcus Livius Drusus (Starší), Gracchův odpůrce, navrhl za podpory senátu mnohem radikálnější pozemkový zákon; senát jej podporoval zřejmě jen proto, aby oslabil Gracchovu pozici.
- *odebral se Gracchus na Kapitol* – Na Kapitolu se konalo lidové shromáždění, na které však Gaius nešel, ale procházel se v jeho blízkosti. Zároveň však na Kapitolu také konal oběť Antyllius a byl při ní zabit Gracchovými přívrženci. Kvůli vraždě byl svolán senát a konsulovi byla udělena mimořádná moc v mimořádné situaci. Poslední den

Gaia Graccha líčí jak Plútarchos (*Bratří Gracchové* 37/16/ nn.), tak Appiános (*Občanské války* 1,25 nn.).

- *do háje bohyně Furiny* – Posvátný háj se svatyní tohoto starobylého božstva byl na Janikulu.
- *Euphoros* – Podle Plútarcha to byl Filokratés.
- 66 *člověk se skvělým původem* – Byl synem stejnojmenného otce Livia Drusa Staršího, tribuna lidu r. 122 př. Kr., konsula r. 112, odpůrce Gaia Graccha.
- *v édijském úřadě* – kolem r. 94 př. Kr.
- *jako kvěstor* – kolem r. 97 př. Kr.; Drusus nechtěl v Asii užívat žádné odznaky moci (*insignia*), aby nebylo nic význačnější (*insignius*) než on sám.
- *V hodnosti tribuna lidu slíbil ...* – Jako tribun lidu r. 91 př. Kr. chtěl zvýšit počet senátorů o tři sta jezdců a navrátit soudy senátu, zakládat kolonie v Kampánii a na Sicílii a prosadit nový agrární zákon. Dále chtěl udělit občanské právo římským spojencům, s jejichž zástupci se spojil tajnou přísahou. Jím navržené zákony byly zřejmě zčásti realizovány, ale po odhalení, že se tajně spojil se spojenci, prohlášeny senátem za neplatné a on sám byl zavražděn.
- *Caepionovi ... vyhrožoval* – Quintus Servilius Caepio byl původně Drusovým přítelem, ale později, zejména pak r. 91 př. Kr. jeho hlavním oponentem.
- *Konsulovi Philippovi* – Lucius Marcius Philippus, konsul r. 91 př. Kr., byl Saturninovým i Drusovým oponentem.
- *odložit požadavky Latinů* – Nejde o požadavky Latinů, ale o požadavky římských spojenců.
- *Proto byl v senátu obviněn* – Drusovi bylo kladeno za vinu, že věděl od spojenců o úkladech.
- *padl rukou vraha* – r. 91 př. Kr.
- 67 *sedmínásobný konsul ... nízkého původu* – Marius se narodil asi r. 157 př. Kr. v latijském Arpinu v jezdecké rodině a nelze tedy říci, že byl nízkého původu. Konsuláty zastával r. 107, 104–100 a 86 př. Kr. Mariovu biografii napsal Plútarchos.
- *očerňoval Metella* – viz kap. 62.
- *Iugurtha byl veden před jeho triumfálním vozem* – Iugurtha byl zajat r. 105 př. Kr., triumf nad ním byl slaven v lednu r. 104 př. Kr.
- *porazil Kimbry ..., Teutony* – Teutony a Ambrony Marius porazil

r. 102 př. Kr., u Aquae Sextiae (dn. Aai-en-Provence) následujícího roku pak spolu s Quintem Lutatiem porazili Kimbry na Raudijské pláni u Verzell, jihozápadně od dn. Milána.

- *dal ... zavraždit ... Appuleia a ... Glauciu* – Oba byli nejprve Mariovými politickými spojenci – viz kap. 73.
- *když na Sulpiciův návrh ... odňal Sullovi provincii* – Na návrh tribuna lidu Sulpicia bylo r. 88 př. Kr. odňato velení ve válce s Mithridatem Sullovi a převedeno na Maria – viz kap. 75.
- *v bažině u Minturn* – u města v Latii.
- *přepřavil se do Afriky* – R. 87 př. Kr. se Marius dostal do Afriky do kolonie svých veteránů Cerciny. Potom byl v období Cinnovy vlády povolán zpět do Itálie, kam se dostal ke konci r. 87 př. Kr.
- *68 stal se konsulem* – r. 82 př. Kr.
- *u Sacriportu* – Sacriportus bylo město mezi Setii a Praenestem v Latii. Zde byl Mariův syn poražen Sullou na jaře r. 82 př. Kr.
- *Lucretius Afella* – Původně mariovec, který se pak přidal na Sullovu stranu. Protože však v rozporu se Sullovým pokynem trval na své kandidatuře na konsulát, byl na jeho rozkaz usmrcen.
- *nastavil hrdlo Pontiovi Telesinovi* – O smrti Mariova syna existovalo více verzí, které popisuje Velleius Paterculus. Zmiňuje se o tom, že Marius spáchal sebevraždu, nebo že spolu s Mariem byl v obležení mladší Telesinův bratr a že si oba navzájem zasadili smrtelné rány. Pontius Telesinus (Starší podle Velleia Patercula) byl velitelem Samnitů ve spojenecké válce. Sulla ho porazil v bojích s mariovci u Collinské brány v Římě r. 82 př. Kr.
- *69 Lucius Cornelius Cinna* – Byl zvolen konsulem r. 87 př. Kr. spolu se Sullovým přívržencem Gnaem Octaviem. Protože se pokusil omezit Sullova ustanovení, byl svého úřadu Octaviem zbaven.
- *propustil otroky na svobodu* – Cinna a Marius sestavili vojsko, jehož součástí se stali také otroci propuštění na svobodu. Ti se však nakonec stali nebezpečným faktorem, takže byli zlikvidováni mariovcem Sertoriem.
- *zbaven hodnosti uprchl z Říma* – Přestože Cinna slíbil, že nezruší žádná Sullova nařízení, nedodržel přísahu, a proto musel nedobrovolně odejít z Říma.
- *porazil své protivníky* – Cinna shromáždil armádu, vyzval Maria, který uprchl do Afriky, aby se vrátil do Itálie, a spolu s ním pak ob-

lehl Řím, který se jim následně vzdal. Následovala pomsta na Sullových přívržencích. Marius a Cinna se stali konsuly na rok 86 př. Kr. Na jeho začátku však Marius zemřel.

- *Jmenoval se konsulem ...* – Cinna byl konsulem v letech 87–84 př. Kr.
- *ukamenovalo ho vojsko* – Jeho vojsko již nechtělo pokračovat v bojích, vzbouřilo se a při vzpouře na jaře r. 84 př. Kr. přišel Cinna o život.
- *70 Cinnův pomahač* – Podporoval Cinnu a po Cinnově převzetí moci v Římě dal zabít několik významných občanů.
- *jako legát ... Valeria Flacca* – L. Valerius Flaccus byl Mariovým nástupcem v hodnosti konsula po jeho smrti r. 86 př. Kr.
- *Přisvojil si velitelské pravomoci* – r. 85 př. Kr.
- *vybval Mithridata z Pergamu* – Flavius Fimbria měl jako velitel úspěchy a získal celou Bithýnii.
- *dal ... stít ... velitele* – To však Fimbria neučinil.
- *Poté ho Sulla oblehl v Pergamu* – Sulla uzavřel mír s Mithridatem v Dardanu r. 85 př. Kr. a napadl Flavia Fimbrii. Ten spáchal téhož roku v Pergamu sebevraždu.
- *71 vojenský velitel* – Viriathus nebo Viriatus vedl boje proti Římanům v letech 147–139 př. Kr.
- *jejich velitele Claudia Unimama* – Historik Orosius uvádí jeho jméno v podobě Unimammus; ani jeho hodnost ani doba porážky není známa.
- *požádat o mír Popilia* – Text originálu je na tomto místě porušen. Situace byla složitější. Viriathus obklíčil prokonsula Quinta Fabia Maxima Serviliana, jeho armádu ušetřil a uzavřel r. 140 př. Kr. s Římany mír. Senát se však rozhodl pokračovat v bojích. Mírové jednání vedené Markem Popilliem (sic!) nebylo úspěšné.
- *72 získal vyznamenání* – Bylo to *corniculum* – rúžek upevněný na přilbě.
- *na Sardinii* – Scaurus byl na Sardinii kvěstorem r. 125 př. Kr.; Lucius Aurelius Orestes bojoval proti Sardům od r. 126, triumf nad nimi slavil r. 122 př. Kr.
- *byl poslán proti Iugurthovi* – R. 111 př. Kr. byl jako legát Lucia Calpurnia Bestii v Africe; s Iugurthou byl tehdy uzavřen mír, který byl získán korupcí. Bestia byl usvědčen, na Scaurovi ulpělo podezření.

- *o hlasovacím právu propuštěnců* – O této záležitosti není nic známo.
- *Prétoři ..., který zůstal sedět* – Bylo povinností před konsulem vstát nebo sesednout z koně.
- *V hodnosti konsula* – R. 115 př. Kr. slavil triumf nad Ligury a Gantisky.
- *podrobil Ligury a Taurisky* – Ligurové žili v severozápadní Itálii, Tauriskové v norických Alpách.
- *Za své censury* – r. 109 př. Kr.
- *Opimius* – Lucius Opimius, konsul r. 121 př. Kr., postupoval ne-smířitelně proti Gaiovi Gracchovi; srov. kap. 65.
- *Marius proti Glauciovi a Saturninovi* – srov. kap. 67 a 73.
- *Když ho ... zažaloval ... Varius* – Quintus Varius Severus Hybrida ze Sucro u Valentie (dn. Valencia) v Hispánii.
- *73 buřičský tribun lidu* – Lucius Appuleius Saturninus byl poprvé tribunem lidu r. 103 př. Kr. Byl zvolen tribunem i na rok 99 př. Kr., ale ještě v den volby r. 100 př. Kr. byl zavražděn.
- *navrhl zákon* – I když nelze dobře rozlišit, v kterém roce své tribunské činnosti Saturninus jednotlivé zákony lidovému shromáždění předložil, patřily mezi ně agrární zákony v gracchovském duchu, které byly zamýšleny ve prospěch Mariových veteránů. Jednalo se o přiděl pozemků v Africe a v Zaalpské Gallii. Obilní zákon snižoval velmi podstatně cenu obilí pro nemajetné římské obyvatelstvo. Bylo schváleno zakládání kolonií na Sicílii, v Řecku a Makedonii. Další zákony se týkaly soudnictví.
- *Prétoři Glauciovi* – Gaius Servilius Glaucia byl prétořem r. 100 př. Kr. Úzce spolupracoval se Saturninem už od r. 104 př. Kr., zejména však jako tribun lidu r. 101 př. Kr. a jako prétoř. Zahynul spolu se Saturninem.
- *Nastrčil jakéhosi propuštěnce* – Byl to Lucius Equitius, neznámého původu, který se vydával za syna Tiberia Graccha. Quintus Caecilius Metellus Numidský ho jako censor neuznal jako občana r. 102 př. Kr. Roku 100 př. Kr. se Equitius ucházel o tribunát lidu na r. 99 př. Kr. a zahynul při nepokojích na konci r. 100 př. Kr. spolu se Saturninem a Glauciou.
- *Po zavraždění Aula Nunnia* – Další prameny se shodují v tom, že Nunnius (Nunius, Nónios) byl r. 101 př. Kr. zlikvidován, aby Saturninus mohl být zvolen tribunem lidu.

- *zlato získané Caepionovým úskokem* – Jde o pověstné *aurum Tolosanum*, které získal Quintus Servilius Caepio v boji proti Tektoságům při dobytí Tolosy (dn. Toulouse) a které ukořistili Gallové r. 279 př. Kr. v Delfech, a bylo tudíž prokleté. Toto zlato však zmizelo a Caepio byl podezříván a žalován, že je zcizil.
- *Metellus Numidský dal přednost vybanství* – viz kap. 62.
- *Když se Saturninus stal tribunem potřeťí ...* – Při volbách na konci roku 100 př. Kr. došlo k násilí. Saturninus byl zvolen potřeťí konsulem, Glaucia se ucházel o konsulát spolu s Gaiem Memmiem, a když hrozilo, že nebude zvolen, byl Gaius Memmius zavražděn. Po jeho zavraždění vyhlásil senát výjimečnou situaci, Saturninus a Glaucia se opevnili na Kapitolu. Marius se odklonil od těchto svých dřívějších spojenců a donutil je ke kapitulaci. Potom by je byl zachránil, ale oba byli zabiti.
- *za největšího vedra* – Bylo to v prosinci, takže detail o vedru sloužil k zvýšení dramatickosti při líčení události.
- *senátor Rabirius* – Gaius Rabirius byl r. 63 př. Kr. obžalován z této vraždy a velezrady; část Ciceronovy řeči na jeho obhajobu se zachovala. Rabirius byl osvobozen.
- *74 Lucullus ... uspořádal jako kvéstor ... hry* – Jako kvéstor se Lucullus r. 88 př. Kr. účastnil Sullova pochodu na Řím. Hry uspořádal v dědském úřadě r. 79 př. Kr. Lucullův životopis napsal Plútarchos.
- *Murenovým prostřednictvím* – Byl to otec L. Licinia Mureny, kterého hájil Cicero.
- *pomohl ... konsulovi Sullovi získat ... loďstvo* – Není zcela jasné, k čemu přesně se tyto údaje vztahují. Lucullus byl vyslán Sullou, aby získal lodi v Egyptě a v Sýrii.
- *náklonnost krále Ptolemaia* – Ptolemaios sice přijal Luculla s poctami, avšak zachoval ve vztahu k Mithridatovi neutralitu.
- *vyslán ... proti Mithridatovi* – Bylo to v druhé válce mithridatské (74–67 př. Kr.).
- *vyprostil ... Cottu z obležení v Chalkédonu* – Marka Aurelia Cottu, konsula r. 74 př. Kr., který měl chránit Bithýnii, ale byl poražen na souši i na moři; město Chalkédón, Kalchédón, leželo v Bithýnii.
- *arménský král Tigránés* – Tigránés byl Mithridatovým zetěm.
- *75 Když byl Mariovým kvéstorem* – r. 107 př. Kr.

- *Bocchus* – Král v Mauretánii a buď Iugurthův tchán nebo zeť. Bocchus se nakonec stal „přítelem římského národa“.
- *Jako legát* – Sulla byl r. 104 př. Kr. Mariovým legátem, následujícího roku pak vojenským tribunem.
- *Vykonával městskou préтуру* – Získal ji až na druhý pokus r. 98 př. Kr. pro následující rok.
- *odstranit sochy, které dal postavit Bocchus* – Bocchus zaplatil sochy bohyně Vítězství s odznaky vítězství a zlaté sousoší, které představovalo Boccha, jak předává Sullovi Iugurthu.
- *Jako konsul si vylosoval Asii* – Sulla byl konsulem r. 88 př. Kr. a senát jej pověřil vedením války s Mithridatem. Ale tribun lidu Publius Sulpicius Rufus zařídil, aby velení ve válce dostal Marius. Sulla se proti tomu ohradil a s vojskem pochodoval na Řím, kterého se zmocnil. Sulpicius přišel o život. Pak Sulla dovolil, aby se konsulem stal r. 87 př. Kr. jeho nepřítel Lucius Cornelius Cinna a jeho spojenec Gnaeus Octavius; oba konsuly však zavázal přísahou, že budou zachovávat všechna opatření, která mezitím v Římě uvedl v život, a vytáhl proti Mithridatovi.
- *porazil Mithridata* – Sulla se vylodil na jaře r. 87 př. Kr. v Épeiru, r. 86 př. Kr. padly do jeho rukou Athény; o Peiraieosu musel tvrdě bojovat. Téhož roku Sulla zvítězil v Boiótii napřed u Chairóneie, poté u Orchomenu.
- *nad jeho velitelem Archeláem* – Tento Mithridatův vojevůdce vyjednával po porážkách v r. 86 př. Kr. se Sullou, který ho získal na svou stranu. Protože ho Mithridatés začal podezřívát z neloajlnosti, přeběhl k Římanům.
- *Médy i Dardany porazil* – Médové byli thrácký a Dardanové illyrský kmen.
- *Poté, co na Sulpiciův návrh bylo převedeno velení na Maria* – Návrh Sulpicia Rufa je mnohem dřívějšího data a spadá do r. 88 př. Kr., tedy před první Sullův pochod na Řím.
- *vrátil se do Itálie* – Sulla se vrátil do Itálie r. 83 př. Kr. Gaius Marius byl již r. 86 př. Kr. po smrti a Sulla měl co do činění s cinnovci a mariovci, mezi nimi s mladším Mariem. Gnaeus Papirius Carbo, Cinnův přívrženec, který byl r. 82 př. Kr. konsulem s mladším Mariem, byl poražen v několika bitvách v Itálii posléze zabit na Sicílii.
- *porazil Telesina u ... Collinské brány* – r. 82 př. Kr.; Pontius Telesinus

byl bratrem Telesina, Mariova druha – viz kap. 68.

- *označil se ve ediktu za Štátného – Felix*, řec. *Epaphroditos* – chránělec bohyně Fortuny–Afrodity.
- *v Obecním domě* – Dvoupatrová *Villa publica* stála na Martově poli. Byli v ní ubytováni vyslanci z jiných zemí, bylo zde stanoviště censorů, když se konal census nebo odvody, zde pobývali velitelé, kteří žádali o triumf apod.
- *omezil tribunskou pravomoc* – Tribunové sice mohli v lidovém shromáždění navrhnout zákony, ale jen ty, které napřed schválil senát.
- *odešel do Puteol* – Poté co byl r. 80 př. Kr. konsulem, odešel následujícího roku do Kampánie, kde r. 78 zemřel. Podle jiného názoru se Sulla vzdal diktatury už v r. 81 př. Kr. Sullovu biografii napsal Plútarchos.
- *76 Mithridatés* – Jeho jméno má také podobu Mithradatés. Byl to Mithridatés v pořadí VI., Eupatór Dionýsos, nejslavnější pontský král (120–63 př. Kr.).
- *potomek jednoho z oněch pověstných sedmi Peršanů* – srov. Hérodotos 3, 64 nn. Sedm předních perských velmožů, z nichž jedním byl Dareios Hystaspés z rodu Achaimenovců, se zavázalo přísahou věrnosti, že odstraní dva médské mágy, kteří se v Persii zmocnili vlády po zavraždění Smerdisa a po Kambýsově smrti.
- *vypudil Níkoméda z Bithýnie a Ariobarzana z Kappadokie* – Níkomédés IV. Filopatór uprchl ze země do Říma před svým nevlastním bratrem, kterému pomáhal Mithridatés VI. S pomocí Římanů však Níkomédés získal vládu zpět. Ariobarzanés byl vypuzen z Kappadokie dvakrát a Římané mu pokaždé pomohli získat ztracené pozice.
- *Potom ho porazil ... Lucullus* – viz kap. 74.
- *77 stál za občanské války při Sullovi* – Gnaeus Pompeius Magnus (106–48 př. Kr.) sestavil s podporou klientů svého otce tři legie, které dal r. 83 př. Kr. do Sullových služeb. Pompeiovu biografii napsal Plútarchos.
- *získal zpět ... Sicílii* – r. 82 př. Kr.
- *Numidii odňal Hiarbovi* – Hiarbas (sic!) vyhnal Hiempsala a stal se králem v severoafrické Numidii. Na Sullův pokyn ho Pompeius r. 83 př. Kr. porazil u Utiky; poté byl Hiarbas zbaven života.
- *vrátil Masinissovi* – Pompeius vrátil Numidii zpět Hiempsalovi, synovi Gaudy, krále v Numidii.

- *Slavil triumf* – Sulla musel na nátlak vojska dovolit triumf Pompeiovi nejpozději r. 79 př. Kr., ale pravděpodobně už dříve, ačkoliv Pompeius byl mladý a do té doby nezastával žádný úřad.
- *Vyhnal jako soukromá osoba z Itálie Lepida* – Pompeius tehdy nezastával žádný úřad, ale měl od senátu mimořádnou pravomoc vést s Lepidem boje. Marcus Aemilius Lepidus byl Sullův přívrženec. Jako konsul r. 78 př. Kr. zvolený s Pompeiovou podporou a proti Sullově vůli se vyslovil proti někdejšímu Sullovým opatřením. Po Sullově smrti zavedl opět rozdělení obilí a slíbil návrat vyhnancům. Proti vůli senátu se zdržoval jako prokonsul v severní Itálii a Etrurii a poté byl při pochodu na Řím poražen Pompeiem u Mutiny (dn. Modeny) a uprchl na Sardinii, kde zemřel r. 77 př. Kr.
- *jako prétor* – Pompeiova kariéra byla mimořádná. Prétozem nikdy nebyl, r. 70 př. Kr. se stal rovnou konsulem. Válka se Sertoriem trvala od r. 77 do r. 71 př. Kr.
- *zneškodnil piráty* – R. 67 př. Kr. získal Pompeius bezprecedentní mimořádnou plnou moc opravňující ho vést boj s piráty a čerpat státní finance.
- *během čtyřiceti dní* – Akce trvala podle běžných údajů tři měsíce.
- *Tigrána donutil, aby se mu vzdal* – Tigránés byl arménský král a Mithridatův zeť.
- *Pak s pronikl ... úspěchem ...* – Pompeiovy výpravy do Zakavkazí nelze označit za mimořádně úspěšné, protože tamější kmeny se mu úspěšně bránily. Na Východě byly zřízeny tyto provincie: Bithýnie s Pontem a Sýrie, jejíž součástí se stala Judea, byla rozšířena Kilikie a byly také vytvořeny některé klientské státy.
- *když si triumvirové rozdělili svět* – Protože Pompeius narazil při jednání o zabezpečení svých veteránů pozemky na odpor senátu a protože Caesarovi nebylo umožněno kandidovat v nepřítomnosti na úřad konsula, uzavřeli spolu a ještě i s Crassem neoficiálně tzv. první triumvirát asi v polovině r. 60 př. Kr. Caesar se stal r. 59 př. Kr. konsulem. Podle zákona navrženého tribunem lidu Vatiniem získal Caesar správu Předalpské Gallie a Illyrie na dobu pěti let, o něco později i správu Zaalpské Gallie, v nichž byly dohromady čtyři legie. V r. 56 př. Kr. byl na schůzce v Luce za přítomnosti důležitých senátorů svazek triumvirů znovu upevněn. Caesar získal správu Gallie na dalších pět let, Pompeius a Crassus se podle dohody měli stát konsu-

- ly r. 55 př. Kr. a poté měl Pompeius spravovat pět let Hispánii a Crassus stejně dlouho Sýrii. Anonymní autor zaznamenává události útržkovitě a zkratkovitě.
- *přikázal po Crassově smrti Caesarovi, aby rozpustil vojsko* – Následující události jsou líčeny velmi zhuštěně a nepřesně. Srov. také odlišnou formulaci v kap. 78.
- *jemu (tj. Pompeiovi připadlo) Město* – Za touto všeobecnou formulací se zřejmě skrývá Pompeiovo mimořádné jmenování konsulem bez kolegy (*consul sine collega*) s rozsáhlými pravomocemi udělenými senátem r. 52 př. Kr.
- *Caesarovým ... pochodem na Řím* – Když senát nařídil Caesarovi, aby se po vítězství nad Gallii vzdal svých pravomocí a jmenoval svého nástupce, a poté, co nebyl přijat jeho návrh, že rozpustí své vojsko, pokud tak učiní Pompeius, překročil Caesar 10. ledna r. 49 př. Kr. řeku Rubikon a zamířil k Římu. Konsulové i Pompeius opustili město.
- *když byl u Farsálu poražen* – r. 48 př. Kr.
- *utekl se ke králi Ptolemaiovi* – Byl to Ptolemaios XIII. (63–47 př. Kr.), bratr Kleopatry – viz kap. 86.
- *byl jeho rádcí Achillou a Potbeinem zabit* – Achillás byl velitelem vojska Ptolemaia XIII.; třetím rádcem byl rétor Theodotos původem z ostrova Chiu. Pompeia však zabil Říman Lucius Septimius v září 48 př. Kr.
- *Pompeiov bok ... oleji* – Tento text je v rukopisech B dodatkem na základě Lucanova eposu *Pharsalia*.
- *78 Gaius Iulius Caesar* – Caesarův životopis (100–44 př. Kr.) sepsali Plútarchos a Suetonius.
- *odesel s Thermem do Asie* – Bývalý prétor Marcus Minucius Thermus byl pověřen misí proti Mytiléně na ostrově Lesbos, která stála ve válce s Mithridatem na Mithridatově straně.
- *vyhrál soud nad Dolabellou* – Caesar obžaloval Gnaea Cornelia Dolabellu, který byl konsulem r. 81 př. Kr. a potom spravoval provincii Makedonii. Ve skutečnosti soud nevyhrál.
- *při studijní cestě na Rhodos* – R. 75 př. Kr. se Caesar odebral k významnému učiteli řečnictví Molónovi na Rhodos.
- *Jako prétor ...* – Takto zhuštěně jsou podány události od Caesarovy préture v r. 62/61 do r. 51 př. Kr. Caesar byl jako proprétor r. 61 př. Kr. v Zadní Hispánii, kde měl úspěch v boji proti Lusitánům a kde

získal titul imperátora. Po svém konsulátu v r. 59 př. Kr. vedl války v Gallii v letech 58–51 př. Kr.

- *přepravil se ... dvakrát přes Océán a podmanil Británii* – Caesarovy expedice do Británie jsou z r. 55 a 54 př. Kr. Neskončily dobytím ani části Británie, i když Caesar před odplutím odtud uložil daně jednomu z králů. V Římě se však poté stále udržoval zájem o záležitosti ostrova. Anexe části ostrova se podařila až za císaře Claudia r. 43 po Kr.
- *Protože Pompeius zamítl jeho triumf* – Další stručně a zcela zjednodušující shrnutí komplikovaného průběhu událostí.
- *porazil ho v okolí Farsálu* – viz kap. 77.
- *Brzy nato ho sevřeli v obležení Ptolemaiovi rádci* – Jde o válku Alexandrijskou.
- *zabíhal na útěk ... Farnaka* – r. 47 př. Kr. u Zély v Pontu v severní Malé Asii u dn. Černého moře.
- *V Africe porazil Iubu a Scipiona* – Pompejovci se zformovali v severní Africe pod velením Quinta Caecilia Metella Scipiona, Pompeiova tchána, za pomoci numidského krále Iuby I. Byli poraženi u Thapsu r. 46 př. Kr.
- *v Hispánii (porazil) ... Pompeiovy syny* – r. 45 př. Kr. u Mundy. Byli to starší syn Gnaeus a mladší Sextus.
- *dal zabít ... Lentula a Afrania* – Lucius Cornelius Lentulus Crus, konsul r. 49 př. Kr., přivedl jako správce provincie Asie do boje proti Caesarovi u Dyrhachia dvě legie. Lucius Afranius, konsul r. 60 př. Kr., se účastnil s Pompeiem bojů proti Sertoriovi a Mithridatovi. R. 55 př. Kr. ho Pompeius vyslal spolu s Markem Petreiem spravovat Hispánii. V bitvě u Ilerdy r. 49 př. Kr. se musel Caesarovi vzdát. Dostal milost, ale bojoval opět na Pompeiově straně. Po bitvě u Thapsu byl zajat a zabit.
- *Senát ho jmenoval doživotním diktátorem* – v únoru r. 44 př. Kr.
- *Byl zavražděn* – 15. března r. 44 př. Kr.
- *79 Caesar Octavianus* – první z řady římských císařů (63 př. Kr.–14 po Kr.). Jeho životopis napsal Suetonius.
- *dostal se z rodiny Octaviů do rodiny Iuliů* – Původní jméno císaře Augusta bylo Gaius Octavius. Od adopce Gaiem Juliem Caesarem, tj. od 8. května r. 44 př. Kr., měl jméno Gaius Iulius Caesar. Adopce byla schválena na kuriátních komiciích až r. 43 př. Kr.
- *porazil ... Bruta a Cassia* – r. 42 př. Kr. v bitvě u Filipp – viz kap.

82 a 83.

- *zvitězil nad synem Gnaea Pompeia Sextem* – V bitvě u Naulochu r. 36 př. Kr. – viz kap. 84.
- *porazil ... Marka Antonia* – V září r. 31 př. Kr. – viz kap. 85.
- *který ... spravoval Sýrii* – Po dohodě v Brundisiu si triumvirové znovu rozdělili provincie: Octavianus dostal západní provincie a Illyrii, Antonius Východ a Lepidus Afriku.
- *Parthové mu ... vrátili odznaky legii ukořistěné Crassovi* – Marcus Licinius Crassus byl poražen r. 53 př. Kr. Parthové vrátili odznaky legii r. 20 př. Kr.
- *zavřel brány dvojhavého Iana* – R. 29 př. Kr. Na znamení, že panuje mír, se zavíraly dveře dvou na boku spojených obloukovitých bran s názvem *Ianus Geminus* na Římském fóru.
- *Stal se diktátorem na doživotí* – Augustus odmítl diktaturu r. 22 př. Kr.
- *a senát mu dal jméno božský Augustus* – Augustus byl prohlášen bohem až při konsekraci po smrti 17. září r. 14 po Kr.
- *80 dosáhl hodnosti přetora* – r. 54 př. Kr.
- *byl pravnukem Catona „Censora“* – Viz kap. 47.
- *Quinta Popedia Silona* – Správný tvar jména je Poppaedius; byl velitelem Marsů ve spojenecké válce (90–88 př. Kr.), přítelem M. Livia Drusa, tribuna lidu r. 91 př. Kr.; podle Plútarcha prý prosil malého chlapce, aby se u strýce za spojence přimluvil, a když Cato zarytě mlčel, snažil se ho k tomu přimět naháněním strachu.
- *Když byl poslán na ... Kypr* – Cato, který se v r. 59 př. Kr. postavil proti politice Gaia Julia Caesara, byl v následujícím roce odstraněn z Říma na Kypr, aby tento ostrov, který dědictvím připadl Římu, přeměnil v provincii.
- *dědictví po Ptolemaiovi* – srov. Festus 13.
- *návrh na potrestání spiklenců* – Účastníků Catilina spiknutí r. 63 př. Kr.
- *po jeho porážce* – u Farsálu r. 48 př. Kr.
- *bývalému konsulovi Scipionovi* – Quintus Caecilius Metellus Pius Scipio byl konsulem se svým tchánem Pompeiem od srpna r. 52 př. Kr. Po porážce u Thapsu spáchal sebevraždu.
- *Po porážce pompejovců* – u Thapsu r. 46 př. Kr.
- *přečetl Platónovu knihu* – Phaidona.

- *spáchal sebevraždu* – nazítří po bitvě u Thapsu. Životopis Catona Utického napsal Plútarchos.
- 81 *Marcus Tullius Cicero* – římský politik a spisovatel (106–43 př. Kr.). Jeho biografii napsal Plútarchos.
- *při Rosciově procesu* – R. 80 př. Kr. obhájil Cicero řečí, která byla publikována s názvem *Pro Sexto Roscio Amerino*, Roscia křivě obžalovaného z otcovraždy. Otec obžalovaného byl zavražděn na popud svých příbuzných, kteří se spojili se Sullovým chráněncem Chrysogonem, jenž dal jméno mrtvého zapsat do seznamu proskribovaných. Tak chtěli skuteční vrazi spolu s Chrysogonem získat majetek proskribovaného.
- *akademika Antiocha* – Antiochos z Askalónu (zemřel 69/68 př. Kr.) podle Cicera opustil Filónovu akademii pro její skepticismus a přiklonil se k verzi dogmatismu ve stoickém pojetí.
- *řecký rétor Molón* – slavný rétor 2.–1. stol. př. Kr. Cicero byl na studijní cestě v Řecku v letech 79–77 př. Kr.
- *Jako kvéstor* – Cicero byl kvéstorem na Sicílii r. 75 př. Kr., édílem byl r. 69, přetorem 66, konsulem 63. Proces s Verrem se konal r. 70 př. Kr.
- *poslal ho do vyhnanství Publius Clodius* – r. 58 př. Kr. Rok nato byl Cicero povolán zpět do Říma.
- *Pisona a Gabinia, kteří ... dostali ... provincie Makedonie a Asii* – Lucius Calpurnius Piso získal jako prokonsul správu Makedonie, Aulus Gabinius Sýrii.
- *když se ... ustanovili triumviry* – r. 43 př. Kr.
- *odpočíval ve Formiích* – ve městě v Latii v blízkosti Tyrhénského moře. Zde měl Cicero své letní sídlo.
- *Byl ... zabit* – 7. prosince r. 43 př. Kr.
- 82 *Marcus Brutus* – Marcus Iunius Brutus (85–42 př. Kr.) byl po smrti svého otce vychováván Markem Porciem Catonem Utickým, který byl nevlastním bratrem jeho matky, a později také jeho tchánem. O Brutově životě píše Plútarchos.
- *s Antoniem a Gallem miloval ... Kythéridu* – Kythéris bylo divadelní jméno propuštěnky Volumnie, která byla Antoniovou milenkou r. 49 př. Kr. Také ji miloval básník Gnaeus Cornelius Gallus (70/69–27 př. Kr.), který ji opěvoval pod jménem Lycoris.
- *Se svým tchánem Appiem byl v Kilikii* – Prvním Brutovým tchánem

- byl Appius Claudius Pulcher, který spravoval jako prokonsul Kilikii. Brutus byl r. 53 př. Kr. jeho kvéstorem.
- *dosáhl od Caesara milost* – Brutus pak spravoval Předalpskou Gallii, r. 44 př. Kr. se stal přetorem a Caesar ho předurčil konsulem na rok 41 př. Kr.
- *Přesto ... Caesara zavraždil* – Klíčovým momentem pro Brutovo rozhodnutí byla doživotní diktatura, kterou Caesar přijal.
- *byl poslán do Makedonie* – Brutus a Cassius prožili léto v Itálii a pak odjeli na Východ.
- *Když ho Augustus porazil* – r. 42 př. Kr.
- 83 *byl Crassovým kvéstorem v Sýrii* – R. 53 př. Kr. byl Cassius jako kvéstor Crassovým legátem na tažení proti Parthům, velel jednomu křídlu vojska v bitvě u Karrh, vyvázl bez pohromy a jako prokvéstor v Sýrii porazil r. 51 př. Kr. parthského velitele, jehož jméno uvádí Cicero v podobě *Osaces*.
- *Hokynář* – Čtení rukopisů je na tomto místě nejasné. Konjektura Caryota podle řec. *karyon* – ořech je novodobá.
- *Jako tribun lidu se postavil proti Caesarovi* – R. 49 př. Kr. podporoval Pompeia.
- *Potom shromáždil v Makedonii velké vojsko* – Cassius měl spravovat provincii Kýréné, ale odebral se do Sýrie. Po Antoniově porážce u Mutiny obdrželi Cassius a Brutus od senátu velení nad vojskem ve všech východních provinciích.
- 84 *Sextus Pompeius* – Mladší syn Gnaea Pompeia se po porážce pompejovců v Africe u Thapsu r. 46 př. Kr. připojil ke svému bratrovi v Hispánii. Po porážce u Mundy r. 45 př. Kr. a po Caesarově zavraždění se uchýlil do Massalie (dn. Marseille). R. 43 př. Kr. byl senátem jmenován *praefectus classis et orae maritimae*. Potom jej postavil *lex Pedia* mimo zákon, takže jeho loďstvo se vydalo na Sicílii a zachraňovalo uprchlíky před proskripcemi; Sicílii Sextus používal jako základnu pro blokádu Itálie.
- *po smrti svého bratra* – Po porážce u Mundy byl starší Pompeiův syn zajat a popraven.
- *nazval se Neptunovým synem* – Jméno bylo zvoleno jako konkurenční k Octavianovi, který se nazýval *Divi filius* = syn boha (Caesara).
- *Když uzavřel s Antoniem a Caesarem mír* – r. 39 př. Kr. Další kom-

plikovaný průběh vztahů mezi Octavianem, Antoniem a Sextem Pompeiem byl ukončen r. 36 př. Kr. bitvou u Naulochu u sicilského pobřeží, v níž byl Sextus poražen a uprchl do Asie.

- „*Toto jsou mé skořápky*“ ... – Antonius bydlel v domě Pompeia Velikého v Římě. Západní výběžek Esquilínu měl název *Carinae* (= Skořápky) vzhledem ke své podobě s lodním kýlem.
- 85 *Marcus Antonius* – Žil v letech 83–30 př. Kr. Jeho životopis napsal Plútarchos.
- *Caesarův doprovod na každé výpravě* – od r. 54 př. Kr., kdy odešel k Caesarovi do Gallie.
- *o slavnosti Luperkálií* – 15. února; konsul Antonius se o této slavnosti r. 44 př. Kr. pokoušel vložit Caesarovi na hlavu královský diadém.
- *byl jím poražen u Mutiny* – R. 43 př. Kr. byl Antonius poražen u Mutiny, v níž obléhal Decima Bruta, vojskem vyslaným senátem pod vedením konsulů Hirtia a Pansy a Octavianovými legiemi.
- *Když byl zdolán v Perusii vyhladověním* – Perusijská válka, kterou vedl bratr Marca Antonia Lucius, konsul r. 41 př. Kr., podporován manželkou Marca Antonia Fulvií, protože se domnívali, že Octavianova nařízení znevýhodňují Antoniovy veterány, skončila Octavianovým vítězstvím r. 40 př. Kr. Napětí, které vzniklo touto válkou mezi Octavianem a Antoniem, bylo odstraněno smlouvou v Brundisiu r. 40 př. Kr.
- *za svého kolegu Lepida* – Marcus Aemilius Lepidus, pozdější triumvir, se spojil s Antoniem r. 43 př. Kr. a senát jej prohlásil nepřitelem.
- *Bruta zabil poté, co jeho vojsko podplatil* – Když Decima Bruta opustilo jeho vojsko a rozhodl se odejít do Makedonie k Juniovi Brutovi, vydal ho Kelt Camulos Antoniovi a ten ho nechal usmrtit.
- *usmířil se s Caesarem* – Jde o rok 43 př. Kr., kdy Octavianus, Antonius a Lepidus uzavřeli triumvirát.
- *svého strýce Lucia Caesara* – Lucius Iulius Caesar byl zachráněn na zásah své sestry Iulie, Antoniovy matky.
- *Byl vyslán do Sýrie a zaútočil na Parthy* – Po dohodě v Brundisiu r. 40 př. Kr. a Tarentu r. 37 př. Kr. získal Antonius opět Východ a mohl najímat vojáky pro výpravu proti Parthům, na niž se vydal r. 36 př. Kr.
- *Tam podlehl Kleopatřině lásce a u ... Actia Augustovi* – Vztah

s Kleopatrou byl dlouhodobější; poprvé se setkali r. 41 př. Kr. v Tarsu. Bitva u Actia byla r. 31 př. Kr.

- 86 *Kleopatra* – Kleopatra VII. (69–30 př. Kr.), dcera Ptolemaia XII., vládla po jeho smrti nejprve sama, poté postupně se svými bratry Ptolemaiem XIII. a Ptolemaiem XIV. a se synem Ptolemaiem XV. Proti Kleopatře a Caesarovi se postavil v alexandrijské válce Ptolemaios XIII., který byl poražen a utopil se v Nilu. Kleopatra se dostala do bezprostřední Caesarovy blízkosti r. 48 př. Kr. Roku 41 př. Kr. okouzila Antonia, který také potřeboval její finanční podporu při východních akcích. Po Antoniově sebevraždě po bitvě u Actia se svou sebevraždou vyhnula tomu, aby byla vedena v triumfu, který nad ní Octavianus slavil r. 29 př. Kr.

PŘEHLED ŘÍMSKÝCH CÍSAŘŮ

PRINCIPÁT

JULIOVSKO- -KLAUDIOVSKÁ DYNASTIE 27 PŘ. KR. AŽ 68 PO KR.	AUGUSTUS (27 PŘ. KR. - 14 PO KR.) TIBERIUS (14 - 37) CALIGULA (37 - 41) CLAUDIUS (41 - 54) NERO (54 - 68) GALBA (ČERVEN 68 - LEDEN 69) OTHO (LEDEN 69 - DUBEN 69) VITELLIUS (LEDEN 69 - PROSINEC 69)
FLAVIOVSKÁ DYNASTIE 69 - 96	VESPASIANUS (ČERVENEC 69 - 79) TITUS (79 - 81) DOMITIANUS (81 - 96)
ADOPTIVNÍ CÍSAŘOVÉ 96 - 192	NERVA (96 - 98) TRAIANUS (98 - 117) HADRIANUS (117 - 138) ANTONINUS PIUS (138 - 161) MARCUS AURELIUS (161 - 180) LUCIUS VERUS (161 - 169) COMMODUS (180 - 192) PERTINAX (PROSINEC 192 - BŘEZEN 193) DIDIUS IULIANUS (BŘEZEN - ČERVEN 193) PESCENNIUS NIGER (DUBEN 193 - DUBEN 194) CLODIUS ALBINUS (DUBEN 193 - ÚNOR 197)
SEVEROVSKÁ DYNASTIE 193 - 235	SEPTIMIUS SEVERUS (DUBEN 193 - 211) CARACALLA (211 - 217) GETA (209 - 212) MACRINUS (217 - 218) ELAGABALUS (218 - 222) SEVERUS ALEXANDER (222 - 235) MAXIMINUS THRAX (235 - 238) GORDIANUS I. A II. (238) BALBINUS, PUPIENUS=MAXIMUS (238) GORDIANUS III. (238 - 244) PHILIPPUS ARABS (244 - 249) DECIUS (249 - 251)

	HOSTILIANUS (251) TREBONIANUS GALLUS (251 - 253) VOLUSIANUS (251 - 253) AEMILIANUS (253) VALERIANUS (253 - 260) GALLIENUS (253 - 268)
GALSKE CÍSAŘSTVÍ 268 - 285	POSTUMUS (260 - 269) VICTORINUS (269 - 270) TETRICUS (271 - 274)
ILYRŠTÍ CÍSAŘOVÉ	CLAUDIUS II. (268 - 270) QUINTILLUS (270) AURELIANUS (270 - 275) TACITUS (275 - 276) FLORIANUS (276) PROBUS (276 - 282) CARUS (282 - 283) NUMERIANUS (283 - 284) CARINUS (283 - 285)
DOMINÁT DO ROKU 395	DIOCLETIANUS (284 - 305) MAXIMIANUS (285 - 310) CONSTANTIUS CHLORUS (293 - 306) GALERIUS (293 - 311) FLAVIUS SEVERUS (305 - 307) MAXIMINUS DAIA (305 - 313) CONSTANTINUS (306 - 337) MAXENTIUS (306 - 313) CONSTANTINUS II. (337 - 340) LICINIUS (308 - 324) CONSTANS (337 - 350) CONSTANTIUS II. (337 - 361) IULIANUS (360 - 363) IOVIANUS (363 - 364) VALENTINIANUS (364 - 375) VALENS (364 - 378) GRATIANUS (367 - 383) VALENTINIANUS II. (375 - 392) THEodosius (379 - 395)

TETRARCHIE

1. TETRARCHIE
augustové
caesaři
1. březen 293 – 1. květen 305
Diocletianus, Maximianus
Constantius I., Galerius Maximianus
2. TETRARCHIE
augustové
caesaři
1. květen 305 – 25. červenec 306
Constantius I., Galerius Maximianus
Severus, Maximinus Daia
3. TETRARCHIE
augustové
caesaři
*25. červenec 306 – březen/duben 307,
resp. listopad 308*
Galerius Maximianus, Severus
Maximinus Daia, Konstantin
4. TETRARCHIE
augustové
caesaři
11. listopad 308 – začátek května 311
Galerius Maximianus, Licinius
Maximinus Daia, Konstantin
- augustové
začátek května 311 – srpen/září 313
Konstantin, Licinius,
Maximinus Daia
- augustové
srpen/září 313 – 28. únor 317
Konstantin, Licinius
- augustové
caesaři
1. březen 317 – 19. září 324
Konstantin, Licinius
Crispus, Constantinus II., Licinius II.
- augustus
19. září 324 – 22. květen 337
Konstantin

- caesaři
Crispus (*asi do března 326*),
Constantinus II., Constantius II.,
Constans (*od prosince 333*),
Dalmatius (*od září 335*)

Podle D. Kienast, Römische Kaisertabelle. Darmstadt 1996, 264–265.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Zatímco Eutropiovo dílo bylo v posledních desetiletích vydáno několikrát a vznikly nové edice kritické i komentované, Festovo *Breviarium* se dočkalo menší pozornosti a dílko *De viris illustribus urbis Romae* na nové kritické vydání ještě čeká.

Kritická vydání Eutropiova díla:

Eutropius, recognovit C. Santini, in aedibus B. G. Teubner Lipsiae 1979.

Eutrope, *Abrégé d'Histoire romaine*. Texte établie et traduit par J. H. Hellegouarc'h, Les Belles Lettres 1999.

Komentovaná vydání a překlady:

Eutropius Breviarium, transl. with an introduction and commentary by H. W. Bird, Liverpool University Press 1993.

Friedhelm L. Müller, *Eutropii Breviarium ab urbe condita*, *Eutropius, Kurze Geschichte Roms seit Gründung* (753 v. Chr. – 364 n. Chr.). Einleitung, Text und Übersetzung, Anmerkungen, Franz Steiner Verlag Stuttgart 1995.

St. Ratti, *Le empereurs romains d'Auguste – Dioclétien dans le Bréviaire d'Eutrope*, *Les livres 7 – 9 du Bréviaire d'Eutrope*: introduction, traduction et commentaire, Annales littéraires de l'Université de Franche-Comté 1996.

Český překlad:

Úryvky z 8. a 9. knihy přeložila Julie Nováková in: *Antika v dokumentech II Řím*. Redigovali Julie Nováková a Jan Pečírka, Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1961.

Překlad celého díla:

Eutropii Breviarium historiae Romanae. Z latinského jazyka přeložila a předmluvu napsala Marcela Hejtmanová. *Relationes Budvicenses* 3, 2002, 217–234; *Relationes Budvicenses* 4–5, 2004, 199–207, *Relationes Budvicenses* IV, 2005, 6, 169–179.

Překlad uveřejňovaný nyní byl dokončen v době, kdy byl připraven k vydání i překlad M. Hejtmanové.

Kritické a komentované vydání Festova díla:

Festus, Abrégé des hauts faits du peuple Romain. Texte établi et traduit par M.–P. Arnaud–Lindet, Les Belles Lettres Paris 1994.

The Breviarium of Festus. A Critical Edition with Historical Commentary. J. W. Eadie. The Athlone Press London 1967.

Kritické vydání Slavných osobností města Říma:

Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus. Praecedunt Origo gentis Romanae et Liber de viris illustribus urbis Romae, subsequitur Epitome de caesaribus. Recensuit Fr. Pichlmayr. Addenda et corrigenda collegit et adiecit R. Gruendel. Lipsiae in aedibus B. G. Teubner 1961.

Překlad s komentářem:

De viris illustribus urbis Romae. Slavnij mužowce města Řjma: in Sexta Aurelia Viktora Dějiny římské. Přeložil, vysvětlil a opravený text latinský připogil Josef Chmela. V Praze 1838, s. 40–152.

Francouzský překlad od Marie–Pierre Arnaud–Lindet vyšel doposud v elektronické podobě:

Pseudo – Aurelius Victor, De Viris illustribus Urbis Romae. Textus: Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus, ed. Franz Pichlmayer, Leipzig 1911. Versio digitalis: Igor Mak-hankov. Correctiones, introductio et traductio gallica: Marie–Pierre Arnaud–Lindet. Bibliotheca Augustana.

Vysvětlivky k textům byly čerpány z encyklopedií a ze zde zmíněných komentářů. Značnou pomocí byl také Rejstřík s poznámkami prof. dr. Josefa Česky, DrSc., k překladu Ammiana Marcellina, *Dějiny římské říše za soumraku antiky*. Antická knihovna. Arista Baset. S.l. 2002.

REJSTŘÍK VYBRANÝCH VLASTNÍCH JMEN

EU = Eutropius F = Festus DVI = *De viris illustribus*

A

- Acca Laurentie DVI 1
 M'. Acilius Glabrio EU 4,3.
 DVI 47, 54
 Acron DVI 2
 Actium EU 7,7. DVI 79; 85
 Adherbal EU 4,26. F 4. DVI 66
 Adiabénové, Aziabénové
 EU 8,18. F 21
 Aegatské ostrovy DVI 41
 Aelianus EU 9,20
 Aemilianus – M. Aemilius
 Aemilianus EU 9,5–6
 Mam. Aemilius EU 1,19
 M. Aemilius Lepidus, konsul
 r. 78 př. Kr. EU 6,1; 6,5.
 DVI 77
 M. Aemilius Lepidus, triumvir
 EU 6,23; 7,2–3; 7,8. DVI 81;
 85
 L. Aemilius Papus EU 3,5
 L. Aemilius Pau(l)lus, konsul I.
 219 př. Kr. EU 3,10. DVI 42;
 56
 L. Aemilius Pau(l)lus
 Macedonicus EU 4,6–8. F 7.
 DVI 56; 58
 M. Aemilius Paullus EU 2,22
 L. Aemilius Regillus DVI 54
 M. Aemilius Scaurus DVI 72
 Aequikulové DVI 5
 Aequové EU 2,1
 L. Afranius EU 6,20. DVI 78
- Afričané, africký, Afrika
 EU 2,18–25; 27; 3,10; 14–15;
 20; 22; 4,4; 4,19; 4,21; 5,9;
 6,23; 8,18; 9,2; 22–23; 10,1;
 10. F 3–5; 21. DVI 40–42; 49;
 53; 58; 67; 73–74; 78; 80
 Agrigentum EU 3,14
 Agrippa *viz Vipsanius*
 Agrippina EU 8,2; 9,9; 9,17
 Achaia, Achaiové EU 4,3; 5,4;
 5,6–7; 6,19; 7,19. F 3; 7–8.
 DVI 60–61; 73
 Achillás DVI 77
 Achilleus – Aurelius Achilleus
 EU 9,22; 23
 Aitólové EU 4,5. DVI 52
 Alamani EU 9,8; 9,23; 10,3; 10,14
 Alba DVI 1; 4
 Albanové (v Itálii) DVI 4
 Albánové (v Asii) EU 6,14; 8,3.
 F 16; 20. DVI 77.
 Albská hora DVI 45; 66
 Alexander EU 2,7. F 20
 Alexandrie EU 2,7; 2,15;
 6,21–22; 9,23. F 13. DVI 74;
 77; 85–86
 Algidus EU 1,17–18. DVI 17; 21
 Allectus EU 9,22
 Allie EU 1,20; 2,2. DVI 23
 Alma EU 9, 17
 Alpy, alpský EU 3,5; 3,8; 6,17;
 7,9. F 6. DVI 42, 78
 Alpy Julské F 7

- Alpy Koptické EU 7,14. F 3
 Alpy Přimořské F 3; 6
 Altinum EU 8,10
 Amandus EU 9,20
 Amantinové F 7
 Ambrakie DVI 52; 79
 Ambronové EU 5,1
 Amida F 27
 Amisos EU 6,8
 Amulius DVI 1
 Ancona DVI 69
 Ancus Marcius EU 1,5–6. F 2.
 DVI 5–6
 Andriskos – Lžifilippos
 EU 4,13–14. F 7. DVI 61
 C. (= L.) Anicius EU 4,6;
 4,8. F 7
 Anio EU 2,5. DVI 33–34
 Antemnatští EU 1,2
 Anthemusium EU 8,3. F 20
 Antigonos DVI 35
 Antiocheia, antiochejský
 EU 6,14; 8,10; 9,13. F 16; 24
 Antiochos II. EU 3,1
 Antiochos III. EU 4,3–5. F 3;
 10–12. DVI 42; 49; 52–55
 Antiochos IV. EU 4,6
 Antiochos, filozof DVI 81
 C. Antistius Vetus EU 8,1
 Antium DVI 22
 Antoninové F 14; 21
 Antoninus *viz Caracalla*
 Antoninus Pius – T. Aurelius
 Antoninus Fulvius Boionius
 Pius EU 8,7–8; 8,10–11
 L. Antonius EU 7,3
 M. Antonius EU 7,1–8. F 13;
 18. DVI 79; 81–86
 C. Antonius Hybrida EU 6,15
 Antyllus DVI 65
 Anullinus EU 9,19
 Aper EU 9,18; 9,20
 Apollónia EU 6,10. F 9
 Apollónios z Chalkédonu
 EU 8,12
 Ap(p)ión EU 6,11. F 13
 Appius *viz Claudius*
 Appuleius Saturninus DVI 23
 L. Appuleius Saturninus, tribun
 lidu r. 103 a 100 př. Kr.
 DVI 62; 67; 72–73
 Apulie, Apulové, apulský
 EU 2,8; 2,17; 3,10; 3,12;
 6,7. DVI 30; 32; 48
 Aquae Sextiae DVI 67
 Aquileia EU 9,1; 10,9
 Aquiliové DVI 10
 C. Aquilius Florus EU 2,20
 Aquitánie, aquitánský EU 7,5;
 7,9; 9,10. F 6
 Arábie, Arabové EU 6,14; 8,3;
 8,18. F 3; 14; 16; 20–21.
 DVI 77
 Arabské moře DVI 77
 Arbakové DVI 61
 Ardea EU 1,8. DVI 8–9; 23
 Argenteratum EU 10,14
 Argos EU 2,14. DVI 35
 Archeláos EU 5,6. DVI 75–76
 Archeláos (kappadocký)
 EU 7,11. F 11
 Ariarathés F 11
 Ariarathés IV. EU 4,6
 Ariarathés V. EU 4,20
 Ariminus (=Ariminum)
 EU 2,16; 3,8; 5,8; 6,19

- Ariobarzanés EU 5,5. F 11.
 DVI 76
 Aristarchos EU 6,14. F 16
 Arist(i)ón EU 5,6
 Aristobúlos EU 6,16
 Aristoníkos EU 4,20
 Arménes EU 4,2
 Arménie (sg. i pl.), arménský
 EU 6,8; 7,9; 7,14; 8,3; 8,6;
 8,10. F 14–16; 18–20. DVI 74
 Arménie Malá EU 5,5; 6,8;
 6,12; 6,14. F 3; 16
 Arménie Velká EU 9,25. F 20;
 25
 Armoricum EU 9,21
 Arpinum DVI 67; 81
 Arruns EU 1,10. DVI 10
 Arsakés F 15; 19
 Artakés EU 6,14. F 16
 Artaxata EU 6,13. F 16
 Arvernové EU 4,22; 6,17
 Arzanéna EU 6,9
 Asclepiodotus EU 9,22
 Asculum DVI 65
 Asie EU 3,14; 4,4; 4,6; 4,8;
 4,18; 4,20; 5,4–7; 6,6;
 6,14; 7,3; 7,6; 9,8; 10,1.
 F 10; 12. DVI 54; 64; 66; 70;
 74–76; 78; 81; 84
 Assyrie (sg. i pl.), assyrský
 EU 8,3; 8,6; 8,10; 10,16. F 3;
 14; 20–21
 Asturové F 5
 Atella EU 7,8
 Athény, athénský, Athéňané
 EU 5,6. F 7. DVI 75; 81–82
 C. Atilius Bulcus (= Bulbus)
 EU 3,3
 Atilius Calatinus DVI 39
 M. Atilius Regulus EU 2,17;
 2,21; 2,24–25. DVI 40
 Atta Nevius DVI 6
 Attalos I. EU 3,14. F 10
 Attalos II. EU 4,4; 4,8; 4,20
 Attalos III. EU 4,18. F 10.
 DVI 64
 Attalos (z Paflagonie) EU 6,14
 Q. Attius Varus EU 6,23
 Cn. Aufidius Orestes EU 6,8
 Augusta Vindeliků F 8
 Augustus (Augustus Caesar,
 Caesar, Octavianus)
 EU 1,12; 7,1–4; 7,6–8; 7,10;
 7,12; 7,15; 8,2; 8,5. F 2; 4–5;
 7; 11; 13; 19–20. DVI 79;
 81–82; 84–85
 Aurelianus – L. Domitius
 Aurelianus EU 9,13–15;
 9,17. F 8; 24
 Aurelius Alexander –
 M. Aurelius Severus Alexander
 EU 8,23; 9,1. F 22
 M. Aurelius Antoninus
viz Heliogabalus
 M. Aurelius Antoninus
 Bassianus (Caracalla)
viz Bassianus
 M. Aurelius Cotta EU 6,6.
 DVI 74
 L. Aurelius Orestes DVI 72
 L. Aurunculeius Cotta EU 6,17
 Aventín EU 1,5. DVI 7; 21; 65
 Aziabénové *viz Adiabénové*

- B**
 Babylón EU 8,3
 Babylónie F 15; 20; 26; 30
 Baebius DVI 73
 Baetica F 5
 Balbinus – D. Caelius Calvinus
 Balbinus EU 9,2
 Bassianus – M. Aurelius
 Antoninus, řečený Caracalla,
 původním jménem
 (L.) Septimius Bassianus
 EU 8,19–20; 8, 22. F 21
 Basternové EU 9,25
 Batho F 7
 Belgická provincie EU 9,21.
 F 6
 Beneventum EU 2,16
 Bereniké EU 6,11
 Bessové EU 6,10. F 9
 Betriacum EU 7,17
 Bibulus viz *Calpurnius*
 Bithocus DVI 76
 Bithýnie, bithýnský EU 4,5–6;
 4,8; 4,20; 5,5; 6,6; 6,8. F 11.
 DVI 42; 76; 78
 Bituitus EU 4,22
 Bocchus EU 4,27. F 4.
 DVI 66, 75
 Bononie EU 9,21
 Bonosus EU 9, 17
 Bospor, Bospofané EU 5,5;
 6,12; 7,9; 8,3. F 16; 20
 Británie (sg. i pl.), Britannové
 EU 6,17; 7,13–14; 7,19; 8,19;
 9,21–22; 10,1–2. F 3; 6.
 DVI 78
 Britannicus EU 7,13
 Brundisium, Brundisijští
 EU 2,17. DVI 34
 Brutové EU 6,25
 Bruttiové EU 2,12; 3,12; 3,19
 Brutus viz *Iunius*
 Budalia EU 9,4
 Burdigala EU 9,10
 Burziaon EU 6,10
 Byzacium F 4
 Byzantion EU 6,6; 7,19
- C**
 L. Caecilius Metellus EU 2,24
 Q. Caecilius Metellus EU 3,19
 L. (=Q.) Caecilius Metellus
 Balearicus EU 4,21
 C. Caecilius Metellus Caprarius
 EU 4,25
 Q. Caecilius Metellus Creticus
 EU 6,11; 6,16. F 7
 L. Caecilius Metellus
 Diadematus EU 4,23
 Q. Caecilius Metellus
 Macedonicus EU 4,13–14;
 4,16. DVI 60–61
 Q. Caecilius Metellus
 Numidicus EU 4,27. F 4.
 DVI 62–63; 67; 73
 Q. Caecilius Metellus Pius
 EU 6,1; 6,5. F 5. DVI 63
 Q. Caecilius Metellus Pius
 Scipio EU 6,23. DVI 78; 80
 Caelius EU 1,4. DVI 4
 Caeninští EU 1,2. DVI 2
 Caenophrurium EU 9,15
 Caepio viz *Servilius*
 Caesar viz též *Augustus*
 Caesar viz *Iulius*
 Caesareia (v Kappadokii)

- EU 7,11. F 11
 Caesareia (v Palestině) EU 7,10
 Q. Calidius DVI 62
 Caligula – C. Iulius Caesar
 Germanicus, řečený Caligula
 EU 7,12–14; 7,23
 Callatis EU 6,10. F 9
 L. Calpurnius Bestia EU 4,26
 L. (=M.) Calpurnius Bibulus
 EU 6,17; 6,19
 M. Calpurnius Flamma DVI 39
 L. Calpurnius Piso Caesoninus
 DVI 81
 Camillus viz *Furius*
 Cantabrie EU 7,9
 Canusium DVI 49
 Caracalla viz *Bassianus*
 Carausius EU 9,21–22
 Carbo viz *Papirius*
 C. Carinas (= Carrinas) EU 5,8
 Carinus – M. Aurelius Carinus
 EU 9,18–20
 Carnuntum EU 8,13
 Caracalla viz *Bassianus*
 Carus – M. Aurelius Carus
 EU 9, 18–19. F 24
 C. Cassius Longinus, konsul
 r. 124 př. Kr. EU 4,22
 C. Cassius Longinus, Caesarův
 nepřítel EU 6,18; 6,25;
 7,3–4. F 17 (mylně L.). DVI
 78–79; 83
 Sp. Cassius Vecellinus EU 1,12
 Catilina viz *Sergius*
 Catina EU 2,19. DVI 39
 Cato viz *Porcius*
 Catulus viz *Lutatius*
 Caudium EU 10,17
- Celer DVI 1
 Cibaly EU 10,5
 Cicero viz *Tullius*
 Cincinnatus viz *Quinctius*
 Cinna viz *Cornelius*
 Circesium, Circensium EU 9,2.
 F 22
 Claudia DVI 46
 Claudius viz *Tiberius*
 Claudius DVI 57
 Claudius Drusus Nero EU 7,9;
 7,12–13
 Claudius – M. Aurelius
 Claudius (Gothicus)
 EU 9,11–12; 9,22
 Claudius – Ti. Claudius Nero
 Germanicus EU 7,13; 7,19.
 F 11
 Claudius (=Gaius) Caesar F 19
 Ap. Claudius Caecus EU 2,9.
 DVI 34; 37
 C. Claudius Canina EU 2,15
 Ap. Claudius Caudex EU 2,18.
 DVI 37
 Ap. Claudius Crassus
 Inregillensis Sabinus,
 decemvir EU 1,18. DVI 21
 Ap. Claudius Carus Inregillensis,
 vnuk decemvira DVI 20
 M. Claudius Marcellus, dobyl
 Syrákúsy, konsul I. 222 př. Kr.
 EU 3,6; 3,12; 3,14; 3,16. F 4.
 DVI 42; 45
 M. Claudius Marcellus, konsul
 I. 166 př. Kr. EU 4,9
 M. Claudius Marcellus, konsul
 I. 51 př. Kr. EU 6,19
 Ap. (= C.) Claudius Nero

- EU 3,18. DVI 48; 50
 Ap. Claudius Pulcher, konsul
 79 př. Kr. EU 6,2. F 9
 Ap. Claudius Pulcher, konsul
 54 př. Kr. DVI 82
 Ap. Claudius (Rufus nebo
 Russus) EU 2,16
 Claudius Unimanus DVI 71
 Clodius Albinus EU 8,18
 P. Clodius Pulcher DVI 81
 Cloelie DVI 13
 Cloelius Gracchus DVI 17
 A. (=L.) Cluentius EU 5,3
 Clusium DVI 23
 Clypea EU 2,21
 Ser. Codrus DVI 77
 Collatie DVI 9
 Collatinus *viz Tarquinius*
 Commodus – M. Aurelius
 Commodus Antoninus
 EU 8,13; 8,15
 Concordie EU 8,10
 Constans EU 10,9–10
 Constantie EU 10,5
 Constantius – C. (nebo M.)
 Flavius Valerius Constantius
 (Chlorus) EU 9,22–23;
 10,1–2
 Constantius – Flavius Claudius
 (nebo Iulius) Constantius
 EU 10,9–13; 10,15. F 14;
 26–27
 Contrebie DVI 61
 Coriolanus *viz Marcus*
 Corioly EU 1,14–15. DVI 19
 Cornelia DVI 57
 L. Cornelius Cinna EU 5,4;
 5,7. DVI 67; 69–70
 A. Cornelius Cossus DVI 25
 A. Cornelius Cossus Arvina
 DVI 26
 Cn. Cornelius Dolabella,
 konsul 283 př. Kr. EU 2,10
 Cn. Cornelius Dolabella,
 konsul 81 př. Kr. DVI 81
 L. Cornelius Faustus = L.
 Cornelius Sulla Faustus,
 Sullův syn EU 6,23.
 DVI 78
 L. Cornelius Faustus
viz předcházející
 M. Cornelius Fronto EU 8,12
 Cornelius Fuscus EU 7,23
 C. Cornelius Gallus EU 7,7.
 F 13. DVI 82
 L. Cornelius Gallus F 13
 L. Cornelius Lentulus EU 2,14
 L. Cornelius Lentulus Caudinus
 EU 3,2
 L. Cornelius Lentulus Crus
 DVI 78
 P. Cornelius Lentulus Sura
 EU 6,8
 P. Cornelius Rufinus EU 2,9
 L. Cornelius Scipio, konsul 259
 př. Kr. EU 2,20
 P. Cornelius Scipio, otec
 Scipiona Afrického Staršího
 DVI 42
 P. Cornelius Scipio, konsul 191
 př. Kr. EU 4,3
 P. Cornelius Scipio Africanus –
 Scipio Africký Starší
 EU 3,15–18; 3,20–23; 4,4;
 4,10; 6,23. F 5 ?; 12. DVI 42;
 47; 49; 53–54; 58; 64.

- P. Cornelius Scipio Aemilianus
 Africanus Numantinus –
 Scipio Africký Mladší
 EU 4,10–12, 4,14; 4,17; 4,19;
 4,21. F 4; 5?; 12. DVI 58
 L. Cornelius Scipio, Asijský,
 bratr Scipiona Afrického
 Staršího, konsul 190 př. Kr.
 EU 3,16; 4,4. F 12.
 DVI 53–55; 57
 L. Cornelius Scipio Asijský,
 konsul 83 př. Kr. EU 5,7
 Cn. Cornelius Scipio Asina,
 konsul I. 260 př. Kr. EU 2,20
 P. Cornelius Scipio Asina,
 konsul 221 př. Kr. EU 3,7
 Cn. Cornelius Scipio Calvus
 EU 3,6; 3,11; 3,13–15
 P. Cornelius Scipio Nasica,
 konsul 191 př. Kr. DVI 44;
 46
 P. Cornelius Scipio Nasica
 Serapio, konsul 138 př. Kr.
 DVI 64
 P. Cornelius Scipio Nasica
 Serapio, konsul 111 př. Kr.
 EU 4,26
 P. Cornelius Scipio *viz Q.*
Caecilius Metellus Pius Scipio
 L. Cornelius Sulla EU 4,27;
 5,3–4; 5,6–9; 6,1; 6,23. F 5;
 15. DVI 67–70; 74–78; 81
 C. Cosconius EU 6,4
 Cotta *viz Aurelius*
 Cottius EU 7,14
 Crassus *viz Licinius*
 C. Crassus DVI 65
 Cremera DVI 14
 Crixus EU 6,7
 Cures DVI 2–3
 Curiatové DVI 4
 Curio *viz Scribonius*
 M. (=M^o.) Curius Dentatus
 EU 2,9; 2,14. DVI 33; 35
 D
 Dafné EU 6,14. F 16
 Dákie, Dákové EU 7,9; 7,23;
 8,2; 8,6; 9,8; 9,15; 9,22; 10,4.
 F 8; 25. DVI 79
 Dákie Poříční EU 9,13
 Dalmatic, Dalmaté, dalmatský
 EU 4,23; 5,7; 6,1; 6,4;
 7,9; 9,19. F 3; 8. DVI 44
 Dalmatius – Flavius Dalmatius
 EU 10,9
 Dardanie, Dardanové EU 5,7;
 6,2; 10,5. F 3; 7–8. DVI 75
 Dardanos DVI 76
 Decebalus EU 8,2; 8,6. F 8
 Decius DVI 19
 Decius – C. Messius Quintus
 Traianus Decius EU 9,4
 P. Decius Mus, konsul 340 př.
 Kr. DVI 26; 28
 P. Decius Mus, syn předcházejí-
 cího, konsul I. 312 př. Kr.
 DVI 27
 P. Decius Mus, syn předcházejí-
 cího, konsul 279 př. Kr.
 EU 2,13.
 P. Decius Mus DVI 36
 Deiotaros EU 6,14. F 11
 Delfy DVI 10
 Delminium DVI 44
 Démarátos DVI 6

- Démétrios EU 4,2-3. DVI 51
 Diadumenus – Marcus Opellius
 Diadumenianus EU 8,21
 Diaios DVI 60
 M. (= T.) Didius F 9
 M. Didius Severus Iulianus
 EU 8,17
 Diocletianus – C. Aurelius
 Valerius Diocletianus EU 9,
 19-20; 9,22-28; 10,1-2.
 F 14; 25
 Diogenés EU 5,6
 Dolabella *viz Cornelius*
 Domitianus EU 7,23; 8,1
 Cn. Domitius Ahenobarbus
 EU 5,9
 L. (= M.) Domitius Calvinus
 EU 6,1
 Sex. Domitius Calvinus
 EU 4,22
 Donnes F 19
 Dráva F 7-8
 Drepanum DVI 39
 Drusus *viz Claudius*
 Drusus *viz Livius*
 Cn. (= C.) Duillius EU 2,20.
 DVI 38
 Dunaj EU 6,2; 6,10; 8,2; 9,8;
 9,15. F 3; 7-9
- E
- Eboracum EU 8,19; 10,1
 Edessa EU 8,20. F 21
 Efesos EU 5,5. DVI 7
 Egerie DVI 3
 Egypt, egyptský EU 3,1; 4,6;
 6,21-22; 7,6-7; 7,9; 8,18;
 9,22-23. F 3; 13; 20.
- DVI 77; 85-86
 Elie F 27
 Ennius DVI 47; 52
 Épeiros, Épeirófané, épeirský
 EU 2,11; 2,13; 4,8; 6,19; 7,7.
 F 7-8. DVI 33; 35
 Epidauros DVI 22
 Esquilín EU 1,7. DVI 7
 Etrurie, Etruskové, etruský
 EU 1,8; 1,11; 2,5; 2,10; 3,9;
 7,3. DVI 6-8; 11; 27; 32; 34
 Euboa DVI 54
 Eufrat EU 6,18; 8,6; 9,2. F 14;
 17; 20; 28
 Eumenés EU 4,4; 4,6; 4,8;
 4,18; 4,20
 Eumolpiada F 9
 Euphoros DVI 65
 Európa F 9
- F
- Fabiové, Fabius EU 1,16.
 DVI 14; 23
 Q. Fabius DVI 34
 M. Fabius Ambustus DVI 20
 C. Fabius Licinus (= Licinius)
 Dorso EU 2,15
 C. Fabius Maximus Ambustus,
 otec Q. Fabia Maxima
 Rulliana EU 2,9
 Q. Fabius Maximus Cunctator
 EU 3,9-10; 3,16. DVI 14;
 42-43
 Q. Fabius Maximus Rullus
 (= Rullianus) EU 2,8-9.
 DVI 27, 31-32
 C. Fabius Victor, konsul 269 př.
 Kr. EU 2,16

- Q. Fabius Victor, historik EU 3,5
 C. (=Caeso/Kaeso) Fabius
 Vibulanus EU 1,16
 C. Fabricius Luscinus EU 2,12;
 2,14. DVI 35
 Falerie, Faliskové EU 1,20;
 2,28. DVI 23
 falernský DVI 43
 Famea EU 4,10
 Farnakés EU 6,12; 6,22.
 DVI 76; 78
 Farsálos DVI 77-78
 Fausta EU 10,3
 Faustulus DVI 1
 Faustus *viz Cornelius*
 Felicissimus EU 9,14
 Fidenští, Fideny EU 1,2; 1,4;
 1,19. DVI 4; 25
 Filippopolis F 9
 Filippos V. EU 3,12-14; 4,1-3;
 4,6. F 7. DVI 51; 56
 Filippy EU 7,3. F 18.
 DVI 82-83
 Flamininus *viz Quinctius*
 C. Flaminius EU 3,9. DVI 42;
 51
 L. Flaminius = L. Quinctius
 Flamininus DVI 47
 Q. Flaminius = T. Quinctius
 Flamininus DVI 51
 Flávie cisařská F 6
 C. Flavius Fimbria DVI 70
 T. Flavius Sabinus EU 7,18
 Florianus – M. Annius
 Florianus EU 9,16
 Foinškie EU 6,8; 6,13. F 14; 16
 Formie DVI 81
 Frankové EU 9,21; 10,3
- Fregelly DVI 65
 Fronto *viz Cornelius*
 Frygie F 10
 Fufetius Mettius DVI 4
 Cn. Fulvius Centumalus
 EU 3,4
 C. Fulvius Centumalus
 Maximus EU 3,14
 M. Fulvius Flaccus DVI 65
 Q. Fulvius Flaccus EU 3,2
 Q. (=M.) Fulvius Nobilior
 EU 4,5. DVI 52
 Ser. Fulvius Paetinus Nobilior
 EU 2,22
 M. Furius Camillus EU 1,20;
 2,1; 2,4. F 6. DVI 23; 29
 C. Furius Placidus EU 2,24
 L. Furius Camillus EU 2,6
- G
- Gabie EU 1,8. DVI 8
 A. Gabinius DVI 81
 Gady F 5
 Galatie, Galatové EU 6,14;
 7,10; 10,17. F 11
 Galba – Servius Sulpicius Galba
 EU 7,16-17
 Galba DVI 47
 Galeria Faustina EU 8,10
 Galerius – C. Galerius Valerius
 Maximianus EU 9,22; 9,24;
 10,1-2; 10,4. F 25
 Gallaecie EU 4,19. F 5
 Gallie (sg. i pl.), Gall, Gallové,
 gallský EU 1,20; 2,5-6; 2,10;
 2,16; 3,5-6; 3,8; 4,22-23;
 4,25; 4,27; 5,1-2; 6,17; 6,19;
 7,3; 7,9; 7,16; 8,2; 8,18; 8,23;

- 9,4; 9,8–10; 9,13; 9,17–20;
9,23; 10,1; 10,3; 10,6; 10,10;
10,12–15. F 3; 6; 11.
DVI 23–24; 27–29; 32; 45;
47; 57; 67; 77–78; 82; 85
Gallienus EU 9,7–8; 9,11.
F 8; 23
Gallořekové F 11. DVI 55
Gallus *viz Cornelius*
Gallus – Flavius Claudius
Constantius EU 10,12–14
Gallus Hostilianus EU 9,5
Gaurus DVI 26
Gentius EU 4, 6; 4,8. F 7
L. Genucius EU 2,4
Germáni, Germánie, germánský
EU 5,1; 6,17; 7,9; 7,12; 7,17;
7,19; 8,2; 8,12; 8,15; 9,1;
9,7–8; 10,14–15; 10,17. F 6
Geta EU 8,19
Glaucia *viz Servilius*
Gordianus I. (Starší) EU 9,2
Gordianus III. EU 9,2–3. F 22
Gótové EU 9,8; 9,11; 9,13;
10,7. F 26; 30
Gracchové DVI 53; 73
Gracchus DVI 42
Cloelius Gracchus DVI 17
Gracchus *viz Sempronius*
Grajské Alpy F 6
- H**
Hadrianopolis (Uscudama) F 9
Hadrianus EU 8,6; 8,7–8; 8,11;
8,17. F 14; 20
Haemimontané, Haemimontus
F 9
Haimos (Haemus) EU 6,10
Hamilkar EU 2,21. DVI 39–40;
42
Hannibal EU 3,7–16; 3,18–23;
4,3–5; 5,1; 6,7. DVI 14;
42–43; 45–46; 48–49; 51; 54
Hanno EU 3,14
Hanno EU 3,20
Hanno DVI 41
Hasdrubal, bratr Hannibala
EU 3,8; 3,11; 3,13–15; 3,18.
DVI 48–50
Hasdrubal EU 4,10; 4,14
Hasdrubal (Calvus) EU 3,13
Hebrus F 9
Heliogabalus – Marcus Aurelius
Antoninus EU 8,22
HellésPontos F 10
Helvetiové EU 6,17
Heniochové DVI 77
Henna, Enna DVI 39
Hérakleia EU 9,15
Hérakleia (v Lukánii) DVI 35
Hérakleia (v Thessalii) DVI 60
T. Herennius EU 5,3. DVI 30
Herculeiové, Hirtuleius
EU 6,1. DVI 63
Hibér DVI 41
(H)ibérie, (H)ibérové
EU 6,14; 8,3. F 16; 20.
DVI 77
Hiempsal EU 4,26. F 4
Hierbas (= Hiarbas) EU 5,9.
DVI 77
Hierius Asinius EU 5,3
Hierón EU 2,18–19; 3,1–2. F 4.
DVI 37
Himilco DVI 38
Hirpinové DVI 75

- A. Hirtius EU 7,1. F 2
Hirtuleius *viz Herculeiové*
Hispanie, (sg. i pl.) Hispánové,
hispánský EU 3,7–8; 3,11;
3,13–18; 3,16–18; 3,20;
4,16–17; 4,27; 6,1; 6,5; 6,20;
6,24; 7,3; 8,2; 8,6; 9,8; 10,9;
10,17. F 3; 5. DVI 41; 49;
57–58; 61; 63–64; 72; 77–78;
84
Histrové (Istrové) EU 3,7. F 3
Histros (Istros) EU 6,10. F 9
Horatiové DVI 4
Horatius Cocles DVI 11
M. (C.) Horatius Pulvillus
EU 1,10
Hormisdas EU 9,25
Horní Moesie EU 9,17
A. (= C.) Hostilius Mancinus
EU 4,17. DVI 59; 64
Hostus (Hostius) Hostilius
DVI 2
- CH**
Chairóneia EU 8,12. DVI 75
Chalkédón EU 6,6; 8,12.
DVI 74
Charopas DVI 51
Chattové EU 7,23
- I**
Illyricum EU 3,4; 4,6–8; 6,4;
6,17; 7,9; 9,8; 9,11; 9,15;
9,19; 9,25; 10,1–2; 10,10;
10,15; 10,17. F 3; 7; 8.
DVI 50
Immae F 24
Indie, Indové EU 7,10; 8,3.
F 19–20. DVI 79
Ingenuus EU 9,8
Interamna EU 9,5
Intercatie DVI 58
Iovianus EU 10,17–18. F 2; 29
Iónské moře F 7
Isaurie, Isaurové EU 6,3; 6,5;
8,5. F 12
Italica EU 8,2; 8,6
Itálie, italský EU 1,20; 2,5; 2,9;
2,11–13; 2,18; 2,23; 2,28; 3,2;
3,5–6; 3,8–9; 3,11; 3,13; 3,16;
3,18; 3,20–21; 4,12; 4,25;
5,2–4; 5,7; 5,9; 6,7; 7,3; 7,17;
8,12; 9,3; 9,8; 9,19; 10,1–2;
10,4; 10,6; 10,10. F 3; 6–7.
DVI 23; 33; 35; 41–42; 46;
48–49; 66–67; 75; 77; 84–85
Italikové EU 5,9
Itureové EU 6,14
Iuba I. EU 6,23. F 4. DVI 78
Iuba II. EU 7,10
Iugurtha EU 4,26–27; 5,1; 6,1.
F 4. DVI 62; 67; 72; 75
Iulianus – Didius Severus
Iulianus, císař 193 př. Kr.
EU 8,16–18
Iulianus – Flavius Claudius
Iulianus, císař 360–363
EU 10,14–16. F 28
Iulie EU 8,20
Iuliové DVI 79
C. Iulius Caesar EU 1,12; 6,
17; 6,19–25; 7,1–3; 7,13. F 6.
DVI 77–83; 85–86
L. Iulius Caesar DVI 85
Sex. Iulius Caesar EU 5,3
L. Iulius Libo EU 2,17

Iulius Proculus DVI 2
 C. Iulius Saturninus EU 9,17
 D. Iunius Brutus EU 4,19. F 5
 L. Iunius Brutus EU 1,8–11;
 6,25. F 2. DVI 10
 M. Iunius Brutus EU 6,25;
 7,3–4. DVI 78–79; 82–83; 85
 L. Iunius Pullus EU 2,26
 D. Iunius Silanus EU 6,16
 M. Iunius Silanus EU 4,27
 P. Iuventius Thalna EU 4,13

J

Janikul EU 1,5. DVI 3; 5; 11;
 69
 Jeruzalém EU 6,14; 7,19–21.
 F 16
 Judea, judský EU 6,14; 6,16;
 7,19. F 3; 16

K

Kabeira EU 6,8
 Kabyla EU 6,10. F 9
 Kalábrie EU 3,12
 Kallinikos EU 9,24
 Kampánie, kampánský EU 1,8;
 2,8; 2,12; 3,12; 3,14; 5,4; 7,8;
 7,11; 8,7. DVI 42
 Kanny EU 3,10. DVI 42; 49;
 56
 Kantabrové F 5
 Kapitol EU 1,6; 1,8; 1,20; 4,8;
 7,13; 7,18; 7,23; 9,11. F 6.
 DVI 2; 8; 23–24; 32; 43; 49;
 64–65
 Kappadokie, kappadocký
 EU 4,6; 4,20; 5,5; 7,11; 10,15.
 F 11. DVI 76

Kapros F 18
 Kapua EU 5,7; 6,7. DVI 29; 65
 Karduenové EU 8,3. F 3; 20
 Kárie F 10
 Karpové EU 9,25
 Karthy EU 6,18; 9,24
 Kartágiňané, Kartágo, kartágin-
 ský EU 2,20–21; 2,24–27;
 3,2; 3,7–8; 3,11; 3,13;
 3,20–23; 4,3; 4,10; 4,12; 4,21.
 F 4–5. DVI 37–40; 47–49; 58
 Kartágo (v Hispánii) DVI 49
 Karthalo EU 3,16
 Kaspické moře DVI 77
 Kaspiové DVI 77
 Katalaunská pole EU 9,13
 Kaudijské soutěsky DVI 30
 Keltibérové, keltibéřský
 EU 4,16. F 5. DVI 47
 Kilikie, Kilikové EU 6,1; 6,3;
 7,19; 10,15. F 3; 12. DVI 75;
 81–82
 Kimbrové EU 4,25; 4,27;
 5,1–2. DVI 67; 75
 Kineás EU 2,12–13. DVI 34
 Kleopatra EU 6,22; 7,6–7. F 13.
 DVI 79; 85–86
 Kóché EU 9,18. F 24
 Kolchové EU 6,14; 8,3. F 16;
 20. DVI 77
 Kommagena EU 7,19
 Konstantin EU 9,22; 10,2–8;
 10,11. F 26
 Konstantinopol EU 6,6; 9,15.
 F 9
 Korint, korintský, Korintané
 EU 4,14. F 7. DVI 6; 60
 Korsika EU 2,20. F 4

Kórykos EU 6,3
 Kotys EU 4,6
 Kréta EU 6,11; 6,16. F 7–8
 Kritoláos DVI 60
 Krustuminští EU 1,2
 Ktésifón EU 8,3; 9,10; 9,18;
 10,16. F 17; 20; 23–24; 28
 Kумы DVI 8
 Kvádové EU 8,13; 9,8. F 8
 Kypr F 13. DVI 80
 Kypselos DVI 6
 Kýréné EU 6,11. F 13
 Kythéris DVI 82
 Kyzikos EU 6,6; 6,8; 8,18.
 DVI 74

L

Labe EU 7,9
 Q. Labienus F 18
 Laelianus EU 9,9
 C. Laelius, přítel Scipiona
 Afrického Staršího EU 4,4
 C. Laelius, přítel Scipiona
 Afrického Mladšího, syn
 předcházejícího DVI 58
 P. Laetorius DVI 65
 Laevinus viz Valerius
 Lakedaimonáné, lakedaimonský
 EU 2,21; 4,2. DVI 40; 51
 M. Lamponius EU 5,8
 T. Larcus EU 1,12
 Lars Tolumnius DVI 25
 Latinové EU 1,5; 1,18; 2,6–7.
 DVI 5–8; 16; 26; 28; 66
 Latium DVI 16; 72
 Lentulus viz Cornelius
 Lepcis EU 8,18
 Lepidus viz Aemilius
 Leukopetra DVI 60
 Liburnové F 3
 Libye EU 6,11. F 13
 Libye Pétiměstská F 13
 Libyssa EU 4,5. DVI 42
 Licinius – C. Valerius Licinianus
 Licinius EU 10,4–6
 M. Licinius Crassus, triumvir
 EU 6,7; 6,18; 7,5; 7,9.
 F 17–19
 P. Licinius Crassus EU 4,6
 P. Licinius Crassus Dives
 Mucianus, konsul 131 př. Kr.
 EU 4,20
 L. Licinius Lucullus, konsul 151
 př. Kr. DVI 58
 L. Licinius Lucullus, konsul 74
 př. Kr. EU 6,6–11. F 14–15.
 DVI 74; 76
 M. Licinius Lucullus =
 M. Terentius Varro Lucullus,
 bratr předcházejícího
 EU 6,7–8; 6,10. F 9
 L. Licinius Murena EU 6,16
 C. Licinius Stolo DVI 20
 Ligurové EU 3,2; 3,8. DVI 43;
 56; 72
 Lilybaeum EU 2,27. DVI 39
 Lingonové EU 9,23
 M. Livius DVI 27
 M. Livius Drusus, konsul 112
 př. Kr. F 9
 M. Livius Drusus, tribun lidu
 91 př. Kr., syn předcházející
 ho DVI 66; 80
 M. Livius Salinator EU 3,18.
 DVI 48, 50
 Lokry DVI 35

M. Lollius EU 7,10. F 11
 Lorium EU 8,8
 Luceres DVI 2
 Lucerie DVI 30
 Lucretia EU 1,8–10. DVI 8–10
 Lucretius DVI 64
 Q. Lucretius Ofella (=Afella)
 DVI 68
 Sp. Lucretius Tricipitinus
 EU 1,10. DVI 10; 15
 Lucullus *viz* Licinius
 Lucumo DVI 6
 Lugdunské provincie F 6
 Lugdunum EU 8,18; 10,12
 Lukánie, Lukánové EU 2,12;
 2,14; 9,13; 9,27; 10,2. DVI
 33; 43
 Lusitánie, Lusitánové EU 4,9;
 4,16; 4,19; 4,27. F 5. DVI 71;
 78
 Q. (=C.) Lutatius Catulus
 EU 2,27. DVI 41
 Q. Lutatius Catulus, konsul 102
 př. Kr. EU 5,1–2
 Q. Lutatius Catulus, konsul 78
 př. Kr., syn předcházejícího
 EU 6,1; 6,5
 Q. Lutatius Catulus Cerco
 EU 2,28
 Lýdie F 10
 Lykie EU 6,3; 7,19. F 11
 Lýsimacheia DVI 54
 Lžifilippos F 7. DVI 61.
 Lžiperseus EU 4,15

M

Macrinus – M. Opilius
 (=Opellius) Macrinus EU 8,21

Madena EU 8,3. F 15; 18; 28
 Magaba F 11
 Magnentius EU 10,9–12
 Magnésie u Sipyly EU 4,4.
 F 12
 Mago EU 3,13; 3,15. DVI 49
 Magudulsa DVI 66
 Makedonie, makedonský,
 Makedoňané EU 3,12–14;
 4,1; 4,3; 4,6–7; 4,13–15; 4,27;
 6,1–2; 6,5; 6,7–8; 6,10–11;
 6,19; 7,3; 9,8; 9,11; 10, 5. F 3;
 7–9. DVI 35; 51–52; 56; 58;
 61; 73; 79; 81–83
 Malá Arménie EU 5,5; 6,8;
 6,12; 6,14. F 3
 C. Mallius *viz* M. Manlius
 Mamaea EU 8,23
 Mamertini DVI 37
 Mamilius DVI 16
 Mancinus *viz* Hostilius
 M'. Manilius EU 4,10
 T. (=M') Manilius DVI 58
 A. Manlius Torquatus Atticus
 EU 2,28
 L. Manlius (=Marcus)
 Censorinus EU 4,10
 M. Manlius Capitolinus
 DVI 23–24
 L. (=T.) Manlius Torquatus,
 konsul I. 347 př. Kr. EU 2,5.
 DVI 26; 28
 T. Manlius Torquatus, konsul I.
 235 př. Kr. EU 3,3; 3,12–13
 C. (=Cn.) Manlius Vulso
 DVI 55
 L. Manlius Vulso Longus
 EU 2,21

M. (=Cn.) Manlius (=Mallius)
 EU 5,1
 Marcellus *viz* Claudius
 Q. (=Cn.) Marcius Coriolanus
 EU 1,15. DVI 19
 L. Marcius Philippus EU 5,3.
 DVI 66
 Q. Marcius Philippus EU 4,5
 Q. Marcius Rex EU 4,23
 C. Marcius Rutilus EU 2,5
 Marcus Antoninus, Marcus
 Antoninus Verus *viz* Marcus
 Aurelius Antoninus
 Marcus Aurelius Antoninus
 EU 8,9–14; 10,16. F 14; 21
 Margus EU 9,20
 C. Marius EU 4,27; 5,1–4; 5,7;
 6,1. F 4; 6. DVI 67; 72–73;
 75–76
 C. Marius, syn předcházejícího
 EU 5,8. DVI 68; 75
 Marius Stalilius DVI 43
 Marius – M. Aurelius Marius
 EU 9,9
 Markomané EU 8,12–13. F 8
 Markoméďové EU 8,3. F 20
 Marsové EU 5,3. DVI 32; 63;
 80
 Mas(s)inissa EU 3,22; 4,6; 4,11.
 DVI 49; 77
 Massilie EU 10,3
 Mauretánie EU 4,27; 5,9; 6,23;
 7,10. F 4–5. DVI 66
 Mauretánie – Sitifská i Císařská
 F 4
 Maurové, maurský F 4. DVI 49
 Maxentius EU 10,2–4
 Maximianus – Aurelius Valerius

Maximianus (Herculius)
 EU 9,20–23; 9,27; 10,1–3;
 Maximianus – C. Galerius
 Valerius Maximianus
viz Galerius
 Maximinus – C. Iulius Verus
 Maximinus (Thrax) EU 9,1
 Maximinus Daia – Galerius
 Valerius Maximinus (Daia)
 EU 10,2; 10,4
 Mazaca EU 7,11. F 11
 Mazarus F 17
 Médie, Médové EU 5,7. F 18.
 DVI 75
 Mediolanum EU 3,6; 9,11;
 9,27. F 6
 Melitena F 15
 L. Memmius *viz* L. Mummius
 Menenius Agrippa Lanatus
 DVI 18
 Messénové EU 8,3
 Messina DVI 37
 Metaurus DVI 48
 Metellus *viz* Caecilius
 Metellové EU 4,25
 Metijská tribue DVI 50
 Mettius *viz* Fufetius
 Mezopotámie EU 6,8; 8,3; 8,6;
 9,7–8; 9,10; 9,25; 10,8. F 3;
 14–16; 20; 23; 25; 29
 Micipsa EU 4,26. F 4
 Minturny DVI 67
 Q. (=L.) Minucius (Esquilinus
 Augurinus) DVI 17
 Minucius Rufus DVI 65
 M. Minucius Rufus, konsul
 221 př. Kr. EU 3,7.
 DVI 43

- M. Minucius Rufus, konsul
110 př. Kr. EU 4,27. F 9
- M. Minucius Thermus DVI 78
- Mithridatés V. EU 4,20
- Mithridatés VI., mithridatský
EU 5,4–7; 5,9; 6,6–12; 6,14;
6,16; 6,22. F 3; 11; 15–16.
DVI 70; 74–78
- Modiacus F 11
- Moesie (sg. i pl.), Moesové
EU 9,5; 9,15; 9,17; 9,25;
10,5. F 3; 7–9
- Mogontiacum EU 7,13; 9,9
- Molón DVI 81
- C. Mucius Cordus = Scaevola
DVI 12
- P. Mucius Scaevola DVI 64
- Q. Mucius Scaevola EU 4,23
- Mummius = C. Memmius
DVI 73
- L. Mummius
(nesprávně Memmius)
EU 4,9; 4,14; F 7. DVI 58;
60–61
- Cn. Mummius (=Manlius)
Vulso F 11
- Munda EU 6,24. DVI 78; 84
- Murcius DVI 5
- Murena viz *Licinus*
- Mursa EU 9,8; 10,12
- Mutina DVI 85
- N**
- Nabis EU 4,2. DVI 51
- Narasara F 27
- Narbo EU 4,23; 9,18
- Narbonská provincie F 6
- Narseus EU 9,22; 9,24–25;
9,27; 10,4. F 14; 25
- Narseus F 27
- Nasica viz *Scipio*
- Nepotianus EU 10,11
- Nero EU 7,14–15; 17–18; 23.
F 20
- Nerva EU 8,1
- C. Nigidius DVI 71
- Níkomédeia, Níkomédané
EU 4,5; 9,27; 10,6; 10,8
- Níkomédés II. EU 4,8; 4,20.
F 11
- Níkomédés IV. EU 5,5; 6,6.
DVI 76; 78
- Nil EU 6,22. DVI 77
- Nisibis EU 6,9. F 14–15; 27; 29
- Nola EU 3,12. DVI 45
- C. Norbanus EU 5,7
- Noricum EU 9,7. F 3; 7–8
- Novempopulania F 6
- Nucerští DVI 32
- Numa Pompilius EU 1,3; 1,5;
3,3; 8,8–9. F 2. DVI 3–5; 79
- Numantie, Numantijci
EU 4,17; 4,19; 10,17. F 5.
DVI 58–59
- Numerianus EU 9,18–20
- numidský, Numidáné EU 2,24;
3,20; 3,22; 4,6; 4,11; 4,26–27;
5,1; 10,17. F 4. DVI 62;
66–67; 77
- Numitor DVI 1
- A. Nunnius (?) DVI 73
- O**
- Ocesia DVI 7
- Octavianus viz *Augustus*
- Octaviové DVI 79

- Cn. Octavius EU 5,4. DVI 69
- Odaenathus EU 9,10–11; 9,13.
F 23–24.
- Q. Ogulnius EU 2,16.
DVI 22
- Oinomaios EU 6,7
- Olympos (v Asii) EU 6,3. F 11
- L. Opimius DVI 65; 72
- C. Oppius DVI 47
- C. Oppius Sabinus EU 7,23
- Orestes viz *Aurelius*
- Oretané DVI 52
- Orgiagon DVI 55
- Orchomenos DVI 75
- Orient F 3; 10; 14; 19; 24; 26
- Orkady EU 7,13
- Oródés (král v Albánii)
EU 6,14. F 16
- Oródés (parthský král)
EU 6,18; 7,5
- Orontes DVI 83
- Osaces DVI 83
- Os(d)roéna, Os(d)roénové
EU 8,3; 8,20. F 14; 20–21
- Ostie F 3. DVI 5
- Ostrovní provincie F 10
- M'. Otacilius Crassus EU 2,19
- Otho EU 7,16–17
- P**
- Pacorus EU 7,5. F 18
- Pád F 3
- Paflagonie, paflagonický,
Paflagoňané EU 4,20; 5,5; 6,8;
6,14. F 11
- Palaiofarsálos EU 6,20
- Palatín EU 1,1; 7,12; 7,15; 7,23;
8,17; 9,2
- Palestina EU 7,10; 7,19. F 14
- palmýrský F 23
- Pamfýlie EU 6,1; 6,3. F 11
- Pannonie (sg. i pl.), Pannonci
EU 7,9; 8,13; 9,4; 9,8; 9,17;
10,5. F 3; 7–8
- Panormus DVI 39
- Pansa viz *Vibius*
- Pantikapaion EU 7,9
- Cn. Papirius Carbo, konsul
113 př. Kr. EU 4,25
- Cn. Papirius Carbo, konsul I.
85 př. Kr. EU 5,8–9. DVI 75
- L. Papirius Cursor EU 2,8–9.
DVI 31–32
- Parthenios EU 8,1
- Parthenopolis EU 6,10. F 9
- Parthomasiris EU 8,3
- Parthové, parthský EU 6,18;
7,5–6; 7,9; 7,14; 8,3; 8,10;
8,18; 8,20; 9,2; 9,7–8; 9,19;
10,8; 10,15–16. F 3; 14–15;
17–22, 28. DVI 77; 79; 85
- Paul(l)us viz *Aemilius*
- Peiraieus EU 5,6. DVI 75
- Paelignové EU 5,3
- Pergamon EU 4,20. DVI 70
- M. Perperna EU 4,20
- Perseus EU 4,6–8; 4,15. F 7.
DVI 56; 58
- Persie, perský, Peršané
EU 6,8–9; 18; 7,5–6; 7,9; 8,3;
8,5; 8,12; 8,23; 9,2; 9,7; 9,10;
9,18–19; 9,25; 10,10;
10,16–17. F 14–29. DVI 76
- Pertinax EU 8,16–18
- Pertinax (=Septimius Severus)
F 14

- Perusium EU 7,3. DVI 85
 Pescennius Niger EU 8,18
 Pessinús DVI 46
 Q. Petillius Actaeus (Acreus)
 DVI 49
 M. Petreius EU 6,20; 23
 T. Petronius Secundus EU 8,1
 Phaelis EU 6,3
 Philippus *viz* Marcus
 Philippus – M Iulius Philippus
 (Arabs) EU 9,2–3. F 22
 Philippus – M. Iulius (Severus)
 Philippus EU 9,3
 Philippové EU 9,3
 Picenové, picenský, Picenum
 EU 2,8; 2,16; 3,18; 5,3
 Pindaros propuštěnec DVI 83
 Pisidie, Pisidové F 11
 Piso *viz* Calpurnius
 Platón DVI 80
 A. Plautius EU 7,13
 Plotina EU 8,6
 Plútarchos EU 8,12
 Podunají F 3
 Polemón EU 7,14
 Pollux DVI 16
 Q. Pompeius, konsul 141 př. Kr.
 EU 4,16–17. DVI 59
 Cn. Pompeius Magnus
 EU 5,8–9; 6,1; 6,5; 6,12–14;
 6,16; 6,18–24; 7,4. F 5; 11;
 14; 16; 18–19. DVI 76–83
 Cn. Pompeius Magnus, syn
 Pompeia Velikého EU 6,24.
 DVI 78
 Sex. Pompeius Magnus, syn
 Pompeia Velikého EU 6,24;
 7,4; 7,6. DVI 78–79; 84
 Cn. Pompeius Strabo, otec
 Pompeia Velikého EU 5,3
 Pomponius DVI 3
 Pomponius, přítel Gaia
 Grakkcha DVI 65
 Pomponius DVI 28
 C. Pontius Telesinus EU 10,17.
 DVI 30
 P. Pontius Telesinus DVI 75
 Pontius Telesinus, mladší bratr
 Publia Telesina DVI 68
 Pontos, pontský EU 4,20; 5,5;
 6,8–10; 6,22; 7,3; 7,9; 9,8.
 F 3; 11; 15. DVI 74; 76
 Pontos Polemónský EU 7,14
 Pontské moře EU 5,5; 6,10; 7,9
 F 9
 Q. Popedius (=Poppaedius) Silo
 DVI 63; 80
 M. Popilius (= Popillius)
 DVI 71
 C. Porcius Cato EU 4,24
 L. Porcius Cato EU 5,3
 M. Porcius Cato, konsul 118 př.
 Kr. EU 4,23
 M. Porcius Cato (Censorius)
 DVI 47; 53–54; 80
 M. Porcius Cato (Uticensis)
 EU 6,19; 23. F 13.
 DVI 80; 82
 Porsenna EU 1,11.
 DVI 8,11–13
 Portus F 3
 Postumius DVI 19
 A. Postumius DVI 16
 A. Postumius Albinus EU 2,27
 L. Postumius Albinus EU 3,4
 Sp. Postumius, konsul 334 př.

- Kr. EU 2,9. DVI 30
 Sp. Postumius Albinus, konsul
 186 př. Kr. EU 4,5
 Sp. Postumius Albinus, konsul
 110 př. Kr. EU 4,26
 Postumus EU 9,9; 9,11
 Potheinos DVI 77
 Potitiové DVI 34
 Praeneste, praenestský,
 Praenestští EU 2,2; 2,12; 5,8.
 DVI 31; 68; 75
 Praevalis F 8
 Priscus Tarquinius
viz Tarquinius
 Probus EU 9, 17
 Proca DVI 1
 Proculus EU 9, 17
 Prúsiás EU 4,5–6; 4,8.
 DVI 42; 51
 Ptolemaios DVI 74
 Ptolemaios II. (Filadelfos)
 EU 2,15
 Ptolemaios III. (Euergetés)
 EU 3,1
 Ptolemaios VI. (Filométór)
 EU 4,6
 Ptolemaios XI. DVI 80
 Ptolemaios XII. DVI 86
 Ptolemaios XIII. EU 6,22.
 DVI 77–78; 86
 Ptolemaios, bratr Ptolemaia XII.
 F 13
 Ptolemaios Starší (VIII.) F 13
 Ptolemais v Libyi EU 6,11
 Publicola *viz* Valerius
 Punové, punský EU 2, 20; 2,25;
 2,27; 3,1; 3,7; 3,10; 3,23; 4,1;
 4,10; 5,1; 8,12. DVI 38–39;
 41; 79
 Pupienus EU 9,1–2
 Pylaimenés EU 4,20; 5,5; 6,14.
 F 11
 Pyreneje EU 3,8
 Pyrrhos EU 2,11–14. F 7.
 DVI 33–35
- Q**
 Caeso Quinctius Cincinnatus
 DVI 17
 L. Quinctius Cincinnatus,
 diktátor 478 (458) EU 1,17;
 1,19. DVI 17
 L. Quinctius Cincinnatus, syn
 předcházejícího DVI 25
 T. Quinctius DVI 29
 T. Quinctius Cincinnatus
 Capitolinus EU 2,2
 L. Quinctius Flaminius
 DVI 47 (v textu Flaminius)
 T. Quinctius Flaminius, konsul
 198 př. Kr. EU 4,2; 4,5. F 7.
 DVI 51
 T. Quinctius Flaminius, konsul
 123 př. Kr. EU 4,21
 T. Quinctius Poenus (Pennis)
 EU 2,5
 Quinquegentianové
 EU 9,22–23
 Quintillus EU 9,12
 Quintius = L. Equitius DVI 62
 Quirínál EU 1,7; DVI 2; 7
 Quirité DVI 2; 8
- R**
 Rabirius DVI 73
 Raetie EU 7,9; 9,7. F 3

- Ramnes DVI 2
 Raudijská pláň DVI 67
 Ravenna EU 9,7; 10,2
 Regillské jezero DVI 16
 Regulus *viz Atilius*
 Remmius DVI 66
 Remus EU 1,1. DVI 1
 Rhea Silvie EU 1,1. DVI 1
 Rhegium DVI 37
 Rhodanus EU 4,22; 5,1; 6,17
 Rhodopa EU 6,2. F 9
 Rhodos, Rhodané EU 4,4; 7,19.
 F 10. DVI 76; 78; 81–82
 Romulus EU 1,1–3; 1,20; 2,4;
 8,8. F 2. DVI 1–3; 25; 45
 Roscius DVI 81
 Rubico F 6
 Rudé moře EU 8,3. F 20.
 DVI 77
 P. Rutilius Lupus EU 5,3
 Rýn EU 6,17; 7,9; 8,2; 10,14.
 F 6
- Ř**
 Řecko, řecký, Řekové EU 2,14;
 3,12; 3,14; 4,2; 4,14; 5,6–7;
 6,19–20; 8,10; 9,8; 10,8;
 10,16. F 7. DVI 35; 47; 51;
 54; 76; 81
- S**
 Sabinové, Sabinsko, sabinský
 EU 1,2; 1,6–7; 1,11; 7,20.
 DVI 2–4; 6; 8; 15; 17–18;
 33–34
 Sabinus *viz Flavius*
 Sacriportus DVI 68; 75
 Saguntum EU 3,7. DVI 42
 Salassové EU 7,9
 Sallentinští EU 2,17; 8,9
 (Sollentinský) DVI 40
 Salony EU 6,4; 9,27–28
 Salvius Iulianus – mylně místo
 M. Didius Severus Iulianus
viz M. Didius Severus Iulianus
 Salvius Iulianus, právník
 EU 8,17
 Samnité, samnitský, Samnium
 EU 2,8–10; 2,12; 2,14; 2,16;
 10,17. DVI 26–27; 30–34; 75
 Samos EU 7,19. DVI 51
 Sapor I. EU 9,7
 Sapor II. EU 9,25; 10,10;
 10,17. F 23
 Saracéni, saracénský F 3; 14; 16
 Sardinie, Sardové EU 2,20;
 3,2–3; 3,12–13; 4,25. F 4.
 DVI 41; 47; 57; 65; 72
 Sarmaté, Sarmatie EU 7,23; 8,3;
 8,13; 9,8; 9,18; 9,25. DVI 79
 Sasové EU 9,21
 Saturninus *viz Iulius*
 Sáva F 7
 Sávie F 7–8
 Scipio *viz Cornelius*
 Scipionové (=P. Cornelius
 Scipio a jeho bratr Cn.
 Cornelius Scipio Calvus)
 EU 3,11; 3,13–15
 C. Scribonius Curio EU 6,2;
 6,5. F 7
 Seleukeia (v Assyrii) EU 8,3;
 8,10. F 20; 21
 Seleukeia (v Isaurii) EU 8,5
 Seleukeia (v Sýrii) EU 6,14
 Sempronia DVI 73

- C. Sempronius Blaesus
 EU 2,23
 C. Sempronius Gracchus
 DVI 65; 72
 Tib. Sempronius Gracchus, otec
 bratří Gracchů DVI 57; 59
 Tib. Sempronius Gracchus
 DVI 58; 62; 64; 73
 Tib. Sempronius Gracchus
 (=Longus), konsul 218 př. Kr.
 EU 3,8–9. DVI 42
 P. Sempronius Sophus EU 2,16
 Sena EU 3,18. DVI 48
 Senonové EU 1,20; 10,12.
 DVI 23; 29
 Cn. Sentius Saturninus
 EU 7,13
 Septimius DVI 77
 Septimuleius DVI 65
 Séquanové EU 6,17
 Serdica EU 9,22
 L. Sergius Catilina EU 6,15
 Q. Sertorius EU 6,1. F 5.
 DVI 63; 77
 C. Servilius Ahala DVI 17
 Q. Servilius Ahala EU 2,4
 Cn. Servilius Caepio EU 2,23
 Q. Servilius Caepio, konsul 140
 př. Kr. EU 4,16. DVI 71
 Q. Servilius Caepio, konsul 106
 př. Kr. EU 4,27; 5,1. DVI 66;
 73
 Q. Servilius Caepio, syn před-
 cházejícího EU 5,3
 P. Servilius Casca Longus
 EU 6,25
 C. Servilius Glaucia DVI 67;
 72–73
 P. Servilius Vatia Isauricus
 EU 6,3; 6,5. F 11–12
 Servius Tullius EU 1,7.
 DVI 7–8. F 2
 Severus – L. Septimius Severus
 Pertinax EU 8,17–19.
 F 14; 21.
 Severus – Flavius Valerius
 Severus EU 10,2
 Sicgara F 27
 Sicílie, sicilský EU 2,14;
 2,18–19; 2,22; 2,24; 2,27; 3,1;
 3,8; 3,14; 4,12; 5,8–9; 7,4.
 F 4. DVI 19; 35; 37; 39; 41;
 47; 73; 77; 79; 81; 84
 Sikulové EU 2,19. F 4
 Silates F 17
 Silvanus EU 10,13
 Singara EU 10,10. F 27
 Sinópe EU 6,8
 Sipylos EU 4,4. DVI 53; 54
 Sirmium EU 9, 17
 Sisarva F 27
 Skordiskové EU 4,24; 4,27; 5,7.
 F 9
 Skythie, Skythové EU 7,10. F 9.
 DVI 79
 Smyrna EU 4,20. DVI 62
 Sófanéna EU 6,13
 Solón DVI 21
 Spartacus EU 6,7
 Straton DVI 82
 Stratonkeia EU 4,20
 Sucronský DVI 72
 Suessa Pometia EU 1,8. DVI 8
 Sulla *viz Cornelius*
 A. Sulpicius DVI 20
 P. Sulpicius Galba Maximus,

- konsul I. 211 př. Kr. EU 3,14
 C. Sulpicius Peticus EU 2,5.
 DVI 28
 P. Sulpicius Rufus EU 5,4.
 DVI 67; 75
 P. Sulpicius Saverrio EU 2,13
 Surena EU 6,18; 7,5. F 17
 Sutrium EU 2,1
 Svěbie, Svěbové EU 7,12; 8,13
 Syfax EU 3,20. DVI 49
 Symiasera (= Soaemias)
 EU 8,22
 Syrákúsy, syrákúský EU 2,19;
 3,14. DVI 37; 45
 Sýrie (sg. i pl.), syrský EU 3,1;
 4,3; 4,6; 6,8; 6,13–14; 7,5;
 8,18; 9,3; 9,8; 9,10. F 3; 10;
 12; 14; 16–19; 23. DVI 42;
 47; 53–54; 77; 79; 83; 85
- T**
 Tacitus – M. Claudius Tacitus
 EU 9,16
 Taifalové EU 8,2
 Talassius DVI 2
 Tanaquil DVI 6–7
 Tarent, Tarentané EU 2,11;
 2,13–14; 3,16. DVI 35; 43; 65
 Tarpeia DVI 2
 Tarquinie DVI 6
 Tarquiniové DVI 10–11
 L. Tarquinius Collatinus
 EU 1,8–10. DVI 9–10
 L. Tarquinius Priscus EU 1,6.
 F 2. DVI 6–7
 L. Tarquinius Superbus –
 Zpupný EU 1,7–12; 1,15.
 F 2. DVI 7–10; 16
- Sex. Tarquinius DVI 8–9
 Tarraco EU 9,8
 Tarrakónská provincie F 5
 Tarsos EU 10,4
 Tatienses DVI 2
 T. Tattius DVI 2; 19; 81
 Tauriskové DVI 72
 Tauromenium EU 2,19
 Tauros EU 4,4; 6,3. F 12; 14.
 DVI 54
 Telesinus *viz Pontius*
 Terentius DVI 3
 M. Terentius Varro EU 6,20
 Tervingové EU 8,2
 Tetricus EU 9,10; 13
 Teutobodus EU 5,1
 Teutoni EU 5,1–2. DVI 67; 75
 Theodora EU 9,22
 Thermopyly, thermopylský
 DVI 47; 54
 Thermus *viz Minucius*
 Thessalie, Thessalové EU 6,20;
 6,22. F 7–8
 Thessaloniké EU 10,6
 Thrákie (sg. i pl.), thrácký,
 Thrákové EU 4,6; 4,25; 7,19.
 F 3; 9. DVI 54
 Tiber EU 1,5; 7,18. DVI 1; 5;
 7; 11–13; 17; 22; 46; 64; 68
 Tiberius – Tiberius Claudius
 Nero EU 7,9–12; 23
 Ticinus DVI 42; 49
 Tifata DVI 33
 Tigránés EU 6,8–9; 6,12–14;
 6,16. F 14–16. DVI 74; 77
 Tigránokerta EU 6,9. F 15
 Tigris EU 9,18. F 14; 20;
 24–25; 28

- Tigurinové EU 5,1
 Titurius EU 6,17
 Titus – Titus Flavius
 Vespasianus EU 7,20–21
 Tolumnius EU 1,19
 Tomy EU 6,10. F 9
 Traianus EU 8,1–2; 8,4–6; 8,8;
 8,10; 8,13; 9,8; 9,15. F 8; 14;
 20
 Tranquillina EU 9,2
 Trasimenské jezero DVI 42; 51
 Trebellianus EU 9,8
 Trebie EU 3,9. DVI 42
 L. Tremellius Scrofa EU 4,15
 Triballové EU 4,27
 Tricipitinus *viz Lucretius*
 Tripolis EU 8,18. F 4
 Trója EU 1,1; 7,14. DVI 70
 Tullia DVI 7
 M. Tullius Cicero EU 6,15; 7,2.
 DVI 81
 Tullius Corniculanus DVI 7
 Tullus Hostilius EU 1,4. F 2.
 DVI 4
 Tusculum, tuskulský EU 1,11.
 DVI 16; 47
- U**
 Ulpianus – Domitius Ulpianus
 EU 8,23. F 22
 Umbrové DVI 27; 32
 Uscudama EU 6,10. F 9
 Utica DVI 80
- V**
 Valens *viz Manlius*
 Valerianus – P. Licinius
 Valerianus, římský císař
 (253–260) EU 9,7. F 23
 Valerianus – P. Licinius
 Valerianus, syn císaře
 Valeriana EU 9,11
 Valerie EU 9,22
 Valerie F 8
 Valerius DVI 26
 L. Valerius (= Veturius Philo)
 EU 3,19
 M. Valerius Corvinus EU 2,6.
 DVI 29
 L. Valerius Flaccus, konsul 195
 př. Kr. DVI 47
 L. Valerius Flaccus, konsul 86
 př. Kr. DVI 70
 P. Valerius Flaccus DVI 42
 M. Valerius Laevinus
 EU 3,12–14. F 7
 P. Valerius Laevinus EU 2,11.
 DVI 35
 M. Valerius Maximus
 (=Corvinus) DVI 26
 M. (= M^l.) Valerius Maximus
 Mesalla EU 2,19
 L. (=P.) Valerius Publicola
 EU 1,9–11. F 2. DVI 15
 Vandalové EU 8,13
 Q. Varius Severus Hybrida
 DVI 72
 Varro *viz Terentius*
 Varronianus EU 10,18
 Varus *viz Attius*
 Vecta EU 7,19
 Vejané, Veje EU 1,2; 1,4; 1,16;
 1,19–20. DVI 4; 14–15; 23
 Velká císařská F 6
 Velká Séquanská F 6
 Venetie EU 8,10

L. (=P.) Ventidius Bassus	DVI 71
EU 7,5. F 18	Viridomarus EU 3,6.
Verona EU 9,3	DVI 45
Verus – L. Annius Antoninus	Vitelliové DVI 10
Verus EU 8,9–10. F 14; 21	A. Vitellius EU 7,17–18
Veseris DVI 26; 28	L. Vitellius EU 7,18
Vespasianus – Titus Flavius	Volesus DVI 15
Vespasianus EU 7,18–20. F 10	Volskové EU 1,8; 1,14–15;
Vetranio EU 10,10–11	1,19; 2,1. DVI 8; 17; 19
T. (=L.) Vettius EU 5,3	Volumnie DVI 19
Vettonové DVI 52	Volusianus EU 9,5
Veturie EU 1,15. DVI 19	Vulsinie DVI 36–37
T. Veturius Calvinus EU 2,9.	Východ EU 6,20; 7,3; 7,6; 9,2;
DVI 30	9,10–11; 9,13; 9,17–18; 9,22;
Vetus viz <i>Antistius</i>	10,1–,2; 10,4; 10,6; 10,12;
C. Vibius Pansa Caetronianus	10,17. F 19; 24; 26
EU 7,1. F 2	
Victorinus EU 9,9	X
Viennská provincie F 6	Xantippos EU 2,21. DVI 40
Viktohalové EU 8,2	Xerxés EU 8,23. F 22
Viminacium EU 9,20	
Víminál EU 1,7. DVI 7	Z
Vindelikové EU 7,9	Západ EU 9,11; 13
M. Vipsanius Agrippa EU 7,5.	Zénobie EU 9,13. F 24
DVI 84	Zeugma F 17
Virginie DVI 21	Zlatá hora EU 9, 17; 9,20
Virginus EU 1,18. DVI 21	
L. (T.) Virginius (=Verginius)	Ž
Tricostus EU 1,16	Židé EU 6,14; 6,16. F 14.
Viriát(h)us EU 4,16.	DVI 77

OBSAH

Předmluva

Tři rozdílné historické přehledy ze čtvrtého století 5

Eutropius

STRUČNÝ PŘEHLED ŘÍMSKÝCH DĚJIN
OD ZALOŽENÍ MĚSTA 37

Festus

KRÁTKÝ PŘEHLED DĚJIN
ŘÍMSKÉHO NÁRODA 125

SLAVNÉ OSOBNOSTI MĚSTA ŘÍMA 143

Poznámky

Eutropius 188

Festus 232

Slavné osobnosti města Říma 249

Přehled římských císařů 284

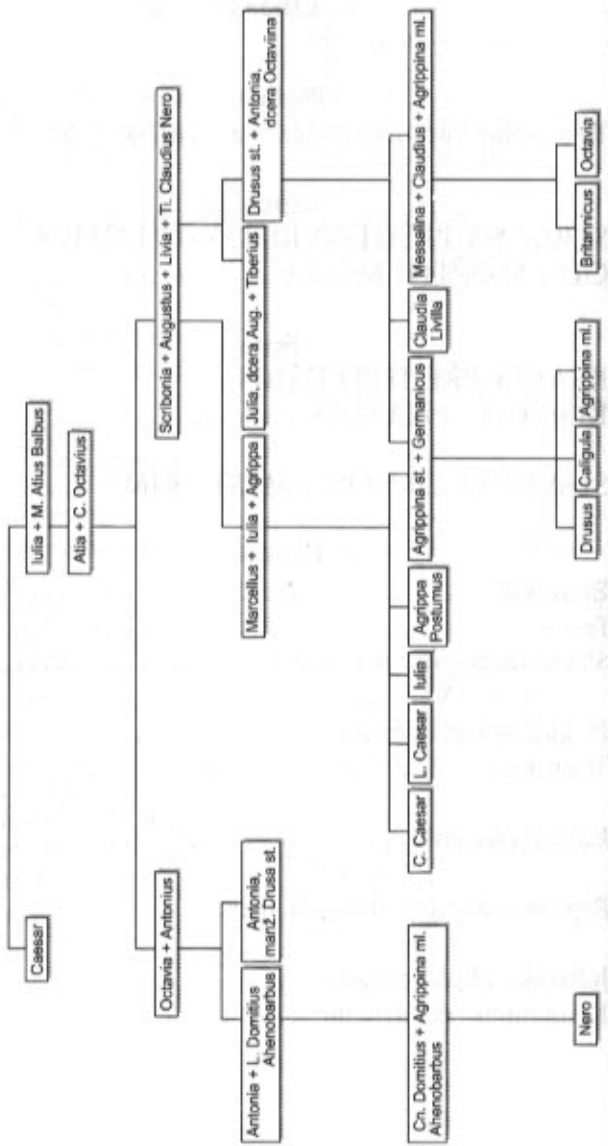
Tetrarchie 286

Ediční poznámka 288

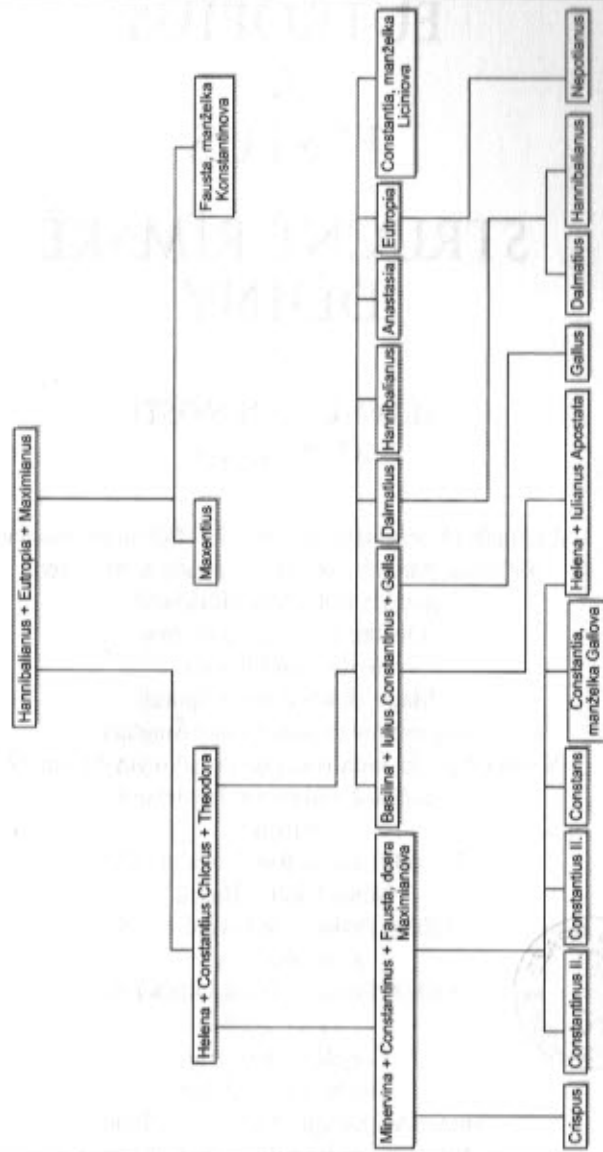
Rejstřík vybraných vlastních jmen 291

Julsko-klaudijská dynastie 318

Konstantinovská dynastie 319

JULSKO-KLAUDIJSKÁ DYNASTIE
(výběr)

KONSTANTINOVSKÁ DYNASTIE

ANTICKÁ KNIHOVNA

EUTROPIUS
A
FESTUS
STRUČNÉ ŘÍMSKÉ
DĚJINY

❖
SLAVNÉ OSOBNOSTI
MĚSTA ŘÍMA

Z latinských originálů uvedených v Ediční poznámce
přeložila, předmluvou, poznámkami a rejstříkem

opatřila Bohumila Mouchová.

Obálku a grafickou úpravu
navrhl Karel Kárász.

Mapy zhotovil Josef Spurný.

Odpovědný redaktor Josef Šmatlák.

V edici Antická knihovna pod pořadovým číslem 77
společně vydala nakladatelství

Arista,

130 00 Praha 3, Koněvova ul. 138,

Miloš Uhlíř – Baset,

120 00 Praha 2, Sokolská ul. 66,

a Maitrea, a. s.,

110 00 Praha 1, Týnská ulička 6,

v roce 2008.

1. vydání, 320 stran.

Sazba a reprodukce

studio AG Design, spol. s r. o., Praha.

Vytiskla tiskárna PB Tisk, Příbram.

